

**UNIVERZITA KARLOVA
CHARLES UNIVERSITY**

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
FACULTY OF ARTS CHARLES UNIVERSITY

OSÍDLOVÁNÍ ŠUMAVY PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

THE POST-1945 SETTLEMENT PROCESSES IN THE AREA OF THE ŠUMAVA
MOUNTAINS

**DISERTAČNÍ PRÁCE
DISSERTATION**

AUTOR AUTHOR	Mgr. Iva Košatková v. r.
PROGRAM PROGRAM	Historické vědy Historical Sciences
OBOR DISCIPLINE	Etnologie Ethnology
VEDOUCÍ PRÁCE SUPERVISOR	doc. PhDr. Lydia Petráňová, CSc.
KONZULTANT CONSULTANT	PhDr. Jiří Woitsch, PhD.
ROK YEAR	2023

MOTTO

Alle Welterkenntnis des Menschen ist sprachlich vermittelt. (...) Die Sprachlichkeit unseres In-der-Welt-Seins artikuliert am Ende den ganzen Bereich der Erfahrung.

H.-G. Gadamer

„Všechno poznání, které má člověk o světě, je zprostředkováno jazykem. (...) Jazykový charakter našeho bytí na světě artikuluje celou oblast zkušenosti”.

"All man's knowledge of the world is mediated by the language. (...) The linguistic character of our existence in the world articulates the whole area of experience."

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji všem in memoriam, kteří se přímo či nepřímo se mnou podíleli o své vzpomínky, fotografie a zkušenosti.

Děkuji za přijetí, zájem, rady, kontakty a otevřenost ve sdílení.

Děkuji za to, že jsem se s Vámi – neobyčejně obyčejnými lidmi – mohla potkat.

DANKSAGUNG

Ich denke allen in memoriam, die direkt oder indirekt ihre Erinnerungen, Fotografien und Erfahrungen mit mir teilten.

Ich danke Ihnen für die Annahme, das Interesse, zahlreiche Kontakte und die Offenheit ihrer Mitteilung.

Ich danke dafür, dass ich mit Ihnen – ungewöhnlich –gewöhnlichen Menschen – zusammentreffen durfte.

VĚNOVÁNÍ

Práci věnuji všem těm, kterým byla, je a bude Šumava v srdci domovem v dobrém i ve zlém.

WIDMUNG

Diese Arbeit widme ich all jenen, denen der Böhmerwald im Herzen eine Heimat war, ist und sein wird – im Guten wie im Schlechten.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

KLÍČOVÁ SLOVA

osídlení, Šumava, pohraničí, novoosídlenci, dosídlovací procesy, orální historie

KEY WORDS

Settlement, The Šumava Mountains, Border Region, New Settlers, Resettlement Processes, Oral History

ABSTRAKT

Práce je zaměřena na zdokumentování výpovědí přímých účastníků dosídlovacích procesů po roce 1945 na území Šumavy (okr. Prachatice, část okr. Český Krumlov a okr. Klatovy) a starousedlíků, kteří nebyli z pohraničí odsunuti.

Jejich svědectví poskytlo mikrohistorický pohled na předválečnou a poválečnou dobu (ca 1935–1955) ve vztahu k proměně sídelní struktury. Zaznamenané životní zkušenosti jsou relevantním zdrojem historiografického výzkumu poválečného procesu dosídlování pohraničí včetně změn sídelního charakteru oblasti.

Biografickou metodou zachycený soubor narací tvoří jedinečný dokument údobí, které již nebude možné poznávat bezprostředně z pozice mikrohistorie. Vzniklá databáze záznamů semistrukturovaných rozhovorů s pamětníky a videosekvence zachycující proměnu kulturní krajiny je uložena v místní paměťové instituci. Výpovědi narátorů doplnily pohled na poválečné procesy a problematiku vztahu k menšinám. Důraz byl kladen na popis a proměnu osídlení, resp. na asimilační a subsistenční strategii novoosídlenců ve vymezeném údobí.

Terénní část výzkumu byla zpracována formou výpisů z rozhovorů, které doplňují digitální katalog s nahrávkami s příp. doprovodným audiovizuálním tematickým profilem. Komplementárně byl proveden archivní výzkum s interpretací terénních dat.

ABSTRACT

The work aims to document the testimonies of the direct participants of the resettlement processes after 1945 in the central Šumava Mountains (the district of Prachatice and partly of Český Krumlov and Klatovy), and of the old residents who were not subject to the resettlement from the border region.

Their testimonies will help to present a micro historical perspective to the antebellum and post-war processes (ca 1935–1955) with respect to the transformation of the settlement structure. The documented experience of the relocated inhabitants become a relevant source to the historiographical research of the post-war border region resettlement. The complex of the life stories captured by the biographical method form a unique picture of and cast more light on this historical era, which soon we will not be able to subject to analyses directly from the micro historical perspective. A database of semistructured interviews with contemporary witnesses was created, as well as a video sequence depicting the transformation of the cultural landscape was offered for the regional historic institutions.

Narrators' testimonies complemented the picture of the post-war processes and sentiments towards minorities. Special focus was given to describe the transformation of the settlements as well as to assimilation and subsistence strategies of newsettlers in a given period. I will carry out the collection of field data, with its preliminary processing in the form of the transcripts, accompanied by the audio/video editing. The field part of the research was processed into transcripts of the interviews, which add the digital catalogue with audio files with an audio-visual thematic profile. This step was followed by the archival research and the interpretation of the field data.

OBSAH

Titulní strana

Motto

Klíčová slova

Abstrakt

Zkratky

1. ÚVOD

1. 1. Osídlování Šumavy po druhé světové válce
1. 2. Vymezení otázek
1. 3. Cíle práce
1. 4. Struktura práce

2. SOUČASNÝ STAV ZKOUMÁNÍ PROBLEMATIKY DOSÍDLOVÁNÍ POHRANIČÍ PO ROCE 1945

2. 1. Shrnutí současného stavu poznání
2. 2. Aktuálnost dané problematiky
2. 3. Přínosy práce
2. 4. Prezentace výsledků

3. ZÁMĚR PRÁCE

3. 1. Základní struktura práce
3. 2. Realizace záměru

4. METODY

4. 1. Základní přístup
4. 2. Techniky výzkumu

5. PRAMENY

5. 1. Zdroje a archivní prameny
5. 2. Autenticita
5. 3. Data z terénního výzkumu

6. OBYVATELSTVO A SÍDELNÍ KULTURA ŠUMAVY

6. 1. Obyvatelstvo v předválečném údobí
6. 2. Šumava a její obyvatelé za druhé světové války a po ní
6. 3. Šumava a pováleční novoosídlenci
6. 4. Sídlní krajina po roce 1945
6. 5. Obraz osídlování pohraničí různými skupinami
6. 6. Další prameny k poválečným událostem na Šumavě
6. 7. Poválečný vývoj na Šumavě z hlediska demografických údajů

- 6. 8. Podrobnější přehled demografického vývoje v oblasti Šumavy
- 6. 9. Sídlní kultura Šumavy

7. Z VÝPOVĚDÍ NARÁTORŮ

8. PŘEHLED VÝSLEDKŮ

- 8. 1. Závěry výzkumu

9. LITERATURA

- 9. 1. Elektronické zdroje

ZKRATKY:

č.: číslo

č. p.: číslo popisné

ČSAD: Československá autobusová doprava

ČSD: Československé dráhy

čsl.: československý

ČSR: Československá republika

DDT: dichlordifenyltrichlorethan užívaný jako insekticid

EZO: elektronické zabezpečení ochrany hranic

GAČR: Grantová agentura České republiky

GAUK: Grantová agentura Univerzity Karlovy

GIS: Geografický informační systém

CHKO Šumava: Chráněná krajinná oblast Šumava

JZD: Jednotné zemědělské družstvo

Kčs: Koruna československá

MNO: Ministerstvo národní obrany

NP Šumava: Národní park Šumava

okr.: okres

ONV: Okresní národní výbor

roč.: ročník

StB: Státní bezpečnost

stol.: století

s./str.: strana

UBA: Ubikační BArák

ÚEF ČSAV: Ústav pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd

ÚV KSČ: Ústřední výbor Komunistické strany Československa

TBC: tuberkulóza

TUBA: ve tvaru T inovovaný Ubikační BArák

ZKSVI: Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku

3D: trojdimenzionální

1. ÚVOD

1. 1. Osídlování Šumavy po druhé světové válce

Problematika osídlování po válečných událostech není pro oblast Šumavy zcela vyčerpána ani podrobněji prozkoumána. Nejblíže tomuto území byl souhrnně odborně zpracován Západočeský kraj, a to díky badatelkám Vlastě Matějové a Ivě Heroldové (ÚEF ČSAV) [Matějová–Heroldová 1990], které se doosídlováním dlouhodobě zabývaly. Celkově se problematice novoosídleneckého pohraničí věnovala pozornost především v 70. a 80. letech 20. století [Robek 1985: 2–10]. Dílčí výstupy řešitelského kolektivu (ÚEF ČSAV) z projektu novoosídleneckého pohraničí byly publikovány formou tzv. maket (Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku, dále jen ZKSVI). Výzkum byl zaměřen na jednotlivé národnostní menšiny novoosídlenců (Cikáni [ZKSVI 1988] , Ukrajinci [ZKSVI 1988a, ZKSVI 1988b], Slováci [ZKSVI 1987a, ZKSVI 1987b] etc.) i obecná metodologická hlediska problematiky etnických procesů [Robek 1986; Robek 1986a;] (např. adaptace a asimilace; demografie [ZKSVI 1984]; společnost a kultura [Etnické procesy 1985]; dělnictvo v etnických procesech [ZKSVI 1985, ZKSVI 1986]; materiály k problematice novoosídleneckého pohraničí [ZKSVI 1982, ZKSVI 1985a]; česká vesnice po roce 1945 [ZKSVI 1987], slovník etnických procesů [ZKSVI 1987c, ZKSVI 1989]; bibliografie ke studiu národnostní otázky [ZKSVI 1976]. V práci jsou tyto zdroje využity jako součást analýzy dobových, metodologických a teoretických přístupů ke zkoumané problematice etnických procesů v českých zemích po roce 1945.

Celkové území Šumavy je geograficky vymezeno přibližně od Nýrska po Vyšší Brod s linií měst směrem do vnitrozemí: Hartmanice, Kašperské Hory, Vimperk, Prachatice, Český Krumlov. Zájmové území pro tuto práci je vymezeno z jihu průběhem státní hranice, z vnitrozemí bývalou protektorátní hranicí, tedy na severozápadě městem Železná Ruda a Volary na jihovýchodě. Hlavní důraz je kladen na území okr. Prachatice – zejména Vimpersko na hlavním komunikačním tahu k přechodu Strážný, který je pomyslným středem Šumavy. Důvodem pro zaměření na vybrané území je zejména kompetenční a správní dosah a vlivová sféra bývalého okresního města Vimperk s ohledem na průběh bývalé protektorátní hranice. Potenciál na vytyčeném území představují pamětníci procesu vystěhování a následné osídlovací politiky. Metody orální historie poskytují jedinečný

způsob získání originálních výpovědí a zachycení autentických prožitků ještě přímých aktérů etnických procesů.

Svou oborovou specializací v archeologii tak mohu využít k řešení specifík sídelního rámce doosídlovací politiky. Zaměřením jsem se profilovala na postmedievální archeologii, industriální archeologii a problematiku terénního průzkumu vysokohorských sídel. Regionálně jsem dlouhodobě věnovala pozornost území Šumavy, která je po celý život i mým domovem.

Tématem první postupové práce byla terénní rekognoskace skláren 14.–18. století na Vimpersku. V tomto tématu se odhalila hloubka problematiky industriálního využívání krajiny s převážně drsnou přírodou, která specificky ovlivňuje životy místních obyvatel. V terénu jsem nacházela destrukce nejen trosek bývalých skláren a stavení, ale i destrukci času, který vše nemilosrdně přikrýval a posléze oněměl. Očitých svědků fungování sklářského řemesla jsem se dotkla až prostřednictvím vzpomínek potomků posledních sklářů, kteří měli ještě v úschově unikátní fotografie z interiéru sklářských hal. Jelikož jsem na každé lokalitě provedla povrchové sběry, přímo jsem se dotýkala i střípků z vlastní produkce skláren na jejich místě vzniku. O práci a umu sklářů se lze už jen dočíst především na základě vzpomínek nebo vyprávění ze starých časů skláren (viz Karel Klostermann¹ a sebrané povídky ze skláren a životní příběhy šumavských sklářů z pera Jitky Lněničkové²). Všechny ostatní dostupné nálezy z lokalit, které jsou deponované v regionálních muzeích, jsem postupně také zdokumentovala, aby vznikl úplný přehled nálezů z 20 lokalit bývalých skláren. Jelikož pro sklárny byla důležitá fungující komunikační síť, po které bylo nutné dodat výrobky na místní trhy i do celého světa, přešla jsem plynule v další postupové práci k nedestruktivnímu průzkumu sítě cest ke sklárnám i jednotlivým sídlům.

Cesty a později silnice s železnicí byly těmi potřebnými spojnicemi, bez nichž by zůstávala Šumava odříznuta od ostatního světa, těžko prostupná a bez nutného odbytu výrobků a odvozu vytěžených surovin. Odříznuta by tak byla zároveň i od nezbytných příjmů, které mohly pomoci udržet těžký život v horách. Subsistenční strategie zde byly prioritní, tak aby se mohla překonat dlouhá doba zimy, kdy se nemohlo spoléhat jen na skromné možnosti rurálního hospodaření nebo podomáckých řemesel (tkaní, dřevořezbářství, výroba tzv. pateříků etc.). Prostupnost Šumavy byla archeologicky

---

¹ Klostermann, K. Skláři. 6. vydání. Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímek v Praze, 1933.

² Lněničková, J. Příběhy šumavských sklářů. Plzeň: Plzeň-Regionall-Hana Voděrová, 2011.

doložena již pro dobu pravěku, a to dokonce i na nejvyšších partiích (viz nález mezolitického ústěpu na Třístoličníku v nadmořské výšce 1 333 m n. m.³). Prostupnost cest z Bavorska je pro Šumavu dobře dokumentována také z doby neolitu, eneolitu [Chvojka–Parkman 2004: 37–38; Zápotocký 2000: 482, 484, 486] i doby bronzové [Beneš 1979: 17–26], kdy jsou zde znatelné kulturní vlivy ze středního Podunají. Trvalé osídlení je však na Šumavě až z doby 10.–11. století ve formě kolonizačních snah klášterů a feudálů nebo i králů samotných – tyto snahy se pak projevují zejména během 12. až 14. stol. Postup osídlování se pak v obecnosti posunuje v 15. a 16. stol. do střední části Šumavy, a nejvyšší lokality u hranic jsou kolonizovány a trvale osídleny až v 18.–19. stol.⁴, přičemž nejvýše položenou (1 162 m n. m.), trvale osídlenou vsí byla Bučina/Buchwald založená roku 1770 za vlády Marie Terezie.

Všudypřítomná jsou tak na Šumavě sídla spjatá s obyvateli německé národnosti. Toto téma bylo již skrze tyto raně novověké až novověké lokality téměř již na dosah jakož i poznatelné příběhy osedlých. Nicméně obrazového materiálu a plánek konkrétních usedlostí nebo domů či provozů je z tohoto období málo. Plány a nákresy plánovaných staveb jsou obvyklejší až v polovině 19. století. Několik příkladů z osmi obcí v Královském hvozdu zachytil Vilém Kudrlička ve své publikaci o zmizelých sídlech a stavbách. Zde jsou i překresy plánů služebných budov, usedlostí nebo i terénní ohledání reliktních zaniklých sídel i industriálních staveb a jejich rekonstrukční plán.⁵ Vesměs se ale jedná o recentní dataci plánů a nákresů. Podrobněji jsem se touto tematikou zabývala na příkladu jednoho z nejstarších dochovaných plánů výrobního objektu, resp. manufaktury, a to konkrétně sklárny Kubova Huť z roku 1729 [Košítková, 2012]. Z těchto zkušeností jsem se dostala přes prvopočáteční rozhovory o zaniklých samotách k jedné z mála možností, jak rekonstruovat již destruované či zcela zmizelé objekty pomocí očitých svědků skrze rozhovory, tak aby trosky staveb mohly být alespoň dokumentačně podchyceny, když neexistují fotografie.

Nejstarší takovouto nadzemní destrukci jsem měla možnost zkoumat na Smrčině/Hochfichtu, kde se jednalo o potašářské samoty (pravděpodobný interval doby osídlení samot ca 1800–1880) v nadmořské výšce 1 250 m n. m. Jednalo se tedy

---

³ Fröhlich, J. Pravěké osídlení v horských a dalších vysokých polohách v jižních Čechách. Časopis přátel starožitností č. 117. 2009: s. 150–156.

⁴ viz zpracovaný postup vln osídlení Šumavy na příkladu sídel a lokalit skláren: Košítková, I. 2010: přílohy, obr. č. 5.

⁵ viz Kudrlička, V. Šumava. Co zmizelo z Královského hvozdu. Praha: Nakladatelství Baset, 2005.

primárně o sídelní objekty doprovázené hospodářským zázemím, případně i stavbami pro technologické zázemí tohoto, v průběhu 19. století zaniklého lesního řemesla. Stavby je možné nahlédnout jako existující na mapě z období 2. vojenského mapování a podrobněji na mapě Stablního katastru. Žádné jiné dobové dokumenty ani fotografie z takto odlehlého, vysoko položeného rezidenčního místa nejsou prozatím k dispozici. Potvrzení jejich existence je možné jen skrze matriční výzkum a poté fyzické ohledání antropogenních reliktnů na lokalitách. To vše jsou však němi svědkové a rekonstrukce může být jen v konturách zjištělného z výše uvedených zdrojů.

Mnohem detailnější a vícevrstvé, téměř oživé obrazy staveb je možné spatřit prostřednictvím vyprávění očitých svědků, pamětníků, kteří dodávají hlubší smysl a větší výpovědní hodnotu starým fotografiím. Zejména mám zkušenost s dvěma narátorkami, které popisovaly dopodrobna své rodné domy, z nichž již dnes zbyly jen přízemní destrukce, kde je z pohledu čistě archeologického možné určit jen základní půdorys stavby, jeho funkční průchodnost a z příp. množství destruovaného zdiva i nadzemní část konstrukce. Narátorky ale popsaly, v kterém koutě měla maminka na chodbě postavenou máselnici a kam chodily do chladu do hrnce s odstaveným mlékem na smetanu. Na fotografii mi například narátorka popsala přesně, k čemu sloužil nevelký otvor v podezdívce domu, který byl jen z části podsklepený. Na fotografii prkny zahrazený otvor byl určen k přímému sypání brambor do sklepa. Narátorka tak poskytla další dimenzi fotografii se stavebním prvkem, který by archeologie nemohla přesně určit. Z funkčního hlediska se jednalo o otvor do podsklepeného prostoru domu.

Možnosti dokumentace v rámci stavebně historického průzkumu jsem provedla na stojící, dodnes v intaktnosti dochované stavbě po německy mluvících původních obyvatelích, kteří měli ale rakouskou příslušnost. Ta jim umožňovala vyhnout se odsunu, kterému jinak neunikla většina sousedů německé národnosti z bývalých Pasek u Plání. Nákres objektu s vnitřně propojenou stodolou a funkční prvky v domě jsem již interpretovala za pomoci zprostředkovaného vyprávění současných majitelů, za kterými ti původní několikrát z Rakouska přijeli na návštěvu. Dům tak může sloužit jako určitý obecný příklad tamních staveb, a to vzhledem k podobným životním podmínkám v oblasti a potřebám obyvatel těchto domů. Lze usuzovat na to, že jednotlivé objekty byly přizpůsobeny svojí strukturou zejména způsobu obživy tamních obyvatel. Rozdíl byl mezi objekty sloužícími ke specifické výrobě a těmi, které byly určeny pro hospodářský provoz. Nepatrné jsou rozdíly a nároky na provozování řemesel, nenáročných na specifický

prostor, která bylo možno provozovat v domácnosti bez větších úprav. Pověštinou se tak dělo přes zimní údobí, a to v největší, vytápěné sednici, kam se v případě dřevařských řemesel zarazil dřevěný kmen mezi strop a podlahu, který pak sloužil jako zápora k opracování dřeva vedle klasické dřevěné lavice zvané lidově "dědek".

Možnosti kombinace znalostí pamětníků, kteří nevídaným způsobem mohou „oživit“ sídla, která jsou více či méně destruovaná nebo zcela zmizelá, případně pouze se zachovalým půdorysem, a programů pro 3D rekonstrukci jsou další cestou, jak ještě dokonaleji vytvořit z trosek obraz stojícího objektu. Kombinace těchto přístupů by mohla být pomezí praktikou "oral archeology". Vedle čisté dokumentace na základě etnografického výzkumu již z 60. let 20. století tak představují 3D metody, které využívá pro rekonstrukci ruin recentní archeologie, zcela nové možnosti. Z takovýchto rekonstrukcí mohou vzniknout i celé virtuální prohlídky objektů, vsí i areálů. Tyto možnosti využívá v současnosti například sdružení Gulag.cz, které se vypravuje do terénu Sibiře dokumentovat pozůstatky zajateckých táborů z dob stalinismu. V době covidu dokumentovali i koncentrační tábor na českém území a začali vyvíjet za pomoci virtuální reality i vzdělávací pomůcky. V roce 2016 spustili on-line Gulag muzeum.

Větší náhled na osídlení Šumavy umožňují v obecnosti Müllerova mapa (z roku 1720), podrobněji 1. vojenské mapování (z let 1764–1768) a 2. vojenské mapování (z let 1836–1852) a blíže pak až stabilní katastr. Pro další zazoomování na osídlení Šumavy je možnost čerpat informace z počtu osedlých v guberniích a pozdějších sčítání poddaných a evidence jejich majetku v berní rule. První fotografie se sídly jsou až z dob fotoateliéru Seidel a jiných fotografů, kteří Šumavu navštívili nebo vyjeli za zakázkami. Ze Seidlových pohlednic vznikají celé knihy, přičemž práce přímo jeho či syna Františka patří k zásadním fotografickým pramenům, které zachytily i odlehlá místa, samoty, a hlavně sídelní celky. Zpracovaný Seidlův archiv skleněných negativů čítá na 120 000 snímků. Vedle toho je to také archiv fotografií lidí, vojáků, odsunutých obyvatel, kteří se přišli zvěčnit do českokrumlovského ateliéru nebo si zaplatili službu při cestách fotoateliéru Šumavou. Díky pečlivosti Seidlů v záznamech k fotografiím existují ke snímkům i příslušné informace. Cenné pro Šumavu jsou snímky zaniklých sídel a samot. Archiv je dostupný on-line.

Z dalších vrstev osídlení, která na Šumavě buď nově vznikala nebo byly některé autochtonní objekty selektivně adaptovány či udržovány po roce 1945, to jsou vojenské budovy spjaté s budováním železné opony. Vojenské posádky jsou z většiny umísťovány

do veřejných nebo soukromých objektů po sudetských Němcích (např. rota Kásná Hora v bývalém hostinci s obchodem, rota Světlá Hora v bývalé škole, bývalá Pešlova chata na Bučině, rota v bývalé Lucemburské chatě na Plešném jezeře, rota Račín v bývalé škole, rota Celnice v budově bývalého celního úřadu, stejně tak i rota v Kyselově). Jsou zde prováděny menší či větší úpravy a přístavby nebo vznikají zcela nové UBA nebo později i inovované TUBA baráky (rota Prameny Vltavy, rota Žďárek, rota Volary), které jsou po kratší době životnosti v nepříznivých podmínkách pohraničních hor nahrazovány zděnými objekty (rota Nové Údolí). Na Šumavě vznikají tyto stavby v tehdejším zakázaném pásmu. Některé novostavby stojí na starých místech zplanýrovaných ruin stavení (např. Borová Lada), některé jsou stavěny na zelené louce (rota Strážný, rota Stoka) nebo ve vykáceném místě v lesích (PS Smrčina).

Následná léta jsou ve znamení destrukce všeho, co leželo v pohraničním pásmu. Byly odstřelovány domy, kostely a nepochopitelně i hřbitovy se svými tichými obyvateli, nemá to mementa těch, co po několika generacích v místech hospodařili a za velkého úsilí přeměnili část lesa v kusy obdělávané země. Celé generace tak dávaly svým místům unikátní podobu, učily se s nimi zacházet, kultivovat je a také v nich zrcadlit svou víru a lásku k místu jak svého života, tak i pro odevzdání tělesné schránky půdě, která je předtím živila. Šumavu tak můžeme vnímat jako krajinu živých a mrtvých, přičemž obyvatelé, kterých se týkal odsun, prožili smrt sociální, a to dokonce na dvakrát. Poprvé zbavením kořenů a domova, kdy většinou neměli ani možnost si něco vzít s sebou, a podruhé, když nebyli přijímáni na území Německa a cítili se jako občané druhé kategorie, kteří museli povětšinou začínat zcela od začátku. Tím si teprve vytvářeli novou sociální identitu v pro ně "nové" zemi [Koшатková 2014].

Tato vkořeněná sorta obyvatelstva mizí a vytváří se nejednotná, postupně se nivelizující vrstva obyvatelstva, která zde bydlí, pracuje, ale málokdy své okolí v historických souvislostech chápe a dále kultivuje. Socialismus sice stále proklamuje svou budovatelskou rétoriku, dává na odiv své pětiletky a zvyšuje produktivitu napříč industrializovaným státem, ale pokrucuje historii a usiluje o zpřetrhání starých časů a pořádků spojených s německou vrstvou obyvatel. Snaží se na druhou stranu dodat novým obyvatelům v odlehlých částech pohraniční nezbytné služby (školní docházku, zdravotní péči, maloobchod s potravinami) a zajistit dopravní obslužnost, tak aby tuto neatraktivní oblast udržel při životě. Režim si zabírá velkou část pohraniční Šumavy, střeží těžko proniknutelnou Železnou oponu a vytváří zde exklusivitu pro přírodní režim, na který

naváže vznik CHKOŠ a posléze i Národního parku Šumava, z čehož Šumava zejména dnes profituje.

Image oblasti se v její historii tak proměnilo z pravěkého, zalesněného, divokého, ale pro pravěké kultury prostupného území, Keltů pojmenovaného jako „Gabréta“, po český les z německého názvu "Böhmerwald". Je zde patrný vývoj přes středověkou kolonizační snahu vydobýt si území na lese po kultivovanou, zemědělsky obhospodařovanou osídlenou krajinu, zasahující až do nejvyšších poloh v 18.–19. století, k území sváru dvou národností a protektorátního záboru, k osvobozené, odněmčené zemi, uvolněné pro nové začátky a životy novoosídlenců a navrátilivších se starousedlíků. Šumava se již nevrací ani neohlíží, ale směřuje do modernity, kdy se stává stále více prostorem pro sportovní vyžití, chalupaření, zdrojnicí mýtného dřeva i turisticky atraktivní přírodní oblastí. Šumavě se její historie objevuje a navrácí v nepokroucené podobě až v současnosti. Vzniká zde po revoluci také nová podnikatelská subkultura, která Šumavu zaplavuje vznikem zcela nových, velikostně naddimenzovaných objektů, penzionů a chalup s udržovaným okolím zejména pro potřeby ubytovaných. Šumava tak skýtá mnohým, a to i nerezidentům dobrý byznys. Stává se ceněnou značkou i s rostoucí úrovní poskytovaných služeb, servisu a nabídky sportovního vyžití, kvalitního ubytování. Šumava již není problémem, ale naopak místem k dobré investici. Některé obce zcela již změnil svůj ráz a charakter a v nejfrekventovanějších turistických sídlech (Modrava, Kvilda, Horská Kvilda, Filipova Huť, Lipno) pomalu dochází k odlivu trvale bydlících starousedlíků nebo se z nich stává spíše menšina vůči několikanásobnému počtu krátkodobých turistů, pro které funguje v obci většina provozů, služeb a obchodů.

Za poválečným zvýšením počtu obyvatel stojí proto i zvýšený tlak na výstavbu nových sídelních jednotek zejména ve městech na Šumavě, což můžeme spojit vedle populačního růstu i s působením armády v pohraničí a povinnou vojenskou službou. To mělo za následek vznik sídlištních aglomerací, tak jako se stalo ve Vimperku na tzv. sídlišti Sojčáku, kde větší část „bytovkových“ a následně i panelových domů byla obsazena vojenským personálem. Tak se do šumavských aglomerací většího, středního, a dokonce i malého charakteru dostává vzhledem k panujícím podnebným podmínkám i stavební tradici nepatřičná architektura. Navíc většinou nové, „pokrokové“ výstavbě musela ustoupit tradiční, stará zástavba (v některých případech zcela v centru obcí, viz např. Volary). Nová zástavba bývá často situovaná tak, aby se co nejvíce znemožnil pohled na centrální církevní památky (kostely, kapličky, farnosti nebo návesní kříže, které

byly mnohde odstraněny např. z toho důvodu, že překáží provozu, rozšíření vozovek etc.). V případě některých obcí byly nafoceny pro pohlednice nepochopitelné záběry nezajímavých partií, a to z místa, kde jsou všechny možné pohledy na danou obec, jen ne ten, kde by byly vidět na první pohled nebo již z dálky církevní památky, dominanty většiny návsi či náměstí. Je to také doklad toho, jak režim prováděl cenzuru, případně jak pod zprostředkovaným tlakem pracovali autocenzurně v té době sami fotografové. Oblíbeným řešením také bylo sázení stříbrných smrků na návsi, tak aby porost co nejvíce zamezil viditelnosti režimem nepropagovaných objektů ve veřejném prostoru. Tento původem nedomácí "stříbrný mor" center obcí i mimo Šumavu se v současnosti postupně daří nahrazovat patřičnými dřevinami.

Nesmíme také opomenout, že sídlící vojáci např. ve městě Vimperku ve starých kasárnách za nádražím (vozový park a tanky) či v nově vyhrazeném a postaveném celém areálu kasáren u Sloupu s vlastní teplárnou dávali městu možnost obživy, neboť bylo potřeba různých služeb pro tako rozsáhlý komplex a několikatisícové mužstvo. Po skončení provozu kasáren byl znatelný odliv života z města, který po revoluci ještě doprovázely postupné krachy, konkurzy nebo insolvence místních fabrik a výrobních provozů (sklárný, tiskárny, dřevozpracující průmysl, elektroprůmysl, textilní průmysl etc.), které situaci ještě zhoršovaly. Tak se obdobně dělo i v ostatních městech na Šumavě (Nýrsko, Sušice, Volary, Prachatice).

Režimem prosazovaná a posílená ochrana státní hranice tak přinesla na Šumavu nové spektrum nestálých a různě přesouvaných dočasných obyvatel, a pád Železné opony znamenal velký odliv této kohorty obyvatelstva. Šumava pro ně byla místem buď výkonu povinné vojenské služby nebo zejména místem spjatým primárně se služebním povoláním. Z této části obyvatel se jen někteří v místech konání služby usadili. Režim patrně díky "výměnným pobytům" slovenských vojáků v Čechách a českých na Slovensku rovněž dopomáhal i ke sblížení obou národů.

Je patrné, jak příkrý může být obraz předválečné Šumavy s hluboce zakořeněnými rody a tradicemi, s obyvateli, kteří měli hluboký vztah k obdělávané půdě, k místu, které zvelebovali a zúrodňovali, k prostředí svého domova, které jim poskytovalo možnost obživy a řemesel. Z krajiny staré Šumavy s většinou zbožnými a bojácnými lidmi, z krajiny doprovázené téměř na každém kroku církevními objekty (boží muka, křížky u cest, kapličky, kostely, umrlčí prkna, hřbitovy, obrázky na stromech) se stává Šumava se sídelně destruovaným pohraničním pásmem, které je ponecháno k odstranění či pro

režim méně nákladnému zchátrání těchto drobných církevních památek. Zcela záměrná byla tato absence péče o kostely a fary, které před válkou byly v úctě místních obyvatel, byly jimi udržovány a provozovány, a sloužily vedle tradičních hospod jako všeobecně respektované instituce.

Plno polosamot a obcí vzdálených od měst zaniklo obyčejným zchátráním za pomoci těch, kteří z takových sídel odváželi stavební materiál (např. osídlení údolního Wunderbachu za Annínem, které je dodnes i terénním vozidlem za sucha špatně dosažitelné). Ze sídelní kultury tak zmizel nejen zájem o udržování pomístních církevních památek, pomístních názvů a pospolitosti, ale i péče o památné stromy a aleje, které byly v českoněmeckém prostředí s ohledem na přítomnost dvou národností osázené střídavě lipou jako znakem české nacionality a javorem zastupujícím nacionalitu německou. To se také projevovalo osazením stromů před jednotlivými usedlostmi, kde u českých stavení byla jakožto znamení lípa a u německých javory. Byl to znak pro kolemjdoucí již z dálky srozumitelný, viditelný a rozpoznatelný za každého ročního období.

Šumava již nedospěla k předválečnému zasídlení, které bylo generačně hluboce provázané se vztahem k půdě a místu obživy. Šumava tak ztratila svou předválečnou identitu, a jak samotné novoosídlenectví, tak ani postupný rozvoj fabrik a zpracujících provozů nedaly vzniknout vrstvě vyšší sociální třídy, která by rozvíjela svou všeobecnou vzdělanost v místě, které je jim domovem, která by tak dala vzniknout šumavské subkultuře, která by měla většího dosahu. To se děje až teprve v současnosti díky publicitě, týkající se Šumavy, spojené také s literární produkcí, dokumenty, diskusemi o Národním parku a se vznikem nabídky podcastů, facebookových nebo instagramových profilů (profily o životě na šumavské samotě nebo dokonce o rekonstrukci starého šumavského stavení apod.) a turisticky zaměřených pořadů ze Šumavy nebo o Šumavě, její historii, památkách, turistických cílech nebo řemeslech.

Ve snaze včas podchytit, s ohledem na narátory, tematiku osídlení po druhé světové válce jsem v době prezenčního studia v roce 2012 podala návrh grantu na GAČR: *Dosídlovací procesy po roce 1945 na Šumavě*. Tento v druhém kole nepodpořený projekt byl zaměřen na celoplošné zdokumentování výpovědí přímých účastníků dosídlovacích procesů nebo jejich potomků. Konvolut osudů měl vytvořit jedinečný dokument doby, kterou již nebude možné bezprostředně poznávat z pozice mikrohistorie. Takovéto výpovědi by doplňovaly pohled na poválečné procesy a vztahy k menšinám. Zaznamenané životní zkušenosti přesídlených obyvatel se měly stát nedílnou součástí

historiografického průzkumu poválečného dosídlování pohraničí, což se shodovalo i s hlavním terénním záměrem dizertace, protože jsem po uskutečněných rozhovorech měla zkušenost s tím, že přicházím do rodin již bohužel pozdě. S každým pamětníkem, který odešel, jako by zmizelo spojení s jeho bývalou domovinou i příběh s tím spojený. Druhá generace již jen vzpomínala, jak babička vyprávěla, jak to bylo doma a jak se vydali zpět do republiky, kam je zavezli, jak to na Šumavě vypadalo, jestli měli možnost výběru, jak se ostatní ze skupiny spolukrajanů přemístili na svou žádost jinam a oni s některými zůstali v prvním místě atd. Třetí generace věděla ještě méně a většinou se cítila již zcela jako autochtonní Češi s povědomím, že jejich prarodiče přišli z Rumunska nebo Bulharska.

Zaměřila jsem se proto v následujícím roce 2013 na získání alespoň interního grantu u GAUK na obdobné téma pro *dokumentaci sídelních procesů před a po roce 1945 na území Šumavy*. Ani tento projekt nebyl stran UK podpořen. V době mého studia tak mohla vzniknout širší síť výpovědí z terénu. Setkání se starými lidmi vyžaduje svůj čas a není přímočaré. Většinou se kvůli jejich zdravotnímu stavu zprostředkovaně komunikuje ohledně návštěvy u nich doma s mladší generací. Mnohdy už k další návštěvě nebo smluvenému výjezdu k jejich bývalému domovu nedošlo ze zdravotních důvodů nebo kvůli špatnému počasí. Nicméně ti, s kterými jsem měla možnost se setkat, se snažili popsat svůj dřívější život a poskytli i fotografie z rodinných alb. Veskrze byly i překvapení, že se někdo tímto údobím zabývá. V čase covidových omezení navíc nebylo skoro možné se starými lidmi mluvit.

1. 2. Vymezení otázek

Téma poválečného dosídlování pohraničí implikuje řadu otázek. Mezi obecné otázky patří dopady a zvláštnosti politiky osídlování v prostředí Šumavy, odraz v charakteru dosídlení a v preferencích různých skupin dosídlenců. Důležitá je i jejich strategie obživy v závislosti na místních klimatických podmínkách a rázu tradičního i novodobého hospodářského využívání krajiny.

Bližší pozornost je věnována vnitropolitickému charakteru sociálního

a hospodářského systému tehdejšího státního zřízení [Spurný 2012, Veselý 1986, Veselý 1986a], prezentovanému soustavou nově založených institucí (Osídlovací úřad, Ústřední komise pro vnitřní osídlení, Fond národní obnovy) a opatřením v souvislosti s přístupem k různým skupinám novoosídlenců. V užším měřítku je sledována jejich další adaptace v novém prostředí, společenské přijetí, profesní zařazení, osobní život, vzdělávací soustava, životní styl jednotlivých etnik s postupnou modifikací jejich „rituálů“, jazykové otázky.

S touto problematikou souvisí také podchycení hlavních asimilačních a společenských mechanismů spolu se zpětnou reakcí dosídlenců, projevující se např. zastoupením v místních zájmových i politických organizacích, spolkové činnosti, etnické a příbuzenské pospolitosti a různými vlivy v širších skupinách dosídlenců.

V pohraničí [Bartoš 2003; Uherek–Valášková 2006: 54] docházelo během první poválečné dekády ke změnám ve strukturách osídlení, a to zejména v nejbližším sousedství státní hranice v souvislosti s posunem hraničního pásma směrem do vnitrozemí. Příkladem následných změn mohou být lokality Zhůří u Horské Kvildy, Knížecí Pláně s Bučinou, Volary, i národnostní proměna bývalého okresního města Vimperk. Metodicky se jedná o průřez velikostně i povahově odlišných sídelních jednotek. Kladenými otázkami by měla být pokryta souvztažnost mezi bývalým charakterem osídlení a poválečnými osudy obyvatel, a to i s ohledem na změny jejich celkového počtu.

Srovnání předválečného stavu osídlení, jeho hustoty a charakteru zástavby včetně využití okolních obhospodařovaných pozemků a lesních ploch v krajině s postupujícími změnami poválečné doby je vypovídající samo o sobě. Zásadními zlomy v charakteru osídlení jsou důsledky odsunu německy mluvícího obyvatelstva, demolice objektů [Kovařík 2009] a uzavírání hraničního pásma. Ke komparaci jsou k dispozici zejména fotografické materiály (poválečné letecké snímkování [el. zdroj Kontaminace–Geoportal], dobové pohlednice z předválečného i poválečného období [el. zdroj Seidl, databáze autorky z Heimatstuben a sudetoněmeckých periodik aj. lit.]), demografie a statistika.

V podrobnějším měřítku si kladu otázku po dílčích změnách na konkrétních usedlostech v intencích příslušných etnik. Mezi vybrané příklady zánikového horizontu patří lokality Tafelhütte u Vimperka, samoty u Zlaté Studny, Šeravy a Arnoštky. Úpravy a reorganizace osídlení jsou pak zachytitelné v obcích Nové Hutě, Šindlov, Nový Svět a Borová Lada.

Pro koncepci celkového dokreslení situace na Šumavě je směřována pozornost na hospodářskou politiku doosídleného území a její dopady na krajinný ráz a změny ve využívání půdy. Důležité je zohlednit mechanismy správy oblasti a její podíl na přeměně krajinného rázu (kolektivizace půdního fondu, nové způsoby zemědělských postupů, velkochovy hospodářských zvířat apod.) [Hájek 1971; Feierabend 2007].

Z hlediska tehdejšího politického diskursu lze definovat míru vlivu politiky a ústředních státních orgánů na dosídlovací mechanismy a jejich následnou adaptaci v prostředí pohraničního zájmového území. V obecné rovině by měla být problematika zasazena také do rámce ekonomických souvislostí. Do evropské poválečné obnovy se promítá vliv produkčního kapitalismu 50.–60. let 20. století s Keynesiánským modelem v západním prostoru mezinárodního finančního trhu. Zcela odlišný je pak socialistický model utvářejícího se tzv. "východního bloku". Dopady na vývojové makroekonomické tendence státní politiky doprovází i sinusoida Kondratěvových vln [Švihlíková 2010], nacházející se v poválečných letech ve fázi oživení třetí dlouhé vlny. Tyto ekonomické vlivy měly také dopady na preference a hospodářský vývoj v pohraničí s důsledky pro obnovu a rozvoj průmyslu (sklářství, textilní výroba, dřevozpracující průmysl, sirkárny a další tradiční i nové druhy provozů), a tím i skladbu a subsistenční strategie novoosídlenců. K tématu směřuje z politického i právního hlediska uplatnění dekretů v souvislosti se zánosem nepřátelského majetku i otázka vyrovnání poválečných reparací ze strany Německa.

1. 3. Cíle práce

Hlavním cílem práce bylo za pomoci metody orální historie zachytit výpovědi starousedlíků a přímých účastníků dosídlovacích procesů po roce 1945 na území Šumavy. Získané údaje jsou tak využity i pro dokumentaci, analýzu a částečnou interpretaci proměny osídlení v pohraničí před a po druhé světové válce.

Obecně motivující je pro danou oblast zájmu a vymezení tématu dizertace výjimečnost historického pozadí poválečných událostí a dynamika vývoje společnosti po ekonomické i ideologické stránce v novém státě. Mezi další motivy k tématu dizertace

patří i morální aspekty a rétorika doby plynoucí z pohnutých událostí druhé světové války a celkový právní rámec [Mečl–Viček 1967] odsunu německy mluvícího obyvatelstva z pohraničí [Staněk 1991; Hofmann–Heißig–Kittel 2010]. Tyto závažné dějinné aspekty se promítají i do změny charakteru a využívání krajiny v pohraničí. Dopady těchto změn mají metodicky sloužit k hlubšímu pochopení komplexity "krajinné etnoarcheologie" [Cameron 1991].

Práce se souborem rozhovorů s narátory zachycuje svědectví o lokální historii, a nabízí tak určitý odraz reality z výpovědí přímých aktérů. Po metodické stránce je přínosem vytvoření paradigmatického spektra retrospektivních náhledů na minulost za pomoci nově položených otázek. Tyto otázky vyvěrají z analyzované mikrohistorické situace a specifika vybraného území. Vedlejším efektem terénního sběru je rozšíření povědomí na sledovaném území o fenomén novoosídlenectví, který má svůj podíl na výjimečnosti historie pohraničí v poválečné době a udržuje si určitý vliv svým způsobem až dodnes.

1. 4. Struktura práce

Struktura práce je založena na textové části vlastní interpretace terénního výzkumu, který bude prezentován výpisy z rozhovorů a odkazy na příslušné sídelní změny. Vytvořená databáze vedených rozhovorů s narátory a výpisy z nich jsou uloženy v odpovídajících paměťových institucích zkoumané části regionu Šumavy (Městské muzeum ve Volyni a Prachatické muzeum). K nim jsou přiřazeny vizitky jednotlivých narátorů, někdy i v podobě krátké videosekvence.

Vybrané odkazy na sídelní změny jsou monitorovány v prostředí základních mapových aplikací GIS včetně zachycených toponym příslušným odkazem [Košítková 2008, Košítková 2010, Košítková 2023]. Z těchto podkladů je tak interpretována celková vizuální změna frekvence osídlení pohraničí a jeho proměny před válkou a v poválečném vývoji doosídlování, včetně sedimentace sídelní struktury do šedesátých let 20. století.

Textová část se skládá z vlastního úvodu do tematiky, popisu a definice pojmů, vymezení zkoumaného území a charakterizace problematiky použitých metod, především

oral history. Ve stati jsou popsány a analyzovány získané informace z rozhovorů. Tyto jsou dále interpretovány a sumarizovány. Originální výsledky jsou zasazeny do lokálního rámce se zhodnocením, příp. i statistickými výstupy. Výsledek je interpretován a zasazen do širších souvislostí na celostátní úrovni, a to zejména z politického, právního a ekonomického hlediska.

V závěrečné části je celkové vyhodnocení výzkumu, jeho přínosnost a míra zodpovězení položených otázek s návrhy na formu veřejné prezentace s využitím excerpovaných poznatků.

2. SOUČASNÝ STAV ZKOUMÁNÍ PROBLEMATIKY DOSÍDLOVÁNÍ POHRANIČÍ PO ROCE 1945

2. 1. Shrnutí současného stavu poznání

Jedním z prvních a zásadních vstupů do problematiky novoosídlenectví pohraničí po druhé světové válce byla preference výzkumu a zadání základních výzkumných úkolů v 70. a 80. letech 20. století v tehdejším Ústavu pro etnografii a folkloristiku pod ČSAV. Pod vedením jeho ředitele Antonína Robka byly pracovním týmem formulovány první teze i přípravné materiály ke slovníku etnických procesů (1988), a v roce 1991 vycházejí Základní pojmy etnické teorie.

Z použitých metod proběhly sběrné, nerovnoměrně rozprostřené terénní výzkumy v různých částech pohraničí Československa. Pro vzdálenější oblasti byly také využívány zasílané strukturované dotazníky na samosprávné orgány. Ke každému vymezenému časovému úseku pro zpracování zadaného úkolu byla vybrána i preferovaná oblast sběru dat. Na celostátních konferencích byly přednášeny výstupy z těchto výzkumných úkolů a publikovány formou interního tisku (ZKSVI). Výzkumné skupiny se snažily podchytit v úplnosti specifika dosídlovaných oblastí. Zaměření bylo zejména na každodenní život (strava, oblečení), samotnou práci se svými denními rituály a modifikací importovaných tradic. Výzkum doprovázela fotografická dokumentace i natáčení na kameru (archiv EÚ AV ČR).

Zainteresované výzkumné skupiny odborníků, etnografů byly modifikovány, rušeny nebo i vznikaly nové za účelem plnění nových úkolových témat, zaměřených např. na život dělníků nebo práci v těžkém průmyslu, průmyslové městské periferie apod. V ÚEF tak byla rovněž podle aktuální potřeby postupně ustavována i vědeckovýzkumná oddělení: Oddělení etnografie dělnictva,⁶ Oddělení etnických procesů, Oddělení etnografie

---

⁶ Více viz: Woitsch, Jiří Kam zmizela etnografie dělnictva?. In: *X. sjezd českých historiků : Ostrava,*

14.–16. 9. 2011. Svazek II / redakčně II. svazek připravili Hlavačka, M. – Řepa, M.; hlavní red. sjezdového protokolu A. Zářický, P. Kadlec, M. Závodná Ostrava; Praha; Brno: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě: Centrum pro hospodářské a sociální dějiny Filozofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě ve spolupráci se Sdružením historiků České republiky (Historický klub 1872) a s Historickým ústavem AV ČR Praha a Brno: Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872): Historický ústav

socialistické společnosti, Oddělení etnografie národního obrození aj. Z tohoto období byla excerpována základní témata poplatná tehdejšímu paradigmatickému i ideologickému rámci. V osmdesátých letech byl pod vedením Ivy Heroldové realizován nejobsáhlejší projekt: Teoretické problémy etnických procesů. Etnické problémy v ČSSR. Tento projekt byl důležitým pro základní organizaci výzkumů a ujednocování metodiky. Komplexní výzkum byl pak realizován zejména v pohraničních oblastech jižní a severní Moravy pracovníky brněnské pobočky ÚEF ČSAV [Tyllner–Suchomelová eds. 2005: 76–77].

Vedle pracovníků tehdejšího ÚEF ČSAV (např. I. Heroldová, V. Matějová, A. Navrátilová, S. Brouček aj.), kteří se problematice etnických procesů a novoosídlenectví věnovali programově⁷, dále patří L. Slezák [1978; Čapka–Slezák–Vaculík 2005] nebo T. Grulich [1986, Grulich–Heišman 1986] a nově A. von Arburg [2007, 2008, Arburg–Dvořák–Kovařík, 2010; Arburg–Dvořák–Kovařík 2010; Arburg–Staněk 2010; Arburg–Staněk 2010a, Arburg–Staněk 2011]. Posledně jmenovaní autoři soustavně zpracovávají dostupné dokumenty z českých archivů k vymezenému tématu a časovému období. Tematickou publikační řadu doprovází přílohy v digitální podobě s citovanými dokumenty. Jedná se zatím o nejucelenější a z historického hlediska i objektivizovaný přístup k problematice tématu odsunu a poválečných událostí.

Dílčí témata, týkající se osídlování pohraničí, zpracovali např. O. Fejtová [1990] a H. Nosková [2009]. Z pohledu jednotlivých etnických skupin (Romové, Volyňští Češi, Slováci, Rumuni atd.) pak L. Hanus [2003], R. Weinerová [1995], F. Bielik [1994], J. Vaculík [1984]. Plzeňsku se věnoval J. Topinka [2005, 2008]. Relevantně se touto problematikou zabýval také M. Spurný [2012] z Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK. V jeho publikaci je brán zvláštní ohled na cikánskou minoritu a vliv centrálního politického diskursu s dopady na pohraničí a novoosídlenectví.

Opomíjenému tématu Němců v Čechách po roce 1945 na příkladu západního

---

AV ČR Praha a Brno (2013), s. 111–128.

⁷ Státní úkoly v rámci plnění pětiletých periodicky udávaly směr základního výzkumu. Vedle olbřímího projektu Etnografie Slovanů (navazující na projekt z 50. let 20. stol. "Narody mira") koordinovaného z Moskvy bylo důležité přijetí úkolu tzv. jednotného plánu společenských věd (JPSV, č. VIII-1-7/5, Rozvoj a sblížení národů a národností v ČSSR). Byly uskutečněny mezinárodní konference (v roce 1975 NDR, Polsko, Bulharsko). Nově zřízené oddělení Etnických procesů ÚEF dostává specifikované úkoly (Teoretické problémy etnických procesů, Etnické procesy v ČSSR) na další pětiletku 1981–1985, které vnáší do oboru nové paradigma i metodologii a obrací se po historických tématech k problematice tehdejší současnosti [Tyllner–Suchomelová eds. 2005: 66–68].

Podještědí se ve své publikaci věnoval J. Otčenášek [2006]. Autor se snažil vysledovat změny, které probíhaly v této minoritě z etnologického hlediska včetně jazykových kompetencí. Historická fakta poskytla rámec pro lokální výzkum ve vymezeném prostředí. Provedený sběr dat a formulované teze v publikaci mají svou lokální poplatnost a odráží jeho specifika.

Problematika rekonstrukce osídlení po roce 1945 je v archeologii novým tématem, který rozvíjí především Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni [Rak–Funk–Váňa, 2012], kde vznikají první postupové práce a projekty. Osídlení předválečné Šumavy je publikováno preferovanou formou celofotografických publikací [Roučka 2004, 2006, 2013; Starý 1991] s minimem doprovodných textů a historických souvislostí. Tématu tragické proměny sídelní krajiny a vůbec i krajinného rázu v oblasti zatopené vodami Lipenské přehrady je věnována fotografická publikace převážně ze snímků Seidelova českokrumlovského fotoateliéru *Lipno, krajina pod hladinou* z roku 2016. Zde jsou ale i doplňující informace a okolnosti včetně portrétů osobností i historie příslušných míst. Publikace obsahuje i srovnání se současným leteckým pohledem na lokality.

Jedinečným zdrojem je tak i on-line přístupná databanka fotografií Ateliéru Seidel v Českém Krumlově, kde jsou vedle krajinných scénérií zejména celkové pohledy na obhospodařovanou krajinu, sídla ale i jednotlivá stavení, samoty na Šumavě [el. zdroj Ateliér Seidl].

Pramennou sféru fotografií mohou v některých případech doplňovat zdroje z rodinných fotoarchivů, které jsou v prozatím nezpracované podobě přístupné v archivu Böhmerwaldmuseum Passau – Archiv und Kommunale Medienzentrale nebo v částečně již zinventarizovaném fondu fotografií převedených ze sbírek Sudetendeutsches Haus in München. Sudetendeutsches Institut – Zentrale Archiv und dokumentationsstelle do Bayerische Hauptstaatsarchiv im München. Zde jsou např. deponovány přípravné materiály, které byly přes deset let shromažďovány týmem spolupracovníků do publikace k výročí založení obce Christiansberg (Křišťanov) na Prachaticku. Snímky pochází vesměs z rodinných archivů a nabízí tak bližší pohled na sídla konkrétních rodin, jejich neformální život, interiéry stavení, spolkové činnosti, festivity, práci.

Odborné publikace týkající se stavebního vývoje sídel a jejich typologií na německé straně Šumavy publikuje Martin Ortmaier [1989, 1992, 2002, 2003, 2006, 2008]. Od roku 2005 je aktualizována webová databáze zaniklých obcí a objektů po roce 1945 [el. zdroj Zaniklé obce]. Tento projekt se neřadí na profesionální úroveň, nicméně díky své

otevřenosti, obsáhlosti databáze pokrývající celé území ČR a možnostem příspěvků se jedná o největší informační web k tématice zaniklých sídel.

V současnosti se problematiky dosídlenectví dotýkají projekty "Občanského sdružení Antikomplex" založeného v roce 1998, které se dlouhodobě věnuje tématice česko-německého pohraničí, především v oblasti Krušnohoří. Sdružení stojí za několika úspěšnými projekty, které se věnují proměnám krajiny, paměti míst a vedení přeshraničních dialogů [el. zdroj Antikomplex]. Sdružení působí ve školním i veřejném vzdělávání. Vedle publikační činnosti inicializují "landartová" setkání v "osudové" krajině pohraničních Sudet a oživují místa konkrétních lidských osudů. Zprostředkovávají kontakt mezi vysídlenými a současnými obyvateli, připomínají různými formami prezentace jejich příběhy. Důležitou charakteristikou tohoto druhu projektů je vedle jejich informativní úrovně i iniciace a navázání současného dialogu ohledně témat pohnuté historie. Poskytují a zprostředkovávají tematiku poválečných událostí k uměleckému i společenskému dialogu. Celostátního záběru dosahuje projekt "Paměť národa", ve kterém jsou smluvně provázány tři české instituce: Post Bellum, Český rozhlas a Ústav pro studium totalitních režimů. Od roku 2008 zpřístupnily na webových stránkách svědectví pamětníků významných dějinných události 20. století [el. zdroj Paměť národa]. Tento druh shromažďování životních osudů jednotlivých zpovídaných aktérů není soustavným výzkumem jedné problematiky nebo časově zaměřený na "totalitní" období. Nejedná se o čistě profesionalizovaný přístup a je problematické vyhodnotit jeho historickou hodnotu, nicméně celospolečenský dosah i pozornost si projekt již získal a začíná být nepostradatelnou historickou bankou pro moderní dějiny a jejich "osudovost" skrze autopsii narátorů. Jedná se i o poslední možnost, jak zachytit vzpomínky na události z údobí, z něhož jsou ještě zřídka dochovány audiovizuální dokumenty.

Další z projektů orální historie jsou již konkrétně tematicky zaměřené (politických vězňů [el. zdroj Politických vězňů], třetí odboj [el. zdroj Třetí odboj] apod.). Zřizovateli jsou občanská sdružení s podílem profesionálních partnerů i dobrovolných spolupracovníků.

2. 2. Aktuálnost dané problematiky

Orální historie poskytuje možnost monitorace dějin zažitých přímými účastníky. Časové vymezení projektu spadá do poválečných let. Zejména se jedná o roky 1946 a 1947.

Existence minulosti je podmíněna svědectvím, o které se nutně opírá přítomnost. Univerzálním fenoménem naší society je kultura vzpomínání. Minulost je svou podstatou podmíněna přítomností a jako taková vytváří ideovou soustavu společnosti. Ani ve skripturálních společnostech nepřesahují živoucí vzpomínky dobu 80 let! [Assmann 2001: 30–42].

Postupně přichází čas, kdy zažité poválečné události vstupují do historického času umělého trvání „*durée artificielle*“, které žádné společenství neprožívá. Taková doba se stává nefunkčním artefaktem a začíná proces selekce paměti hodných událostí v umělém historickém prostoru [Halbwachs 2009: 123–129, 158]. Nadchází doba, ve které již nenalezneme očitě svědky poválečných událostí.

Konec čtyřicátých a padesátá léta 20. století jsou zachycena na černobílých fotografiích, filmech nebo rozhlasem jen v obecné rovině. V archivu Českého rozhlasu se nacházejí tři pro projekt využitelné dobové záznamy. Jedná se o audio stopáže příjezdu a vítání novoosídlenců na Frýdlantsku, projevu k nim a autentickou reportážní návštěvu na dvou usedlostech.

Dosavadní výzkum poválečných dějin se týká především politického kontextu. Neposkytuje mnoho pramenných zdrojů k dějinám každodennosti. Svědectví konkrétních lidí je potřebné k vytvoření relevantního obrazu dějin. Aktuálnost výzkumu v oblasti poválečných událostí a zejména procesů v pohraničí tkví především v poslední možnosti zachytit svědectví doby, získat informace prostřednictvím narátorů z konkrétní oblasti pohraničí, které budou komplementárně doplňovat archivní fondy. Metodicky se jedná o přínos do referenčního rámce období, o kterém neexistuje mnoho audiovizuálních záznamů. Tematika poválečných událostí je stále ještě živou, nedokončenou historií a jako taková vstupuje do současné politické debaty, je diskutována v souvislostech moderních dějin naší země (memorace Benešových dekretů, Sudetoněmecká problematika, reparace šlechtě, restituce církvi etc.).

Poválečné vysídlení německého obyvatelstva a dosídlování pohraničí jsou, co do počtu i svými dopady, jednou z největších kapitol sociálních změn a politiky nedávné doby. Toto téma si zasluhuje větší pozornost na lokální úrovni. Poválečné dosídlování Šumavy se svými specifiky nebylo dosud uspokojivě zkoumáno. Začínají být veřejně

disputovány i zločiny z tzv. krvavého léta v roce 1945, kdy probíhaly divoké msty a lynčování německého obyvatelstva [Padevět 2016]. Pokud jde o oblast Šumavy, v okrese Prachatice je zaznamenáno k 12. květnu 1945 postřelení vojáků Wehrmachtu u Putkova ve strži Košinského potoka vojáky U. S. Army. Dle narátora se této popravě účastnili také místní obyvatelé [Padevět 2016: 148].

Vedle nastíněných důvodů aktuálnosti problematiky pro výzkum jsou stále přítomným podtextem tématiky také česko-německé vztahy. Po roce 1989 vzniklo několik česko-německých pracovních skupin, nadací, fondů, které se snaží navázat vzájemný přeshraniční dialog a odbornou spolupráci. Týmově spolupracují na historických studiích zejména na téma odsunu německého obyvatelstva a následujících poválečných událostí⁸.

2. 3. Přínosy práce

Přínosem jsou zejména načrtnuté možnosti interdisciplinárního přesahu metody orální historie do možností rekonstrukce proměny kulturní krajiny, založené na etnologii a klasických archeologických postupech. Postmedievální i recentní archeologie tak může využít možností výzkumné metody "Oral History" ke kulturně sociálnímu rekonstruování jednotlivých lokalit v rámci regionu a jejich neopakovatelných specifik. Vzniká tak mezní, kombinatorní metoda "Oral Archaeology", která logicky propojuje zastoupené historické disciplíny a činí z nich efektivní a nedestruktivní nástroj antropologického výzkumu.

V přístupu k této problematice se jedná jen o částečně inovativní metodologii, která v obecné rovině upozorňuje na problematiku související s možnostmi rekonstrukcí historie. Rozvíjení teoreticko-metodologických postupů by mělo být předním úkolem interdisciplinární spolupráce zejména příbuzných oborů. Využití navrhovaného aktivního přístupu k historii může být později aplikováno v obdobných tématech historických disciplín nebo může být modelovou inspirací k dalším vědním postupům v rámci mezioborové prezentace.

---

⁸ Výzkum je dlouhodobě subvencován z programu Evropské Unie (Česko/Sasko, Česko/Bavorsko 2007–2013 Ziel 3), Europäische Fonds für regionale Entwicklung (2000–2006 Ziel 2), Fondu česko-německé budoucnosti, Česko-německé a Slovensko-německé komise historiků, Collegium carolinum.

Vedle teoreticko-metodologického přínosu ke zkoumané problematice jsou jistě zásadní také výsledky a interpretace terénního výzkumu (oral history, nedestruktivní archeologická prospekce) z vybraného území, samotný archivní výzkum, lokální a soukromé zdroje.

2. 4. Prezentace výsledků

Výsledky jsou prezentovány formou odborné práce s odkazem na uložení digitálních nahrávek a výpisů s příp. doprovodnou fotografickou či audiovizuální dokumentací, která se k narátorům obsahově váže. Součástí je také audiovizuální komponovaný videodokument zachycující ve výpovědi pamětnice proměnu sídel a krajiny v pohraničním regionu mezi obdobími před a po druhé světové válce.

Digitalizované úplné přepisy v paměťové instituci usnadní samotné vyhledávání klíčových výrazů a termínů v jednotlivých rozhovorech. Přístupnou formou k prezentování problematiky může být také audiovizuální dokument s "portréty" jednotlivých narací včetně zachycení vzhledu míst v současnosti. Geografický pohled na území mohou doplnit historické pohlednice zmiňovaných lokalit [databáze fotografií in Košatková 2013] včetně současného stavu prostoru bývalého pohraničí z dostupného jak historického, tak i současného leteckého snímkování.

Předpokládá se i prezentace na konferenci s pozdější publikací předneseného referátu ve sborníku (druh výsledku "D"), jednotlivé přednášky pro veřejnost v regionu nebo i výstava v Městském muzeu ve Volyni. Pro Městské muzeum ve Volyni jsem již vypracovala v rámci závěrečné práce ve Škole muzejní propedeutiky pod Asociací muzeí a galerií České republiky libreto výstavy: *Osídlení Šumavy po roce 1945* [Košatková 2014].

3. ZÁMĚR PRÁCE

3. 1. Základní struktura práce

Hlavním z cílů je zachytit a zdokumentovat životní osudy v řízeném procesu doosídlování v poválečné době. Podstatou záměru je zdokumentovat a interpretovat výpovědi narátorů, kteří svým etnickým původem, státní příslušností, životní situací i osobitým osudem budou vypovídajícím vzorkem pro zachycení a interpretaci této opomíjené kapitoly naší státní historie.

K vytvoření kvalitativního souboru pamětníků doosídlovacích procesů byla aplikována biografická metoda semi-strukturovaných rozhovorů. Zároveň s vedenými rozhovory byly z průběhu i terénního výzkumu pořízeny fotografie ke zmíněným sídelním lokalitám. Projekt tak může být prezentován i pro neobornou veřejnost audiovizuálním, tematicky profilovaným videem nebo fotosekvencí.

Důraz je kladen na problematiku postupné celkové proměny formy osídlení pohraničí, subsistenční strategie jednotlivých novoosídleneckých skupin, jejich kulturní hegemonii a následnou asimilaci.

Hlavní časová osa práce je upřena na terénní a archivní výzkum, z kterého se odvíjí. Z průběžných výsledků jsou dále vyvozeny parciální výzkumné sondy pomocí "koincidence" výsledků metody oral history s nedestruktivním archeologickým průzkumem ve vybrané lokalitě. Podrobnější struktura práce je provázána s prvotním sběrem dat v terénu a následně v archivech. Výsledek podrobnějšího výzkumu pak závisí na vyhodnocení kvality získaných informací a jejich možnou interpretaci či použitelnost.

3. 2. Realizace záměru

V prvních letech řešení probíhal intenzivní sběr dat v terénu soustředěný hlavně v centrální oblasti Šumavy (Prachatice, Vimperk, Volary, Kašperské Hory), kde jsem

se opakovaně již pohybovala v rámci svých předešlých postupových prací a vedlejších výzkumů pro regionální muzea v rámci dobrovolného sběru oral history a terénní prospekce nezkoumaných nebo ohrožených lokalit. Uskutečněné rozhovory (pro minimální relevantnost sběru dat v oblasti jsou vedeny rozhovory s více než dvaceti narátory) byly kontinuálně převáděny formou výpisů pro potřeby práce a analyzovány dle zásad metodologie oral history [Vaněk 2003, 2004, 2004a]. Na základě dílčích výsledků a zkušeností autorky s již vedenými rozhovory je ihned upřesňována další strategie rozvíjení problematiky kvalitativní metodologie a jejího teoretického rámce. V podstatě každý rozhovor znamená určitý posun nebo se vrací ke stejným tématům zase z poněkud jiného pohledu. Tyto výsledky jsou excerpovány na základě metody zakotvené teorie („grounded theory“ Glaser a Strauss 1967).

Prvotní navázání lokálního kontaktu (tzv. nultá fáze) postupně rozvíjí síť (tzv. princip sněhové koule „*Snowball Sampling*“) výběrové skupiny narátorů v širší oblasti prováděného sběru. Výstup z prvních let řešení byl zaměřen na metodologii sběru dat a specifika sledovaného ústředního tématu.

Pro evaluaci dat bylo již cíleně počítáno s nedestruktivním archeologickým výzkumem vybraných, konkrétních lokalit. Tato část práce se zaměřuje na zachycení a vyhodnocení proměny osídlení. Současná podoba lokalit a krajiny je také audiovizuálně zachycena, případně srovnávána s vojenským, leteckým snímkováním (Geoportal on-line).

Po dokončení hlavního sběru dat v terénu jsou výběrově mapovány krajní oblasti monitorovaného území zasahující na Železnorudsko, Sušicko a Českokrumlovsko. V dalších letech řešení terénního výzkumu v rámci této práce bylo přistoupeno rovněž k reviznímu nebo doplňkovému vedení rozhovorů s vybranými narátory či hloubkovému, mikrohistorickému archivnímu sledování osudů jedné reemigrantské rodiny z Francie.

Kompletovaná databáze nahrávek, příp. prepisů rozhovorů i vlastní audiobanka nahrávek jsou ve shodě se zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů. Tato digitální data jsou odevzdána do příslušných paměťových institucí pro spádovou oblast sběrového území (Městské muzeum Volyně a Prachatické muzeum). Osobní údaje typu data narození či pro narátory signifikantní místa (např. dosavadní bydliště nebo významné místo působení) jsou kromě vysloveně odsouhlasených případů v práci začerněny.

4. METODY

4. 1. Základní přístup

Vedle již zmiňované metody oral history je pro další výzkum využita metoda archivního a historického průzkumu. Pokládala jsem za nutné se zorientovat v potenciálu armádních archivů a záznamech bývalých složek pohraniční stráže⁹. Předpokládala jsem, že na základě těchto fondů by bylo možné popsat konkrétní postupy destrukce vsí a jednotlivých objektů, ale tyto staré fondy nejsou ještě do hloubky zpracované a získání informací z nich by bylo časově náročné a s nejistým výsledkem. To samé se zatím týká i fondů stavebních úřadů při bývalých okresních či místních Národních výborech, kde jsou metry dokumentů s možností prezenčního nahlížení, jelikož není podrobnější stratifikace a lokalizace jednotlivých stavebních či demoličních akcí. Bádání v archivech bylo navíc ztíženo opatřeními spojenými s epidemiologickou situací. V tomto údobí jsem některé dokumenty z archivů díky předešlým badatelským návštěvám, ochotě a vstřícnosti ze strany pracovníků dostávala i poštou či vyzvednutím na recepci.

Pro terénní část výzkumu sídelních komponent jsem využila metodu nedestruktivního povrchového průzkumu antropogenních reliktních s obrazovou (mapovou) projekcí dat v prostředí GIS a fotografickou dokumentaci (odkazem v případě lokalit Smrčina/Hochficht a postupových prací). Pro historický průzkum je primární orální historie, s kterou mám již dobré zkušenosti.

Terénní situace na některých lokalitách byla zaznamenána fotograficky nebo na video. Z těchto pomocných materiálů by mohla později vzniknout i výstavní nebo video prezentace pro širokou veřejnost. Naplnila by se i dokumentační funkce zachycení současného stavu vysídlených lokalit po záboru příhraničních oblastí.

Pro přehled o celkových změnách v příslušných obcích lze využít poválečného leteckého snímkování (pořízeného v letech 1947–1949) uloženého v originále ve Vojenském topografickém ústavu Dobruška, on-line zpřístupněného v aplikaci cenia.cz v mapovém projektu Kontaminace později GEOportál.

---

⁹ Vstupní informace k této části archivního výzkumu a přístupnosti fondů či jejich obsahu je možné čerpat zejména z uvedených zdrojů v disertační práci D. Kovaříka, který toto téma v obecnosti zpracoval pro většinu pohraničních oblastí.

Během mého zahraničního studijního pobytu v archivech "Heimats spolků" a knihoven v Německu (krajská knihovna Freyung, Heimatstube Heidmühle, Waldkirchen, archiv, mediatéka a knihovna Böhmerwaldmuseum Passau, Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, archiv Sudetendeutsches Haus München etc.) za účelem získání fotografických snímků předválečné Šumavy, pocházejících z osobních fondů odsunutých obyvatel, jsem vypracovala odkazovanou studii a databázi lokalit s fotografiemi dle určených míst. Tehdejší okolnosti uložení v jednotlivých Heimatstuben a archivech jsem popsala jako problematické, a to i přes všechnu spolkovou péči. Již tehdy vyvíjené úsilí o centralizaci a digitalizaci fotografií českého území z rodinných archivů odsunutých Sudetských Němců ze strany Bayerisches Hauptstaatsarchiv München je snahou napravit tento prozatím nesystematizovaný stav.

Práce je postavena na uskutečnění rozhovorů s pamětníky v zájmové oblasti zejména střední Šumavy. Sběr dat je odevzdán v podobě digitální audiodatabáze s katalogem a výpisy z rozhovorů do příslušné paměťové instituce.

V semistrukturovaných rozhovorech je především detailně sledována struktura sídel, poměry česko-německého soužití, vztahy s okolím, využití krajiny, místní zvyklosti a dopravní obslužnost s logistikou pohybu. Zachycené popisy lokalit bude tak možné rekonstruovat ve více dimenzích, které klasickými archeologickými postupy nelze dosáhnout. Získané informace o interiérech a funkcionalitě objektů v širších sociálních souvislostech budou datovým rastrem pro mezioborovou rekonstrukci forem osídlení na Šumavě. Zejména pak pro archeologické a stavebně historické průzkumy. "Novým" mezioborovým nástrojem se tak může stát výše načrtnutá metoda "Oral Archaeology", která by prezentovala jedinečný způsob dokumentace hmotné kultury a struktury sídel. Takto zachycená svědectví se tak stanou relevantním komparativním materiálem (databankou) pro další výzkumy v terénu.

Časové rozmezí postihuje minimální rozsah 20 let (1935–1955) s přesahy +/- 15 let. Tento rozsah umožňuje srovnání předválečeného charakteru osídlení s dopady v první dekádě po konci druhé světové války. Přesahy časového rozmezí posloužily pro případy, které se vyznačovaly dlouhodobějším trváním. Geograficky je sledován zejména pás pohraniční, ve kterém došlo k masivním odsunům a proměně skladby původního obyvatelstva. Nejvíce pozornosti je věnováno okresu Prachatice s přesahy do sousedních okresů Český Krumlov a Klatovy. Mezníkem zkoumaného území je bývalá protektorátní linie hranice, která svým průběhem kopíruje hranici mezi oblastmi s převážně německým

a českým obyvatelstvem a jeho vlivem (to se týká mj. i pojmenování vlakových zastávek, viz např. Bohumilice v Čechách).

Komplementárně jsou k lokalitám přiřazeny archivní fotografické materiály (náhledy vyvolaných pozitivů s 1/3 překryvem, který dovoluje 3D vizualizaci, viz letecké snímky Šumavy z archivu NPŠ v Kašperských Horách) s náhledem "plochého" poválečného letecké snímkování Šumavy z let 1946–1952 (GEOportál).

4. 2. Techniky výzkumu

Kromě zmíněné oral history je využít i potenciál nedestruktivního průzkumu sídelních pozůstatků. Pro vlastní výzkum je využita metoda archivního a historického průzkumu v ohledu k metodologii orální historie [Vaněk 2003]. Z koncepčního hlediska byl průběh výzkumu a terénní situace v lokalitách dosídleneckého pohraničí průběžně vizuálně zaznamenán (fotografie, video). Z tohoto vizuálního materiálu by byla i přístupná prezentace pro další využití jako doprovodného dokumentu k terénnímu výzkumu např. pro výše již zmiňovanou zamýšlenou výstavu v muzeu. Naplnila se tak i dokumentační funkce monitoringu současného stavu vysídlených lokalit po záboru oblastí ochranného pásma hranic, který nikdo soustavně nevede. Někteří ze soukromých badatelů se zaměřují na svá témata, např. na roty pohraničních stráží nebo průběh hranice, převaděčství¹⁰ nebo jen kamenné památky a mezníky při hranicích či vojenské objekty z druhé světové války etc. Lokálně jsou pak zpracovány vhledy do historie jednotlivých bývalých, případně dosud existujících (zadavatelem je většinou Obecní úřad) obcí nebo oblastí¹¹. Vznikají také postupové práce zaměřené na jednu obec, které se snaží jít do hloubky a využívají zejména fotografie a dokumenty od starousedlíků či od bývalých obyvatel. Dotčené obce se většinou snaží, aby se taková práce přetavila do vydání brožury nebo plnohodnotné

---

¹⁰ Moc, Pavel *Šumavští převaděči*. Dotisk 2. vydání. Nakladatelství Kopp: České Budějovice, 2022.

¹¹ Např. v roce 2022 vydalo nakladatelství Kopp v Českých Budějovicích 1. vydání knihy Jana Voldřicha: *Osudy ze šumavských chalup*, která popisuje stavení po stavení v oblasti Zadova a Churáňova, kde se mu podařilo shromáždit dokumenty i staré fotografie usedlostí i jejich obyvatel v této části převážně české nacionality.

publikace o obci. To vše postupně doplňuje mozaiku¹² svědectví o území Šumavy a přináší její více či méně ostrý obraz.

Užitá biografická metoda vedení rozhovorů umožňuje jejich uvolněný průběh bez semknutí pevným rámcem stejně kladených otázek. Pamětníci ve svém vyprávění reflektují vlastní životní události i strukturální vlivy. Výběr participantů je ze získaných kontaktů záměrný, aby se obdobné osudy a zážitky neopakovaly a pokrytí kladených otázek bylo rovnovážné. Byla vyvíjena snaha o zajištění bohatosti a rozprostřenosti sběrové oblasti dat kvalitativního výzkumu.

Pro vlastní analýzu získaných dat jsou využity postupy narativní analýzy. V kmenových audio záznamech rozhovorů, které budou moci v paměťové instituci využívat i jiní badatelé v případě poskytnutého oprávnění od narátorů nebo jejich potomků, bude možné např. ověřit kontext – význam věty (v celkových prepisech by měly být uvedeny poznámky o příslušném zvukovém kontextu: „řečeno s nadsázkou“, „myšleno sarkasticky“ a obdobně) nebo specifickou výslovnost narátorů, a to i v případě např. středobavorského dialektu.

Definování nových nebo obohacení tzv. velkých teorií nemůže být očekáváno. Vzhledem k tématu se jedná o zachycení jedinečného procesu doosídlování skrze obyčejné, povětšinou i perzekvované jednotlivce. Zmíněná zakotvená teorie je teorií středního rozsahu a spadá tak na pomezí pracovních analýz. Na základě kvalitativního vzorku sebraných dat je při využití induktivního postupu této teorie snaha koncipovat teoretický rámec zkoumaného jevu.

---

¹² Pestrou a lákavou mozaiku nabízí publikace a dokumentární řady (Stream.cz) s oblíbeným rodákem Emilem Kintzlem. Např. Kintzl, E. – Fischer, J. Zmizelá Šumava. 1. vydání. Zlín: Nakladatelství KNIHA ZLÍN, 2015.

5. PRAMENY

5. 1. Zdroje a archivní prameny

V práci je využit potenciál tzv. maket ze 70. let, které jsou uloženy v knihovně Etnologického ústavu AV ČR. Konkrétně se jedná o makety:

- Etnické procesy II. Společnost a kultura
- Etnické procesy III. Vystěhovalectví – menšiny
- Sborník etnických procesů
- Přípravné materiály k Slovníku etnických procesů
- Výzkumy pohraničí
- Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR

a jednotlivé díly Zpravodaje koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku.

Z hlediska této problematiky by měla být věnována pozornost archivním fondům, které souvisí s tématem uzavírání a destrukce osídlení v novém hraničním pásmu. Výzkum ve fondech Ministerstva vnitra (zejména směrnice, příkazy, nařízení, interní tisky ...), jednotlivých fondů Místní národních výborů uložených ve Státních okresních archivech: Prachatice (fond ONV Vimperk, k. 4 Smlouva o dílo na demolici obce Stodůlky, 1956), Strakonice příp. v Českých Budějovicích. V archivu bezpečnostních složek (Kanice, fond A 6/1, inv. j. 73 seznam míst v hraničním a zakázaném pásmu určených k demolici), Vojenského historického archivu (IV. fondy a sbírky z období po roce 1945, materiály styčných důstojníků MNO při osídlovacích úřadech, vojenských technických praporů), Národní archiv v Praze, fond Osídlovací komise ÚV KSČ (a. j. 323 Zpráva o situaci v pohraničí v oblastech přiléhajících k západnímu pásmu Německa a Rakouska, nedat.; fond MV–T k. 83 sign. T–P 249 Pokyny o přemístění obyvatelstva ze zakázaného pásma a nespolehlivých osob z hraničního pásma, 12. 11. 1951, fond Úřadu předsedy vlády, k. 306, sign. 111–6 Majetková vypořádání v zakázaném pásmu, Archivní fondy útvarů Pohraniční stráž a Vnitřní stráž, D/III,10. brigáda Pohraniční stráž Volary, č. 2 345 (1 863, z let 1951–1966) apod., ale přednost dostalo shromažďování fotografií stavu sídel před destrukcemi, protože dokumentace objektů ve vojenském pásmu nebyla žádoucí,

a o to vzácnější je vytěžovat zdroje se stavem sídel ante quem.

Od vysídlených německých obyvatel jsou pro oblast Šumavy k dispozici v Jihočeské vědecké knihovně v Českých Budějovicích domovská periodika (*Böhmerwälder Heimatbrief*, *Böhmerwälder Jahrbuch*, *Der Waldbrunnen*, „Hoam!“ *Monatsschrift für die Böhmerwälder. Mitteilungsblatt des Deutschen Böhmerwaldbundes ...*) ve kterých jsou publikovány některé na české straně neznámé fotografie vesnic, jednotlivých usedlostí z české části bývalého pohraničí. Tyto řady periodik byly kompletně využity a čísla, která zde nebyla zastoupena, byla předmětem studia v níže jmenované knihovně Sudetského spolku v Mnichově. Zachycení podoby starých sídel a proměna osídlení je jedno z vytyčených témat práce.

V průběhu zpracování byl iniciován kontakt s domovskými organizacemi vysídlených obyvatel v Bavorsku (Freyung, Heidmühle, Passau, Waldkirchen), které pořádají expozice v tzv. "Heimatstuben" s příp. archivy dokumentů od pamětníků odsunu ze zájmové oblasti. Jsou tak využity zejména personální fotografie předválečného osídlení oblastí, které nejsou dostupné v našich archivech a knihovnách (mediatéka a knihovna Böhmerwaldmuseum Passau, Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, archiv Sudetendeutsches Haus München, Kreisarchiv Freyung-Grafenau).

5. 2. Autenticita

Terénním výzkumem sledovaná (od předválečných let do 50. let 20. stol.) oblast jižní státní hranice se západním Německem byla v minulosti exponovanou částí ostře chráněných hranic. Dnes je oblast Šumavy přeshraničně intenzivně turisticky vytížena jak v zimních, tak i letních sezónách. Modifikovala se struktura osídlení i způsob hospodaření v krajině. Vyrůstají zde nové generace bez zatíženosti přítomností Železné opony v době socialistického zřízení, s omezeným vnímáním hranic jako takových (v současné době chápaný evropský prostor bez hranic, otevřený Schengenskou smlouvou).

V pohraničí zaniká po roce 1945 tradiční žitý prostor. Po vystěhování německy mluvících obyvatel dochází ke znárodnění nemovitého i movitého majetku "viníků války – kolaborantů". Od státu se nemovitosti i konfiskované věci zakupují nebo jsou poskytovány do držby novoosídlencům. Komplexně tak dochází ke změnám v charakteru kulturní

krajiny.

Novoosídlenci mají své kořeny jinde, místní tradice neznají, nezajímají se o ně, vlastní postupně zapomínají, tradiční role náboženství upadá. Svá nová obydlí si přizpůsobují bez ohledů na místní podmínky a zvyklosti. S úpadkem a radikálním přerušением tradičního spolkového života v obcích je uvolněn prostor pro novou kulturní náplň. V mentálním prostoru dochází k odlišnému vnímání novoosídlece a starousedlíka, spjatého pamětí rodu s proměnami okolního žitého prostoru. Pro novoosídlece hranice představovala konec jejich vnímání, ale pro starousedlíky jen administrativní čáru¹³ [Otčenášek 2006: 88–89]. V 50.–60. letech 20. stol. graduje devastace a likvidace domů, památek a hřbitovů v bývalých Sudetech. Násilným způsobem zde náhle zaniká předchozí žitý prostor, který již nebude v původním rozsahu a struktuře obnoven.

Zmizel zde komunikační systém a s ním i cirkulující "kulturní smysl"¹⁴ skupiny obyvatel [Assmann 2001: 25]. Předválečná minulost tak v pohraničí velmi rychle mizí, protože minulost vzniká teprve tím, když se k ní lidé vztahují. Minulost dále žije prostřednictvím vzpomínek žijících lidí, kteří o ní musí vypovídat svědectví. Svědecká paměť a výpověď¹⁵ se uchovává stejně jako tradice žitého prostoru v komunikaci [Assmann 2001: 33, 37].

Pohraničí tak aspiruje na území, které zažilo své "velké dny dějin" a nyní je samo ve své poválečné historii vydáno na pranýř zapomnění starého. Přibližuje se snad do bývalého pohraničí nemoc tzv. prázdného intervalu historie v podobě "nehybné doby", na kterou nemá kdo a proč vzpomínat? Pohraničí bylo po roce 1945 uprázdněným územím pro nastolující se nové ideologické formulace a postuláty, experimentální pole pro nové dosídlené obyvatele a modely socialistické kolektivizace. Nastává zřejmě poslední vhodný čas zachytit další svědectví o pohnuté historii pohraničí, dokud jsou zde ti, kteří byli svědky dalekosáhlých změn v těchto oblastech.

---

¹³ Výzkum B. Spalová.

¹⁴ Užívám i navzdory kritice Assmannova pojmu kulturního smyslu.

¹⁵ V prizmatu hermeneutického vnímání historického času lze instrumentalizovaně použít výrazu "*Erfahrung*" jako vzájemně se podmiňujícím prostoru zkušenosti v asymetrické polarizaci k horizontu očekávání z pojmového slovníku u R. Kosellecka (*Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. 1979., příp. u G. Gadamera – (Pravda a metoda s. 355, pozn. 4.). Převzato z Ricoeur, P. *Čas a vyprávění III*. Oikoymenth. s. 297).

5. 3. Data z terénního výzkumu

Terénní část je majoritním podkladem pro práci. Intenzivní část výjezdů za narátory byla uskutečněna především v prvních dvou letech řešení dizertační práce. Výjezdy probíhaly průběžně během roku, soustředěně pak v termínech festivit různých národnostních skupin v regionu (zejména společné česko-německé vzpomínkové mše a setkání při příležitostech vysvěcení opravených církevních památek etc.).

Svým původem jsem dlouhodobě osobně zainteresována v dané oblasti výzkumu – je mým domovem. Provedla jsem zde účelový průzkum, který zahrnoval rozhovory s narátory týkající se problematiky poválečné destrukce osídlení ve vztahu k postmedievální archeologii. Tento průzkum byl prezentován na konferenci České asociace orální historie (COHA) a publikován roku 2011 ve sborníku konference [Košatková, 2011]. Konkrétně tak bylo navázáno na získané kontakty z předcházejících aktivit v regionu. Předešlé zkušenosti sběru byly nápomocny k získání další vrstvy kontaktů. Uskutečněné rozhovory v letech 2009 a 2010 s narátory profilovaly obsahovou strukturu dizertace.

V rámci přípravy dizertační práce byl v její terénní části proveden nejprve parciální výzkum za pomoci oral history, z něhož vyplývaly určité aspekty pro další použití této metody. Aspekty naznačovaly některé informační limity, úroveň vypovídající kvality a tematická rozhraní aplikované oral history. Na několika příkladech je tak na tyto aspekty poukázáno v souvislosti s jejich významem pro postupy výzkumu, validaci dat.

6. OBYVATELSTVO A SÍDELNÍ KULTURA ŠUMAVY

6. 1. Obyvatelstvo v předválečném údobí

O souvislém osídlení šumavského podhůří lze hovořit teprve v souvislosti s příchodem Slovanů na přelomu 7. a 8. století. Důležitou roli při osídlování krajiny přitom měly obchodní cesty včetně tzv. Zlaté stezky, o níž jsou zprávy z počátku 11. století [Kubů–Zavřel 2007: 7–11]. Probíhala zde kolonizace lesní půdy, ale ta byla organizačně dosti složitá, proto ji za podpory panovníka prováděly nejprve především kláštery. Církev se tak stala ve 12. století největším vlastníkem půdy hned po českém knížeti, ale na kolonizaci se podíleli i čeští feudálové. V té době přicházeli na Šumavu již i první němečtí kolonisté. Panovník rovněž začal v oblasti Šumavy zakládat města (např. Klatovy nebo Sušice) a stavět královské hrady (např. Kašperk). Později měla vliv na osídlování hor hospodářská aktivita šlechty. Začalo se rozvíjet např. sklářství, které zde mělo ideální podmínky, zejména dostatek křemene a dřeva. V 16. století byl dokonce podíl nezemědělské výroby a obchodu vyšší než podíl zemědělství. V té době se rovněž obnovila těžba stříbra a začala se těžit i železná ruda.

Další vlna kolonizace lesních ploch, a to i ve vyšších horských polohách, nastala na počátku 17. století. Po třicetileté válce došlo k hospodářskému úpadku a dokonce se vylidnily rozsáhlé oblasti. Přestala se obdělávat zemědělská půda, zanikla řada vesnic. Navíc mnohé šlechtické a měšťanské rody odešly ze země v obavě před rekatolizací. Proto se vrchnosti snažily obnovit co nejrychleji normální hospodářský život a zvýšit počet obyvatel. To vedlo k přílivu kolonistů z Horních a Dolních Rakous a Bavorska, čímž se zcela změnila národnostní struktura Šumavy. Tato kolonizace vyvrcholila v 18. století opět v souvislosti s rozvojem sklářství a s tím související těžbou dřeva. Poté začala sklářská výroba postupně upadat, ale obyvatelstvo se dále mohlo živit těžbou dřeva a rovněž chovem dobytka. Na Šumavě pracovalo množství hamrů a pil a začaly vznikat i první papírny.

Z etnického či národopisného hlediska se na území Šumavy vyskytovaly v 19. a první polovině 20. století dva rozdílné celky. Německojazyčné etnikum bylo rozšířené zejména ve vrcholových partiích, české obyvatelstvo obývalo šumavské podhůří či okrajové části Šumavy. Existovaly samozřejmě i výjimky, kdy např. zcela české byly vsi

pod vrchem Javorník (1 089 m n. m.) nebo ve vysoké nadmořské výšce položené obce poblíž Stachů či pod Boubínem. Na druhou stranu měly vysoký podíl německojazyčného obyvatelstva některé obce od Šumavy už poměrně vzdálené, zejména v okolí Českých Budějovic.

Průběh národností hranice byl velmi zřetelný, i když i zde existovaly výjimky, kdy v několika obcích či městech bylo přibližně stejné zastoupení českého a německého obyvatelstva (např. město Prachatice). S česko-německou národnostní hranicí do jisté míry souviselo i rozdělení na soudní okresy. Mezi oběma etnickými celky samozřejmě existovaly četné kontakty, a to většinou přátelské. Docházelo tedy i k určitém splývání některých národopisných prvků. Ani české, ani německé obyvatelstvo přitom nebylo z národopisného hlediska zdaleka jednotné. Specifické bylo například německé obyvatelstvo Volar, tzv. Wallingři, po kterém dodnes zůstala zachována originální architektura alpského typu [Kočárek 2003: 17]. Celkově šumavští Němci měli své typické kroje, zvyky, pověsti a mluvili zvláštním hornobavorským nářečím. Německé území pokračovalo severně od Šumavy v oblasti Českého lesa, ale od Šumavy bylo odděleno českými obcemi na Domažlicku.

Již v průběhu 19. století započal a v období 1. republiky pokračoval určitý odliv šumavského obyvatelstva do oblastí a měst s lepšími pracovními příležitostmi. Příčinou tohoto vylidňování byla jednak malá úrodnost půdy, jednak nedostatek surovin a nízká úroveň industrializace – na rozdíl od jiných pohraničních oblastí, zejména severočeských, kam naopak odcházeli za prací mj. i Jihočeši. U německojazyčných starousedlíků se přitom projevoval užší vztah k rodné půdě než u jejich českých sousedů, neboť opouštěli Šumavu v mnohem menší míře.

Pokud jde o soužití Čechů a Němců, Šumava patřila spíše ke konzervativním oblastem, kam se dostalo nacionální soupeření až koncem 19. století. Ve zprávách Národní jednoty pošumavské, tedy „Celozemské organizace pro posílení kulturního a politického vlivu českého etnika v jazykově smíšených oblastech Pošumaví“ se lze dočíst, že „české obyvatelstvo v mnoha šumavských městech, obcích či celých oblastech je národnostně málo uvědomělé až vlažné, snadno podléhá germánské asimilaci a nedostatečně prosazuje své národnostní nároky“ [Nikrmajer 2003: 383]. Tyto skutečnosti mohly ovlivnit i výsledky sčítání lidu, kdy se část Čechů v národnostně smíšených oblastech patrně přihlásila k Němcům na základě své obcovací řeči, neboť němčinu plynně ovládala, mnoho českých dětí chodilo do německých škol a mnoho Čechů

pracovalo v německých či židovských podnicích. Židé, kteří představovali na Šumavě důležitý hospodářský faktor a např. v Nýrsku tvořily téměř třetinu obyvatel, se rovněž většinou hlásili k německému národu. Postupem času se ovšem situace na Šumavě začala měnit, neboť sílily aktivity českých i německých nacionálních kruhů. Vliv měly i volby do obecních zastupitelstev a okresních výborů, které znamenaly prestižní záležitost pro jednotlivé národnosti.

Dramatický vývoj na mnoha místech nastal po vzniku samostatného Československa. V oblastech s převahou německého etnika se musela prosazovat státní moc často pomocí ozbrojených složek. V listopadu 1918 dokonce vznikla v Českém Krumlově tzv. šumavská župa (Böhmerwaldgau), která se nejprve snažila získat úplnou samostatnost a nezávislost na československém státu, později měla snahu se připojit k Hornímu Rakousku. V jejím rámci vznikaly i ozbrojené jednotky (Volkswehr) a pořádek v celé oblasti byl pak nastolen až za pomoci vojenského pluku z Českých Budějovic. Na Šumavě poté postupně sílil český vliv, což se projevovalo ve státní správě a v mocenském aparátu, kdy do této oblasti přicházelo množství finančních i poštovních úředníků či četníků. Podporováno bylo i české školství. Celkově byl v Pošumaví patrný nárůst počtu obyvatel české národnosti, jehož příčinou byly jednak změny kritérií k posuzování národnosti, jednak migrace Čechů do pohraničí. Zvláště v soudních okresech Nýrsko, Volary či Vyšší Brod se počet českých obyvatel do roku 1930 více než zdesetinásobil.

Ve 30. letech poté dochází k radikalizaci německého národnostního hnutí, prosazují se členové radikálně nacionálních a fašistických skupin, kteří přispěli v roce 1933 k založení Sudetendeutsche Heimatsfront v čele s Konrádem Henleinem. Z tohoto hnutí pak vznikla Sudetendeutsche Partei, strana, která dosáhla velkého úspěchu ve volbách v roce 1935, a to právě i na Šumavě. S růstem německého radikalismu souvisely i důsledky světové hospodářské krize z počátku 30. let. Z celkového počtu nezaměstnaných např. v roce 1936 (přes 800 tisíc) bylo totiž 62 % (přes 500 tisíc) právě německé národnosti, i když celkový podíl Němců v Československu byl 23 % [Petráš 2003: 387]. Co se týče oblasti Šumavy, zde byla celková nezaměstnanost ca 20 %. Zvyšující se napětí mezi Čechy a Němci bylo podněcováno i ze zahraničí, konkrétně z Lince, zejména po anšlusu Rakouska v březnu 1938. Z Československa pocházelo i mnoho členů linecké organizace NSDAP. Po podpisu mnichovské dohody v září 1939 došlo poté k odtržení celého území tzv. Sudet od Československa.

6. 2. Šumava a její obyvatelé za druhé světové války a po ní

Po zabrání obsazeného území ze strany Němců dochází k četným emigracím obyvatelstva, a to většinou české národnosti, méně bylo Židů či Němců-antifašistů. Největší, zcela převratné změny v osídlení Šumavy pak nastaly po konci války. Již krátce po osvobození, 15. května 1945, byl vydán rozkaz k přesunu některých vojenských jednotek k hranicím. V dodatku k tomuto rozkazu je uvedeno: „Všechny Němce vykažte z území historických hranic. Pro udržení chodu zemědělství a průmyslu... nechte dostatečný počet dělníků a zaměstnanců, kteří zůstávají... bez občanských práv [Petráš 2003: 393]“. Během června pak do pohraničí míří jednak pluky rudých gard, jednak pohotovostní pluky Národní bezpečnosti s úkolem provádět evakuaci Němců a soustřeďovat je ve sběrných táborech. Období do konce července 1945 je označováno jako období tzv. divokého odsunu. Podle plánů měli být napřed odsunuti říšští Němci, po nich podnikatelé a zámožné vrstvy, a nakonec ostatní Němci s výjimkou pracovních sil, nutných k zabezpečení chodu zemědělství, lesnictví a v průmyslu. V letech 1946 a částečně 1947 pak probíhal odsun organizovaný.

Němci, kteří čekali na odsun, byli někdy ponecháni ve svých domovech, jindy byli soustředěni ve sběrných táborech. Nemohli se volně pohybovat, cestovat, nesměli navštěvovat kina a divadla, byla jim cenzurována korespondence atd. Restriktivní opatření se nevztahovala na antifašisty, ale i oni nakonec většinou odešli z Československa. Úlevy byly poskytovány i Němcům ze smíšených manželství, kteří neměli být zařazeni do transportů, ale to bylo ovlivněno zejména potřebou pracovních sil v pohraničí. Jako pracovní síly ale byli využíváni nejvíce vojenští zajatci ze „zajišťovacích stanic“, které je poskytovaly národním výborům a ty pak zaměstnavatelům. Po skončení odsunu část Němců v pohraničí stále zůstávala, ale ti se pak často stěhovali do Německa dobrovolně, případně odcházeli do českého vnitrozemí.

Na odsun původního obyvatelstva Šumavy pak navazovalo osídlování novým obyvatelstvem, i když část Čechů zůstávala v této oblasti již z předchozího období války. Jednalo se o tzv. hraničáře, většinou Čechy ze smíšených manželství, dále o osoby sem

násilně zavlčené, tzv. totálně nasazené, které se rozhodli zde i po válce zůstat, a konečně se sem mohli vrátit i lidé, kteří toto území museli opustit po roce 1938. Jednou z nejdůležitějších součástí osídlovacího procesu pak byly reemigrace, které fakticky začaly již v roce 1945, oficiálně v roce 1947. Do Čech začali přicházet zejména volyňští Češi, ale na Šumavu mířili zejména rumunští Slováci. Obecně v pohraničí po odsunu Němců vznikla velice pestrá národnostní struktura.

Další vývoj na Šumavě byl silně ovlivněn vznikem tzv. Železné opony. Až do třicátých let 20. století byla česko-bavorská hranice prostupná, hraniční přechody a cla kontrolovala tzv. Finanční stráž. I po válce byla hranice střežena napřed jen pochůzkovým způsobem, Finanční stráž byla pouze posílena 1. pohotovostním plukem Národní bezpečnosti. Úplné uzavření česko-bavorské a česko-rakouské hranice souviselo s komunistickým převratem v únoru roku 1948. Vznikl pohraniční útvar SNB, posílený vojáky základní služby, většinou členy KSČ [Jílek 2003: 399]. Začaly být vydávány vyhlášky, podle kterých byl omezen pohyb do vzdálenosti 5 km od státní hranice. V roce 1951 pak vznikla Pohraniční stráž, podřízená Ministerstvu národní bezpečnosti. Bylo stanoveno zakázané pásmo ve vzdálenosti do 2 km od státní hranice, odkud bylo vystěhováno všechno obyvatelstvo. Na toto pásmo navazovalo hraniční pásmo, široké většinou 2–6 km, někde až 10 km, kam mohli civilisté jen na zvláštní povolení. Na Šumavě tak došlo k tomu, že přibližně třetina oblasti byla vojenským pásmem, třetina pohraničním pásmem a pouze třetina zůstala přístupná veřejnosti. To mělo zásadní důsledky i pro osídlení šumavské oblasti, kdy celá řada obcí, zvláště těch poblíž státní hranice či v nově zřizovaných vojenských újezdech, byla vyliďněna a posléze často záměrně zcela zdemolována, a to včetně kostelů s hřbitovy a různých dalších památek [Valenčík 2003: 457–459]. Už v předchozích poválečných letech ovšem docházelo k chátrání mnoha opuštěných staveb v pohraničí, některé se stávaly i zdrojem levného stavebního materiálu. To můžeme lokálně vysledovat na stavu objektů z leteckého snímkování pohraničních oblastí v letech 1949–1952. Některé objekty jsou již beze střech nebo zcela či jen částečně destruované. Z mnohých je již znatelné jen obvodové zdivo v půdorysu.

6. 3. Šumava a pováleční novoosídlenci

Mnoho informací o poválečném osídlování Šumavy lze nalézt ve Zpravodajích koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku, které vycházely od roku 1974 do roku 1991 jako interní tisky („Určeno jen pro vnitřní potřebu!“) Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV. Tyto zpravodaje se zabývaly takovými oblastmi výzkumu, jakými byly lidová kultura v období národního obrození, etnografie Slovanů, studium dělnictva, problematika proměn socialistické vesnice a právě i, v rámci etnických procesů v ČSSR, novoosídlenci v českém pohraničí včetně Šumavy.

I když výpovědní hodnota těchto materiálů je ovlivněná dobou před rokem 1989, lze z nich čerpat mnoho cenných informací a lze je často hodnotit jako poměrně jedinečné prameny. Výsledky výzkumů lze považovat do určité míry za objektivní a nezatížené ideologicky, což asi souviselo i s tím, že tyto informace nebyly určeny pro širokou veřejnost. Nicméně je nutné počítat s autocenzurou tehdejších výzkumníků, kteří se na určité záležitosti v terénu novoosídlenců ani neptali a kalkulovat lze i s politickou objednávkou a přítomným "duchem doby". Pokud jde o vydavatele těchto zpravodajů, ÚEF, ten po celou dobu normalizace vedl jako „neomezený vládce naší etnografie 70. a 80. let“ [Woitsch 2013: 63–98, 84–89] Antonín Robek. Ten nepochybně uplatňoval svůj vliv nejen v časopisu Český lid, který ústav vydával, ale i v těchto zpravodajích.

Lze říci, že přímo problematice poválečného osídlování pohraničí se A. Robek rovněž věnoval, jak o tom svědčí úvodní referát z vědecké konference s názvem „Etnické procesy v novoosídleneckém pohraničí – dělnictvo v etnických procesech“ v listopadu 1983 [Robek 1986]. Nejprve zdůrazňuje, že výzkum „etnické konsolidace českého obyvatelstva“ v pohraničí se stal hlavním úkolem našich etnografů. Hlavním úkolem je podle něj „ukázat na vznik nového způsobu života a kultury českého pohraničí“, přičemž připouští vážné problémy, spojené s odsunem Němců a příchodem osídlenců z různých částí Československa i ze zahraničí. Rovněž je podle něj zapotřebí zabývat se i životem v pohraničí před příchodem novoosídlenců, neboť ti navazují na materiální kulturu, která tu byla před nimi. Není totiž možné rychle změnit způsob hospodaření, kulturu bydlení ani místní průmyslovou výrobu (hlavně sklářskou). Studovat by se měl podle A. Robka i způsob života a kultury v zemích, odkud se reemigranti vrátili do vlasti, a pokud se české etnikum v těchto zemích ještě zachovalo, je třeba zjistit, jak tam žije nyní. Potom bude totiž možné udělat srovnání s životem oněch příslušníků tohoto etnika, kteří se k nám přestěhovali. A. Robek si všímá i toho, že do pohraničí přicházela etnika, která měla jinou

příbuzenskou klasifikaci, což zužovalo výběr partnerů na partnery ze stejné skupiny, přičemž ovšem tyto jevy už postupně zanikly, a to až na výjimky, týkající se hlavně Romů – Cikánů. Celkově hodnotí společnost v pohraničí jako již konsolidovanou. V příspěvku A. Robka se objevují i různé dobově podmíněné tendenční teze a ideologicky podbarvené fráze: při zániku etnických společenství hrála údajně hlavní roli „socialistická výstavba“, oproti „propagandě západních revanšistů“ se ukazuje, že pohraničí žije „klidným pracovním ovzduším, a že „převážně české obyvatelstvo spolu v internacionální jednotě s ostatními národy a národnostmi vytváří nový život a novou kulturu“. Autor na druhou stranu varuje před vlivem západních sdělovacích prostředků na mínění lidí, neboť ve značné části pohraničí je možné sledovat západní televizi – i tento vliv prý bude třeba prozkoumat! Za nejvážnější poznatek považuje to, že současnost každého jedince je formována zkušenostmi z minulosti, a proto je třeba „socialisticky formovat ... jeho historické vědomí ... aby nemohly vzniknout falešné ideje, nesprávné výklady a negativní tradice“.

Z téže vědecké konference pochází i referát Tomáše Grulicha z Národního muzea Praha (později, v letech 2006–2018 senátora PČR), který se zaměřil na samotné počátky osídlování, a hlavně plány na toto osídlování [Grulich: 1986]. Zdůrazňuje, že plány na osídlení mají souvislost s plány na odsun Němců. První zmínky (pokud necháme stranou plány na vysídlení Němců a osídlení pohraničí z programového prohlášení Petičního výboru „Věrní zůstaneme“ z roku 1940) se objevují v memorandu československé vlády v Londýně ze dne 23. 11. 1944, určeném spojencům, v němž se navrhuje odsunout 1,6 až 2 miliony Němců, s tím, že jich tu zůstane asi 800 000 a úbytek obyvatelstva bude nahrazen reemigrací Čechů z ciziny. Jelikož ale v té době žilo v zahraničí asi 750 000 emigrantů, z nichž by chtěla reemigrovat odhadem maximálně tak polovina, byl tento návrh na osídlení pohraničí nerealistický. Důležitou otázkou je, kdo vůbec dal impuls k takovýmto přesunům obyvatel do pohraničí. Výzvou, i když nepřímou, k osídlování pohraničí byl rozhlasový projev Klementa Gottwalda, v němž vyzýval lid na venkově, aby připravil konfiskaci půdy, která patřila Němcům, zrádcům a kolaborantům. Další výzvy, týkající se zakládání Národních výborů a konfiskace německého majetku a půdy, se objevovaly v periodickém tisku již během května 1945. Tyto Národní výbory, které měly přebírat vedení německých továren, velkostatků a podniků, zakládali nejprve Češi, kteří žili v pohraničí již v době protektorátu. Dále v pohraničí začali působit jednak repatrianti, vracející se domů z vězení, koncentračních táborů a totálního nasazení, jednak

nově se tvořící armáda a dobrovolné ozbrojené sbory, nazývajících se Revoluční gardy¹⁶. Obecně ale lze konstatovat, že žádný podrobný plán na osídlení pohraničí těsně po válce neexistoval, a o plánovaném osídlování se dá mluvit až od podzimu 1945, kdy vládní zmocněnec pro osídlování pohraničí vydává seznamy neosídlených obcí a ministerstvo zemědělství vydává Generální plán zemědělského osídlování pohraničí.

Obecnou problematikou počátků osídlování pohraničí se zabývala rovněž Iva Heroldová [Heroldová 1978]. Zdůrazňuje úlohu Košického vládního programu z dubna 1945, který formuloval, kdo bude mít nárok na konfiskovanou zemědělskou půdu¹⁷. Půda se přidělovala do soukromého vlastnictví, v hornatých oblastech se ale počítalo s pastvinářskými družstvy. Za ideálního vlastníka půdy byl považován střední rolník, proto měla proběhnout parcelace velkostatků, a naopak scelování drobných hospodářství. Osídlovací směrnice poté stanovovaly horní a dolní hranici přidělované půdy. Situaci v pohraničí měly řešit dekrety prezidenta republiky z května 1945. Byly to dekret o národní správě majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů¹⁸, dekret o konfiskaci a rozdělení jejich pozemků a (v červenci 1945) dekret o osídlování této půdy českými i jinými slovanskými zemědělci, včetně zahraničních reemigrantů¹⁹. Později byly vydány osídlovací

---

¹⁶ Revoluční gardy vznikaly v květnu 1945 na základě iniciativy Ústřední rady odborů, později byly podřízeny ministerstvu vnitra. V pohraničí měly plnit tyto gardy příkazy vojenských velitelů, včetně úkolu vystěhování větších skupin Němců z příslušných lokalit. Oficiálně byly tyto gardy likvidovány výnosem Ministerstva národní obrany ze dne 19. června 1945 viz [Staněk 1991: 62].

¹⁷ Košický vládní program ovšem neřešil definitivně problém sudetských Němců, hlavně to, kdo všechno by měl být nuceně vysídlen. Ihned vykázaní měli být Němci, kteří se na československé území nastěhovali po Mnichovu a za okupace, zbavení občanství a vypovězení měli být dále ti, kteří se něčím provinili a předpokládalo se, že budou za toto provinění souzeni. Občanství mělo být zachováno antifašistům, a pokud jde o ostatní československé občany německé národnosti, těm se mělo občanství zrušit s tím, že se jim umožní optovat pro Československo a úřady pak budou o těchto žádostech jednotlivě rozhodovat viz [Staněk 1991: 50–51].

¹⁸ Národní správci byli později často obviňováni z dobrého vztahu k Němcům, což souviselo s tím, že na jimi spravovaném majetku pracovali ještě poměrně dlouho právě příslušníci tohoto etnika, se kterými se často tito správci sblížili. Někdy vznikaly i milostné vztahy s Němkami, což bylo veřejností příkře odsuzováno viz [Spurný 2012: 109].

¹⁹ V tomto dekretu se zdůrazňuje, že žádost o půdu může podat pouze „příslušník českého, slovenského nebo jiného slovanského národa, státně a národně spolehlivý“ a že přednost mají partyzáni, političtí vězňové apod. Je přitom jasné, že při tomto způsobu osídlování zemědělské půdy nešlo ani tak o fungování zemědělství, ale o akt národní spravedlnosti, který byl chápán dokonce i v souvislosti s odčiněním za Bílou

směrnice, které se zakládaly na podpoře skupinového usazování zájemců o půdu, spjatých příbuzenskými i lokálními svazky, a přihlíželo se i ke klimatické podobnosti původního a nového domova těchto zájemců. Určité pohraniční oblasti byly přímo vytypovány pro určité regionální skupiny osídlenců. Osídlování bylo samozřejmě spojena s mnoha různými problémy, osídlenci si např. často nemohli zvyknout jak na nový neznámý kraj, tak na německou architekturu, kterou se snažili pomocí různých stavebních úprav „poslovanštit“.

Rovněž se tak poslovanšťovaly a počešťovaly německé názvy obcí a zaváděla se nová toponymika. Toto počešťování se týkalo nejen názvů obcí, ale i krajiny a míst jako takových. Příkladem může být u Horské Kvildy hora Antýgl (Antigl) z německého ein Teigel – tyglík neboli sklářská tavící pánev. Tento vrch byl přejmenován bez ohledu na nějaké místní tradice a zvyklosti na „Sokol“. Přejmenování se dělo i v případě německy znějících jmen a příjmení. Z Hanze byl český Honza a z české reemigrantské rodiny Preisů s německy psaným -ei- najednou Praisovi, přičemž k tomu někdy docházelo hned při zápisu u matrikářů bez nějakých dalších projednávání. Někteří zřejmě dobrovolně i opouštěli svá německy znějící příjmení nebo se uchýlovali k jejich přepisům do češtiny, kdy by původní rodina Preisova byla rodinou Prajzových. Někteří se dočkali rovnou i překladu do češtiny, kdy rodina Fleischmannů se stala rodinou Řezníkových, z rodiny Köhllerových byli Uhlířovi apod. To vše v sobě zahrnoval proces odněmčení, všeobecné očisty po válce. Byly to pokusy o zpřetrhání paměťové kontinuity míst ve jménu „nových a lepších zítřků“ pod taktovkou strany a socialistického řádu.

V té době se v důsledku tohoto nového dogmatu „očisty pohraničí“ dařilo mnohé

---

horu, tedy za zábor půdy „cizáckou šlechtou“ v 17. století. V dekretu o vlastnictví půdy, který noví zemědělci dostali, se toto odčinění uvádí explicitně, a navíc je tam uveden jako jeden z cílů „učinit z ... pohraničí pevnou hradbu ochrany hranic státu“. Zároveň měla díky odsunu Němců a novému osídlení pohraničí zmizet vnitřní hranice mezi pohraničím a vnitrozemím. Ve smyslu slov prezidenta Beneše o tom, že „musíme republiku odgermanizovat všude a ve všem“ se plánovalo nahrazení německé společnosti jakousi ideální slovanskou pospolitostí včetně nového folklóru, který si osídlenci přinesou s sebou viz [Spurný 2012: 34–39]. Pro „étos slovanství“ ale vlastně neexistovalo z hlediska marxistické ideologie žádné opodstatnění, takže se využívaly i ideje Františka Palackého, týkající se tzv. „slovanské demokracie apod. [tamtéž: 130]. Plán pro pohraničí, vzniklý po založení Osídlovacího úřadu, rovněž reagoval na neplánovité přesídlování jednotlivých osob, které odcházely do pohraničí „na vlastní pěst“. Zároveň se začala prosazovat strategická zásada, že bude pro obranu státu výhodnější, když bude obyvatelstva směrem z centra k hranicím ubývat, a že některé oblasti, zejména při západní a jihozápadní hranici nebudou vůbec dosídlovány. To se týkalo rovněž části Šumavy. Tento plán dokonce nepočítal se zahraničními Čechy [tamtéž: 44–45].

zničit, zbourat a zadupat do země. Když už to nešlo fyzickou destrukcí, tak alespoň přejmenováním, zpřetrháním staré identity a nastolením nového pořádku. Tento proces se tak postupně táhne s postupným zabíráním dalších kilometrů ochranného pásma hranic, kde dříve byla některá místa znovu dosídlena, a sotva zabydlení novoosídlenci se tak museli vystěhovat znovu, dále od hranic. Několikeré přemísťování, stěhování novoosídlenců nebylo výjimkou. S postupným utužováním režimu se také některé rodiny, které směly zůstat na svém nebo na přiděleném místě, musely z důvodů následné nespolehlivosti nebo jen nevhodnosti projevů vůči novému režimu také odstěhovat. Taková sídla byla poté bez větších procesů demolována a můžeme se pouze dohadovat, zdali vznikl nejprve demoliční výměr na usedlosti, které byly mnohdy polosamotami, jež mohly zřejmě nepozorovaně sloužit příp. převaděčům jako úkryty, nebo se jejich obyvatelé začali režimu ze sebemenších důvodů protivit. Tomu tak bylo např. i u rodiny ██████████, kde silně věřící maminka s babičkou byly trnem v oku místních orgánů. Sousední rodina reemigrantů z Francie musela také opustit krátce před tím přidělený statek na ██████████ ██████████ za Horní Planou. Tyto dva patrové, uzavřené statky s dvorem a přidělenými pozemky byly neznámo kdy přesně zbořeny. Rodina ██████████ měla zákaz se k místu bývalého stavení přibližovat. Někteří tak lehce nabyli statků a krátce na to také byli lehce statků zbaveni.

Některým obyvatelům ze samot, které měly padnout k zemi, protože by mohly být použity pro úkryt „kopečkářů“ nebo tak byly snad i opravdu využívány, se dostalo křivých obvinění, vykonstruovaných kauz a odsouzení za nespolehlivost vůči republice. Tak byl např. odsouzen a vězněn na Pankráci i obyvatel tzv. Pézlovy chalupy na Zlaté Studni, Pézl, který se tam po propuštění z vězení již nemohl nikdy vrátit, resp. ani na místo svého domu, který byl mezitím zdemolován. Na Šumavě se pak na jeho adresu a případ vzpomínalo zvoláním: "Pézl, kams' to vlézl": myšleno s odkazem na jeho několikaletý pobyt na Pankráci. Pozůstatky Pézlova domu jsem v terénu dokumentovala pro potřeby seminární práce. Jeho příběh znám z vyprávění mého otce (ročník 1936), který přinesl panu Pézlovi z destrukce jeho domu zachráněný plechový hrneček jako vzpomínku na bývalý domov na "Goldbrunnu".

Stejně tak jsem se dostala k příběhu opuštěné hájovny zv. Mates, stojící zcela o samotě nad příkrým údolím Losenice, kde jsem zdokumentovala zbývající torzo černé kuchyně s komínovým tělesem a pokusila se dokreslit plán souvisejících nadzemních konstrukcí na dochovaném půdorysu hájovny. Až několik let poté jsem se dostala přes

obyvatele Horské Kvildy ke snímkům pocházejícím od vyhnané rodiny hajného, kde je částečně zachycen štít hájovny s oplocenou předzahrádkou. Dosídlení vyhovující utužovaným představám socialistického zřízení se tak dělo na některých místech i v několika postupných fázích.

S postupem času a potřebou chalupaření systém odměňoval své věrné a posluhovače souhlasem s přidělením nebo koupí chalupy v nebývalé blízkosti hraničního pásma. Jednalo se zejména o osoby politicky zainteresované (např. Štrougalova chalupa na Arnoštce), spolupracovníky s policií, zaměstnance armády, Pohraniční strážce apod. Některým z nově příchozích do pohraničí se také cestou prokázání věrnosti a oddanosti režimu podařilo získat v přednostním pořadí ty nejvýstavnější vily a domy po sudetských obyvatelích ve městech. Tak jsou v pohraničí udržovány některé z chalup, které by jinak postupně zchátraly, protože je řadových občan nemohl dostat. Jednalo se o nemovitosti pro věrné nebo zasloužilé.

Další výraznou proměnou v pohraničí ohledně sídelní a krajinné struktury bylo systémové potírání soukromého podnikání, a tím i likvidace hospodářů a statkářů. Byl zvolen nátlak politický a prosazovala se zároveň kolektivistická představa fungování hospodaření jako inovativní řešení. Vstupy do JZD byly pak možností, jak se vymanit z předepsaných, schválně nadlimitních dodávek od hospodářů, kteří nebyli po vůli. Změny tak doznala i obhospodařovaná krajina kolem sídel, kdy tradičně převládala mozaikovitá struktura polí, luk s rozdělením vysbíranými kamennými snosy, které přirozeně sloužily jako remízy, které se dnes s podporou státu zemědělství do krajiny zase vrací.

V horských podmínkách byla zakládána pastvinářská družstva, která podělila dobytek zabraný německému obyvatelstvu. Tuto mnohde drastickou proměnu lze nejlépe vidět na leteckých snímcích z poválečných let a pozdějších, případně také ze starých pohlednic s celkovým pohledem na krajinu, kde je v popředí a na pozadí zřejmé členění obhospodařovaných pozemků. Pole se zcelovala, snosy kamenů se zahrabávaly do jam nebo odvážely. V pozemcích se tak díky neznalostem a bez respektu narušil letitý odvodňovací systém, který hospodáři roky budovali na základě dokonalé znalosti místních cyklů v přírodě i obeznámenosti s terénem. Na podmáčených místech se začaly provádět rozsáhlé meliorační práce. Mnohde se tak docílilo nadměrného odvodnění, které se v dnešní době ukazuje jako nevhodné a za pomoci dotací se prosazuje snaha opět navrátit vodu do krajiny. Na území dnešního NPS a CHKO Šumava se dnes nechtěnému odvodnění předchází projekty na zahrazení vybagrovaných hlubokých odvodňovacích

obvodových příkopů z dob socialistického lesního hospodaření, a to zejména u močálů a rašelinišť. Podle původních plánů mělo dojít k vysušení částí lesa, kde by se mohla vytěžit dřevní hmota. Nyní se voda opět pomalu začíná zdržovat tam, kde přirozeně má zůstat, aby se v cyklu celého roku udržoval přirozený vodní režim krajiny ve všech nadmořských výškách.

Na Šumavě také probíhala částečná pastva hovězího skotu a sekání trávy kvůli jejímu ukládání v silážních jámách. Vymizela tak pastva jinak na Šumavě všudypřítomných kozích a ovčích stád. O obnovu populace šumavské ovce usilují například rodinné statky na Michlově Hutí a v Horní Vltavici.

Louky a pole se vydatně hnojily chemicky vyrobenými hnojivy a propagovaným prostředkem k hubení škodlivého hmyzu DDT. Jelikož někteří zaměstnanci JZD si chtěli ušetřit práci s aplikací DDT a rozvozem hnojiv, vozili tyto suroviny rovnou na skládky směsného odpadu, kde dodnes v nadměrných velikostech a vitalitě roste rumištní plevel a křoví. Skládky byly zakládány buď v příhodných roklích, které se tak terénně zarovnaly ([REDACTED]) a nebo i na místech bývalých sudetských vesnic (skládky na Huťském Dvoře u Lipky za Vimperkem). Černé skládky byly na Šumavě tehdejším všudypřítomným nešvarem.

6. 4. Sídlní krajina po roce 1945

Z leteckého snímování je patrná viditelná jizva probíhající Šumavou v podobě geometricky vedených průseků železné opony, doprovázené tehdy „elektrickým zařízením ochrany hranic“ (EZOH). Mnohde také byly průseky pro vedení elektřiny k pohraničním rotám nebo pro zásobovací lanovky na pozorovatelné na kopcích (např. u Borové Lady). Tyto po desetiletí udržované průseky nyní utěšeně zarůstají nazpět. Eroze půdy, odvodnění melioracemi i lesní průseky a scelování půdy jsou pozorovatelné z leteckých snímků. Šumava je takto viditelně poznamenána důsledky politického centralizovaného vedení. Je zjizvená, vysídlená u hranic a dosídlovaná lidmi, kteří s podmínkami hospodaření na horách neměli povětšinou žádné zkušenosti. Do těchto procesů vstoupila ještě kolektivizace hospodářství i industrializace. Šumava se stává novým domovem pro

ty, kteří v ní vydrží, stává se zároveň územím s podporou zachování potřebného průmyslu (textilní, dřevozpracující, sklářský) a s podporou fabrik s návaznou historií v daném místě (elektro, tiskárny). Ze Šumavy mizí malé hamry, mlýny, stoupy, pazdery na dosud téměř všudypřítomný len, podomácká řemesla, malostatkáři. Vytváří se kolektivistická vize hospodaření i zde, v horách. To vše se propisuje do podoby a vitality krajiny jako takové.

Podnikové pobyty a ozdravovny s turisty postupně představují nový obraz Šumavy jako rekreační oblasti. Tradiční byly podzimní nájezdy do lesů za sběrem hub a zimní rekreace kvůli lyžování. Šumava je stále hlídaná, uzavřená s výraznou direktivou neprostupnosti hranic a proklamovaného imperialistického nebezpečí číhajícího za jejími dveřmi.

Šumava také dostává novou „image“ pro potřebu ochrany hranic Pohraniční stráž s psobody. Točí se zde na Kvildě roku 1959 film režiséra Karla Kachyni "*Král Šumavy*", který se odehrává v roce 1948, tj. ještě před uzavřením hranic dráty. Navazuje svým způsobem na jednu ze šumavských tradic, a to na rozšířenou přivýdělečnou činnost pašeráctví, známou z dřívějších dob. V tomto období šlo ovšem již o něco zcela jiného, o svobodu režimem mnohdy perzekvovaných lidí, o zachování jejich lidskosti, vlastně o svobodu jako takovou. S tematikou pohraničí ještě pracuje film Jiřího Krejčíka z roku 1948 "*Ves v pohraničí*" nebo Weissova "*Uloupená hranice*" z roku 1947.

Šumava přestává být územím „nebezpečného německého živlu“ a začíná být místem, kde je bedlivě střežená a neprostupná proklamovaná hranice státu. Část území je ponechaná přírodě, ale vzniká i prostor pro nové osídlení. Jedná se sice tedy o oblast s pošramocenou historií, kterou by ale měli přemazávat a nově rozvíjet novoosídlenci, „nová krev pohraničí“, která jej znovu vybuduje (viz výzva ve známém plakátu "Pojď s námi budovat pohraničí!"²⁰) v nové podobě. Budování v tehdejší rétorice ale také znamenalo hlavně zbořit to staré, což se na Šumavě velice výrazně projevilo. Proluky v osídlení jsou znatelné do dnešní doby, a kde došlo k totální destrukci (např. obě Zhůří), není osídlení obnoveno dodnes. Ze statistik vyplývá, kolik obcí ztratilo jakou část svých obyvatel a domů a kolik obcí se ztratilo nadobro. Budovaly se nové haly pro potřeby zemědělství, zcelovaly se louky, pole. Les bez ochrany CHKOŠ se využíval zejména hospodářsky a obnovoval se pomocí sázení monokulturních dřevin.

Šumava po revoluci začíná být místem, kde jsou hlavní silniční tahy obležené vietnamskými tržnicemi. Začínají zde bujet provozy hanbinců a casin, které udržuje

---

²⁰ Stejnomená je i kniha s podtitulem *Osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945–1952* od Andrease Wiedemanna. Praha: Prostor, 2006.

v chodu zejména zahraniční klientela. Příhraničí tak začíná být monetizováno, slouží jako jedna velká tržnice a její krásy jsou zatím spíše stále skryté před očima veřejnosti. Zejména našinci jsou ale nadšeni z postupného zpřístupňování dalších míst, kam se po 40 let nemohli podívat, a některé části Šumavy jsou brány téměř útokem. Po celé délce hranic se také demontuje její železná kazajka a rozvíjí se síť turistických cest přes vrcholy, které jinak nebyly přístupné. Postupně se zlepšují podmínky pro cyklistické, dálkové trasy i přeshraniční propojení, a to i v zimě díky trasám pro běžkaře. Začíná se pomalá obnova zničených církevních památek, mnohdy vstávají jak dávní fénixové z popela i celé hřbitovy. Bývalí obyvatelé německé národnosti se mohou podívat na místa hrobů svých rodů, na místa, kde stávaly jejich domy, možná i odpustit, smířit se²¹. Mnozí se velmi angažují v podpoře obnovy památek. Na druhou stranu se ale vrací obavy z Benešových dekretů a možného navrácení majetků jednak šlechticům, církvím, řádům ale hlavně bývalým „sudeťákům“. A je to i téma, které rezonuje v politice nejvyšší, přičemž sehrálo svou roli, bohužel, i při přímé volbě prezidenta republiky. Historie pohraničí tak bývá diskutovaným tématem stále ještě i s pachutí obav a strachu.

V současnosti se stává Šumava místem, které je vhodné jak pro sport, tak pro turistiku nejen v Národním parku. Tím se proměňuje i skladba nabízených služeb, obchodního sortimentu a půjčoven. Zvyšuje se také kvalita a rozmanitost forem ubytování i občerstvení. Národní park rozšiřuje svou nabídku výprav s průvodcem, návštěvnických i informačních center. Šumava se díky ochraně přírody a chráněné značce Národního parku stává vybranou turistickou záležitostí. Ceny nemovitostí se zde v dříve opomíjených, neatraktivních lokalitách šplhají do závratných výšin, srovnatelných s cenou bytů nebo pozemků v Praze. Šumava získává na puncu výlučnosti, a podle toho se také mění skladba obyvatel v obcích, kde se zvyšuje podíl nových, nerezidentních majitelů nevídaně nadměrných pensionů. Kde dříve byl problém s renovací stávající stavby, lze obdivovat nové a nové možnosti ubytování. Trh je onou neviditelnou rukou, která již tři dekády mění podobu starých, roztroušených sídel (např. Horská Kvilda, Filipova Huť) a zahušťuje centra obcí (např. Kvilda). Starousedlíci a pamětníci takovou Šumavu nepamatují. Šumava se stává dobrou značkou, která prodává. Nakladatelé vydávají úspěšně téměř cokoliv, kde je v názvu Šumava, a to v jakékoliv souvislosti. Vzniká specializovaný festival regionální literatury – *Šumava Litera*. Šumava je tak stále inspirací, je stále živým tématem, které

---

²¹ viz alej Smíření na Táflově Huti/Taffelhütte u Solné Lhoty s osazenými speciálně vyšlechtěnými ovocnými stromy pro vysokohorské podmínky.

láká ke zpracování.

O Šumavě vznikají cestovatelské pořady v televizi, na internetu jsou o ní podcasty. Šumavu začínají živit vzpomínky, pamětníci a její osudová historie. Šumava, je jako jediné pohoří ženského rodu vnímána jako živoucí území se šrámy tvrdě vetknutými historickými okolnostmi, změnou režimů a všeobecných poměrů. Šumava je vnímána jako území k objevování a skýtá tolik možností k obdivu i k diskusi. Pro některé je to spíše příhodný terén, místo, kde si zaběhat, projet se na kole a na lyžích hezkým koloritem krajiny, kde její historie není tak důležitá. Pro jiné je to území s dobrou kredibilitou a možností investic.

Již dlouho se rovněž táhne celostátními médii diskuse o řešení, příčině a následcích novodobé "broučkové epidemie", tedy kůrovcové kalamity, která i v historii velmi zasáhla do života lidí a mluvilo se o ní jako o době "zlatého broučka", po které ale nastaly hubenější léta. Odborníci se dohadují na celostátní úrovni o možnostech řešení a na Národním parku se nebývale střídají jeho ředitelé. Příroda Šumavy a její vitalita je převažujícím tématem hned vedle její historie a památek.

6. 5. Obraz osidlování pohraničí různými skupinami

Osídlence do pohraničí můžeme rozdělit dle hlavních zdrojů na novoosídlence z vnitřních zdrojů, což byly Češi z vnitrozemí. Dále na teritoriální osídlence zejména z východního Slovenska, Ukrajince-Rusíny, Romy a Maďary. Dále pak na novoosídlence ze zahraničí (SSSR, Zakarpatská oblast Ukrajinské SSR (Podkarpatská Rus), Rumunsko, Bulharsko, Jugoslávie, Německo, Horní a Dolní Rakousy, Francie, Řecko a Makedonie [Uherek–Valášková 2006: 66–67]).

Jedním z etnik, jejichž příslušníci měli osídlit Šumavu po poválečném odsunu původních obyvatel, tedy sudetských Němců, byli rumunští Slováci. Marie Šotolová z Jihočeského muzea v Českých Budějovicích publikovala ve Zpravodajích 1/1981²², 2/1983²³ a 3/1983²⁴ výsledky výzkumu rumunských reemigrantů v šumavských obcích

²² Marie Šotolová, Reemigrace rumunských Slováků do jihočeského pohraničí (okr. Prachatice). ZKSVI 1, 1981.

²³ Šotolová, M. Proměny v životě rumunských reemigrantů v okrese Prachatice. ZKSVI 2, 1983.

²⁴ Šotolová, M. Diskusní příspěvek ke studiu stupně asimilace rudohorských Slováků v Pošumaví. ZKSVI

Koryto a Hlásná Lhota (okres Prachatice). Důraz kladla na proměny, ke kterým v životě této etnické skupiny od jejich příchodu na Šumavu došlo. V těchto obcích přitom tvořili rumunští Slováci naprostou většinu, v obci Koryto dokonce ani nikdo jiný nežil, takže nepřicházela v úvahu možnost komparace s jinými etnickými skupinami.

Z Rumunska reemigrovali Slováci jako lesní dělníci s malým vlastním záhmenkem, ženy pracovali v zemědělství. Tito reemigranti pocházeli z rumunského Rudohoří, z chudých horských vesnic, tvořených samotami, které byly založeny při kolonizaci Slováky ze středního Slovenska začátkem 19. století, a to právě za účelem zejména těžby dřeva. Nyní se dostali vlastně do krajiny podobné, jejich nová sídla jsou rovněž položena na horských úbočích a tvoří je soustava samot²⁵. První reemigranti, přicházející kvůli špatným životním podmínkám v Rumunsku zpočátku i nelegálně, se ovšem soustřeďovali v Bratislavě, a na Šumavu se dostali až v rámci dosídlovacích akcí²⁶. Poslední rodina se přistěhovala v roce 1948.

Úroveň vzdělanosti reemigrantů byla minimální, školy v původní vlasti byly totiž na nízké úrovni či ve velké vzdálenosti od bydlišť, výjimkou nebyl ani analfabetismus. Po příchodu do Čech sice děti nastoupily do školy, ale rodiče jejich vzdělávání nepodporovali, spíš se je snažili držet doma při práci. Autorka cituje místní kroniku, podle níž „Sotva sleze poslední sníh, vyhání se dobytek a děti místo školy chodí pást.“ V roce 1954 bylo vyvinuto úsilí prostřednictvím kroužků slovenského jazyka naučit číst a psát i dospělé analfabety, ale tyto snahy se setkaly spíše s nezájmem novoosídlenců. Ženám bylo v docházce přímo bráněno, a to patrně proto, aby jejich muži neztratili prioritní postavení hlavy rodiny.

3,1983.

²⁵ Dochovaly se i vzpomínky na setkání rudohorských Slováků s Němci krátce před jejich odsunem. Jedna z informátorek si postěžovala, že jim Němci ani nedali mléko pro děti, přitom oni za jejich vystěhování nemohli. Další informátoři naopak uváděli, že je Němci učili zacházet s hospodářskými stroji a radili jim, jak se nejlépe starat o půdu viz [Šotolová 1983: ZKSVI 3].

²⁶ Rumunským Slovákům bylo českými agitátory slibováno, že půjdou „do lepšího“, přičemž se tito reemigranti často až ve vlaku dozvěděli, že vlastně nejedou na Slovensko, odkud pocházejí jejich předci, ale do Čech viz [Spurný 2012: 118]. Rumunští Slováci se vlastně jeví jako ideální „materiál“ pro pohraničí, protože měli spíše nižší životní úroveň a neměli příliš možností výběru, kde se mají usadit. Bylo s nimi možno celkem libovolně manipulovat a posílat je tam, kde je to nejvíc třeba. Naproti tomu např. volyňští Češi měli příslibeno, že se mohou usadit v nejurodnějších oblastech pohraničí na nejlepších statcích. Reemigranti z řad inteligence potom byli vysloveně nežádoucí viz [Spurný 2012: 293].

Až do 70. let byla tato komunita natolik propojená příbuzenskými svazky, že vzájemný styk se odehrával výhradně v rámci soukromých bytů, a proto obyvatelé ani neměli potřebu nějaké společenské místnosti typu hostince (na nějaké kulturní zázemí nebyli vlastně zvyklí ani z Rumunska). Navíc se v prostředí rumunských Slováků hojně konzumoval nelegálně vypálený alkohol z domácích palíren, jehož obliba začala klesat až právě v 70. letech. Podle místní kroniky dokonce i „děti... jsou zatíženy alkoholem, kterého jim rodiče v hojně míře v raném dětství dopřávají jako uspávacího prostředku...“.

V obou obcích od doby poválečné reemigrace postupně klesal počet obyvatel, neboť docházelo k vysídlování dospívající generace (ponecháme-li stranou jednorázové vystěhování většiny obyvatel v roce 1947 na Slovensko, odkud se ale po půl roce opět všichni vrátili)²⁷. Ani v jedné z obou lokalit přitom nedošlo k přistěhování nějakých dalších reemigrantů. Stěhovaly se hlavně mladší věkové ročníky, které nemohly najít přiměřené zaměstnání, zvláště když stoupala úroveň jejich vzdělání. Ženy se vystěhovaly většinou po uzavření sňatku, když následovaly manžela. Vysídlenci odcházeli zejména do českého vnitrozemí, na jižní Moravu a střední Slovensko, přičemž je zajímavé, že nikdo se nevystěhoval na Tachovsko, dosídlené krajany, rumunskými Slováky z téže oblasti. Často docházelo k tomu, že se odstěhovala napřed část rodiny, kterou pak postupně následovali další členové. Zástupci mladších ročníků, kteří již v obcích nežili, je ale patrně stále považovali za svůj domov, ovšem pokud se někdy vraceli zpět, dělo se to formou chalupářství, které představovalo jiný sociální statut, vyšší vůči zbylému obyvatelstvu.

Od poválečného období docházelo v životě rumunských Slováků k jistým změnám, na jednu stranu se postupně zvyšovala jejich životní úroveň, na druhou stranu docházelo k poměrně rychlému zánikání jejich tradičních obyčejů a obřadů. To mělo někde za následek určitou izolovanost rodinných jednotek a zpřetrhání svazků s vesnickým kolektivem. Hned po reemigraci rovněž muži odkládali svůj tradiční slovenský kroj, ženy až později. Na počátku 80. let byla situace taková, že mladší generace se již přestávala považovat za Slováky, ke komunikaci používala češtinu, což byl samozřejmě i důsledek školní výchovy.

Vzhledem k tradici sklářství na Šumavě je zajímavý etnografický výzkum Libuše Kroupové z NM Praha, týkající se skupiny slovenských sklářů, původem rovněž

²⁷ Počet obyvatel v Korytě se snížil ze 110 v roce 1950 na 34 v roce 1981, počet domů ze 39 na 13. V obci Hlásná Lhota se počet obyvatel snížil ze 66 v roce 1950 na 34 v roce 1981, počet domů ze 16 na 12. viz [Šotolová 1983: ZKSVI 3]. V roce 2011 žilo v Korytě již pouze 17 obyvatel, v Hlásné Lhotě 20, viz [el. zdroj Wikipedie].

z Rumunska, kteří se usídlili v šumavské obci Lenora.²⁸ Tito reemigranti si přinesli řadu zvyků, týkajících se rodinné obřadnosti, konkrétně zejména svatebních obřadů, narození dítěte a pohřbu. Přitom tato obřadnost prodělala již v Rumunsku v období před reemigrací složitý vývoj. Původně příslušníci této etnické skupiny byli zemědělci z různých obcí v rumunském Rudohoří, kteří se usazovali ve sklářských obcích a stávali se z nich sklářští dělníci²⁹. Přitom si s sebou přinášeli tradiční zvyky ze svého původního prostředí. Sklářství mělo u nich tradici starou vlastně pouze jednu až dvě generace, takže pomalu mizející původní zvyklosti nedokázaly ještě plně nahradit modely chování nové. To se pak odrazilo i ve vývoji po reemigraci v Lenoře.

Důležité byly i okolnosti, za kterých reemigrace na Šumavu probíhala. Reemigranti si s sebou mohli vzít jen nejnnutnější věci k osobní potřebě, a tak po příchodu do Lenory byli všichni ve stejné ekonomické situaci. Nikdo nevlastnil žádný majetek, a všichni tak byli závislí na skromné mzdě, kterou dostávali za práci ve sklárně. Nebyla jim ani přidělena žádná půda, na které by mohli vedle svého zaměstnání hospodařit. I tyto ekonomické podmínky měly za následek, že se omezilo pořádání nákladných okázalých oslav, a došlo tak k celkovému omezení obřadnosti. Jistou roli hrálo i to, že rodiny, které se do Lenory přistěhovaly, nepocházely z jednoho místa, takže příbuzenské skupiny nebyly příliš početné. To se projevovalo poměrně malým množstvím účastníků příbuzenských obřadů. Pokud jde například o svatební obřady, od příchodu v roce 1947 až do roku 1950 nebyl zaznamenán žádný sňatek. V dalším období se již sňatky vyskytují, ovšem obřady jsou mnohem skromnější, než bývaly v Rumunsku, a reemigranti spíše napodobují český model svatby. Jen některá jídla byla stejná jako v Rumunsku³⁰ a rovněž se zachovaly

---

²⁸ Kroupová, L. K etnografickému studiu malé etnické skupiny slovenských reemigrantů sklářů v obci Lenora na Prachaticku. Etnické procesy IV. 1986.

²⁹ Zrovna tak se právě šumavská obec Lenora, původně Eleonorenhain, proslavila svojí sklárnou (i s vlastní hutí), založenou v roce 1834, kolem níž vlastně samotná obec vyrostla. Již ve druhé polovině 19. století patřila místní sklárna mezi největší a nejmodernější sklárny Rakouska-Uherska. Koncem 19. století byla zavedena do Lenory železniční trať, což umožnilo zvýšení odbytu skla, určenému převážně na vývoz do celého světa. I v meziválečném období se asi 90 % produkce vyváželo. Po druhé světové válce se sklárna zaměřila zejména na výrobu foukaného skla. (viz internetové zdroje: <https://www.sumavanet.cz/lenora/historie.asp>, <https://cs.wikipedia.org/wiki/Lenora>).

³⁰ Stravou rumunských Slováků, konkrétně v prostředí obce Benešov nad Černou, se zabývala Judita Hrdá z ÚEF ČSAV Praha. Docházelo i k různým problémům a nedorozuměním, pramenícím v odlišných zvyklostech těchto reemigrantů, které si přinesli z bývalé vlasti. Rumunští Slováci zde např. nesměli zabíjet telata, která se přitom v Rumunsku připravovala jako hlavní chod svatební hostiny. Dále měli povinnost

některé původní zvyky. V letech šedesátých, kdy skupina přestala být uzavřená vůči českému etniku a zlepšila se její ekonomická situace, pak byla již většinou uzavírána manželství s českým partnerem. Co se týče křtin, tam se zvyky neudržely od příchodu do Lenory žádné, rovněž s výjimkou stravy.

Reemigrace byla velkým přelomem pro dodržování zvyklostí pohřebních. Lidé se jen těžko vyrovnávali s tím, že v novém prostředí nejsou hroby jejich předků. Když začali umírat oni sami, zvykali si jejich příbuzní jen těžce na to, že mrtví budou pohřbeni do hrobů, kde před nimi ještě nikdo pohřben nebyl. Protože první lidé začali umírat až počátkem 60. let, nemohla být v podstatě téměř žádná kontinuita pohřebních zvyklostí typu stráže u mrtvého, jak bylo běžné v původní vlasti.

Na příkladu této skupiny rumunských Slováků autorka předkládá obecnou charakteristiku malé etnické skupiny, která přichází do nové lokality. Nejprve, v období adaptace, je tato skupina endogamně uzavřená a zachovává si většinu svých původních zvyklostí. V případě slovenských reemigrantů toto období trvá do roku 1960. Poté nastává období akulturace, kdy je skupina již přizpůsobena prostředí a v obřadnosti přejímá řadu místních zvyklostí. V daném případě se to týká doby do konce 60. let. Třetím obdobím je období postupné asimilace, kdy je skupina přizpůsobena i v oblasti obřadů novému modelu. Toto období nastává v případě rumunských Slováků v letech sedmdesátých a trvá do současnosti. Můžou ovšem přetrvávat některé původní prvky, mající charakter manifestace etnické příslušnosti a odlišnosti původu.

Další etnickou skupinou poválečných přistěhovalců na Šumavu byli tzv. „Cikáni – Romové“ původem ze Slovenska. Těmi se zabývala Eva Davidová z okresního muzea Český Krumlov v témže zpravodaji³¹ a ve sborníku referátů, přednesených na konferenci v Sobotíně v r. 1984³². Rovněž Romové přicházeli do Čech ve velkém množství již v prvních letech po skončení druhé světové války, a kromě průmyslových oblastí se usazovali zejména v pohraničí. Příchod těchto osídlenců probíhal přitom spontánně v případě zabíjení prasete odevzdávat krupon (kůži), který měli ovšem ve zvyku po naložení a vyuzení konzumovat. To pak vedlo k zatajování porážky prasat. Další komplikace nastávaly v období půstu, kdy děti rumunských Slováků odmítaly jíst ve školní jídelně maso, a když k tomu byly nucené, radši nepřišly do školy. Problémy byly také s alkoholem, který byl údajně dáván dětem na noc, a ty pak chodily pozdě do školy a byly nepozorné (viz Hrdá, J. Strava slovenských reemigrantů z rumunského Rudohoří v době příchodu na Benešovsko. ZKSVI 4. 1985).

³¹ Davidová, E. Proměny etnické skupiny Cikánů–Romů v rámci tvořící se lokální společnosti novoosídleneckého pohraničí po roce 1945 (na příkladě Českokrumlovska). ZKSVI 2, 1983.

³² Davidová, E. Etnické procesy v pohraničí v českých zemích po roce 1945. Etnické procesy IV. 1986.

a většinou nebyl nikým organizován.

Hned po jejich příchodu nastaly problémy, související se skutečností, že orgány státní moci v období bouřlivého osídlovacího procesu nerespektovali etnickou odlišnost Romů, jejich jiný způsob života a myšlení³³. Romským rodinám např. byly přidělovány v mnohých případech byty v objektech vysokého památkového významu, které byly potom často poškozovány.

Co se týče oblasti Pošumaví a konkrétně Českého Krumlova, migrační pohyby romského etnika byly poměrně značné až do roku 1970, od kdy je už většina Romů relativně stabilně usídlena. Je přitom zajímavé, že Romové z rodin původních osídlenců se distancují od nejnovějších příchozích a tvrdí, že už to nejsou „jejich“ Romové. Celkově v osmdesátých letech tvořily Romové v samotném Českém Krumlově 4 %, takže toto město patřilo k těm, kde bylo nejvyšší relativní zastoupení této etnické skupiny.

Autorka zdůrazňuje konzervativní způsob života této etnické skupiny, setrvačnost zvyklostí a předsudků Romů a výslovně uvádí, že Cikáni „do socialismu vstupují v určitých ohledech vlastně z feudální či dokonce prvobytně pospolné společnosti (se zbytky rodového zřízení apod.) – jakýmsi přeskočením kapitalistické třídní formace...“. Zároveň zdůrazňuje nesoulad mezi jejich rychle stoupající životní úrovní a jen pomalu se měnícím životním způsobem, což vede ke konzumním postojům k životu u části mladších Cikánů.

Hlavním motivem odchodu Romů ze Slovenska byla dle autorky snaha dostat se ze společenské izolace a sžít se aspoň zčásti s většinovou společností. Za cíl své migrace si přitom Romové vybírali většinou městská centra či větší obce a dle autorky stáli přitom v mnohých směrech výše, než „necikánští migranti“.

Specifickým jevem, týkajícím se romského etnika, byla tzv. řetězová migrace, založená na kolektivní nápodobě. Ve společenském vědomí slovenských Romů se usídlila „vidina Čech jako zaslíbené země“, což přimělo k odchodu tzv. aktivní migranty, které posléze následovali migranti pasivní, tedy členové rodiny nebo rodu, kteří respektovali tradiční zákon rodinné a rodové pospolitosti. Např. v Českém Krumlově se to týkalo rodů Kotlarovců a Dunkovců, původem ze dvou lokalit v oblasti slovenského Sabinova.

---

³³ Různé protiromské postoje a předsudky zastávala většina českého obyvatelstva, což mělo příčinu i v tom, že měla většina Čechů s Romy dosud velmi malou zkušenost (v českých zemích žili ve větším počtu pouze na jižní Moravě) a jejich odlišnost je nyní pobuřovala. Vzniknul tak jakýsi „proticikánský diskurs“, který byl propojený se všeobecným tlakem na „očistu pohraničí“, týkajícím se zprvu pouze Němců, postupně se pak přenášejícím i na další skupiny obyvatel viz [Spurný 2012: 242–243].

Autorka si všímá problémů, se kterými se příslušníci tohoto etnika potýkali po příchodu do Čech. Ve svých osadách na Slovensku nebyli např. Romové zvyklí platit poplatky za byt, elektřinu či vodu. Celkově systém civilizačních poplatků byl pro ně novým fenoménem a mnozí z nich si dokonce nezvykli ani na samotné peníze. To pak vedlo u některých, zejména starších migrantů ke zpětné migraci na Slovensko. Dalším důvodem pro návrat na Slovensko byly i projevy tradičních kastovních vztahů mezi různými subetnicitami. Pokud se totiž v jednom místě vytvořila dvě migrační jádra Romů z různých subetnických skupin nebo z různých regionů, docházelo často k mnohým konfliktům. Autorka věnuje pozornost zcela specifické skupině Romů olašských, kteří vyhledávají způsob obživy, při níž mohou vést dále svůj předchozí tradiční způsob života, nebo která má tzv. „příživnický charakter“. Patří k nim různí překupníci, vykladačky z karet a ruky, drobní zloději a některých lokalitách i prostitutky. Tato skupina se ovšem usazovala většinou v jiných oblastech, tedy nikoliv v Pošumaví.

Jinak většina Romů byla po příchodu do Čech zaměstnána v pomocných pracích, zejména jako kopáči, metaři, popeláři, při sběru surovin či jako závozníci. Na Českokrumlovsku jich pracovala většina v papírnách, zejména při vykládce vagónů. I v novém zaměstnání přitom Romové udržují příbuzenské vztahy a vzájemnou pospolitost, a často do stejných míst a do stejného zaměstnání míří jejich příbuzní ze Slovenska jako noví migranti.

Vzájemná pospolitost Romů je patrná i z jejich způsobu bydlení, většinou v městských či podnikových bytech, kdy průměrná rodina potřebuje především velkou kuchyni, kde se všichni shromažďují a kde spí, zatímco zbývající místnosti bývají prázdné. Na rozdíl od většinového obyvatelstva se ve svých bytech neizolují a jsou nejraději pohromadě.

Co se týče jazykové problematiky, autorka uvádí, že většina Romů stále hovoří „cikánsky“, resp. východoslovenským dialektem „romani čhib“, i když mladá generace od tohoto jazyku ustupuje. Vytvořila se tzv. progresivní bilingvizace, která má svoje kořeny již v poválečném období, kdy Romové kromě „cikánštiny“ začali hovořit zvláštním „etnolektem“, slangem smíšeným z různých nářečí slovenštiny a češtiny. V tomto slangu se vyskytují i četné romské kalky, tj. doslovné překlady charakteristických romských vazeb a gramatických zvláštností. Samotná romština ovšem začíná být rovněž stále více prosáknuta českými kalky a výpůjčkami, a to mnohem více, než je romština na Slovensku zatížena kalky ze slovenštiny.

Autorka dále rozebírá vzájemné, často problematické vztahy mezi Romy a ostatním obyvatelstvem a všímá si toho, že ke zlepšování tohoto spolužití dochází v souvislosti s růstem počtu smíšených, interetnických manželství (nejvyšší počet těchto sňatků je u Kotlarovců, kdy obvykle vstupuje romský muž do manželství s neromskou místní ženou). Často Romové přijímají jména svých neromských manželek, aby se zbavili jmen svých, typicky romských.

Na druhou stranu jsou častým negativním jevem styky „se sociálně patologickými živly z řad majoritní, necikánské společnosti“, od níž Romové přijímají nové zvyklosti sice „necikánské“, ale „celospolečensky nevhodné“. Jako příklad toho, kdy se Romové od většinové společnosti, od „gadžů“ učí spolu s tím dobrým i to neblahé, autorka uvádí nový jev, který v tradiční romské společnosti v podstatě neexistoval, totiž odkládání dětí do kojeneckých a dětských ústavů a domovů. Tento jev vznikl až v 50. letech právě v souvislosti s postupujícím vlivem okolní společnosti. Týká se většinou případů svobodných matek ale nejen jich.

Výše zmíněná obec Lenora není ovšem po válce osídlena pouze novými obyvateli, jakými byli mj. rumunští Slováci – skláři, nýbrž zůstává zde i část německého obyvatelstva, které má na Šumavě historické kořeny. Zabývala se jimi ve svých studiích Jana Šplíchalová z ÚEF ČSAV Praha³⁴, přičemž tuto obec si vybrala i proto, že zde byl (v 80. letech) největší podíl obyvatel německé národnosti v rámci okresu Prachatice, a to 8%. Zcela jiný byl ovšem tento podíl před válkou – v roce 1930 měla Lenora 820 obyvatel³⁵, z toho obyvatel české národnosti jen 43, přičemž to byli vesměs státní zaměstnanci – administrativní pracovníci, četníci či drážní zaměstnanci.

První odsuny Němců prováděly hned po osvobození okresní a místní správní komise, a jednalo se o odsuny, které nebyly ještě řízeny centrálně³⁶. Z Lenory bylo odsunuto 45 osob do americké zóny a naopak do obce se začali stěhovat české rodiny převážně z Prachaticka, Strakonicka, Vimperska a Táborska. Odsuny pak pokračovaly i v dalších měsících a v říjnu 1946 zůstalo v obci ještě 270 občanů německé národnosti

---

³⁴ Šplíchalová, J. Německé obyvatelstvo v pohraniční lokalitě po druhé světové válce. Etnické procesy IV. 1986.; Šplíchalová, J. K problematice osídlování na Prachaticku po roce 1945. ZKSVI 2. 1986.

³⁵ Nyní má obec přes 700 obyvatel viz [el. zdroj Wikipedie].

³⁶ Během července 1945 se na Prachaticku uskutečnil první odsun jednak Němců-uprchlíků, tedy tzv. národních hostů, většinou příslušníků Německé říše (2 931 osob), dále druhý odsun tzv. cizozemců, tedy Rumunů, Poláků, Maďarů, Italů, Ukrajinců apod., vesměs uprchlíků z východního Pruska a Slezska (1 047 osob), a třetí odsun uprchlíků z Rakouska (921 osob). Viz cit. výše [Šplíchalová 1986: ZKSVI 2].

(Čechů zde bylo již 130).

Etničtí Němci vděčili za to, že nebyli ihned po válce odsunuti, zejména existenci velké sklárny v tomto městě, neboť tvořili převážnou část zaměstnanců – specialistů této sklárny a bylo je proto nutné v rámci udržení sklářské výroby v obci dočasně ponechat³⁷. Docházelo ovšem k častým konfliktům mezi Čechy a Němci. Čeští obyvatelé si stěžovali na údajné zpupné a povýšené chování Němců a v únoru 1946 dokonce musel přijet řešit situaci pohotovostí oddíl vojska a SNB. Místní Češi poté prosazovaly bezpodmínečný odsun všech Němců, a i v důsledku toho, že většina německých sklářů – specialistů mohla být nahrazena reemigranty z Rumunska, mohl odsun pokračovat, nicméně asi 100 Němců v obci zůstalo³⁸.

V důsledku vyhnání a různých migrací se samozřejmě zcela změnila etnická skladba obyvatel. Nejpočetnější skupinou se stává české obyvatelstvo, následují příslušníci slovenské národnosti, až na dalším místě jsou zbytky autochtonního obyvatelstva německé národnosti, které před vyhnáním tvořilo naprostou většinu obyvatel. Dále jsou v obci malé skupiny polské, ukrajinské a maďarské národnosti.

Obyvatelstvo bylo tedy etnicky značně nejednotné, na druhou stranu ale existovala jen minimální sociální a profesní diference, což bylo dáno sklářským řemeslem. Etnické skupiny se musely naučit spolu vzájemně vycházet. Navíc rumunští Slováci byli již ze své bývalé vlasti zvyklí na život v etnicky pluralitních sklářských koloniích, řada z nich ovládala němčinu a někteří z nich byli dokonce s německým etnikem spojeni příbuzenskými svazky. Přitom nebyli tolik zatíženi historickými zkušenostmi ze soužití s Němci včetně válečných událostí, takže postoj k nim nebyl zdaleka tak negativní³⁹.

---

³⁷ Obecně podle místních podmínek zůstávala po válce část Němců ve svých domovech, část byla přemístěna do internačních středisek. Soustředěné osoby, pokud nebyly ihned poslány do odsunu, bývaly pak spolu s tzv. volnými Němci nasazeny na různé práce na základě pracovní povinnosti, které podléhali muži ve věku od 14 do 60 let a ženy od 14 do 55 let. Co se týče konkrétně sklářského průmyslu v českých zemích, pracovalo v něm ke 30. říjnu 1945 10 141 Němců, to je téměř 45% podíl na celkovém počtu zaměstnaných, největší podíl v porovnání s ostatními průmyslovými obory viz [Staněk 1991: 66–67, 159].

³⁸ Druhá etapa odsunu se odehrávala zejména od ledna do října 1946 a z oblasti Prachaticka bylo odsunuto ve 22 transportech 25 650 Němců, převážně do americké zóny. Velké množství Němců však nečekalo na legální odsun, ale odešlo přes hranici ilegálně. Mnozí Němci se pak často opakovaně vraceli pro svůj zabavený majetek. S odsunem souviselo i nové osídlování, na Prachaticko přicházeli od roku 1946 do roku 1949 noví obyvatelé z českého vnitrozemí, ze Slovenska, volynští Češi, reemigranti z Maďarska, Rumunska, dokonce i z Francie a USA [Šplíchalová 1986: ZKSVI 2].

³⁹ Jinde byla podobná situace v případě českých starousedlíků, kteří strávili v Sudetech i období války. Mezi

Rozdíl mezi reemigranty a autochtonním německým obyvatelstvem byl ovšem mj. v tom, že rumunští Slováci se nebránili tomu, aby jejich děti hovořili česky, zatímco německé rodiny dbaly na to, aby děti po návratu ze školy používaly co nejvíce němčinu, takže doma četly německé knihy, poslouchali německý rozhlas apod. Přesto generace, narozená po válce, začala ovládat lépe češtinu, i když se hlásila k německé národnosti. Jedním z důvodů, které vedly k opouštění němčiny byl i místní archaický dialekt z předválečného období, pro většinu Němců těžko srozumitelný⁴⁰.

Zejména tedy škola, ale i masové komunikační prostředky způsobily, že jazyk přestal být etnodiferencujícím znakem. Etnické povědomí se tedy začalo udržovat spíše jen v oblasti rodiny a příbuzenských vztahů. V prvních poválečných letech byly německé rodiny vůči vnějšku spíše uzavřené, neexistovaly téměř sňatky s příslušníky jiných národností. Postupně se tato endogamie ale narušovala, a to nejprve sňatky se slovenskými reemigranty, a to i proto, že nebyly mezi Němci a rumunskými Slováky většinou takové jazykové překážky. Příslušníci obou národností měli k sobě blízko i tím, že byli katolického vyznání a stupeň jejich religiozity byl vyšší než u mnohdy ateistických Čechů. To se projevovalo zejména postupnou vzájemnou účastí na pohřbech.

Volarští Němci byli po válce stále v intenzivním styku s bývalými sousedy na druhé straně hranice, kteří se převážně usazovali v nedalekých sklářských střediscích. V 60. letech pak mnoho rodin do Rakouska či západního Německa dokonce emigrovalo⁴¹.

Němci rozlišovali a mnohým i pomáhali, neboť často považovali nově příchozí za větší riziko než Němce. Ti jim někdy dávali do úschovy i svůj majetek. To budilo u nových osídlenců nevraživost, podobně jako existence smíšených manželství. Někteří starousedlíci si po vysídlení Němců teprve začali uvědomovat svoji provázanost s nimi. Co se týče dalších skupin osídlenců, tak zejména Slováci ze Slovenska byli kritizováni, že je u nich nedostatečná dávka odporu proti Němcům, že se často s nimi druží a sexuálně se stýkají s Němkami viz [Spurný 2012: 58–59].

⁴⁰ Výhradně v tomto pošumavském dialektu zpíval lenorský pěvecký sbor, který byl za to ovšem kritizován (např. zmocněncem strany a odborů J. Lenkem) a postupně proto přestal vyvíjet svoji činnost. Jinak je ale Lenora spíše příkladem toho, jak se zprvu spíše uzavřená skupina Němců dokázala sžít se svými sousedy, a ačkoliv různá oficiální hlášení mluvila o opaku, mezilidské vztahy se zde vyvinuly v celkem normální soužití viz [Spurný 2012: 228–230].

⁴¹ Již během roku 1947 se českoslovenští politici a po nich i veřejnost začali smířovat s tím, že zbytek Němců, kteří nebyli dosud odsunuti, zde patrně zůstane. Sice ještě pokračovaly vysídlovací akce, ale počet Němců, které byla německá, resp. americká strana ochotna přijímat, stále klesal. Byly ovšem vyvíjeny tlaky, aby se Němci rozptýlili a vysídlili aspoň do vnitrozemí, kde už nebudou tolik nebezpeční. Byl to tedy proces, který se dá nazvat sociálním inženýrstvím, kdy bezzemci se v pohraničí stávali vlastníky majetku, zatímco z bývalých německých majitelů se stávaly pracovní síly ve vnitrozemí. Dalším motivem pro rozptýlení Němců

Začátkem 80. let tvořilo německé obyvatelstvo Lenory téměř z poloviny osoby starší 60 let, často již ovdovělé.

Problematikou osídlování Sušicka po druhé světové válce se zabývala Věra Holá z Okresního archivu Klatovy.⁴² Po vyhnání Němců koncem roku 1946 zde bylo určeno k osídlení 2 189 malých rolnických živností, přičemž Čechy bylo zatím obsazeno pouze 339 a Slováky ze Slovenska 11 těchto usedlostí. Kromě toho byla potřeba pracovníků za mzdu v pastvinářském družstvu a pro rozsáhlé lesní komplexy v horských polohách. Prozatím jako brigádníci zde vypomáhali Slováci, slovenští Maďaři a ze zahraniční dokonce Bulhaři. Na lesní těžbu se využívali hlavně Němci, kteří byli prozatím vyňati z odsunu jakožto lesní specialisté⁴³.

Brzy bylo zřejmé, že nahradit původní německé obyvatelstvo bude možné pouze pomocí organizovaného osídlovacího procesu. Na Sušicko začali hojně přicházet zejména rumunští Slováci, dále Slováci z Maďarska a Češi z Volyně. Právě rumunští Slováci se stali obyvateli nejvýše položených míst, kde bylo potřeba práce v lese, tedy Zhůří, Prášil, Stodůlek a Kozích Hřbetů. Maďarští Slováci se usadili u Hartmanic, kde začali pracovat v pastvinářském družstvu a volyňští Češi dostali většinu rolnických usedlostí.

Nejdůležitějším dokumentem pro poznání postupu osídlování Sušicka jsou jednorázové soupisy, pořizované v intervalech odpovídajících jednotlivým fázím osídlení. Umožňují vyvodit závěry jak demografické, tak sociální, provést věkovou analýzu skupiny

---

byl motiv bezpečnosti státní hranice s Německem. V roce 1946 bylo stanoveno 15 km široké a hraniční pásmo a za ním ještě širší pohraniční oblast, kde nemělo žít „národně nespolehlivé“ obyvatelstvo, tedy Němci. Jako další prostředek k rozptylu a asimilaci Němců se začaly rovněž podporovat sňatky Čechů a Němců. Průlom nastal v roce 1949, kdy vládní nařízení umožnilo českým Němcům získat československé státní občanství, a to na základě slibu „věrnosti a oddanosti“ československé republice. Stalo se ovšem to, že značná část Němců o toto občanství již nestála a toužila se naopak vystěhovat za svými příbuznými do Německa [Spurný 2012: 178–196].

⁴² Věra Holá, Reemigranti na Sušicku (Na okraj článku „Osídlování šumavského pohraničí a Sušicku 1945–1948“). ZKSVI 1, 1981.

⁴³ Obecně co se týče specialistů, ti byli často přímo nuceni zůstat a pracovat v místě svého bydliště, i když by mnozí z nich šli raději do odsunu za svými příbuznými. Část těchto Němců byla později „odsunuta“ do vnitrozemí, aby netvořili nějakou kompaktní skupinu a aby se lépe asimilovali [Spurný 2012: 116]. V souvislosti s těmito „nepostradatelnými odborníky“ byli terčem kritiky kvůli nedostatku vlastnictví českých kapitalistů, kterým šlo údajně zejména o levnou pracovní sílu a nezajímaly je přitom cíle osídlovacího procesu. Vedle skutečných specialistů totiž značná část těchto „nepostradatelných“ vykonávala různé těžké práce v průmyslu, zemědělství a lesnictví, a spíše měli postavení nuceně nasazených [tamtéž: 168–169].

a poznat skladbu rodin. Po všech stránkách nejkompaktnější se přitom jeví skupina rumunských Slováků.

Autorka si dále všímá dalšího vývoje, kdy se skladba osídlení oblasti výrazně změnila. Největší změna se uskutečnila v roce 1951, kdy vzniklo u hranic uzavřené pohraniční území v nejvyšším lesnatém pásmu Šumavy, takže obyvatelé se museli přesunout do nižších poloh směrem do vnitrozemí. Mnozí z nich odešli do jiných částí Čech nebo až na Slovensko, kde žili jejich příbuzní.

Problematice poválečného osídlení v okrese Český Krumlov se věnovala Eva Davidová.⁴⁴ Jako příklad vybrala obec Rožmitál na Šumavě (původně Rosenthal). Před druhou světovou válkou byla v této obci naprostá většina obyvatel německé národnosti. Ani za první republiky se zde nevytvořila česká menšina, zřejmě z důvodu nedostatku pracovních příležitostí. Po odsunu převážné většiny sudetských Němců a po dosídlení se národností situace zcela změnila, i když v některých obcích, kde ještě osídlenci nebyli, museli Němci zůstat déle, aby se měl kdo starat o dobytek a hospodářství.

Autorka si všímá i okolností odsunu Němců, někteří odjížděli do sběrného tábora v Kaplici s plnými žebříňáky majetku, i když směli vyvézt pouze 25 kg⁴⁵, jiní svůj majetek zakopávali, neboť se domnívali, že se za pár let budou moci vrátit. Mnozí Němci se údajně s odsunem i smířili, což souvisí dle autorky i s tím, že údajně v této oblasti žili mírní, nevýbojní zemědělci a bylo zde málo nacistů⁴⁶.

První tři rodiny, které se do obce nastěhovaly již v červnu 1945, byly české rodiny poštmistra a dvou listonošů, neboť bylo třeba převzít činnost poštovního úřadu. V září se přistěhovali další čeští občané a v lednu 1946 nastal odsun prvních 97 občanů německé národnosti. Během let 1946 a 1947 pokračoval odsun německých občanů a do obce se stěhovali další Češi a rovněž Slováci. V roce 1946 se konaly volby, které v obci vyhráli přesvědčivě komunisté.

---

⁴⁴ Davidová, E. K problematice osídlování českokrumlovského pohraničí od roku 1945 do začátku 50. let (na příkladě jedné novoosídlenecké obce). *ZKSVI* 1, 1981.

⁴⁵ V říjnu 1945 byla dekretem prezidenta republiky uzákoněna konfiskace nezemědělského majetku Němců. Konfiskaci přitom podléhal majetek movitý i nemovitý, a to bez náhrady. Výjimku měli pouze antifašisté. Počítalo se ovšem s tím, že bude vyjmutý z konfiskace majetek potřebný pro zabezpečení běžného života typu oděvu, peřin apod. viz [Staněk 1991: 122].

⁴⁶ V českém dobovém tisku se rovněž psalo, že „ve všech Němcích je podivuhodně zakořeněna mystická víra, že se vrátí“, takže odcházejí „jaksi s lehkým srdcem“ viz [Staněk 1991: 220].

Místní obecní kronika vypovídá o tom, že během roku 1946 se udály konflikty s některými sudetskými Němci, kteří se vraceli pro svůj ukrytý majetek, někteří ohrožovali se zbraní v ruce osídlence a údajně zapálili i domek předsedy MNV. Jiní prý ukradli dobytek a koně a odvedli si je do Rakouska⁴⁷. Tyto události mohli způsobit, že někteří osídlenci se začali stěhovat opět do vnitrozemí. Dvě třetiny prázdných domů podléhaly zkáze, a nakonec byly zbourány. V tomto roce rovněž docházelo k tomu, že se rodiny často stěhovaly na jinou, lepší volnou usedlost, dosud neobsazenou nebo nově uvolněnou jiným osídlencem. Některé usedlosti tak měly během krátké doby několik hospodářů, což mělo často za následek jejich rozkradení a devastaci.

V roce 1947 byli odsunuti poslední Němci, převážně důchodci, a v obci zbylo jen několik antifašistů (kteří odešli v roce 1950 sami do západního Německa)⁴⁸ a několik německých občanů ze smíšených manželství. Do obce přicházejí další skupiny osídlenců včetně rumunských reemigrantů. Ti přišli po válce napřed na Sokolovsko, ale na vlastní žádost přesídlili v roce 1948 na Šumavu. Na Rožmitálsko přišli i představitelé dalších národností či etnických skupin – Maďaři, Poláci, Volyňští Češi⁴⁹ a Romové. Řada novoosídlenců se naopak koncem 40. a začátkem 50. let stěhuje pryč a opouští své usedlosti.

Hlavní problém s novoosídlenci byl ten, že dlouho nebyli schopni nahradit odsunuté původní obyvatelstvo, a to jak počtem, tak často přístupem k práci a nedostatkem zkušeností s hospodařením. Pozitivní bylo naopak to, že národností pestrost nebyla na překážku postupného vytvoření homogenního vesnického společenství. Rušivě na

⁴⁷ Takovéto případy se vyskytovaly v českém pohraničí celkem běžně. Někdy Němce podporovali i Češi, pomáhali jim při přechodech hranic i s ukrýváním nebo pašováním majetku, a to většinou ze zjištěných důvodů. Takovéto udržování „důvěrných styků“ se však trestalo, a to i vězením viz [Staněk 1991: 220].

⁴⁸ V případě německých antifašistů měli především sociální demokraté a komunisté dilema mezi solidaritou s bývalými spolubojovníky a obavou z nařčení ze zrady národa. Proto byli tito antifašisté motivováni k „dobrovolnému“ opuštění země. Navíc většina antifašistů byla již v roce 1945 připravena o svůj majetek, bylo jim upřeno právo volit atd., takže se jim vlastně dávalo najevo, že jsou občany druhé kategorie. Proto převážná část z nich souhlasila s „dobrovolným“ odchodem, a to za lepších podmínek než v případě ostatních Němců. Mnozí z nich byli uznáni za antifašisty právě jen s podmínkou svého odchodu viz [Spurný 2012: 166–167].

⁴⁹ V dubnu 1947 přijeli volyňští Češi do shromažďovacího střediska v Suchém Vrbném u Českých Budějovic, odkud měli být vysíláni k osídlení i šumavských okresů. Volyňští Češi však odmítli vystoupit s tím, že jsou určeni pro Žatecko, kam odjela polovina jejich transportu. Osídlovací úřady umožnili těmto reemigrantům prohlédnout si volné usedlosti na Kaplicku a Českokrumlovsku a oni tuto nabídku nakonec přijali viz [Vaculík 1984: 93].

tento proces homogenizace ovšem působila značná fluktuace obyvatel.

Ve svém dalším článku se Eva Davidová věnuje celkovému charakteru osídlování okresu Český Krumlov.⁵⁰ Co se týče změn v národnostním složení obyvatel, před odsunem žilo na okrese 80 % německého obyvatelstva, po roce 1946 zde žilo 85 % obyvatel národnosti české, zbytek tvořili příslušníci národností slovenské, maďarské, polské, ruské, ukrajinské, „Cikáni“, rumunští Slováci i Češi a volyňští Češi, tedy národnosti, které zde nikdy dříve nežily. Spolu s nimi tu zůstaly i zbytky autochtonních Němců. Až do roku 1970 zde byly velké migrační pohyby, největší u příslušníků maďarské národnosti a u volyňských Čechů.

Největší podíl osídlenců slovenské národnosti byl v obci Ostrov, kde žilo začátkem 80. let téměř 60 % převážně rumunských Slováků a v obci Světlík, kde bylo téměř 50 % Slováků ze Slovenska. Mezi slovenskou národnost se počítali i „Cikáni – Romové“, pocházející převážně z východoslovenských okresů Sabinov a Poprad a zabydlující se hlavně přímo v okresním městě Český Krumlov.

Pokud jde o autochtonní příslušníky německé národnosti, zvyšuje se jejich věkový průměr a klesá jejich počet. V roce 1980 jich žilo v rámci okresu již pouze 911, většina v samotném městě Český Krumlov. Místní Němci zde stále hovořili svým specifickým dialektem, tzv. krumlovskou němčinou. Německé obyvatelstvo přitom žilo velice izolovaně, distancovalo se od osídlenců a nezúčastňovalo se veřejného života.

Autorka se dále zabývala rozdíly ve věkové struktuře, průměrném věku, typu zaměstnání a dosaženém vzdělání mezi jednotlivými národnostmi. V zemědělství a lesnictví např. pracovala jen čtvrtina Čechů nebo autochtonních Němců, ale téměř polovina Slováků. Nejmladší etnickou skupinu představovali Romové, velice mladé bylo i obyvatelstvo slovenské, ovšem i Češi zde byli mnohem mladší než ve vnitrozemí. Nejstarší bylo obyvatelstvo německé. Co se týče školního vzdělání, nejnižší vzdělanost měli příslušníci romského etnika, následovali Němci, což byli původně drobní zemědělci, kteří neměli přístup k vyššímu vzdělání, zatímco jejich děti se ve značném množství stěhovali do Německa či Rakouska, což bylo příčinou i klesajícího počtu německých obyvatel. Trochu lépe na tom byli Slováci a Češi, z nichž ovšem měla stále téměř polovina pouze základní vzdělání.

Celkově se dosídlovat tento okres příliš nedařilo, byla zde značná migrace

---

⁵⁰ Davidová, E. K souvislostem charakteru osídlování a národnostně-etnické heterogenosti pohraničního okresu po roce 1945. ZKSVI 4, 1985.

osídlenců, a tak měl okres nejnižší hustotu obyvatel v celé republice⁵¹. Autorka zdůrazňuje, že vliv na odchod části osídlenců měla i výstavba lipenské přehrady, která zatopila území o rozloze 50 ha, i zřízení vojenského výcvikového prostoru, kde dříve sídlilo okolo 8 tisíc obyvatel.

Cenným pramenem pro výzkum poválečného osídlování Šumavy se ukázala být spolupráce s obecními kronikáři novoosídleneckých obcí, v tomto případě konkrétně v okrese Český Krumlov⁵². Tato spolupráce se rozvíjela jednak formou zpracování dotazníku ÚEF ČSAV k nově osídleným obcím, dále prostřednictvím kronikářských prací do okresní soutěže pamětníků a kronikářů k osídlování po roce 1945, kterou vedlo Okresní muzeum, a nakonec formou rozhovorů s pamětníky v některých obcích.

Mezi nejpodrobněji zpracované dotazníky patřily dotazníky s údaji o osídlování Vyššího Brodu, práce kronikáře M. Kočího, který byl sám novoosídlencem. Dle různých dokladů bydlelo v obci v roce 1910 1 693 osob téměř výlučně národnosti německé (pouze 11 české), do roku 1930 stoupl počet obyvatel na 3 883, z toho obyvatel české národnosti 143⁵³. Po roce 1945, tedy po odsunu Němců osídlili obec převážně občané české národnosti, a to nejprve ti, co zde bydleli již před válkou a po roce 1938 se přestěhovali zejména na Českobudějovicko (např. zaměstnanci ČSD, finanční stráž), a spolu s nimi příslušníci praporu čsl. Armády, který dorazil do obce v červnu 1945. Dále sem přišli osídlenci slovenské národnosti, především maloroľníci z východního Slovenska. Slovenští reemigranti z Rumunska, propojení příbuzenskými vztahy a pocházející původně z rumunské obce Valea Ungurului, se soustředili napřed v nedaleké obci Ostrov-Malšín a do Vyššího Brodu přišli až v 60. letech, kdy skončilo ostrovské JZD a tito osídlenci začali pracovat ve vyšebrodském státním statku. Slováci z východního Slovenska se během několika let opět vrátili na Slovensko, často i s vybavením hospodářských usedlostí či se stavebním materiálem.

---

⁵¹ Právě okres Český Krumlov byl jedním z těch, jehož území se nedařilo dosídlit – ostatní okresy v oblasti Šumavy na tom byly podobně. Zprávy z roku 1947 poukazovaly na to, že jsou tu liduprázdné osady a téměř 75 % domů je prázdných. Podle zejména některých starousedlíků přitom neutíkali z pohraničí pouze šmelináři a zlatokopové, jak tvrdila oficiální propaganda, ale naopak poctiví lidé, které vyháněly tamní poměry, a to včetně značné kriminality, chaosu, drahoty nebo neschopnosti úředníků. Daný stav byl čím dál víc předmětem kritiky a opuštěné domky byly dokonce již tehdy nabízeny důchodcům k rekreaci viz [Spurný 2012: 51].

⁵² Davidová, E. Ke znakům stabilizovanosti osídlenců na Českokrumlovsku v podání obecních kronikářů. ZKSVI 3. 1983.

⁵³ Nyní zde žije kolem 2 600 obyvatel (viz Wikipedie).

Podobná změna v národnostním složení před válkou a po válce nastala i v obci Hořice na Šumavě. Osídlenci sem přicházeli jednak z Čech, kromě jižních i ze Sedlčanska, dále sem mířili reemigranti z Rumunska, přišla sem i skupina Maďarů s vlastním dobytkem a několik menších skupin volyňských Čechů. Část osídlenců po nějaké době odešla pryč, hlavně kvůli obtížným pracovním podmínkám, Slováci se odstěhovali až do Jeseníků.

Pokud jde o obec Horní Planá, zde bylo v roce 1930 celkem 1 598 obyvatel, z toho Čechů 34, Židů 9, „cizozemců“ 45. Po válce počet obyvatel napřed poklesl, ale do roku 1980 stoupl na 2 130⁵⁴, z toho Slováků 176, Němců 13, několik Ukrajinců, Poláků a Maďarů, ostatní Češi. V 50. letech zde docházelo k tomu, že byly bourány neosídlené domy, malý zlomek se prodal na rekreaci a později se na starých základech začaly stavět, v souvislosti s polohou obce u Lipenské přehrady, rekreační domy nové, dle kronikáře „chaty všelijaké i zrůdné“. Jako v řadě jiných šumavských obcí zde bylo založeno v roce 1948 JZD, které se za několik let rozpadlo, patrně v souvislosti s tím, že ho zakládali „podruzi“, osídlenci z vnitrozemí. Pamětníci si údajně nechtějí jeho vznik vůbec připomínat. Začátkem 60. let zde vznikl státní statek. První osídlenci, především Češi ze sousedních okresů, v obci zůstávali, horší situace byla s dalšími vlnami osídlování v 50. letech. Místní kronikář dochází k závěru, že obyvatelstvo obce je nyní (v 80. letech) již vcelku stabilizované, je zde i dosti pracovních příležitostí.

Počet obyvatel jiné obce u Lipenské přehrady, Černé v Pošumaví, naopak po válce značně poklesl a do 80. let již příliš nestoupl. V roce 1930 zde žilo 2 442 obyvatel, převážně německé národnosti, v roce 1950 pouze 750, za dalších 30 let 806. V roce 1980 zde kromě 620 Čechů žilo 172 Slováků, 7 Němců, několik Poláků, jeden Ukrajinec a jeden Maďar⁵⁵. První osídlenci byli Češi většinou od Jihlavy a od Humpolce – příslušníci dvou nejpočetnějších skupin se sami nazývali Poleňáci a Dobroustřáci (podle Polné a Dobroutova na Jihlavsku). V době zakládání JZD pak přišli Slováci ze Slovenska, a to i na základě organizovaného náboru, a rovněž Slováci rumunští (rudohorští). Na ty si ovšem často stěžovali osídlenci z Čech, neboť těmto Rumunům údajně často došly peníze a dožadovali se jich pak na okrese a ten je jim přiděloval – což ostatním osídlencům pochopitelně vadilo.

Pokud jde o průmyslové město Větrní, žilo zde v roce 1930 3 500 obyvatel, téměř

---

⁵⁴ Přes 2 000 obyvatel je zde i nyní (viz Wikipedie).

⁵⁵ V současnosti žije v obci asi 800 obyvatel (viz Wikipedie).

všichni německé národnosti. Po válce počet obyvatel poklesl a na tento počet se dostal opět v roce 1979⁵⁶. Město bylo osídleno po odsunu Němců převážně Čechy z vnitrozemí. Protože bylo třeba hodně pracovníků do místních papíren, byl v roce 1946 učiněn velký nábor na Slovensku. Do Větrní mířili převážně Slováci včetně Romů z východního Slovenska, z nichž část se po čase odstěhovala zase zpět. Do okolí města se přistěhovali rovněž rumunští reemigranti slovenské národnosti.

Ve městě Kaplice žilo do roku 1945 jen 17 českých rodin, v roce 1946 zde zůstalo naopak pouze kolem 100 Němců a Rakušanů, zatímco Čechů a Slováků zde bylo již 1 315. Od té doby počet obyvatel stále narůstá⁵⁷. Obec byla po válce osídlena rovněž lidmi z vnitrozemí Čech, Moravy a Slovenska. K tomu se sem přistěhovalo 7 rodin volyňských Čechů a 4 rodiny rumunských reemigrantů. Co se týče osídlenců ze Slovenska, někteří z nich brzy zase odešli. Pokud jde o volyňské Čechy, byli to vlastně vnukové těch, kteří odešli na ukrajinskou Volyň a podle jejich sdělení stále doma mluvili o původní vlasti a zachovávali původní zvyky a tradice. Svůj příchod tedy údajně chápali jako návrat do domova⁵⁸. Naproti tomu u reemigrantů rumunských takové představy o vlasti nebyly.

Mezi údajně nejlépe zpracované dotazníky patřil materiál o obci Benešov nad Černou. Během války zde žilo kromě Němců jen několik Čechů, kteří sem byli totálně nasazeni a po válce zde již zůstali. Po roce 1945 sem pak přicházeli napřed osídlenci z okolí, později i lidé ze severních Čech. Do nedaleké obce Pohorská Ves pak přišla velká

---

⁵⁶ Nyní zde žije 3 800 obyvatel (viz Wikipedie).

⁵⁷ Nyní je zde přes 7 200 obyvatel (viz Wikipedie).

⁵⁸ Obecně pokud jde o volyňské Čechy, mnoho z nich se účastnilo osvobození Československa, a očekávala se proto u nich velká bojovnost a protiněmecké naladění. Měli z nich být „noví hraničáři“, a byli dokonce označováni za novodobé Chody, kteří budou mít čestný úkol bránit západní hranice [Spurný 2012: 290–291]. Ve skutečnosti ale začaly vznikat problémy, související s tím, že ačkoliv měli mít přednostní právo při přidělování konfiskovaného majetku, tak samotní „Svobodovci“ kvůli různým úkolům, které měli na konci války, dorazili na místa, kde se chtěli usadit, až po nových hospodářích z vnitrozemí, kteří jakožto národní správci již zabrali nejlepší usedlosti. Tito správci pak vnímali demobilizované volyňské vojáky, kteří se domáhali svých práv, téměř jako „živelní pohromu“ a ohrožení své budoucnosti [tamtéž: 296–297]. Tyto problémy souvisely i s tím, že, jak muselo konstatovat Ministerstvo zemědělství již v září 1946, většina usedlostí, určených původně pro volyňské Čechy (zejména na Žatecku, které se svým přírodním prostředím a zemědělskými plodinami nejvíce blížilo poměrům na Volyni) byla již obsazena, a to z toho důvodu, aby půda nezůstala neobdělána a aby se měl kdo starat o dobytek. Proto se začalo s usazováním volyňských Čechů i ve vyšších polohách včetně Šumavy viz [Vaculík 1984: 80]. Dále se ovšem osídlovací možnosti v pohraničí zmenšovaly, a proto vláda v lednu 1947 rozhodla, že reemigranti již nemají právní nárok na přidělení zemědělských usedlostí nebo živností [tamtéž, 99].

skupina mladých lidí z moravského okresu Vsetín, kteří pracovali hlavně v lese a na pile. V roce 1947 pak přicházely na Benešovsko reemigranti z Rumunska, přičemž všichni pocházeli ze dvou rumunských obcí a byli mezi sebou většinou i příbuzensky spřízněni. V rámci okresní soutěže kronikářů a pamětníků novoosídleneckých obcí je zajímavá vzpomínka Bohumila Smoly na osídlování obce Ostrov rumunskými reemigranty. Tento pamětník vychází z výpovědí těchto reemigrantů, kteří mu vyprávěli, že když přijeli na naše hranice se svým skromným majetkem včetně domácího zvířectva, byli přesvědčováni, že v Čechách nic nebudou potřebovat, protože vše dostanou, a to včetně dobytka, který tam zůstal po Němcích. Nechali se tedy přemluvit, aby všechno prodali, a zůstaly jim jenom menší zavazadla. Navíc je nějaký podvodník okradl o jejich rumunské peníze. Když pak přijeli nákladním vlakem do jižních Čech a dorazili do Ostrova, byli velmi zklamáni, neboť zemědělské budovy byly napůl zbořené, bez oken a dveří, některé i bez střešních tašek. To měli údajně na svědomí Slováci, kteří zde sídlili předtím, a kteří vše, co se jim hodilo, naložili na vagony a odeslali na Slovensko, kde pak použili tento materiál na stavbu svých domů. Další problémy nastaly v souvislosti s tím, že tito reemigranti byli zvyklí hospodařit na jiném typu půdy, takže měli zpočátku jen minimální úrodu. Někteří osídlenci pak začali pracovat v papírnách v Loučovicích a osvědčili se prý jako pracovití a obětaví lidé, jejichž nedostatkem ovšem byla všeobecná ngramotnost. Kvůli tomu byli i různě okrádáni, například ženy byly šizeny obchodníky při nákupu zboží v obchodech. Někteří hostinští je zase údajně okrádali tak, že jim do piva přidávali vodu.

Osudy rumunských reemigrantů zachycuje rovněž opis vyprávění jedné z reemigrantek, Anežky Ryšavé, narozené roku 1894, která se přistěhovala do nyní již zaniklé obce Záhliní u Hořic na Šumavě. Uvádí, že se vrátila z Rumunska v roce 1947 a napřed se dostala na Znojensko, což asi souviselo s tím, že, jak uvádí, měla zkušenosti s pěstováním vinné révy a dalších spíše teplomilných rostlin, neboť v Rumunsku bydlela se svým manželem poblíž Černého moře. Napřed přijela ovšem bez manžela, jen se synem, a její sestra jí přesvědčila, ať přijede za ní na Šumavu, že si budou pomáhat. Dorazila do obce Záhliní, kde, jak uvádí, ve výstavních domech byli již nastěhováni Slováci, a tak dostala jen malý domek, k tomu pár volů a teprve po roce i jednu krávu. I když zde bylo mnoho práce a starostí, v obci zůstala, a to na rozdíl od oněch Slováků, kteří se po čase odstěhovali do Jeseníků. Pouze je jí líto všech zbytečně rozbořených krásných domů a zničených zahrad v obci.

Kronikář obce Šebanov zaznamenal v roce 1980 vyprávění dalšího rumunského

reemigranta, Jana Kutláka. Ten uvádí, že v Rumunsku, resp. Sedmihradsku, měli velkou hospodářskou usedlost i s vinohradem, a že v obci bydleli téměř výhradně Slováci. V roce 1946 byli tito rumunští Slováci vyzýváni k návratu do Československa. Napřed odjelo několik mladých chlapců, v roce 1947 se mohli vystěhovat nemajetní Slováci a v roce 1948 i Slováci majetní, kterým jejich majetek proplatil rumunský stát. Tak se dostal do Čech i autor vyprávění.

6. 6. Další prameny k poválečným událostem na Šumavě

Jako srovnávací materiál k informacím, nacházejícím se ve výše uvedených Sbornících lze uvést např. paměti šumavského rodáka Miloslava Lukeše z Nového Dvora, který zde začal chodit v roce 1939 do školy. Když vzpomíná na období druhé světové války, zdůrazňuje, že v jejím průběhu nedošlo k žádnému incidentu ze strany občanů německé národnosti vůči občanům obce. Celkově podle něj žili Němci a Češi na Šumavě většinou pospolu a v míru.

Co se týče období blížícího se konce války, autor uvádí, že do školy v Novém Dvoře přicházely německé rodiny s dětmi, a to jako uprchlíci, utíkající před postupující frontou. Nesmělo se jim ovšem říkat uprchlíci, neboť byli oficiálně označováni jako národní hosté. Šumava byla poté osvobozena americkou armádou a autor si všímá činnosti revolučních gard, které začaly působit hned po odchodu Američanů. Jeden ze členů těchto gard údajně za pomoci místních dětí vniknul do opuštěné lesovny, odkud odnesl a ve svém domě poté ukryl obrazy, koberce a množství paroží.

Odsun popisuje autor tak, že Němci museli všechno opustit, dům, dobytek, „vzorně udržovaná pole a louky“ a za několik hodin museli být připraveni k odsunu do Vimperka, a to pouze s 50 kg svého majetku na osobu. Z vimperského nádraží pak byli odesíláni do Německa nebo Rakouska. Po tomto odsunu, který se uskutečnil v lednu roku 1946, byly obsazovány jejich opuštěné domy, a to nejprve těmi občany, kteří se prokázali odbojovou činností. Na druhou stranu některé rodiny, zvláště ty chudší s více dětmi, se stěhovaly pryč z obce na větší a zachovalejší hospodářství. Počet obyvatel Nového Dvora se tak citelně snížil. Autor rovněž uvádí, že prázdné budovy, zvláště na nedalekých

Nových Hutích, byly obsazeny emigranty z Jugoslávie, Bulharska a Rumunska, kteří ovšem potom v roce 1948 Šumavu zase opustili.

V roce 1946 byla rovněž na Šumavě ustavena tzv. finanční stráž. Ta měla za úkol uzavřít opuštěné domy a přelepit dveře páskou, kde bylo uvedeno, že dům je majetkem státu. Dobytek byl přitom napřed odváděn do větších stájí a někdy dokonce vypouštěn do volné přírody. Zároveň z vnitrozemí (konkrétně z Dobříše) přišlo několik mladých, svobodných mužů, kteří měli za úkol se o tento dobytek, zanechaný zde odsunutými občany, starat. Za účelem pomoci při ustájení dobytka dokonce zůstalo ve svých domech několik rodin rakouské národnosti. Začala vznikat „horská pastevní družstva“ či statky a hledaly se budovy, kde by se mělo uskladňovat seno na zimu.

Ohledně odsunu německých rodin si autor všímá i toho, že mnoho jich odešlo samo a dobrovolně, a to v noci přes lesy a samozřejmě s více než 50 kg na osobu. Například v obce Knížecí Pláně žilo původně 520 obyvatel, ale k odsunu jich zbylo pouze 20. Autor rovněž uvádí, že se v současnosti často stýká s dětmi odsunutých Němců, kteří přijíždějí na Šumavu, mj. na hřbitovy, kde jsou pochováni jejich předci, a že nikdy nepoznal „ani náznak zloby za odsun z jejich staré domoviny“. Pouze je jim líto, že se nezachovaly domy, kde prožívaly své dětství.

Autor popisuje rovněž průběh zakládání jednotných zemědělských družstev po vzoru Sovětského svazu. Nejdříve se pro vstup do družstev agitovalo na schůzích, ovšem většinou neúspěšně. Začaly se tedy hledat údajné příčiny těchto neúspěchů, v čemž se angažovala i StB, která stála za zatčením i starosty obce Nový Dvůr Františka Bauera. V nedalekém Zdíkově byl zatčen jeden místní sedlák údajně za to, že otrávil svůj dobytek. Tato zatčení měla sloužit k zastrášení zemědělců. Navíc byly vysoce zvýšeny limity dodávek obilí, mléka apod. pro ty zemědělce, kteří nechtěli vstoupit do družstva. Těm pak bylo vyhrožováno pokutami či vězením.

V letních měsících poté přijížděli na výpomoc při sklizni sena jako brigádníci studenti středních škol, kteří prý dosti často vytloukali okna prázdných budov, čímž umožňovali demolování vnitřků stavení. Svoz sena býval zase údajně zneužíván k maskovanému odvozu nábytku a náradí, které zůstaly ve staveních po odsunutých Němcích. Postupně byly zbylé prázdné chalupy zčásti rozděleny mezi zaměstnance Státních statků a Státních lesů, zčásti pak zdemolovány, a to i z důvodů, že by mohly údajně sloužit jako úkryty agentů, vysílaných „západními imperialisty“ a bojujících „proti socialistickému zřízení“.

Autor si všímá i osudu neodsunutých Němců, kteří byli napřed šťastni, že jako „nepostradatelní odborníci“ nebo „omylem“ zůstali v Čechách, ale později na vlastní žádost odešli do Rakouska nebo Německa. To se týkalo i několika rodin, které znal autor ze svého okolí a které odešly v roce 1949 [Lukeš: 2005].

6. 7. Poválečný vývoj na Šumavě z hlediska demografických údajů

Výše uvedené dění se v oblasti Šumavy, konkrétně v okresech Český Krumlov, Prachatice a Klatovy, podle očekávání odrazilo, jak vypovídají údaje Českého statistického úřadu⁵⁹, značným poklesem obyvatel mezi rokem 1930 a 1950 (na tyto roky připadlo sčítání lidu, prováděné v Československu pravidelně jednou za deset let – v období protektorátu, v roce 1940, se sčítání neprovádělo). V okrese Český Krumlov se snížil počet obyvatel z téměř 95 000 v roce 1930 na necelých 47 000, tj. na méně než polovinu. Dále pak počet obyvatel mírně stoupal, přesto v roce 2011 dosáhl necelých 61 000, tj. stále mnohem méně než před válkou. V okrese Prachatice došlo ke snížení počtu obyvatel rovněž téměř na polovinu, z téměř 86 000 na necelých 48 000. Růst byl potom pomalejší než v okrese Český Krumlov, v roce 2011 zde žilo přes 50 000 obyvatel. Poněkud jiná situace byla v okrese Klatovy, kde se mezi roky 1930 a 1950 snížil počet obyvatel relativně nejméně, ze 143 000 na necelých 100 000, ale potom postupně dále klesal až k necelým 86 000 obyvatel v roce 2011. Tento relativně malý pokles obyvatel oproti dvěma předchozím okresům souvisí samozřejmě s tím, že zde žilo před válkou mnohem menší procento německojazyčného obyvatelstva, které bylo po válce vyhnáno.

Zajímavé jsou rovněž demografické údaje, týkající se počtu obyvatel jednak jednotlivých větších měst, jednak menších obcí v oblasti Šumavy [Kočárek 2003: 25]. Ve městech počet obyvatel většinou stoupal, a to i v poválečném období. Např. v Nýrsku stoupl počet obyvatel od roku 1869 (1 371 obyvatel) na více než dvojnásobek v roce 1930 (3 230). V roce 1950 byl přibližně stejný, nyní zde žije již téměř 5 000 obyvatel. V Prachaticích k tak velkému nárůstu nedošlo (3 617 v roce 1869, 4 745 v roce 1930), v roce 1950 zde bylo opět přibližně stejně obyvatel jako před válkou, nyní žije v tomto

⁵⁹ Tabulka 10-1 Obyvatelstvo podle krajů a okresů podle výsledků sčítání lidu v letech 1890–2011. Demografická příručka Českého statistického úřadu.

městě 11 000 obyvatel. Podobný vývoj byl v Sušici, zatímco ve Vimperku, městě, nacházejícím se již blíže centrální části Šumavy, byl zřetelný větší poválečný pokles. Napřed zde stoupl počet obyvatel z počtu 3 520 v roce 1869 na 4 939 v roce 1930, poté klesl na 3 906 v roce 1950. Nyní žije ve Vimperku již přes 7 000 obyvatel. Podobný vývoj byl ve Volarech, ovšem s tím, že předválečného počtu 4 473 obyvatel toto město již nikdy nedosáhlo. Naproti tomu odlišný vývoj probíhal v menších obcích, zvláště těch výše položených. Zde nárůst obyvatelstva (od roku 1869 do roku 1930) nebyl tak výrazný (Kvilda, Nová Pec, Rejštejn, Srní) nebo došlo dokonce k poklesu (Strážný – z 2 201 na 1 717). Po válce došlo k jejich většímu či menšímu vylidnění a na předválečnou úroveň se počet obyvatel již nedostal skoro nikde. Zajímavý byl vývoj v obci Stachy, kde od roku 1869 do roku 1900 počet obyvatel napřed vzrostl (z 2 358 na 2 655), pak klesl na 2 067 v roce 1930 a dále na 1 291 v roce 1950. Přibližně stejný počet obyvatel zde žije i nyní.

6. 8. Podrobnější přehled demografického vývoje v oblasti Šumavy

Na základě Historického lexikonu obcí České republiky 1869–2011 lze rekonstruovat následující demografický vývoj v jednotlivých okresech, nacházejících se na Šumavě, přičemž je nutno zdůraznit, že území těchto současných okresů zasahuje zčásti i do vnitrozemí:

Okres Prachatice (Prachatitz)

V roce 1869 zde žilo 86 475 obyvatel, nejvyššího počtu obyvatel bylo dosaženo v roce 1910 (91 757), do roku 1930 nastal mírný pokles na 85 789 obyvatel. Do roku 1950 lze pak sledovat prudký pokles počtu obyvatel téměř na polovinu, konkrétně 47 835. Do roku 2011 pak tento počet mírně stoupl na 50 028. Co se týče počtu domů v okrese, tam vypadá statistika poněkud odlišně: v roce 1950 zde bylo stále téměř stejně domů jako před válkou, a to 13 769, samozřejmě v některých oblastech z velké části opuštěných. Pokles jejich počtu nastává až poté, kdy je jich v roce 1961 již jen 9 673, mírně pak klesá

až do roku 1980, načež dochází naopak k růstu tohoto počtu, takže v roce 2011 je jich zde již 14 019, tedy více než před válkou. Lze ovšem předpokládat, že značná část z nich neslouží ke stálému bydlení, ale je určena pouze k rekreaci, zvláště v některých turisticky atraktivních oblastech.

Babice (Pobitz): i když se jedná o obec v podstatě ve vnitrozemí, poblíž Netolic, došlo zde mezi lety 1930 a 1950 k poklesu počtu obyvatel z 254 na 160 (maximum bylo v roce 1880, a to 316). Obec se pak vylidňovala i nadále. V roce 2011 měla obyvatel 88. Počet domů přitom mezi lety 1930 a 1950 dokonce vzrostl z 56 na 59, potom do roku 1980 klesal až na počet 27, načež nastal výrazný růst na 46 stavení v roce 1991.

Borová Lada (Ferchenhaid): obec ležící těsně u německých hranic, proto zde došlo k několikanásobnému poklesu počtu obyvatel mezi lety 1930 a 1950, konkrétně z 2 049 na 317 (maximum bylo v roce 1890, a to 2 265). Některé osady, ležící na katastru dnešní obce přitom úplně zanikly, což souviselo i s hraničním pásmem na území katastru. Např. vesnice Černá Lada (Schwarzheid) měla v roce 1930 222 obyvatel, v roce 1950 jen 20, za dalších 11 let zde nežil již nikdo. Co se týče počtu domů, strmý pokles nastává mezi lety 1950 a 1961, a to z 353 na 66, v roce 1980 je jich již jen 39, pak nastává nárůst počtu na 122 v roce 2011.

Horní Vltavice (Ober Moldau): obec rovněž poblíž hranic s Německem, prodělala téměř čtyřnásobný poválečný pokles počtu obyvatel. Mezi lety 1930 a 1950 nastal tento pokles z 1 247 na 319 obyvatel. Rovněž zcela zaniklo několik vesnic v katastru, např. Žlíbky měly v roce 1930 217 obyvatel, v roce 1950 je tato vesnice už neobydlená. Pokud jde o počet domů, opět nastává strmý pokles od roku 1950 (190) do roku 1961 (58) a 1980 (45), poté nárůst (100 v roce 2011).

Chroboly (Chrobold): jedná se o obec jihovýchodně od Prachatic, poměrně daleko od hranic, přesto zde mezi lety 1930 a 1950 došlo rovněž ke značnému demografickému poklesu, téměř o polovinu, z 1 441 na 694, v dalších desetiletích pak pokles mírným tempem ještě pokračoval. Žádné vesnice, ležící na katastru nynější obce se hned po válce sice nevylidnily, ale dvě z nich, Lažíštko a Planská, se udávají jako zcela neobydlené v roce 1961. Od roku 1950 do roku 1980 se snížil počet domů na katastru o více než

polovinu, ze 194 na 88, po roce 1991 pak dochází ke značnému nárůstu jejich počtu až na 191 v roce 2011.

Křišťanov (Christianberg): obec jižně od Prachatic, na hranici s vojenským újezdem Boletice. Opět zde můžeme pozorovat mnohonásobný pokles obyvatel mezi lety 1930 a 1950, konkrétně z 1541 na 168. Dvě vesnice v katastru obce přitom byly vylidněny zcela. V dalších desetiletích počet obyvatel obce mírně stoupal na 251 v roce 1980, poté opět klesal až na 87 v roce 2011 (stěhování vojáků z povolání?). Pokud jde o počet domů, opět nastává mnohonásobný pokles od roku 1950 do roku 1961, konkrétně z 250 na 38, v dalších desetiletích se tento počet nějak významně nemění.

Ktiš: jde o obec, nacházející se rovněž na severní hranici s vojenským újezdem Boletice. Pokles obyvatel od roku 1930 do roku 1950 byl zhruba trojnásobný, ze 1 753 na 607. Dále pak mírně pokračoval do roku 1961 (447), načež pak v dalším desetiletí nastal nepatrný růst. Jedna osada v katastru Ktiše, Dobročkov, byla do roku 1961 zcela vysídlena, přičemž v roce 1950 zde žil jen o trochu menší počet obyvatel než před válkou. Dalších několik vesnic v katastru přestalo být osídleno již krátce po válce. Počet domů klesl mezi lety 1950 a 1961 z 237 na 90, dále do roku 1980 na 76, načež následoval značný nárůst, a to až na 169 v roce 2011.

Kubova Huť (Kubohütten): obec několik kilometrů jižně od Vimperka. Pokles obyvatel před válkou a po ní byl rovněž ca na třetinu, ze 151 na 55. Nárůst obyvatel nastal mezi lety 1991 a 2001, ze 67 na 114, načež nastal opět mírný pokles. Počet domů klesl z 24 v roce 1950 na 11 v roce 1961, od roku 1970 pak dochází ke značnému nárůstu až na 43 v roce 2011 (což souvisí s tím, že se tato obec stala turistickým, resp. lyžařským střediskem).

Kvilda (Aussergefild): obec přímo u hranic s Německem, na jejímž katastru bývalo hraniční pásmo. Mezi lety 1930 a 1950 nastal prudký pokles obyvatel ca na pouhou jednu sedminu (ze 1 475 na 204) a v dalších desetiletích již k žádným podstatným změnám nedocházelo. Kromě samotné Kvildy přitom zanikly všechny menší vesnice na katastru dnešní obce. Počet domů klesl od roku 1950 do roku 1961 ze 172 na 54 a dále klesal až na pouhých 27 v roce 1980. Poté začal, zřejmě v souvislosti s pádem železné opony a s rozvojem turistického ruchu, opět růst až na 107 v roce 2011.

Lenora (Eleonorheim): katastr obce je vzdálen jen několik km od hranic s Německem, ale ne přímo v bývalém hraničním pásmu. Po válce došlo k poklesu obyvatel na ca polovinu (z 1854 na 934 v roce 1950) a v dalších desetiletích pak zůstával přibližně stejný. K výraznějšímu demografickému poklesu nedošlo proto, že tato obec byla po vyhnání Němců dosídlována různými skupinami reemigrantů apod. (podrobněji viz výše). Žádná vesnice na tomto katastru zcela nezanikla. Počet domů po válce nějak podstatně neklesl, v roce 2011 jich bylo naopak ještě více než v roce 1930 (665 oproti 538).

Nicov (Nitzau): obec mezi Kašperskými Horami a Vimperkem, poměrně daleko od hranic, přesto zde došlo po válce k téměř čtyřnásobnému poklesu počtu obyvatel (ze 687 na 188 v roce 1950). Demografický pokles pokračoval ovšem i poté, v roce 2011 měla obec už jen 79 obyvatel. Pokud jde o počet domů, ten postupně klesal od roku 1930 (99 domů) až po rok 1980 (29 domů), poté o něco vzrostl, v roce 2011 zde bylo 51 domů.

Nová Pec (Neuofen): obec, jejíž katastr sousedí jak s Rakouskem, tak s Německem. Po válce nastal pokles počtu obyvatel rovněž přibližně na čtvrtinu (z 2 514 na 651 v roce 1950). Do roku 1980 se počet obyvatel o něco zvýšil (na 827), poté opět klesal. Dvě poměrně velké vesnice na katastru obce se zcela vylidnily, resp. zanikly do roku 1961, což souvisí i s bývalým hraničním pásmem v katastru obce. Počet domů poklesl od roku 1950 do roku 1961 z 377 na 135, dále se mírně snižoval, od roku 1991 pak rostl až na 196 v roce 2011.

Nové Hutě (Kaltenbach): na katastru nynější obce byly původně obce dvě, a to značně velké. A ačkoliv obec neleží přímo u hranic, došlo po válce k masivnímu úbytku obyvatel. Počet obyvatel původních Nových Hutí klesl z předválečných 751 na pouhých 90, počet obyvatel Pokových Hutí dokonce z 655 na 5 v roce 1950, přičemž za dalších 11 let zde nežil již nikdo. Obdobný vývoj byl i co se týče počtu domů, v původních Nových Hutích klesl od roku 1950 do roku 1961 ze 110 na 20 a za dalších 10 let na 12, zatímco Pokovy Hutě, kde bylo v roce 1950 ještě 96 domů, do roku 1961 zanikly zcela.

Stachy (Stachau): obec severozápadně od Vimperka, pokles obyvatel zde byl v podstatě dlouhodobý, v roce 1910 zde žilo 3 590 obyvatel, v roce 1930 pouze 2 771, do roku 1950

nastal pokles na 1 746 obyvatel a dále pokračoval, takže v roce 2011 zde žilo již pouze 1251 obyvatel. Jiný vývoj byl co do počtu domů, ten až do druhé světové války postupně rostl, v roce 1950 zde stálo 416 domů, pak tento počet klesal do roku 1980 na 332 domů, poté ale nastal zřetelný nárůst tohoto počtu, patrně v souvislosti s hojně v zimě využívaným lyžařským střediskem Zadov v katastru obce, a to až na 515 v roce 2011.

Stožec (Tusset): další obec u hranic s Německem, takže nastal strmý pokles počtu obyvatel od roku 1930 (2 811) do roku 1950 (599). Pokles pokračoval i v dalších desetiletích, v roce 2011 zde žilo pouhých 196 obyvatel. Mnoho vesnic na katastru dnešní obce bylo úplně vylidněno, resp. zaniklo, dvě už v roce 1950, další čtyři o deset let později. Největší z nich, Krásná Hora, měla před válkou 359 obyvatel. Počet domů opět prudce poklesl mezi lety 1950 a 1961, z 391 na 89, další dvě desetiletí dále klesal až na 45 v roce 1980, poté naopak stoupal až na 129 v roce 2011.

Strážný (Kuschwarda): opět obec u hranic s Německem, pokles obyvatel po válce byl ca devítinásobný! (z 2 182 na 245). Asi polovina vesnic na katastru dnešní obce byla již v roce 1950 vylidněná, resp. zanikla. V dalších desetiletích nenastaly žádné významnější demografické změny, pouze v desetiletí od roku 2001 do roku 2011 došlo k nárůstu počtu obyvatel na 457. Mezi lety 1950 a 1961 došlo rovněž k ca šestinásobnému poklesu počtu domů, ze 340 na 57. Do roku 2011 mírně vzrostl na 91.

Volary (Walleren): menší město jihozápadně od Prachatic. Počet obyvatel po válce klesl asi na polovinu, z 5 865 na 2 703, ale více než samotné město se vylidňovaly vesnice v jeho katastru, některé přestaly být obydlené již v roce 1950. V dalších desetiletích počet obyvatel narůstal, a to až na 4 068 v roce 2001, v dalším desetiletí nastal naopak opět pokles, a to na 3 744 v roce 2011 – tento demografický vývoj se odlišuje od vývoje v ostatních obcích. Obdobný vývoj jako jinde byl naopak co se týče počtu domů. Ten klesl od roku 1950 do roku 1961 z 850 na 473, další dvě desetiletí dále klesal, poté stoupal až na 624 v roce 2011.

Záblatí (Sablát): obec poblíž Prachatic, poměrně daleko od hranic, přesto i zde došlo k demografickému poválečnému poklesu téměř na třetinu, z 1 705 na 626 v roce 1950. Menší pokles počtu obyvatel poté pokračoval i během dalších desetiletí, v roce 2011 zde

žilo 360 obyvatel. Pokud jde o počet domů, ten klesl mezi lety 1950 a 1961 z 253 na 117 a obdobně jako v případě většiny ostatních obcí další dvě desetiletí nadále klesal, poté stoupal, takže v roce 2011 zde bylo 168 domů.

Zbytiny (Ober Haid): obec jižně od Prachatic, obdobně populační poválečný pokles o více než dvě třetiny, z 1 877 na 522 v roce 1950. Jedna osada, Mošna, byla do roku 1961 vylidněna zcela. Pokles obyvatel pak rovněž pokračoval i nadále, v roce 2011 zde žilo pouze 297 obyvatel. Podobně jako jinde se vyvíjel stav počtu domů. Od roku 1950 do roku 1961 klesl z 300 na 92, pak do roku 1980 klesl až na 65, poté naopak rostl, v roce 2011 zde bylo 138 domů.

Zdík (Gross Zdikau): větší obec západně od Vimperka, jistý demografický pokles zde nastal již od roku 1910, kdy zde žilo 4 381 obyvatel, v roce 1930 to bylo 3 591, v roce 1950 pak 2 150. Pokles pak pokračoval nadále, v roce 2011 zde žilo jenom 1 665 obyvatel. Žádná z osad či vesnic na katastru dnešní obce přitom zcela nezanikla. Pokud jde o počet domů, ten klesal od roku 1950 po rok 1980 z 563 na 414, poté do roku 2011 poměrně značně stoupl, patrně v souvislosti s blízkostí lyžařského střediska Zadov, až na 706.

Želnav (Salnau): obec severně od Nové Pece, její katastr sousedí s Vojenským újezdem Boletice. Poválečný pokles počtu obyvatel byl opět několikanásobný, z 843 na 189 v roce 1950, žádná z osad v katastru obce ovšem nezanikla úplně. K dalšímu poklesu došlo po roce 1991, v roce 2011 zde žilo jen 109 obyvatel. Počet domů klesal od roku 1950 do roku 1961 ze 78 na 35, v roce 1980 zde bylo domů pouhých 16, do roku 2001 vzrostl tento počet opět na 37.

Žernovice (Zernovic): podobně jako Babice obec již víceméně ve vnitrozemí, severovýchodně od Prachatic. Přesto zde byl pokles obyvatel od roku 1930 do roku 1950 téměř na polovinu, ze 418 na 263. Do roku 1991 se pak snížil počet obyvatel až na 130, do roku 2011 pak naopak stoupl na 256. Pokud jde o počet domů, ten se od roku 1950, kdy byl 72, příliš nesnižoval, od roku 1991 naopak značně rostl až na 99 v roce 2011.

Pokud jde o ostatní obce či města v okrese Prachatice, nacházející se spíše ve vnitrozemí, tedy dále od hranic s Německem či Rakouskem, těch se žádné převratné

demografické změny netýkají, a to zejména proto, že v nich v takové míře nenastalo poválečné vyhnání Němců, netýkalo se jich ani příp. vymezení zakázaného hraničního pásma apod. Proto zůstávají v tomto přehledu demografického vývoje stranou.

Okres Klatovy (Klattau):

V roce 1869 zde žilo 142 333 obyvatel, nejvyššího počtu obyvatel bylo dosaženo, podobně jako v okrese Prachatice, v roce 1910 (151 267), do roku 1930 nastal mírný pokles na 143 121 obyvatel. Po válce pak byl tento pokles mnohem výraznější, a to na 99 947 obyvatel v roce 1950. Oproti prachatickému okresu pokles v dalších desetiletích pokračoval, v roce 2011 zde žilo pouze 85 726 obyvatel. Co se týče počtu domů v okrese, tam vypadá statistika poněkud odlišně: v roce 1950 bylo ještě o něco více domů než před válkou, a to 23 476, opět někde již opuštěných. Jejich počet pak plynule klesá až do roku 1980, kdy jich zde bylo 19 609, načež dochází opět k růstu tohoto počtu, takže v roce 2011 je zde již 25 723 domů. Z výše uvedeného vyplývá, že demografické změny, související s vyhnáním Němců, budováním hraničních pásem apod. jsou v rámci celého tohoto okresu méně výrazné, než tomu bylo v okrese Prachatice.

Čachrov (Tschachrau): městys, jehož katastr zasahuje téměř až k německým hranicím. Nejvyšší počet obyvatel byl již v roce 1880, a to 3 877. Do roku 1930 klesl na 2 931, pak nastal nejvyšší pokles, o ca dvě třetiny na 995 v roce 1950. Pokles pak pokračoval i nadále, v roce 2011 zde žilo již pouze 511 obyvatel. Pokud jde o počet domů, ten klesl již od roku 1930 do roku 1950, a to ze 449 na 336. O deset let později byl tento pokles již na 204 domů a dále pokračoval, od roku 1980 pak počet domů mírně stoupal, a to na 248 v roce 2011.

Dešenice (Deschenitz): obec, ležící jihozápadně od Nýrska; poválečný pokles počtu obyvatel byl o více než polovinu, z 2 415 na 1 050 v roce 1950. Pokles pokračoval i v dalších desetiletích, v roce 2011 zde žilo pouze 659 obyvatel. Počet domů klesal rovněž již od roku 1930, kdy jich bylo 393, v roce 1950 zde bylo 350 domů, v roce 1961 jich bylo pouze 228 a dále pokles pokračoval až do roku 1980, poté stoupal až na 298 v roce 2011.

Dlouhá Ves (Langendorf): obec mezi Sušicí a Kašperskými Horami; poválečný demografický pokles byl rovněž více než o polovinu, z 2 133 na 1 060 v roce 1950. Další pokles lze zaznamenat v roce 1980, kde zde bylo pouze 865 obyvatel, tento počet pak již podstatně nevzrostl. Pokud jde o počet domů, tak na katastru této obce se žádné převratné změny neudály.

Hamry (Hammern): obec, jejíž katastr je přímo na hranici s Německem, takže je pochopitelný mnohonásobný pokles počtu obyvatel od roku 1930 do roku 1950, a to z 1 606 na 309 obyvatel. Osada Zadní Chalupy přitom zanikla úplně. Úbytek obyvatel poté pokračoval i nadále, v roce 2011 zde žilo pouze 106 obyvatel. Rovněž není překvapivý pokles počtu domů, a to již do roku 1950, kdy zde bylo 147 domů oproti předválečným 231, největší pokles byl pak do roku 1961 (50) a pokračoval další dvě desetiletí až na pouhých 23, poté opět mírně stoupal na 65 domů v roce 2011.

Hartmanice (Hartmanitz): obec jihozápadně od Sušice s rozsáhlým katastrem, do kterého spadá množství menších sídelních jednotek. Celkově došlo k poklesu množství obyvatel po válce o více než polovinu, z 3 757 na 1 427 v roce 1950. Některé vesnice či osady v dnešním katastru se vylidnily méně, např. Javoří v severní části katastru, některé více, např. Dobrá Hora, Hořejší Těšov či Kochánov. Některé, jako Bezděkov či Keply, byly vysídleny úplně. Celkově počet obyvatel klesal i nadále, v roce 2011 žilo v katastru obce pouhých 1 037 obyvatel. Ohledně počtu domů zde byla tendence podobná jako na jiných místech, od roku 1930 po rok 1980 pokles, poté mírný nárůst.

Horská Kvilda (Innergefild): obec nedaleko německých hranic; byl zde poměrně strmý poválečný pokles obyvatel. Do roku 1950 z 511 na 186, v roce 1961 již na 53 za dalších deset let zde žilo pouze 28 obyvatel, od roku 1980 se tento počet mírně zvýšil až na 72 v roce 2011. Ohledně počtu domů byl podobný strmý pokles od roku 1950 po rok 1961, a to ze 69 na 14, za další dvě desetiletí až na 8, pak nastal mírný nárůst, od roku 2001 nárůst větší, patrně v souvislosti s turistickou atraktivitou lokality, až na 30 domů v roce 2011.

Chudenín: obec západně od Nýrska, na hranicích s Německem, takže opět téměř

čtyřnásobný pokles počtu obyvatel oproti předválečnému stavu, z 2 783 na 712. Některé osady na současném katastru obce zanikly úplně. V dalších desetiletích již žádné velké populační změny nenastaly. Co se týče počtu domů, tak byl největší pokles tentokrát již mezi lety 1930 a 1950, z 452 na 264 a pokračoval další 3 desetiletí, poté mírně rostl na 222 v roce 2011.

Kašperské Hory (Bergreichenstein): poválečný demografický pokles v katastru tohoto města byl do roku 1950 přibližně třetinový, z 3 358 na 2 023 obyvatel, pak pokračoval až na 1 683 obyvatel v roce 1961 a v dalších desetiletích se tento počet již příliš neměnil. Jsou ovšem rozdíly mezi jednotlivými sídelními jednotkami, největší poválečný pokles počtu obyvatel byl ve vsi Žlíbek, a to téměř čtyřnásobný. Pokud jde o počet domů, ten klesl od roku 1950 do roku 1961 více než o třetinu, ze 458 na 285, poté ale začal růst a v roce 2011 zde bylo již 424 domů.

Modrava (Mader): nejasné údaje

Nezdice na Šumavě (Nesditz): obec severovýchodně od Kašperských Hor, poměrně daleko od hranic, přesto byl poválečný populační pokles o téměř polovinu, z 1907 na 1074 v roce 1950. Tento pokles potom pokračoval i v dalších desetiletích, v roce 2011 zde žilo již pouze 296 obyvatel. Jedna osada, Ždánov, byla do roku 1970 opuštěna zcela. Oproti tomu počet domů nijak dramaticky po válce neklesal, v roce 2011 zde bylo domů opět téměř přesně tolik, kolik před válkou (311).

Prášily (Stubenbach): obec, jejíž katastr je přímo u německých hranic. Proto není překvapivý mnohonásobný pokles tamní populace po válce, a to z předválečných 2 835 na pouhých 328 v roce 1950. Pokles obyvatel pokračoval i v dalším období, v roce 2011 žilo na katastru obce 150 obyvatel. Kromě samotných Prášil navíc všechny ostatní sídelní jednotky na katastru nejpozději do roku 1961 zanikly. Počet domů klesl od roku 1950 do roku 1961 z 250 na 75 a dále mírně klesal, od roku 1991 poté mírně vzrostl na 83 v roce 2011.

Rejštejn (Reichenstein): katastr obce se nachází jihozápadně od Kašperských Hor. Po válce klesl počet obyvatel o více než polovinu, z 2 255 na 977. Postupný demografický

pokles pokračoval poté i během dalších desetiletí, v roce 2011 žilo v katastru obce pouhých 236 obyvatel. Některé sídelní jednotky v katastru se přitom po válce dříve či později zcela vysídlily. Pokud jde o počet domů, ten klesal spíše postupně již od roku 1930, kdy zde bylo 303 domů, až do roku 1980, kdy jich bylo již pouhých 110. Do roku 2011 tento počet stoupl na 190.

Srní (Rehberg): katastr obce se nachází mezi Kašperskými Horami a hranicí s Německem. Po válce byl populační pokles zhruba pětinasobný, z 2 123 na 415 obyvatel v roce 1950 a opět pokračoval i v dalších letech. V roce 2011 zde žilo pouhých 259 obyvatel. Vesnice, které byly na katastru obce, konkrétně Horky, Dolní Zelená Hora a Sedlo zanikly do roku 1950 úplně. Počet domů sice od roku 1950 do roku 1961 podstatně klesl, z 213 na 50, ale dále již neklesal, naopak mírně rostl. V roce 2011 zde bylo již 115 domů.

Železná Ruda (Eisenstein): město, jehož katastr je opět přímo na hranici s Německem. Přesto zde poválečný úbytek obyvatelstva nebyl tak dramatický, konkrétně na necelou polovinu, z 5 080 na 2 715 v roce 1950. O další polovinu se ovšem snížil do roku 1961, konkrétně na 1 431 obyvatel. Od roku 1980 se začal počet obyvatel mírně zvyšovat, v roce 2011 zde žilo 1 846 obyvatel. Osady Debrník a Pancíř se do roku 1950, respektive 1961 zcela vylidnily. Pokud jde o počet domů, ten klesl od roku 1950 do roku 1961 o necelou polovinu, z 584 na 312 a dále mírně klesal, ale od roku 1980 do roku 2011 se jejich počet zvýšil z 275 na 520, bezpochyby v souvislosti s popularitou místních lyžařských areálů.

Pokud jde o ostatní obce či města v okrese Klatovy, těch se opět žádné dramatické změny, pokud jde o počet obyvatel, netýkají, a to proto, že v nich v takové míře nenastalo poválečné vyhnání Němců, v jejich katastru se nenacházelo hraniční pásmo apod. Navíc část okresu se nachází již mimo oblast Šumavy, na kterou je zaměřena tato práce. Proto se jich tento přehled nevšímá.

Okres Český Krumlov (Böhmische Krumau)

Pod tento okres spadá jen část oblasti, kterou se zabývá tato práce, tedy Šumavy. Poválečný pokles počtu obyvatel okresu byl ovšem opět přibližně poloviční. V roce 1930 zde žilo 94 377 obyvatel, o 20 let později už jenom 46 814. V dalších desetiletích pak počet obyvatel mírně vzrůstal až na 60 498 v roce 2011. Pokud jde o počet domů, ten klesl od roku 1930 do roku 1950 z 15 436 na 12 325, do roku 1961 pak na 8 949. Od roku 1970 pak nastává postupný růst až na 14 335 domů v roce 2011.

Boletice (Poletitz): na tomto katastru vznikl po válce vojenský újezd, takže došlo k vylidnění a zániku desítek sídelních jednotek, které zde byly dříve. Jedinou vesnicí, která zůstala, bylo Podvoří. Celkově se snížil počet obyvatel z předválečných 5 076 na pouhých 210 v roce 1950. Po roce 1991 se pak vylidnilo i Podvoří. Počet domů obdobně klesl od roku 1930 do roku 1950 z 898 na 56. V roce 2001 pak již podle statistiky nestojí v celém katastru žádný obytný dům.

Černá v Pošumaví (Schwarzbach): jedná se o obec na levém břehu dnešní vodní nádrže Lipno, katastr obce dosahuje až k hranicím s Rakouskem. Po válce klesl počet obyvatel téměř čtyřikrát, ze 2 631 na 711 v roce 1950. V průběhu dalších desetiletí pak tento počet mírně stoupal. Mnoho menších sídelních jednotek na katastru dnešní obce po válce úplně zaniklo, většina do roku 1961, a to i v souvislosti s budováním přehrady Lipno. Počet domů mezi lety 1950 a 1961 klesl o více než polovinu, z 293 na 134, ale během dalších let opět mírně stoupal, takže zde v roce 2011 stálo 215 domů.

Frymburk: jedná se o další obec na břehu nynější přehrady Lipno, jejíž katastr zasahuje až k rakouským hranicím. Poválečný pokles počtu obyvatel byl více než trojnásobný, z 2 653 na 764 v roce 1950. Poté se ovšem počet obyvatel začal postupně zvyšovat až na 1 339 v roce 2011. Přibližně polovina územních jednotek na katastru obce ale nejpozději do roku 1970 zcela zanikla, a to rovněž i v důsledku zatopení vodami přehrady. Počet domů klesl od roku 1930 do roku 1950 ze 411 na 253, do roku 1961 potom na 157, od roku 1970 pak začal stoupat až na 366 v roce 2011.

Horní Planá (Oberplan): jedná se opět o obec u lipenské přehrady, jejíž katastr je na hranicích s Rakouskem. Poválečný demografický pokles byl téměř trojnásobný, z 6 836 na 2 473 v roce 1950, dále až na 1 926 v roce 1961, pak začal naopak mírně růst.

Opět přibližně polovina vesnic či osad na katastru obce do roku 1961 zcela zanikla, resp. byla zatopena vodami přehradní nádrže. Pokud jde o počet domů, ten klesl od roku 1950 do roku 1961 o více než polovinu, ze 773 na 327, od roku 1980 pak začal stoupat až na 484 v roce 2011.

Hořice na Šumavě (Höritz): jedná se o městys, nacházející se mezi Český Krumlovem a lipenskou přehradou. Po válce klesl počet obyvatel z 2 511 v roce 1930 na 820 v roce 1950, tedy zhruba trojnásobně. Poté pokračoval mírný pokles tohoto počtu, od roku 1991 pak mírný nárůst. Některé územní jednotky na katastru dnešního městyse se do roku 1961 opět zcela vylidnily. Počet domů klesl od roku 1950 do roku 1961 na přibližně polovinu, z 284 na 149, poté zůstával přibližně stejný či později mírně rostl, a to až na 248 v roce 2011.

Lipno nad Vltavou (Lippen): obec poblíž hráze lipenské přehrady. Po válce byl sice napřed téměř čtyřnásobný pokles počtu obyvatel, z 620 na 170, poté ovšem naopak začal výrazný demografický nárůst, patrně v souvislosti s výstavbou přehrady, později s turistickým ruchem. V roce 1970 žilo na katastru obce již 584 obyvatel, poté následoval mírný pokles, ale od roku 1991 nárůst až na 679 v roce 2011. Opět ale došlo k zániku několika vesnic na katastru, zejména v důsledku zatopení vodami přehrady. Pokud jde o počet domů, mezi lety 1930 a 1961 nastal pokles z 85 na 39, poté začal mírně stoupat, ovšem k dramatickému nárůstu došlo v důsledku výstavby rekreačních objektů od roku 2001 do roku 2011, kdy zde stálo již 253 domů!

Loučovice (Kienberg): i když se katastr obce nachází u hranic s Rakouskem a mnoho menších osad na tomto katastru po válce zaniklo, celkově počet obyvatel ve srovnání s podobně položenými obcemi tolik neklesl. V roce 1930 zde žilo 2 948 obyvatel, o dvacet let později 1 789. Do roku 1961 tento počet stoupl na 2 094, patrně v souvislosti s budováním nedaleké přehradní nádrže Lipno, pak ovšem opět stále mírně klesal až na 1 627 v roce 2011. Počet domů klesl od roku 1930 do roku 1950 z 310 na 198, pak ale do roku 1961 naopak stoupl (z výše uvedených důvodů) na 259. Poté mírně poklesl a další růst nastal od roku 2001 do roku 2011 až na 284 domů.

Malšín: obec severně od Lipna nad Vltavou, po válce nastal postupný, ale poměrně

výrazný pokles počtu obyvatel. Od roku 1930 do roku 1950 byl pokles z 1 542 na 683, v roce 1961 tu žilo už jen 344 obyvatel, v roce 1970 225, do roku 2011 byl pokles na 121 obyvatel. Většina menších osad v katastru obce byla do roku 1961 vylidněna zcela. Podobně tomu bylo s počtem domů, od roku 1950 do roku 1961 klesl z 222 na 65 a mírně klesal i nadále, pouze od roku 2001 do roku 2011 stoupl, a to na 84 domů.

Polná na Šumavě (Stein im Böhmerwald): obec západně od Českého Krumlova. Po válce klesl počet obyvatel napřed téměř na čtvrtinu, z 830 na 222, počet domů klesl o polovinu ze 109 na 51, potom se ovšem stal katastr obce součástí vojenského prostoru Boletice, takže se v následujících desetiletích nevykazují žádní obyvatelé ani domy. Teprve v roce 2001 se udává 213 obyvatel obce a 38 domů.

Přední Výtoň (Vorder Heuraffl): jedná se o obec na jižním břehu Lipenské přehrady, katastr obce je na hranicích s Rakouskem. Proto i zde byl mnohonásobný poválečný pokles počtu obyvatel, z 3 253 na 417 v roce 1950. Převážná většina původních vesnic a osad v katastru obce nejpozději do roku 1961 zcela zanikla. Demografický pokles pak pokračoval i nadále, v roce 2011 zde žilo 204 obyvatel. Pokles počtu domů byl, v zřejmé souvislosti s hraničním pásmem, rovněž dramatický. Z 544 v roce 1930 na 251 v roce 1950 a pouhých 42 v roce 1961. Poté nastal mírný růst, po roce 2001 se zrychlil, takže v roce 2011 zde bylo, patrně v souvislosti s turistickým ruchem, již 130 domů.

V okrese Český Krumlov se nachází i řada dalších obcí, poznamenaných dramatickými demografickými změnami po druhé světové válce (např. v oblasti Novohradských hor), ale ty se již nacházejí mimo samotnou oblast Šumavy, na kterou je zaměřena tato práce.

6. 9. Sídlní kultura Šumavy

Vytváření společné nové identity pohraničí analyzoval pro prostor severních Čech Eagle Glassheim, který zde budovatelský vývoj popisuje jako vytvoření jednoznačného

obrazu toho, co bylo za stara a po novu. Namísto tehdejšího lázeňského života nastoupily nové regionální poválečné ikony v podobě uhlí a horníků. To souviselo i s rozsáhlou devastací životního prostředí a odstřelem části měst, obcí a památek. Těžký průmysl byl v padesátých letech stěžejním zájmem komunistického státu, který budoval materialistickou identitu, kde každé zvýšení produktivity bylo odměňováno. Dále bylo očekávané, že s destrukcí starého Mostu, kde žila velká cikánská komunita, zanikne i celý starý řád, segregace, třídní útlak a nehygienické podmínky bydlení, což jinak zpětně mělo determinovat a spolupůsobit na své uživatele. Očekávalo se vlastně úplné vyřešení cikánského problému. Nové vize budovatelů nového Mostu však podřídily město potřebám těžby uhlí, výroby energie a chemickému průmyslu. Ostatní občanská vybavenost, kulturní vyžití, zeleň, zde nebyly potřebně zastoupeny. To, co návštěvníci popisovali v tomto regionu posléze při návštěvě, byl pocit měsíční krajiny, krajiny po bitvě nebo pustinu. Tak se ukázala socialistická modernita, kde se postupně usazovaly vrstvy vykořeněných a systémem nově demoralizovaných osídlenců, kteří měli nahradit starou kulturnost sudetských Němců. V úhrnu se zde může mluvit o ekologické a sociální patologii pohraničí. [Glasheim: 2005].

Oproti těmto protichůdným obrazům z pohraniční industriálního severu republiky se zdálo až nemožné, že na Šumavě roku 1963 mohla vzniknout tak rozsáhlá Chráněná krajinná oblast, kam se právě jezdili rekreovat obyvatelé znečištěných měst severu na čerstvý vzduch. Nemožné i proto, že CHKOŠ probíhá v té době v celé své délce podél nejpřísněji chráněné hranice se západním Německem a Rakouskem, kde veřejnosti nepřístupné pásmo dosahovalo šíře až 12 km do vnitrozemí. Některé obce nebylo možné ani navštívit bez povolenky. Tak tomu např. bylo i vzhledem k umístění vojenské jednotky a tankového cvičiště na Prášilech.

Šumava turistická v té době nebyla taková, jak ji známe v současnosti. Celý pohraniční hřeben od Železné Rudy až k Lipnu byl nepřístupný. K mytickým pramenům Vltavy se turista nedostal, stejně jako na Březník, který je dnes velmi oblíbeným a fotogenickým místem. Z pěti ledovcových jezer bylo přístupné jen Čertovo a Černé. Největšími centry rekreace byl Špičák u Železné Rudy, Belvédér (Škoda Plzeň), Srní (rekreační středisko Severočeských dolů a Agrokombinátu Tachov), Kvilda, Modrava (Klostermannova chata) s možností stanování u Antýglu u řeky Vydry, stanoviště Zahrádky u Borové Lady, Kubova Huť s pionýrským táborem, Zadov a Churáňov, Stachy, Zdíkov, Nové Huťě, Volary, Lenora s tábořištěm u Soumarského mostu pro vodáky, Nová Pec

u Lipenské nádrže. Největšími lyžařskými centry pak byl právě vzhledem k blízkosti hranice hlídaný Špičák s vojenskou zotavovnou, Modrava (Škoda Plzeň), Kvilda, Kubova Huť, Horní Vltavice, Vimperk, Nicov, Javorník, České Žleby, Strážný, Lipno. Tím se stala turisticky navštěvovanou Šumava i v zimním období, hlavně pro vyznavače běžek či sjezdového lyžování. Počátky těchto dnes téměř masových sportů jsou spojeny s nadšenci, kteří zajišťovali provoz tehdy zejména kotvových lanovek⁶⁰, později i typu Poma. O bílých dálnicích připravených běžkařských tratí vůbec nemluvě. Když nebyla stopa projetá, podobně jako v mnohých případech i na sjezdovkách, terén si musel proslápnout první v pořadí. To byly dnes již pro turisty z velkoměst asi těžko představitelné podmínky sportovní rekreace tehdejší doby. Navíc zde nebyla tak hustá síť možností občerstvení a dalších služeb.

V letním období zde nebyly obvyklé, jak je tomu dnes, kolony cyklistů. Kolo v té době sloužilo spíše jako alternativní dopravní prostředek do obchodu nebo práce, po vesnici, a nebylo ještě vnímáno jako nástroj pro sportovní vyžití v přírodě. Na Šumavě jsou v současnosti značené a zamapované husté sítě specializovaných turistických cyklostezek, hyposteze, bílých stop, upravovaných sjezdovek, sjezdových tratí pro speciální treková kola, stezek v korunách stromů, poválkových stezek na rašeliniště, která jsou dostupná i hendikepovaným. Šumavu tehdy brázdily linkové spoje ČSAD a vlakové spoje byly často nastavovány pro velký příliv turistických skupin dalšími vozy.

Ubytování bylo nejčastěji v ubytovnách či ve vyšším standardu hotelové, někomu ovšem stačil pouze stan či celta. Standardy pro ubytované byly také zcela jiné než dnes. V některých objektech se ještě netopilo ústředním topením, ale na pokojích lokálně kamny na uhlí. Při jeho transportu a skládce do kotelny nebyla výjimkou ani brigádní spoluúčast. Ta byla důležitá i s ohledem na to, že podnikový výbor i na základě toho rozhodoval, kdo ze závodu pojedje na rekreaci i příště. Bylo také možné se na výzvu podniku účastnit i samotné výstavby rekreačního objektu, zasloužit se dopředu svojí dobrovolnou prací o rekreační pobyt v něm. Důležitou místností byla také kuchyň, kde se u jednoho sporáku

---

⁶⁰ Jednotlivé sloupy lanovky s ozubenými koly bylo třeba úspěšně překonat (hrozilo zaseknutí) visíce na obyčejně zaháknuté kovové kotvě na konci s háčkem v síle tažného lana, a na konci lanovky u sloupu s krycím plechem se zase úspěšně s kotvou vyháknout. To, co bylo podpěrou pro tažení osoby byl mezi nohama prostrčený kus obyčejného prkna nebo kolíku. Kotvu si lyžaři často vážali kolem pasu a sjížděli s ní tak celý svah, až ji zase dole na začátku lanovky museli rozvázat a připravit k zaháknutí, které bylo provázené silným trhnutím, protože kotva byla jen na pevném laně a ne na pérovacím mechanismu závěsných podsedáků u modernějšího typu lanovky pomy.

nebo kamen postupně domlouvaly ubytované rodiny na střídání u vaření. Mnohdy se vařilo i kolektivně. Jen málo pokojů bylo dvoulůžkových, spíše byly pokoje po šesti, osmi a více lidech. Už jen soukromí na dovolené v době socialismu bylo luxusem. Většina obyvatelstva republiky trávila svou dovolenou v rámci republiky na svých oblíbených chalupách, rekreačních střediscích, přečpaných kempech. Ti úspěšnější mohli vyjždět v rámci spřátelených zemí na výjezdní doložky. Ti prominentní i na Západ nebo i do SSSR.

Dnes na Šumavě všudypřítomné pensiony nebo ubytování v soukromí nebyly obvyklé. Vyhráno měl ten, kdo měl na Šumavě nebo kdekoliv v horách známé a mohl se ubytovat přímo u nich. Národní i státní podniky, fabriky i čsl. armáda měly roztroušené své rekreační objekty, zotavovny i mimo turistická centra. Zde nebylo možné si jen tak jednoduše objednat např. týdenní pobyt pro rodinu. Lze říci, že většina věcí v té době byla organizována a až vlezle hlídána socialistickou "bodrou" pospolitostí, která ve své podstatě byla nevyhnutelná. Zdrojů a možností bylo málo, všude panovala protekce a podpultové zboží bylo jen pro někoho. Kdo neměl potřebné známé, těžko se domáhal něčeho navíc, něčeho lepšího než průměr.

Dodnes je v povědomí např. Javorník spjatý s termínem vzdušných lázní. Lidé se evidentně v rozvojové teologii komunismu dusili a existovaly tak vyhrazené celé regiony pro rekreaci továrních a závodních dělníků, kteří povětšinou neměli dost peněz na pořízení vlastní chalupy v horách. Vedle Krkonoš to byla právě Šumava, která tuto identitu pomalu přejímá. Zaniká zde vrstva starých dobrých turistických chat Klubu českých turistů, které jsou někde v současnosti úspěšně obnovovány, jinde zatím nikoliv z důvodu ochrany okolní přírody. Tato vrstva jednoduchých nocovišť, chat s obsluhou byla ještě odkazem k první republice. Rozvoj turismu na Šumavě a vůbec povědomí a zájem o Šumavu jako území podnítil v prvopočátku česko-německý spisovatel Karel Klostermann (pomístní doktor z hor) svými romány. Nutno dodat, že až romány vydanými v češtině měly větší dosah a úspěch, a dočkaly se opakovaných vydání. Ty popisují Šumavu jako zemi, kde žijí obyčejní lidé, kteří musí každodenně vycházet s přírodou, přizpůsobovat se místním podmínkám, vytěžit obživu z chudé role. Život na Šumavě byl protkaný osudy hrdinů románů, kteří leckdy měli tragický osud, stejně jako leckdy nespravedlivý a krutý byl i život zdejších obyvatel. Šumava je zde podána jako obraz ryzí přírody, která je povětšinou deštivá, zasněžená ale pravdivá, plná ryzích, mnohdy zatvrzelých horalů.

Obraz Šumavy jako zasněžené a umírající vykouzlil svými - jak jinak - barevnými

dřevoryty její dvorní umělec Josef Váchal. Ten byl na Šumavě také perzekuován režimem a dožíval v chudobě na traktorové stanici ve Strážově u Nýrska.

Dnes jsou naopak osobnosti spjaté s vrstvou německy mluvící nebo židovské vrstvy intelektuálů a literátů objevované a odhalované⁶¹. Vznikají pomníčky, připomínkové tabule, označení jejich rodných domů, míst pobytu. Vedle toho také ale vznikají problematické pomníčky členům pohraniční stráže, které jsou mnohdy živě diskutované i v médiích oproti pomníkům obětem Železné opony.

---

⁶¹Např. webem Jihočeské vědecké knihovny *Kohoutí Kříž* nebo nakladatelstvím Srdce Vltavy v Horní Plané zaměřené na místního rodáka Adalberta Stiftera.

7. Z VÝPOVĚDÍ NARÁTORŮ

Rodina

Mluvčí se narodil až po válce (v roce 1947), jeho výpověď je z velké části postavená na tom, co slyšel vyprávět od své matky, která na Šumavu (už těhotná) přišla v říjnu roku 1946 z Maďarska. Přivezli je s dalšími novoosídlenci ze Strakonice nákladním vozem a údajně „nechtěli vystoupit, protože tady už byl sníh a v Maďarsku v Békéscsabě, tam měli ještě melouny na poli“ (jedná se o jihovýchodní Maďarsko). Bylo jim slíbeno, matce i babičce, že tady na Šumavě dostanou „každej chalupu, každej dobytek“. Babička v Maďarsku sloužila u sedláka s tím, že každé čtvrté prase a každá čtvrtá kráva, slepice, vejce bylo jejich. Sedlák nedělal nic a babička s dědou se o všechno starali. „Chtěli svoje vlastní, proto šli sem do Čech. A tady to dostali, na pár dní, a pak jim to stejně všechno sebrali. Chalupy, dobytek, všechno dali dohromady, svezli to, a neměli nic stejně. Takže kdyby zůstali tam, tak by udělali dobře!“ Sice špatně rozuměli česky, ale rozuměli slovensky, protože v okolí Békécsaby se mluvilo maďarsky i slovensky. „Takže tou slovenštinou, tou naší maďarskou se tady mluvilo hodně“. Ale problémy ve škole s učiteli údajně nebyly vůbec.

Mluvčí měl ještě starší sestru, matka se pak po druhé vdala, vzala si opět Maďara od Komárna, s ním měla devět dětí. I když neuměl mluvit maďarsky (byl to tedy vlastně Slovák), tak rozuměl. Matka na něj prý občas mluvila maďarsky, když to neměl nikdo slyšet. Jinak na mládí vzpomíná rád, nikdo ho neodstrkoval, že je cizí, že je přivandrovalec – to mu říkaly jen jeho nevlastní, mladší sestry. Byli tam vlastně jen Maďaři, mezi které se zamotali Rumuni, ale prý drželi všichni pohromadě. Scházeli se po večerech, drali peří, hráli na harmoniku, zpívalo se, přičemž těchto akcí se zúčastňovali všichni ze vsi. Rodina

se různě stěhovala po Šumavě, byli i v Šebanově, kde byli jinak samí Rumuni. „Ti byli pracovití, ale hrozně hladoví na peníze. Byli jak vyžlata hubený, ale hlavně, že měli kopičku peněz. Šetřili, hrozně šetřili, ale jako sousedi byli výborný.“ V Šebanově si matka vzala onoho Maďara, „ale ten neuměl číst ani psát nic, to byl takovej analfabet a alkoholik hroznej. Máma s ním zkusila jak kůň. Ale takovej byl zvyk – vzala si ho, musela trpět...“ Babička ji prý od sňatku odrazovala, ale ona si ho stejně, z lásky vzala. Matce napřed pomáhala starší sestra, pak i on, a to i s výchovou menších dětí. Navíc v sedmi letech už kydal hnůj od krav. Děti prý bývaly zavřené v kleci, každý měl hrníček a dostával čerstvě nadojené mléko od krávy. Musely počkat, až máma dodělá práci, pak se šlo teprve domů. Manžel jí nepomáhal, „chodil z hospody vožralej, ještě za něj musela dluhy platit“. Ani se nikdy nepodívali do Maďarska, protože každý rok se rodilo dítě a peníze otec všechny propil. Taky byl agresivní, jednou mluvčímu dokonce za jakýsi nepatrný prohřešek rozbil hlavu.

S předchozím mužem, tedy s otcem mluvčího se matka rozvedla, protože byl v zajetí v Rusku (na dotaz, jestli tedy bojoval proti Rusku, následovala odpověď – „nevím, jak to tehdy bylo“) a ona nechtěla zůstat sama v Maďarsku, když její rodiče i sourozenci s rodinami odešli do Čech. Když se pak její muž vrátil, tak se už neozval, ani matka jemu. Do Čech zamířili proto, že k nim do Maďarska jezdil nějaký Čech a dělal nábor. Když přijeli, tak jim ukázali volné chalupy, že se tam mají usídlit. Mluvčí rovněž vzpomíná na sousedy, co se učili za měsíčku lyžovat, aby mohli jezdit na nákupy.

Pan ██████ se prý od dětství zajímal hlavně o krávy, zaučoval ho jeden Rumun. Pak šel do zemědělské školy do Vimperka, i když se chtěl původně vyučit číšníkem. Ale tam ho nepustili, neboť musel být u krav. Ale celkově na svůj život vzpomíná dobře, na vše v minulosti hledí pozitivně, dokonce i včetně tehdejších politických poměrů. Doslova uvádí, že „komunisti byli zlatý, nemůžu si na ně stěžovat... Když jsme se dobře starali o krávy, měli jsme vejdělky, 14.000–15.000 Kčs. Ale dělali jsme ve dvou za čtyři lidi!“

Paní ██████ – Zhůří u Horské Kvildy

Mluvčí se narodila před druhou světovou válkou a vzpomíná, jak byl za války zajatecký tábor na Kvildě pro Francouze, kteří měli za úkol vypomáhat místním obyvatelům. Její tatínek měl velké hospodářství, takže taky jednoho dostali, jmenoval

se Adolf, byl u nich přes tři roky a velice si ho oblíbili. Museli ho doprovázet, aby údajně neutekl, vlastně za něj ručili, ale prý kdyby chtěl, tak už to dávno mohl udělat. Ovšem prý asi věděl, že daleko by se nedostal... Zemědělské práce původně vůbec neznal, ve své vlasti pracoval ve stavebnictví, musel se všechno naučit. Navíc svážel dříví v lese. Rodiče měli největší hospodářství a museli odevzdávat, co měli předepsáno, i když to bylo velké množství, protože kdyby to tatínek neodevzdal, tak by musel okamžitě na frontu. Proto dostal onoho Francouze, aby na všechno stačil. Odevzdávalo se máslo a dobytek, ten se musel odvádět do Vimperka nebo do Sušice na jatka. Jednou ten Francouz zachránil sestru, která, když byla ještě v kolíbce, dostala „psotník“, na který se umíralo, a mělo se zato, že s tím nejde nic dělat; ráno se Francouz z vlastní vůle vypravil na vypůjčeném kole pro doktora, ten pak dal pokyny, co s ní mají dělat, zjistilo se, že spolkla pecku z třešně, a nakonec vše dobře dopadlo. Rovněž tomuto zajatci dávali peníze „na pivo“, i když se to nesmělo. Byl o něj zájem i v hospodě na Horské Kvildě, kde už měli dva zajatce, ale on věděl, že jim tam nedávají pořádně najíst, žádné maso, jen přílohy, tak se schoval ve stodole do sena, a tatínek nakonec přemluvil dozorce, aby ho nechal u něj. Ale pak musel odjet, a po nějaké době přišel lístek z Německa, že přijede na Velikonoce. Prý z toho měli všichni velkou radost, protože „byl už jako náš“. Udili zrovna vepřové maso a řekli mu, že si může vzít tolik, co se mu vejde do kapes, aby to utajil. Nakonec byl údajně poslán někam do bažin kácet dřevo, kde se prý utopil i s dozorcem. Zajatcům se ovšem snažili přilepšovat i jiní, hlavně místní hajný, když tito zajatci pracovali v lese. Když pak přišel odsun, tak nahlásili, že se o ně staral, takže měl pak privilegium, že se směl odstěhovat i se svým majetkem.

Mluvčí rovněž vzpomíná, jak po válce chodili „s ruksakama“ na Stachy pro mouku. „Dali nám židovský lístky, jako kdybychom za to mohli, co se dělo se Židama... Museli jsme nosit bílé pásky, že jsme Němci. Jednou jsme je neměli, tak jsme museli platit 50 korun pokuty.“ V jejich lese byl „brouk“, tak jim poradil hajný, že mají les vykácet a udělat si palivové dříví. Pak ale přišel nějaký „forst“ a začal to měřit, nahlásil to, přišel účet, ale tatínek tolik peněz neměl, tak to platil měsíčně – musel tedy vlastně platit svoje vlastní dříví. Tehdy bývalo rovněž zvykem, že když se vdávala dcera, prodalo se právě dříví z části lesa, aby bylo na věno. Když pak o všechno přišli a ona se chtěla vdávat, tatínek byl prý hrozně nešťastný, že jí žádné věno nemůže dát.

V roce 1949 už „byly papíry na odsun“. Ale místní četník jim oproti očekávání sdělil, že musí zatím zůstat. Byl to pro ně šok, protože už nic neměli a museli znovu začínat

od nuly. První odsuny byly napřed do Dlouhé Vsi „do lágru“. Její rodina musela odejít na Svojši, kde ale byly zanedbané baráky, nešlo tam topit. Na Svojši přišlo i několik dalších rodin, ostatní šli do odsunu. To, co zůstalo na Zhůří, se všechno rozkradlo a později se dům zboural. Kdykoliv, když šli přes Zhůří, se nesměli ani zastavit. Jednou byli u Zhůří na borůvkách, uviděli je vojáci, kteří je pak vedli přes Zhůří, aby neudělali „ani krok vedle“.

Pan [REDACTED] – Nové Hutě (ročník 1940)

Mluvčí popisuje různé okolnosti odsunu a nového osídlování od roku 1946. Jelikož byl ještě dítě, vychází patrně hodně z vyprávění rodičů apod. Odsun podle jeho sdělení prováděli čeští finančníci, kteří přišli po válce. V Nových Hutích jich bylo asi šest. Administrativu měla na starosti žena jakožto písařka, která uměla německy i česky, pak byla odsunuta až v roce 1950. Ta už většinou předem věděla, koho budou brát do odsunu, takže jim předem řekla, že jsou na řadě, aby se připravili. Někteří si věci zakopávali, doufali, že se vrátí. Je to tam podle mluvčího patrně zakopané doteď. Někdo ale byl odsunut narychlo, musel se sbalit během několika hodin, takže nestihnul nic. Nejdůležitějším činovníkem byl komisař pro vysídlování, z něho pak se stal předseda Národního výboru.

Škola tam za války byla německá, ale ještě na začátku války byla v jednom domě třída, kam chodily české děti. To ale pak skončilo, byli tu jen Němci. Čeští hajní a finančníci museli po zabrání Sudet všichni odejít.

Po válce nastalo dosídlování ze zemí, kde „drželi s Němcema“, posílali je sem dle mluvčího za trest. Přicházeli Maďaři, Bulhaři, Rumuni apod. Byli tu i Poláci. Taky přijeli Slováci od maďarských hranic s pytlí kukuřice, mysleli, že ji tu budou pěstovat. Přistěhovalci dostávali jednorázové příspěvky, mnozí tu byli jen přes zimu a na jaře zmizeli. Byly to pochybné existence, všichni alkoholici, „chlatali jak duhy“. Všichni prý pili navíc na dluh. Ale ještě před nimi tady působilo horské pastvinářské družstvo Příbram.

Přišli sem mladí kluci, kterým říkali kovbojové, a po nich prý byla v barácích spoušť. Dělali to, že otevřeli chlěvy i dveře do domu, dobytek pustili, ale ten se vracel domů, i do obytných místností. V Nových Hutích bylo až 3 000 kusů dobytka. Pak ho ti kovbojové postříleli. Neví se, kam se všechna zastřelená zvířata dostala, možná že se posílala

do Ruska, kde byla bída. (Podle výpovědi jiné mluvčí, paní [REDAKCE], byla poněkud jiná situace např. v Horní Vltavici, neboť to bylo kousek od hranic, a Němci si svůj dobytek mohli převést k sobě domů, takže zvířata se musela na statek dokonce dokupovat). Ve Strážném bylo ředitelství družstva, pak ale nastala aféra, když celé ředitelství uteklo, protože pomáhalo lidem, kteří utíkali přes hranice. Tato pomoc totiž vyšla najevo, takže nezbývalo než utéct taky. V opuštěných barácích se vyřezávaly trámy na topení, navíc příslušné orgány měly obavy, že se tam budou schovávat různí agenti apod., takže byly domy nakonec srovnané se zemí. Až do roku 1950 tu stále žili Rakušáci, kterým napřed nedovolili odejít. Pracovali na Státním statku, pak se sami odstěhovali, i když nemuseli, a s sebou si mohli vzít, co chtěli.

Mluvčí rovněž vzpomíná, jak v 50. letech sem chodili pracovat brigádníci, konkrétně studenti z vnitrozemí. Sušili seno a vykonávali všechny možné práce v zemědělství i v lesnictví.

Po válce to bylo údajně složité i ve škole, kde byli jen dva Češi mezi samými Němci, přičemž tam přišla učitelka, která neuměla německy. Mluvčí se naučil německy v dětství od místních dětí. Rovněž děda byl Němec, který neuměl česky, a s ním mluvil rovněž německy. Babička s dědou měli jít pak taky do odsunu, ale rodiče se vypravili do Prahy a „na vládě“ se za ně zaručili, že se o ně budou starat, takže nakonec mohli zůstat.

Paní [REDAKCE] – Vimperk (ročník 1914)

Mluvčí pocházela ze smíšené rodiny, matka byla Češka, otec Němec. Ale otce neznala, padnul za první světové války. Vzpomíná, jak „přišla mezi samý Němce, neuměla jsem ani slovo německy, ale můj manžel byl velice hodnej, fešák, nejhezčí kluk z Vimperka (Němky mi ho záviděli, byly našťvané, že si vzal Češku) a inteligentní člověk a musel do války“. Manžel byl podle mluvčí u horských myslivců a byl až na Elbrusu v Rusku. Když už končila válka, tak se dostal, převážně pěšky, až do Polska, zcela vyčerpaný, a tam dostal skvrnitý tyfus, na který později v polském Lublinu zemřel.

Mluvčí vzpomíná na své dětství ve Vimperku, i na rozbroje mezi kluky z českých (např. Bořanovice) a německých („Huťáci“) vesnic poblíž Vimperka. Jednou v Lenoře, když cvičila jako dítě v rámci Sokola, je místní Němci vypískali. Vimperští němečtí kluci a zfanatizovaní muži středního věku chodili v době nástupu Hitlera do Německa, nazývali

se Freikorps. Byly problémy i s německými sousedy ve Vimperku, „co už byli takoví Hitlerovci“. Dřív se snášeli víc, bylo spousta smíšených rodin. „Nestálo to za nic, bylo to hrozné tady. Já se vůbec divím, že jsme to přežili“. Rovněž jezdili Hitlerovci v nákladním autě a vytloukali Čechům okna (v noci). Koncem války si museli povinně brát do bytů i různé uprchlíky. I oni si museli nechat nastěhovat k sobě jednoho chlapa. Ten pořád něco dělal ve sklepě, „asi tam něco hrabal, možná je tam doted' něco zahrabanýho“. Byly samy s maminkou, bály se, že je třeba zabije. V okolních bytech pak bydlely i rodiny polské, a dokonce jedna až z Hamburku.

Za války rovněž chodili přes hranici do Vyškovic, většinou pro ovoce, tam měli „svého“ sedláka Filipa. Pak se vždycky večer, už za šera, vraceli, aby je celníci nechytli. Jednou ji ale zatkli, odtáhli do Hrabic, kde ji měli soudit, ale protože měla za muže Němce, tak měla protekci, takže ji nakonec pustili. Podobně v Bořanovicích byl mlýn, odtamtud se zase pašovala na německé území mouka. V Německu totiž tehdy byla větší bída než v Čechách.

Narátorka rovněž vzpomíná na konec války, na to, že tu létali američtí „hloubkaři“. Prý si vzala „všechny doklady a peníze, co tehdy měli“ a šla na Brantlhof (počeštěle Brant'ák) se dívat na tyto přelety. Zajímavé jsou rovněž její vzpomínky na to, že když už byli Američani v okolních lesích, nemohli se prý dostat dál. Na nádraží bydlel jeden německý důstojník, který uměl anglicky, a jakýsi pan Steinbrenner, ti pak jeli do onoho lesa a zprostředkovali to, že mohli američtí vojáci přijet.

Mluvčí vzpomíná i na to, že ještě před válkou Vimperkem občas projížděli kočovní Cikáni, ale měli zakázáno se tam zdržet. Ale žilo tam původně spousta Židů, ovšem když přišel Hitler, tak už tu žádní nebyli, všichni někam zmizeli, „možná, že do koncentráku“. Po anšlusu se sem pak nahrnuli Němci z Bavor a vykrádali jejich obchody.

Farář z [REDACTED]

Mluvčím je Němec ze Sudet, který mimo jiné hovoří o velké variabilitě šumavských německých nářečí, „skoro každý barák měl svůj dialekt“. Jeho babička s dědou prý uměli mluvit i česky, i když to byli Němci, on sám se ale česky nenaučil. Když byl odsun, Němci doufali, že se vrátí, dokonce i jedna sousedka prý zakopala živé slepice – dala jim tam i vodu a krmení (stejnou informaci dával i pan [REDACTED]). Němci neměli pocit, že by se něčím provinili, o politiku se prý nezajímali. Ovšem od Hitlera dostávali, na rozdíl

od českého státu, různé přídávky, takže si je tím naklonil. Jeho otec musel narukovat do války, matka za to dostala pak peníze. Za Československa se údajně cítili Němci být utlačováni, nechtěli je brát do úřadů apod., dokonce se měli vzdát své řeči. Beneš podle mluvčího už po první světové válce usiloval o ČSR bez Němců, po druhé světové válce se mu to konečně podařilo.

Na místo, kde prožil své dětství, se dívá pořád jako na svůj domov. Často tam sedává a vzpomíná. Ale žádnou zlost vůbec necítí a je rád, že sem může kdykoliv přijet a nikdo ho nevyhání. Uvědomuje si, že tento postoj pramení z toho, že byl v době odsunu ještě dítětem a děti to tehdy pochopitelně neprožívaly tak tragicky jako dospělí. Zato starší lidé z toho byli nešťastní.

Rodina Preisova z Francie

Dle archivního průzkumu se svolením rodiny a možností uveřejnit rodinný příběh i data osob.

Růžena Preisová (rozená ██████████ 1903 v Českých Budějovicích zemřela na otravu svítidlinem v bytě v Českých Budějovicích v roce 1975) přišla z Francie jako již vdova. Její manžel Josef (dělník) zemřel za neznámých okolností v době Haydrichiády v nemocnici v Českých Budějovicích. Přivedla na výzvu prezidenta republiky, aby se Češi ze zahraničí vrátili do země osídlovat pohraničí vzala s sebou i své tři, již dospělé děti, kteří byly rodilými Francouzi a zřejmě ve vlasti jejich rodičů ještě nebyly. Absolvovali ve Francii, své domovině školní docházku, vojenskou službu, kdy po příchodu do ČSR museli oba bratři opět narukovat.

Nejstaršího syna Josepha (*████████ 1924 v Barthu, Francie – †1974 Chlum), prostředního Eduarda povoláním klempíř (*████████ 1926 Montbiliard, Doubs, Francie – †1949 Zvonkov/Zvonková)⁶² a nejmladší dceru Simone (*████████ 1928 Montpeliér, Francie –

---

⁶² V policejní přihlášce je uvedeno, že Eduard nedisponuje žádným osobním průkazem ani pracovním a mateřskou řečí že mu je čeština. Z další policejní přihlášky však z kolonky č. 3 určené pro cizozemce a bezdomovce vyplývá, že vlastní Všeobecnou občanskou legitimaci č. 53/46 - vydanou 5. 1. 1946. Na této přihlášce bydlí v Českých Budějovicích v České ulici č. p. 14 s tím, že se stěhuje do Českého Krumlova, Soukenické ulice č. p. 37. Na zadní straně má podrobnější záznamy o přesídlení k datu 21. 5. 1946 Zubřice v okr. Český Krumlov, kam ale neodcestoval. K datu odhlášení 22. 7. 1946 byl v Černé Hůrce, ██████████ č. p. 31 a 3. 4. 1948 je již bytem v Českém Krumlově na Plešivci ██████████

†1952 Jáchymov). Simone byla úřady počestěle dále uváděna jako Simona či v chybném ekvivalentu k Sidonii, Zdeňka).

Eduard Preis se hlásil dle přihlášky jako svobodný k pobytu v Horní Plané na náměstí Klementa Gottwalda 5. 6. 1949 k majiteli bytu Josefu Sýkorovi. Na toto bydliště přichází od rodičů z adresy Stögenwald, Rybářské domky č. p. 41 z části zvané Waltrov, která ležela v nivě Vltavy, přes kterou byl železniční most. Bohužel tyto domy i zrušená železniční trať na Pestřici alias německý Stögenwald dnes ukrývá hladina Lipna. Na Waltrově je dodnes do Lipna směřující stromová alej ke spodním, již zatopeným domkům.

█████ Sýkora byl obchodník █████ na náměstí v Horní Plané a v domě zřejmě pronajímal pokoje. Tímto způsobem se asi také seznámil i s nejmladší ze tří sourozenců Simone, kterou si později bere již se závazkem v podobě malé Libušky Preisové narozené █████ 1948 v Českém Krumlově. V rodném listě však nemá uvedeny své biologické rodiče: prokazatelnou matku a neznámého otce⁶³. Zнала jen už náhradní rodný list s uvedenými rodiči po adopci, což byl její strýc Josef Preis a jeho manželka █████ Preisová, rozená v █████ roku 1928. Otcem malé Libušky, který byl o tři roky starší než matka Libušky Simone byl pohraničník ve službě, který přišel do Horní Plané z Českých Budějovic a místem narození byl v Hlohovci v okrese Bratislava na Slovensku. Při příchodu 3. 8. 1946 bydlel v Českých Budějovicích v Pražské čtvrti a nově se přestěhoval do Přední Výtoně v okrese Kaplice do č. p. 92. Přihlášku tak podepisuje v Přední Výtoni 29. 8. 1946, kde je uváděn ještě jako dělník se státní příslušností ČSR s vykřičníkem. Matka Simone, Marie Pešková zřejmě odchází po úmrtí své dcery v dubnu

---

█████ (shodou okolností hned naproti SOA archivu, kde jsem dokumenty studovala). Zde na Plešivci bydlel zřejmě jeho příbuzný █████ Preis, klempíře, který i zřejmě měl v domě klempířskou dílnu. 5. 4. 1949 se odhlašuje ze Zvonkova, což je dnešní Zvonková/Glöckelberg. Z odhlášky trvalého pobytu vyplývá, že byl hlášen k pobytu v Horní Plané od 5. 6. 1949 s poznámkou o datu úmrtí 25. 11. 1949. Bohužel se mi nepodařilo dohledat záznam v matrice úmrtí v Horní Plané, kde zrovna chybí zápisy z let 1949. Příbuzný █████ Preis je narozen █████ 1908 v Českých Budějovicích v rodinném stavu ženatý s dvěma dětmi █████ Z jiného dokumentu vyplývá, že byl oddán ve Francii s █████ 1939. Na přihlášce k přechodnému pobytu v soukromí je uvedeno, že se zdrží asi tři týdny u ubytovatele █████ Sýkory. Zřejmě se tak jednalo o pracovní návštěvu.

⁶³ Jejího biologického otce jsem později díky shodě náhod narátorce vypátrala a tak se ve svých 73 letech dozvěděla, kdo byl jejím biologickým otcem a od její nevlastní sestry s kterou navázala kontakt o její existenci vůbec nevěděla, stejně jako sestra o její získala i fotografie z průběhu celého života svého neznámého otce. Dcera narátorky tak získala informace o svém dědovi.

1952 v nemocnici v Chebu, která zemřela na srdeční slabost spojenou s TBC do Jáchymova 26. 7. 1952 odkud je odhlášena 29. 10. 1953 a odchází do vzdáleného bydliště jejího nejstaršího syna Josefa do [REDACTED] č. p. 65 v okr. Český Krumlov. Zanechává zde jako babička v péči adoptující rodiny [REDACTED] nevlastního sourozence Libušky Milánka, narozeného v Karlových Varech, který později přejímá příjmení po nové rodině, [REDACTED]. Jeho otcem byl údajně Jan [REDACTED], který byl zavřený za neúspěšný pokus o přechod hranic, který se mu později zdařil a ozval se Milanovi v jeho ca patnácti letech ze Švýcarska, zda-li by za ním nechtěl přijet, že by vše vyřídil přes Červený Kříž.

Při narození Milánka v březnu 1952 je již Simone po dvouletém manželství akorát rozvedena s [REDACTED] Sýkorou, ale dle tehdejších zákonů, byla v ochranné lhůtě osmi měsíců při těhotenství po rozvodu a Milánek, její druhé dítě, se tak narodí jako Milan Sýkora, tedy s příjmením po bývalém a jediném manželovi Simone Preisové, tehdy ještě Sýkorové. Libušku si Sýkora (její náhradní otec) neosvojil a zůstává jí tak její rodné jméno Preisová po matce⁶⁴. Oba nevlastní sourozenci (společná matka, ale rozdílný otec) se setkávají až v dospělosti. Osudem jsou od sebe vzdáleni a jmenují se každý jinak. Ani jeden osudem nepoznali své otce, ani matku, která je předčasně opustila. Libušce byly 4 roky a Milánkovi 2 měsíce.

Vzhledem k torzálnosti informací jsem se také zaměřila na vyhledání rodiny kmotry, zapsané u křtu Libušky v roce 1948 v Horní Plané. Jejich bydliště bylo tak jako narátorské rodiny v sousedství v Rybářských domcích na Waltrově. Jednalo se o dobré sousedství a zřejmě také společně pracovali pro místní statek na Waltrově, který tam prosperuje dodnes. To zřejmě propojilo francouzskou a českou dosídlenou rodinu. Kmotrou byla Libušce zřejmě obdobně stejnověká k Simone dcera se stejným křestním jménem jako matka Marie⁶⁵ z této kmotrovské rodiny.

Libušce se dostává díky mému pátrání až v roce 2022 do rukou jediná fotografie otce z mládí s věnováním od Libora, která podnítila další, úspěšné vyhledávání. Její otec

⁶⁴ Dcera Simone Libuška je zřejmě pojmenovaná podle křestního jména svého biologického otce Dalibora, v rodině zkráceně Libora, proto zřejmě i Libuše se stejnými počátečními písmeny LIB. Křtěna byla v kostele v Horní Plané a kmotrou je jí dobrá kamarádka matky Simone, bydlící v té době taktéž na Waltrově. Otec od kmotry pracuje na tamější zastávce vlaku Pestřice, díky čemuž jsem z této rodiny kmotry získala i mezi sběrateli železniční historie ceněnou fotografii Pestřického nádraží, jehož podoba nebyla do té doby vůbec známa. Objekty ČD se v poválečném období nesměli fotit jakož i armádní či policejní objekty.

⁶⁵ Proto přisuzuji kmotrovství dceři Marii, protože v zápisu u křtu je jen podpis bez ověření kmotra datem narození a nelze tak spolehlivě rozlišit mezi dvěma Mariemi.

byl v té době zřejmě služebně u Pohraniční stráže u Horní Plané, ale také působil i v okolí Vimperka, odkud pochází jeho vojenská kolorovaná spodobenka z Volyňského fotoateliéru. Byl zřejmě přesouván, kam bylo třeba a soudně je pak rozhodnutím o osvojení devítileté Libušky jejím strýcem Josephem Preisem s jeho tehdejší ženou zbaven otcovství. V té době má již druhou manželku, která dopis od soudu přejímá a jednu dcerku (ročník 1955).

Rodina Preisova se po vystěhování z Waltrova zřejmě dostává jako v nové, přidělené náhradě na statek na [REDAKCE], kde mají k dispozici částečně vybavené hospodářství a k tomu na starost okolní louky a pole. V druhé, identické polovině statku bydlela také dosazená rodina [REDAKCE] která měla na pět dětí. Vzpomínali na jejich Francouze od vedle, navzájem si pomáhali. Později museli obě rodiny statky opustit.

Sousední rodina nebyla pohodlná i vůči silné křesťanské víře matky a dcery (nosily obě křížek na krku a chodily v neděli na mši do kostela). Režim jim neúnosně zvyšoval odvodové dávky, kdy narátorka vypovídala, že maminka ještě musela ve městě dokupovat vajíčka na odevzdání, tak aby měla předepsané penzum. Doma tak vejce často ani sami pro sebe neměli. Francouzská rodina Preisů se pak z oblasti také stěhuje. Od jejich příchodu do republiky přes příjmací tábor pro reemigranty v Suchém Vrbném u Českých Budějovic v červnu 1945 až do roku 1950 byli minimálně třikrát přestěhováni, usídlení, přesídlení a jejich poslední statek, kam byli umístěni byl, tak jako domy na Waltrově později zbourán. Dnes je v místě chatová osada a po dvojici obrovských statků na [REDAKCE] zbyla jen kamenná zeď se vzrostlými modříný, které jistě ještě pamatují původní, sudetské majitele.

Tímto se stalo pohraničí místem, kde se potkávali osudy jedinců, kteří by se zřejmě za běžných okolností k sobě nedostali a dokumentuje četné přesuny z místa na místo z jedné práce k jiné v rámci oblasti Lipenska. Po těchto lidech a jejich osudech zde nezbyly ani ruiny domů, ani jejich bývalé místo (pod hladinou Lipna) natož jejich životní příběh. Jejich poválečné roky života lze jen částečně rekonstruovat z archivních pramenů⁶⁶. Zde se nelze opřít ani o narátorské vyprávění, protože narátorka ničeho nepamatuje ze svého útlého dětství, ale jen o archivní průzkum.

---

⁶⁶ Cit. uváděných archivních pramenů v případě rodiny Preisových/Praisových je SOAK Český Krumlov, *fond SB - 1*, abecední seznam s dochovanými dokumenty rodinných příslušníků.

8. PŘEHLED VÝSLEDKŮ

8. 1. Závěry výzkumu

Celkem bylo uskutečněno 21 rozhovorů s narátory, a navíc natočeny dva vícehodinové videozáznamy v bývalých obcích. Co se týče jednotlivých témat, někdy bývá z výpovědí narátorů – starousedlíků i nově usídlených – patrná při popisování poválečných událostí záměrná nekonkrétnost nebo zdrženlivost v odpovědích na kladené otázky. Kontroverzními jsou především poválečné roky těsně po vyhnání většiny obyvatel německé národnosti z pohraničí. Samotná kontroverznost tématu nesouvisí ani tak se samotným prezidentským dekretem ze dne 25. 10. 1945⁶⁷, nýbrž spočívá v konkrétních majetkových poměrech nových vlastníků nemovitostí po odsunutých obyvatelích. Vymezené území terénního výzkumu je tak dodnes "místem činu", poznamenaném nejrůznějšími vztahy mezi sousedy narátorů, kteří sem přišli z vnitrozemí republiky, reemigrovali nebo byli agitováni ze zahraničí, případně zde zůstali. Proto je téma stále propojené s dneškem skrze další generaci, a nejeví se být proto jako žádoucí uveřejňovat všechny detaily. Odpovědi byly stran narátorů často vágní, obecné, a i když narátoři věděli, kdo z vesnice tehdy co udělal, co všechno si například „přivlastnil“, nechali si tyto informace pro sebe.

Na ty, co přijeli do pohraničí jen rabovat v opuštěných chalupách, nikdo raději

---

⁶⁷ 108/1945 Sb. Dekret presidenta republiky ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. (on-line ÚZ).

nevzpomíná. Po vyrabování, které v mnohých případech doprovázelo zcela zbytečné rozbíjení a ničení zanechaného vybavení domácností, neznámí "zlatokopové" s nabytou kořistí zase odjeli.

V pohraničí mohli zůstat vedle českých starousedlíků některé smíšené rodiny nebo obyvatelé s rakouskou národností, kteří své vyhnané sousedy znali a k jejich majetku zachovávali vesměs respekt. Museli zajistit svá hospodářství a také netušili, co v budoucnu nastane. Je to doba, kdy docházelo v různé míře k jevům typu kolaborace⁶⁸. V důsledku vyhnání bylo rovněž běžné dobrovolné opouštění oblasti těmi, co již ve vylidněných obcích nechtěli žít. Lokální historie tak bude postrádat to, co dál přetrvává jako určité "tabu". Poválečné vyrabování zůstává bez postihu a beze svědků. Ti, kteří jej zažili, na tuto kapitolu neradi vzpomínají, nemají k tomu co říct. Tyto negativní jevy, doprovázející vysídlení obyvatel německé národnosti, patří ve výzkumu oral history z naznačených důvodů ke komplikovaným a těžko přístupným tématům. V obecnější rovině jsou obdobným problémem první vlny novoosídlenců, kteří ve zdejším regionu nevydrželi a hromadně ho opouštěli. Z obecného hlediska je výzkum poválečných událostí v regionu za pomoci oral history ve svém základním výběru generálně selektivní tím, že jsou rozhovory vedeny s obyvateli, kteří v pohraničí byli starousedlíky nebo se zde byli ochotni usadit.

Další problematický aspekt výzkumu poválečného pohraničí, zaměřeného zejména na sídelní proměnu oblasti, vyplývá z možností evidence plošných demolicí sídel. Demolice byly vesměs prováděné buď přímo vojenskými rotami nebo v republikovém měřítku zejména firmou Zemstav⁶⁹. Jelikož demolice probíhaly v uzavírajícím se nebo již uzavřeném prostoru – zakázaném pásmu, absentují dostupná svědectví těchto akcí. U samot a objektů vzdálenějších od obcí, které nebyly organizovaně demolovány, neexistují většinou žádné fotografie nebo svědectví. Popis mizení těchto objektů lze postihnout jen v obecné rovině. Tyto okolnosti jsou cennými vstupními daty pro rekonstrukci procesu archeologizace zánikového horizontu sídel.⁷⁰ Při vzniku zakázaného pásma se příkře zužuje spektrum očitých svědků zde prováděných demolic a postupné

⁶⁸ Dekret 108/1945 Sb., § 1, odst. 1.

⁶⁹ Souhrnně k tématu Kovařík, D. 2009.

⁷⁰ Výzkumem zaniklých vsí v pohraničí po roce 1945 se zabývá Katedra archeologie ZČU v Plzni. Blíže k problematice Košatková, I. Využití orální historie pro rekonstrukci zaniklého osídlení. Nástroj pro postmedievální archeologii. In: Morávková, N. a kol. *Sborník z odborné konference v Nečtiněch 17. – 18. 3. 2011*. Plzeň: viaCentrum s r. o. pro SOHI při KHI FPE ZČU Plzeň, 2011, s. 82–96.

sukcese krajiny. To souvisí i s tím, že do hraničního pásma měli vedle Pohraniční stráže přístup jen prověření, zcela „neškodní“ nebo spolehliví lidé, což je další omezující faktor terénního výzkumu v pohraničí.

Paradoxně je s tímto aspektem spojena osobnost narátora, který poskytl informace o pustnutí krajiny a objektů v pásmu "Z". Je jím bývalý politický vězeň z Jáchymova, odsouzený za převádění přes hranice. Narátor mohl do zakázaného pásma, protože byl po vyhnání obecný nedostatek pracovních sil ve všech odvětvích. Zaměstnán byl jako pomocná síla ve státním statku, vzniklém za účelem zajištění dobytka po Němcích a následně obhospodařování rozsáhlých luk a pastvin.

Další příběh může přidat do základní kategorizace novoosídlenců skupinu sudetských Němců, kteří z jakéhokoliv důvodu nemuseli do odsunu, zejména proto, že byly prozatímně ve svých oborech nezastupitelní. Ti ale byli přesto vysídleni ze svých domovů a později přerozděleni ze sběrných táborů (v tomto případě z tábora v Českém Krumlově) na dosídlení povětšinou jiných pohraničních oblastí. Jedná se o skupinu bývalých autochtonních obyvatel pohraničí Šumavy, kteří byli přesídleni do jiné části pohraničí, tak jako je tomu v případě jedné narátorky, Němky, která zde s částí rodiny stále zůstává. Z domovské Šumavy byli tehdy jako rodina přesunuti do vysídlené oblasti Krušných Hor. Tyto mikrohistorické aspekty mohou v lokální historii korigovat jisté zobecňující teze.

Nezastupitelnost výzkumu oral history je opodstatněna možností zachytit události, které dotvářely tehdejší atmosféru a které mohly mít nejrůznější následky. Tyto události mohou být posléze postihnuty i v archivních dokumentech. Z hlediska těchto aspektů může být příkladem výpověď narátorky pocházející ze smíšené rodiny, která popisovala česko-německé vztahy za války ve Vimperku (Winterberg). Ze strany nacionálně vyhraněných obyvatel německé národnosti byly vedeny provokace ve stupňujícím se rozsahu i účasti proti menšinovému židovskému a českému obyvatelstvu. Narátorka zevrubně popsala hlavní aktéry, jejich pohnutky a zázemí těchto provokačních skupin. To jsou momenty ze života města, o kterých jsou jen sporé zmínky v dochovaných dokumentech nebo nejsou vůbec zaznamenány. Narátorka popsala soužití Čechů a Němců ve městě, jak jednotlivců, tak například různých „stolních společností“. Vykreslila všeobecnou náladu i stoupající napětí mezi občany města během válečných let.

Nepostradatelné pro pochopení změny tehdejší situace jsou také popisy každodennosti a neúředního režimu na nové, protektorátní hranici, např. taktiky pašování

jídla z vesnic na okupovaném českém území do "posledního" města třetí říše přes tuto hranici. Informace tohoto druhu, které neulpí v síti dochovaných dokumentů nebo archivního materiálu osobní či úřední povahy, jsou hodnotnou výpovědí, svědectvím doby. Důležitým aspektem této nejstarší vrstvy svědectví je v daném podtextu konkrétní specifická situace a rovněž čas, který uplynul od daného období. Těmito okolnostmi svědectví narátorky již nezasahuje přímým vlivem do současnosti a je tak zcela otevřeně komunikováno.

Zajímavý aspekt výzkumu nabízí výpovědi narátorů, kteří v době poválečného vyhnání byli v dětském věku. Předkládají tak viděné události z jiné perspektivy. Podávají svědectví o soužití i animozitách mezi českou a německou mládeží za války, do které dospěli neměli přímý vhléd. Výpovědi tak obohacují spektrum obvyklostí i nepsaných pravidel v místní kolektivní identitě.

Neopomenutelnou vrstvou ztráty, kterou pohraničí "trpí", je jistě přetržení kontinuálního přejímání pomístní toponomastiky a zánik lokálně diferencovaného šumavského dialektu němčiny. Oral history je pro sféru dokumentace lokálního dialektu ideálním nástrojem. Stejně tak umožňuje zachytit okolnosti vztahující se k určitým místům.

Při výzkumu za pomoci oral history se metodicky nejedná jen o samotnou paměť a s ní spjaté problémy (selektivnost apod.). Především se jedná o proměnný stav postavení narátora jako občana státu, obyvatele komunity, svědka jednotlivých událostí. Vzpomínání tak není zcela jednoduše otevřeným oknem do tehdejší reality. Vypovídající hodnota terénního výzkumu v místech konfliktních témat by tak měla být ve svých závěrech validována v širších souvislostech autopsie svědků.

Abychom předali adekvátní výpověď o minulosti a své přítomnosti, měli bychom s pamětí a vzpomínáním nakládat obezřetně jako se zbraní, nástrojem, který nám dovoluje reflektovat minulost vytvářející odstup od tenzí každodennosti. Memorabilie hranice ve světle dějin a ve stínu paměti by měla dosvědčovat a vypovídat o proměnách vnímání jako svébytný dokument doby.

Pohraničí až do dnešní doby stále vrhá svůj stín, který ani s ubývajícími pamětníky a posledními ruinami bývalých stavení zcela nezmizí. Zůstanou zde mezery, které se budou těžko vyplňovat. V pohraničí je více než kde jinde přetrvávající tlak otázek po válečných i poválečných událostech.

Neměli bychom ztratit touhu po naplnění v poznání historie kraje, který bez ní neudrží kontinuitu paměti, jež přidává každému místu na jeho smysluplné hodnotě.

Pohraničí a bývalá hranice tak stále mají svoji působnost i v současnosti, kam dosud dopadá "stín jejich historie".

9. LITERATURA

Assmann, J. *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínky a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. 1. vydání. Praha: Prostor-architektura, interiér, design, 2001.

Arburg, A. von et. al. *Als die Deutschen weg waren was nach der Vertreibung geschah: Ostpreussen, Schlesien, Sudetenland mit Beiträgen*. 2. Aufl. Reinbek bei Hamburg Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2007.

Arburg, A. von Kdo byl německým antifašistou? = Wer war ein deutscher Antifaschist? In: Okurka, T. ed. *Zapomenutí hrdinové: němečtí odpůrci nacismu v českých zemích = Vergessene Helden: deutsche NS-Gegner in den böhmischen Ländern*. 1. vydání, Ústí nad Labem: Muzeum města Ústí nad Labem, 2008, s. 9–24.

Arburg, A. von – Dvořák, T. – Kovařík, D. a kol. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. 1. vydání. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010.

Arburg, A. von – Staněk, T. ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vydání. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010.

Arburg, A. von – Staněk, T. ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl I., Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici*. 1. vydání. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010a.

Arburg, A. von – Staněk, T. ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1. Duben–srpen/září 1945: "Divoký odsun" a počátky osídlování*. 1. vydání. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011.

Bartoš, J. K pojmu a pojetí pohraničí v ČSR 1918–1938. Území a národnostní principy a problémy. In: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc: 2003, s. 13–33.

Beneš, A. Počátky osídlení Vimperska ve světle archeologie. In: John, J. (ed.) *Vimperk – město pod Boubínem*. České Budějovice: 1979, Jihočeské nakladatelství, s. 13–75.

Bielik, F. K problematice osídľovania Slovákov v českom pohraničí po roku 1945. In: *Slováci v zahraničí*, č. 18–19, 1994, s. 63–72.

Cameron, C. M. Structure Abandonment in Villages. In: M. Schiffer (ed.), *Archaeological Method and Theory 3*, Tucson, 1991, s. 155–194.

Čapka, F. – Slezák, L. – Vaculík, J. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. 1. vydání. Brno: Cerm, 2005.

Etnické procesy 2. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945 (společnost a kultura), sv. 1. Sborník referátů přednesených na konferenci s mezinárodní účastí konané ve dnech 5.–8. listopadu 1984 v Sobotíně, okr. Šumperk. Část 1. Národopisná knižnice. Praha, ÚEF ČSAV: 1985.

Feierabend, L. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary, Stehlík: 2007.

Fejtová, O. Příspěvek k podílu okresních národních výborů na osídlování pohraničí. In: *Acta Litomericensia. Revoluční národní výbory, osídlování pohraničí a význam národních výborů při zajišťování národně-demokratického procesu v ČSR v letech 1944–1948*. 6. vědecká archivní konference. Litoměřice: Státní oblastní archiv, 1989 [vyd. 1990], s. 52–64.

Funk, L. – Rak, M. – Váňa, M. Vesnice v zajetí železné opony - možnosti archeologického poznání studené války. *Antropowebzin* č. 3, 2012, ISSN 1801-8807. (on-line), cit. 31. 3. 2013.

<<http://antropologie.zcu.cz/vesnice-v-zajeti-zelezne-opony-moznosti-archeologickeho-poznani-studene-valky>>.

Glaser, B. – Strauss, A. *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. Published 1st. Chicago: Aldine, 1967.

Glassheim, E. Etnické čistky, komunismus a devastace životního prostředí. Vytváření nové identity severočeského pohraničí (1945–1989). *Soudobé dějiny*. roč. XII, 3–4, 2005, s. 432–464. ISSN 1210-7050.

Gulich, T. Problematika počátku osídlování pohraničí a plány na osídlování. In: *Etnické procesy v novosídleneckém pohraničí (Dělnictvo v etnických procesech)*, sv. 2. Praha: 1986, s. 11–18.

Gulich, T. – Haišman, T. Institucionální zájem o cikánské obyvatelstvo v Československu v letech 1945–1948. In: *Český lid*. 1986, č. 73, s. 72–85.

Hájek, F. red. *Vývoj socializace zemědělství na Klatovsku*. S. I., Západočeské nakladatelství: 1971.

Halbwachs, M. *Kolektivní paměť*. 1. vydání. Praha: Slon, 2009.

Hanus, L. *Reemigrace rumunských Čechů od roku 1945 po současnost*. Bakalářská práce. KSA FF ZČU, 2003.

Hartnoll, R. – Griffith, P. – Taylor, C. et al. *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule - Snowball Sampling*. 1. vydání. Praha: Úřad vlády ČR, 2003.

Heroldová, I., Novoosídlenecké pohraničí a etnografie. *ZKSVI* 6, 1978.

Heroldová, I. – Matějová, V. *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Kap. III Novoosídlenecké pohraničí. 1. vydání. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990.

Hofmann, R. J. – Heißig, K – Kittel, M. eds. *Odsun – die Vertreibung der Sudetendeutschen: Dokumentation zu Ursachen, Planung und Realisierung einer "ethnischen Säuberung" in der Mitte Europas 1848/49–1945/46. Band 2. Von der Errichtung des "Protektorats Böhmen und Mähren" im März 1939 bis zum offiziellen Abschluß der Vertreibung Ende 1946. = Vyhnání sudetských Němců: dokumentace o příčinách, plánování a realizaci "etnické čistky" ve středu Evropy 1848/49–1945/46. Svazek 2*. München: Sudetendeutsches Archiv, 2010.

Hudičák, P. – Mrázková, Z. – Špinar, J. *Lipno krajina pod hladinou*. 2. doplněné vydání. Český Krumlov: Českokrumlovský rozvojový fond; Muzeum Fotoateliér Seidel, 2016.

Chvojka, O. – Parkman, M. *Nové nálezy kamenných sekeromlatů na Prachaticku. Archeologické výzkumy v jižních Čechách*. 2004: č. 17, s. 37–141.

Jílek, T. Šumava v podmínkách studené války. In: *Šumava, příroda, historie, život*. 1. vydání. Baset: 2003, s. 397–407.

Kočárek, E. *Obecná geografie Šumavy*. In: *Šumava, příroda, historie, život*. 1. vydání. Baset: 2003, s. 13–28.

Košatková, I. *Nedestruktivní průzkum reliktních skláren 14.–18. století na Vimpersku*. Bakalářská práce. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra archeologie, 2008.

Košatková, I. *Nedestruktivní průzkum cest v oblasti Vimperk–Strážný*. Diplomová práce. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra archeologie, 2010.

Košatková, I. *Využití orální historie pro rekonstrukci zaniklého osídlení. Nástroj pro postmedievální archeologii*. In: Morávková, N. a kol. *Sborník z odborné konference v Nečtiněch 17.–18. 3. 2011*. Plzeň: viaCentrum s r. o. pro SOHI při KHI FPE ZČU Plzeň, 2011, s. 82–96. ISBN 978-80-904384-9-1.

Vydavatel: viaCentrum, Ztracená 34, 772 00 Olomouc.

Košatková, I. *Plán šumavské sklárny Kubova huť z roku 1729. Sklář a keramik. Odborný časopis pro průmysl skla, keramiky a bižuterii*. Roč. 62, č. 3–4. 2012, s. 71–77, 79. ISSN

0037-637X.

Vydavatel: Vydavatelství České sklářské společnosti, s r. o., Středová 1767/17, 415 01 Teplice

Košatková, I. *Fotodokumentace sídelní kultury a pomístní názvy z archivů odsunutých obyvatel německé národnosti ze Šumavy (Vimperk–Strážný, okr. Prachatice)*. Odborná studie. Česko-německá komise historiků a Česko-německý fond budoucnosti, Praha: 2013. Uloženo na Ministerstvu zahraničních věcí ČR.

Košatková, I. *Osídlení Šumavy po roce 1945*. Libreto výstavy. Škola muzejní propedeutiky. Asociace muzeí a galerií České republiky. XII. běh, školní rok 2013/2014.

Košatková, I. Krajina mrtvých a živých. Pohled archeologie. *Galerie Na shledanou: hřbitov Malsička, Volyně*, Strakonice: 2014, roč. 3., s. 38.

Košatková, I. Toponyma a osídlení Šumavy z pohledu archeologie. In: *Deutsch ohne Grenzen. Gesellschaftswissenschaften*. Jaklová, A. – FERENCE, A. E. eds. Brno, Tribun EU: 2015, s. 283–296.

Košatková, I. *Potašářské samoty na Smrčině/Hochficht (Alte Alpenhütte a Neue Alpenhütte 1 250 m n. m. u Huťského Dvora/Hüttenhof v kat. Zvonkové/Glocklberg)*. Vimperk: NPŠ, 2023.

Kovařík, D. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945–1960*. Disertační práce. Masarykova univerzita. Filosofická fakulta. Historický ústav. Brno, 2009.

Kozák, J. *K některým otázkám strategie a taktiky KSČ v období přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou (1945–1948)*. Vysoká stranická škola při ÚV KSČ. Rudé právo, Praha:1956.

Kubů, F. – Zavřel, P. *Zlatá stezka. Historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 2. úsek Vimperk – státní hranice. 1. vydání*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, Prachatické muzeum Prachatice: 2007.

Lukeš, M. *Šumavské události ve vzpomínkách*. 1. vydání. Vimperk: Miloslav Lukeš, 2005.

Mečl, J. – Vlček, E. *Soubor dokumentů ke studiu dějin státu a práva ČSSR. Část 1. – (1938–1948)*. Učební texty vysokých škol. FP UK v Praze. Praha, SNP: 1967.

Nikrmajer, L. Šumava od poloviny 18. století do roku 1938. In: *Šumava, příroda, historie, život*. 1. vydání. Baset: 2003, s. 379–386.

Nosková, H. Romové v pohraničí českých zemí po druhé světové válce. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Prof. PhDr. Nině Pavelčíkové, CSc., k narozeninám*. Ostrava: Ostravská univerzita, č. 16, 2009, s. 295–305.

Ortmeier, M. *Bauernhäuser in Niederbayern*. Passau: Passavia, 1989.

Ortmeier, M. *Bauernhäuser in Südböhmen = Jihočeská lidová architektura*. Passau: Passavia, 1992.

Ortmeier, M. *Die schönsten Bauernhäuser des Rottals. Zeugnisse bäurelicher Vergangenheit*. Waldkirchen, SüdOst-Verl., 2002.

Ortmeier, M. *Schee is gwen, owa hirt. Alte Bilder aus dem Bayerischen Wald*. Amberg: Buch & Kunstverl. Oberpfalz, 2003.

Ortmaier, Martin *Freilichmuseum Finsterau. Die Bauernhäuser und ihre Geschichte*. Passau: Dietmar Klinger Verlag, 2006.

Ortmeier, M. *Herent und drent. Alte Bilder aus dem Bayerischen Wald und dem Böhmerwald*. Amberg: Buch & Kunstverl. Oberpfalz, 2008.

Otčenášek, J. *Němci v Čechách po roce 1945 na příkladu západního Podještědí*. 1. vydání. Praha: EÚ AV ČR, Scriptorium, 2006.

Padevěť J. *Krvavé léto 1945. Poválečné násilí v českých zemích*. Praha: Academia 2016.

Petráš, J. Šumava od roku 1938 do roku 1945. In: *Šumava, příroda, historie, život*. 1. vydání. Baset: 2003, s. 387–396.

Ricoueur, P. *Čas a vyprávění III. Vyprávěný čas*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 2007.

Robek, A. Proces etnické konsolidace českého pohraničí. In: *ZKSVI. Etnické procesy v novoosídleneckém pohraničí – dělnictvo v etnických procesech*. Praha, ÚEF ČSAV, 1986, č. 2, s. 2–10.

Robek, A. *Zpráva o plnění úkolu VIII-9-4 "Teoretické problémy etnických procesů. Etnické procesy v ČSSR" za léta 1981–1985*. Praha, ÚEF ČSAV: 1986a.

Roučka, Z. *Tenkrát na Šumavě: fotografie 1929–1939*. 1. vydání. Plzeň: ZR & T, 2004.

Roučka, Z. *Předválečnou Šumavou: život, práce, krajina*. 1. vydání. Plzeň: ZR & T, 2006.

Roučka, Z. *Šumavou ze svobody do opony: vzpomínky na Železnorudsko 1930–1970*. 1. vydání. Plzeň: ZR & T, 2013.

Slezák, L. *Zemědělské pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. 1. vydání. Brno: Blok: 1978.

Spurný, M. *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*. Praha: Antikomplex, 2012.

Staněk, T. *Odsun Němců z Československa*. 1. vydání. Praha: Academia, 1991.

Starý, V. *Stará Šumava = Der Alte Böhmerwald*. 1. vydání. Vimperk: Nakladatelství

Tiskárny Vimperk, 1991.

Šmída, Z. *Z historie 10. brigády Pohraniční stráže Volary*. 1. vydání. Praha: Fortuna, 2017.

Švihlíková, I. *Globalizace a krize – souvislosti a scénáře*. 1. vydání. Všeň, Grimmus: 2010.

Topinka, J. Zapomenutý kraj. České pohraničí 1948–1960 a takzvaná akce dosídlení. *Soudobé dějiny* 12, 2005, č. 3–4, s. 534–585.

Topinka, J. Dosídlování pohraničí Plzeňska 1954–1960. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Albis international 43, 2008, s. 115–162.

Tyllner, L. – Suchomelová, M. eds. *Etnologický ústav Akademie věd České republiky 1905–2005*. 1. vydání. EÚ AVČR: Praha, 2005.

Uherek, Z. – Valášková, N. Novoosídlenecké pohraničí. In: Uherek, Z. ed. *Kultura – společnost – tradice II. Soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie*. 1. vydání. Praha: EÚ AV ČR, 2006, s. 53–97.

Vaculík, J. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v letech 1945–1948*. UJEP: Brno, 1984.

Valenčík, M. Poškozené a zničené památky na Šumavě. In: *Šumava, příroda, historie, život*. 1. vydání. Baset: 2003, s. 457–482.

Vaněk, M. a kol. *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy (scriptum)*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2003.

Vaněk, M. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004.

Vaněk, M. Možnosti metody "Orální historie" při výzkumu nedávné minulosti. In: *Husitský Tábor*. Supplementum 2. Tábor: Sborník Husitského muzea, 2004a, s. 163–188.

Veselý, Z. red. *Sborník dokumentů a materiálů ke studiu nejnovějších dějin Československa. I. (1945–1948). 1. svazek*. FF UK v Praze. SPN Praha: 1986.

Veselý, Z. red. *Sborník dokumentů a materiálů ke studiu nejnovějších dějin Československa. I. (1945–1948). 2. svazek*. FF UK v Praze. SPN Praha: 1986a.

Zápotocký, M. Eneolitická výššinná sídliště a komunikace. *Památky archeologické – Supplementum*. 2000, č. 13, s. 480–488.

Weinerová, R. Na okraji společnosti. Romové v Čechách a v českém pohraničí. In: *Kultury na hranici. Jižní Čechy – jižní Morava – Waldviertel-Weinviertel*. Vídeň: 1995, s. 331–334.

Woitsch, J. Sto ročníků Českého lidu v osobách a poselstvích vedoucích redaktorů, *Český lid*. roč. 100, 2013, I, s. 63–98.

Bibliografie ke studiu národnostní otázky v ČSSR (1941–1962) I. In: *ZKSVI*, č. 3. Praha, ÚEF ČSAV: 1976.

Materiály k problematice novoosídleneckého pohraničí. Sv. 3 – pokračování. Charakteristické rysy jednotlivých osídleneckých skupin, jejich civilizační a kulturní úroveň v době příchodu do pohraničí. (Referáty přednesené na 2. semináři věnovaném etnickým procesům v pohraničí, 12. listopadu 1981). In: *ZKSVI*. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: 1982.

Osídlení českého pohraničí v letech 1945–1959. (Demografický přehled). Sv. 8. In: *ZKSVI*, č. 3. Praha, Oddělení etnických procesů, ÚEF ČSAV: 1984.

Etnické procesy v novoosídleneckém pohraničí – dělnictvo v etnických procesech. Chomutov, 29.–30. listopadu 1983. Sborník referátů z vědecké konference pořádané ve spolupráci Okresního vlastivědného muzea v Chomutově, Ústředního muzeologického kabinetu Národního muzea v Praze a Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze. Sv. 1. In: *ZKSVI*, č. 2, 1986. Praha, Oddělení etnických procesů, Oddělení etnografie dělnictva ÚEF ČSAV: 1985.

Materiály k problematice novoosídleneckého pohraničí. Sv. 9 (8) Varia. In: *ZKSVI*. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: (1984) 1985a.

Česká vesnice po roce 1945. Praha, 12. listopadu 1986. Sborník referátů ze semináře pořádaného oddělením etnografie socialistické společnosti ÚEF ČSAV v Praze. In: *ZKSVI*, č. 4. Praha: 1987.

Etnické procesy v novoosídleneckém pohraničí – dělnictvo v etnických procesech. Chomutov, 29.–30. listopadu 1983. Sborník referátů z vědecké konference pořádané ve spolupráci Okresního vlastivědného muzea v Chomutově, Ústředního muzeologického kabinetu Národního muzea v Praze a Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze. Sv. 2. In: *ZKSVI*, č. 3. Praha, Oddělení etnických procesů, Oddělení etnografie dělnictva ÚEF ČSAV: (1985)1986.

Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR. Sv. 5. Slováci v českých zemích po roce 1945. Sborník referátů ze stejnojmenného semináře k tématu dílčího úkolu SPZV IX-9-4/05 "Vnitřní a mezinárodní důsledky etnických procesů (cikánská otázka),

zahraniční pracující v ČSSR", konaného 26.–27. února 1986 v Domu slovenské kultury v Praze. Část 2 In: *ZKSVI*, č. 3. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: 1987a.

Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR. Sv. 4. Slováci v českých zemích po roce 1945. Sborník referátů ze stejnojmenného semináře k tématu dílčího úkolu SPZV IX-9-4/05 "Vnitřní a mezinárodní důsledky etnických procesů (cikánská otázka), zahraniční pracující v ČSSR", konaného 26.–27. února 1986 v Domu slovenské kultury v Praze. Část 1. In: *ZKSVI*, č. 5. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: 1987b.

Přípravné materiály k Slovníku etnických procesů. Sv. 1. První porada o Slovníku etnických procesů (Praha 4. června 1987). In: *ZKSVI*, č. 9 Oddělení dějin a teorie etnografie. Praha: 1987c.

Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR. Sv. 11. Cikáni v průmyslovém městě (problematika adaptace a asimilace). Sborník příspěvků z interní porady ke stejnojmennému tématu dílčího úkolu státního plánu základního výzkumu IX-9-4/06 "Sociální a etnické problémy postavení a vývoje cikánského etnika v ČSSR. Část 2. In: *ZKSVI*, č. 12. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: 1988.

Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR. Sv. 7. Ukrajinská etnická skupina. Část 1. In: *ZKSVI*, č. 6. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: 1988a.

Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR. Sv. 7. Ukrajinská etnická skupina. Část 2. In: *ZKSVI*, č. 6. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: 1988b.

Přípravné materiály k Slovníku etnických procesů. Sv. 3. Porada o pojetí klíčové problematiky etnických procesů (Dům slovenské kultury Praha 25. a 26. října 1988. In: *ZKSVI*, č. 3. Oddělení dějin a teorie etnografie. Praha: 1989.

9. 1. Elektronické zdroje

Antikomplex. 2006–2008. (on-line), cit. 23. 6. 2012 <<http://www.antikomplex.cz/>>.

Gulag.cz 2009–2023. (on-line) cit. 22. 3. 2023 <<http://www.gulag.cz/>>.

Jihočeská vědecká knihovna. *Kohoutí kříž* (on-line). cit. 20. 3. 2023.

Kontaminace. MO ČR 2009. Cenia.cz (on-line), cit. 31. 3. 2013 <<http://kontaminace.cenia.cz/>> v pozdější alternaci

Národní Geoportál INSPIRE. cit. 21. 3. 2023 <<http://www.geoportal.gov.cz/>>.

Paměť národa. *Post Bellum – lidé co se ptají*. 2012. (on-line), cit. 23. 6. 2012 <<http://www.hrdinove.cz/>>.

Politíční vězni. *Občanské sdružení Politíční vězni.cz* 2008–2013 (on-line), cit. 21. 9. 2013 <www.politictivezni.cz>.

Ateliér Seidl. *Museum fotoateliér Seidl*. 2008–2013. (on-line), cit. 23. 9. 2013 <http://www.seidel.cz/docs/cz/seidel_home.xml>.

Třetí odboj. Najdi si svého odbojáře. (on-line), cit. 21. 9. 2013 <www.tretiodboj.cz>.

Zaniklé obce. *Zaniklé objekty po roce 1945=Verschwundene Orte und Objekts nach Jahre 1945*. (on-line), cit. 4. 7. 2013 <<http://www.zanikleobce.cz/>>.

ÚZ – Úplné znění zákona (on-line), cit. 31. 3. 2013 <<http://www.pravnik.cz/uplna-zneni/uz-7.html>>.

Wikipedie. (on-line) Jednotlivé obce a odkazované informace. <<http://www.cs.wikipedia.org/>>.

**UNIVERZITA KARLOVA
CHARLES UNIVERSITY**

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
FACULTY OF ARTS CHARLES UNIVERSITY

OSÍDLOVÁNÍ ŠUMAVY PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

THE POST-1945 SETTLEMENT PROCESSES IN THE AREA OF THE ŠUMAVA
MOUNTAINS

**AUTOREFERÁT DISERTAČNÍ PRÁCE
AUTHOR'S ABSTRACT**

AUTOR AUTHOR	Mgr. Iva Košatková v. r.
PROGRAM PROGRAM	Historické vědy Historical Sciences
OBOR DISCIPLINE	Etnologie Ethnology
VEDOUCÍ PRÁCE SUPERVISOR	doc. PhDr. Lydia Petráňová, CSc.
KONZULTANT CONSULTANT	PhDr. Jiří Woitsch, PhD.
ROK YEAR	2023

1. Vymezení otázek

Téma poválečného dosídlování pohraničí implikuje řadu otázek. Mezi obecné otázky patří dopady a zvláštnosti politiky osídlování v prostředí Šumavy, odraz v charakteru osídlení a v preferencích různých skupin dosídlenců. Důležitá je i jejich strategie obživy v závislosti na místních klimatických podmínkách a rázu tradičního i novodobého hospodářského využívání krajiny.

Bližší pozornost je věnována vnitropolitickému charakteru sociálního a hospodářského systému tehdejšího státního zřízení [Spurný 2012, Veselý 1986, Veselý 1986a], prezentovanému soustavou nově založených institucí (Osídlovací úřad, Ústřední komise pro vnitřní osídlení, Fond národní obnovy) a opatřením v souvislosti s přístupem k různým skupinám novoosídlenců. V užším měřítku je sledována jejich další adaptace v novém prostředí, společenské přijetí, profesní zařazení, osobní život, vzdělávací soustava, životní styl jednotlivých etnik s postupnou modifikací jejich „rituálů“, jazykové otázky.

S touto problematikou souvisí také podchycení hlavních asimilačních a společenských mechanismů spolu se zpětnou reakcí dosídlenců, projevující se např. zastoupením v místních zájmových i politických organizacích, spolkové činnosti, etnické a příbuzenské pospolitosti a různými vlivy v širších skupinách dosídlenců.

V pohraničí [Bartoš 2003; Uherek–Valášková: 2006, 54] docházelo během první poválečné dekády ke změnám ve strukturách osídlení, a to zejména v nejbližším sousedství státní hranice v souvislosti s posunem hraničního pásma směrem do vnitrozemí. Příkladem následných změn mohou být lokality Zhůří u Horské Kvildy, Knížecí Pláně s Bučinou, Volary, i národnostní proměna bývalého okresního města Vimperk. Metodicky se jedná o průřez velikostně i povahově odlišných sídelních jednotek. Kladenými otázkami by měla být pokryta souvztažnost mezi bývalým charakterem osídlení a poválečnými osudy obyvatel, a to i s ohledem na změny jejich celkového počtu.

Srovnání předválečného stavu osídlení, jeho hustoty a charakteru zástavby včetně využití okolních obhospodařovaných pozemků a lesních ploch v krajině s postupujícími změnami poválečné doby je vypovídající samo o sobě. Zásadními zlomy v charakteru osídlení jsou důsledky odsunu německy mluvícího obyvatelstva, demolice objektů [Kovařík 2009] a uzavírání hraničního pásma. Ke komparaci jsou k dispozici zejména fotografické materiály (poválečné letecké snímkování [el. zdroj Kontaminace–

Geoportal], dobové pohlednice z předválečného i poválečného období [el. zdroj Seidl, databáze autorky z Heimatstuben a sudetoněmeckých periodik aj. lit.]), demografie a statistika.

V podrobnějším měřítku si kladu otázku po dílčích změnách na konkrétních usedlostech v intencích příslušných etnik. Mezi vybrané příklady zánikového horizontu patří lokality Tafelhütte u Vimperka, samoty u Zlaté Studny, Šeravy a Arnoštky. Úpravy a reorganizace osídlení jsou pak zachytitelné v obcích Nové Hutě, Šindlov, Nový Svět a Borová Lada.

Pro koncepci celkového dokreslení situace na Šumavě je směřována pozornost na hospodářskou politiku doosídleného území a její dopady na krajinný ráz a změny ve využívání půdy. Důležité je zohlednit mechanismy správy oblasti a její podíl na přeměně krajinného rázu (kolektivizace půdního fondu, nové způsoby zemědělských postupů, velkochovy hospodářských zvířat apod.) [Hájek 1971; Feierabend 2007].

Z hlediska tehdejšího politického diskursu lze definovat míru vlivu politiky a ústředních státních orgánů na dosídlovací mechanismy a jejich následnou adaptaci v prostředí pohraničního zájmového území. V obecné rovině by měla být problematika zasazena také do rámce ekonomických souvislostí. Do evropské poválečné obnovy se promítá vliv produkčního kapitalismu 50.–60. let 20. století s Keynesiánským modelem v západním prostoru mezinárodního finančního trhu. Zcela odlišný je pak socialistický model utvářejícího se tzv. "východního bloku". Dopady na vývojové makroekonomické tendence státní politiky doprovází i sinusoida Kondratěvových vln [Švihlíková 2010], nacházející se v poválečných letech ve fázi oživení třetí dlouhé vlny. Tyto ekonomické vlivy měly také dopady na preference a hospodářský vývoj v pohraničí s důsledky pro obnovu a rozvoj průmyslu (sklářství, textilní výroba, dřevozpracující průmysl, sirkárny a další tradiční i nové druhy provozů), a tím i skladbu a subsistenční strategie novoosídlenců. K tématu směřuje z politického i právního hlediska uplatnění dekretů v souvislosti se zánikem nepřátelského majetku i otázka vyrovnání poválečných reparací ze strany Německa.

2. Cíle práce

Hlavním cílem práce bylo za pomoci metody orální historie zachytit výpovědi

starousedlíků a přímých účastníků dosídlovacích procesů po roce 1945 na území Šumavy. Získané údaje jsou tak využity i pro dokumentaci, analýzu a částečnou interpretaci proměny osídlení v pohraničí před a po druhé světové válce.

Obecně motivující je pro danou oblast zájmu a vymezení tématu dizertace výjimečnost historického pozadí poválečných událostí a dynamika vývoje společnosti po ekonomické i ideologické stránce v novém státě. Mezi další motivy k tématu dizertace patří i morální aspekty a rétorika doby plynoucí z pohnutých událostí druhé světové války a celkový právní rámec [Mečl–Vlček 1967] odsunu německy mluvícího obyvatelstva z pohraničí [Staněk 1991; Hofmann–Heißig–Kittel 2010]. Tyto závažné dějinné aspekty se promítají i do změny charakteru a využívání krajiny v pohraničí. Dopady těchto změn mají metodicky sloužit k hlubšímu pochopení komplexity "krajinné etnoarcheologie" [Cameron 1991].

Práce se souborem rozhovorů s narátory zachycuje svědectví o lokální historii, a nabízí tak určitý odraz reality z výpovědí přímých aktérů. Po metodické stránce je přínosem vytvoření paradigmatického spektra retrospektivních náhledů na minulost za pomoci nově položených otázek. Tyto otázky vyvěrají z analyzované mikrohistorické situace a specifika vybraného území. Vedlejším efektem terénního sběru je rozšíření povědomí na sledovaném území o fenomén novoosídlenectví, který má svůj podíl na výjimečnosti historie pohraničí v poválečné době a udržuje si určitý vliv svým způsobem až dodnes.

3. Přínosy práce

Přínosem jsou zejména načrtnuté možnosti interdisciplinárního přesahu metody orální historie do možností rekonstrukce proměny kulturní krajiny, založené na etnologii a klasických archeologických postupech. Postmedievální i recentní archeologie tak může využít možností výzkumné metody "Oral History" ke kulturně sociálnímu rekonstruování jednotlivých lokalit v rámci regionu a jejich neopakovatelných specifik. Vzniká tak mezní, kombinatorní metoda "Oral Archaeology", která logicky propojuje zastoupené historické disciplíny a činí z nich efektivní a nedestruktivní nástroj antropologického výzkumu.

V přístupu k této problematice se jedná jen o částečně inovativní metodologii, která

v obecné rovině upozorňuje na problematiku související s možnostmi rekonstrukcí historie. Rozvíjení teoreticko-metodologických postupů by mělo být předním úkolem interdisciplinární spolupráce zejména příbuzných oborů. Využití navrhovaného aktivního přístupu k historii může být později aplikováno v obdobných tématech historických disciplín nebo může být modelovou inspirací k dalším vědním postupům v rámci mezioborové prezentace.

Vedle teoreticko-metodologického přínosu ke zkoumané problematice jsou jistě zásadní také výsledky a interpretace terénního výzkumu (oral history, nedestruktivní archeologická prospekce) z vybraného území, samotný archivní výzkum, lokální a soukromé zdroje.

4. Prezentace výsledků

Výsledky jsou prezentovány formou odborné práce s odkazem na uložení digitálních nahrávek a výpisů s příp. doprovodnou fotografickou či audiovizuální dokumentací, která se k narátorům obsahově váže. Součástí je také audiovizuální komponovaný videodokument zachycující ve výpovědi pamětnice proměnu sídel a krajiny v pohraničním regionu mezi obdobími před a po druhé světové válce.

Digitalizované úplné přepisy v paměťové instituci usnadní samotné vyhledávání klíčových výrazů a termínů v jednotlivých rozhovorech. Přístupnou formou k prezentování problematiky může být také audiovizuální dokument s "portréty" jednotlivých narací včetně zachycení vzhledu míst v současnosti. Geografický pohled na území mohou doplnit historické pohlednice zmiňovaných lokalit [databáze fotografií in Košatková, 2013] včetně současného stavu prostoru bývalého pohraničí z dostupného jak historického, tak i současného leteckého snímkování.

Předpokládá se i prezentace na konferenci s pozdější publikací předneseného referátu ve sborníku (druh výsledku "D"), jednotlivé přednášky pro veřejnost v regionu nebo i výstava v Městském muzeu ve Volyni. Pro Městské muzeum ve Volyni jsem již vypracovala v rámci závěrečné práce ve Škole muzejní propedeutiky pod Asociací muzeí a galerií České republiky libreto výstavy: *Osídlení Šumavy po roce 1945* [Košatková 2014].

5. Data z terénního výzkumu

Terénní část je majoritním podkladem pro práci. Intenzivní část výjezdů za narátory byla uskutečněna především v prvních dvou letech řešení dizertační práce. Výjezdy probíhaly průběžně během roku, soustředěně pak v termínech festivit různých národnostních skupin v regionu (zejména společné česko-německé vzpomínkové mše a setkání při příležitostech vysvěcení opravených církevních památek etc.).

Svým původem jsem dlouhodobě osobně zainteresována v dané oblasti výzkumu – je mým domovem. Provedla jsem zde účelový průzkum, který zahrnoval rozhovory s narátory týkající se problematiky poválečné destrukce osídlení ve vztahu k postmedievální archeologii. Tento průzkum byl prezentován na konferenci České asociace orální historie (COHA) a publikován roku 2011 ve sborníku konference [Košítková, 2011]. Konkrétně tak bylo navázáno na získané kontakty z předcházejících aktivit v regionu. Předěšlé zkušenosti sběru napomohly k získání další vrstvy kontaktů. Uskutečněné rozhovory v letech 2009 a 2010 s narátory profilovaly obsahovou strukturu dizertace.

V rámci přípravy dizertační práce byl v její terénní části proveden nejprve parciální výzkum za pomoci oral history, z něhož vyplývaly určité aspekty pro další použití této metody. Aspekty naznačovaly některé informační limity, úroveň vypovídající kvality a tematická rozhraní aplikované oral history. Na několika příkladech je tak na tyto aspekty poukázáno v souvislosti s jejich významem pro postupy výzkumu, validaci dat.

6. Závěry terénního výzkumu

Celkem bylo uskutečněno 21 rozhovorů s narátory, a navíc natočeny dva vícehodinové videozáznamy v bývalých obcích. Co se týče jednotlivých témat, někdy bývá z výpovědí narátorů – starousedlíků i nově usídlených – patrná při popisování poválečných událostí záměrná nekonkrétnost nebo zdrženlivost v odpovědích na kladené otázky. Kontroverzními jsou především poválečné roky těsně po odsunu většiny obyvatel německé národnosti z pohraničí. Samotná kontroverznost tématu nesouvisí ani tak se samotným prezidentským dekretem ze dne 25. 10. 1945⁷¹, nýbrž spočívá v konkrétních

---

⁷¹ 108/1945 Sb. Dekret presidenta republiky ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a

majetkových poměrech nových vlastníků nemovitostí po odsunutých obyvatelích. Vymezené území terénního výzkumu je tak dodnes "místem činu", poznamenaném nejrůznějšími vztahy mezi sousedy narátorů, kteří sem přišli z vnitrozemí republiky, reemigrovali nebo byli agitováni ze zahraničí, případně zde zůstali. Proto je téma stále propojené s dneškem skrze další generaci, a nejeví se být proto jako žádoucí uveřejňovat všechny detaily. Odpovědi byly stran narátorů často vágní, obecné, a i když narátoři věděli, kdo z vesnice tehdy co udělal, co všechno si například „přivlastnil“, nechali si tyto informace pro sebe.

Na ty, co přijeli do pohraničí jen rabovat v opuštěných chalupách, nikdo raději nevzpomíná. Po vyrabování, které v mnohých případech doprovázelo zcela zbytečné rozbíjení a ničení zanechaného vybavení domácností, neznámí "zlatokopové" s nabytou kořistí zase odjeli.

V pohraničí mohli zůstat vedle českých starousedlíků některé smíšené rodiny nebo obyvatelé s rakouskou národností, kteří své odsunuté sousedy znali a k jejich majetku zachovávali vesměs respekt. Museli zajistit svá hospodářství a také netušili, co v budoucnu nastane. Je to doba, kdy docházelo v různé míře k jevům typu kolaborace⁷². V důsledku odsunu bylo rovněž běžné dobrovolné opouštění oblasti těmi, co již ve vylidněných obcích nechtěli žít. Lokální historie tak bude postrádat to, co dál přetrvává jako určité "tabu". Poválečné rabování zůstává bez postihu a beze svědků. Ti, kteří jej zažili, na tuto kapitolu neradi vzpomínají, nemají k tomu co říct. Tyto negativní jevy, doprovázející vysídlení obyvatel německé národnosti, patří ve výzkumu oral history z naznačených důvodů ke komplikovaným a těžko přístupným tématům. V obecnější rovině jsou obdobným problémem první vlny novoosídlenců, kteří ve zdejším regionu nevydrželi a hromadně ho opouštěli. Z obecného hlediska je výzkum poválečných událostí v regionu za pomoci oral history ve svém základním výběru generálně selektivní tím, že jsou rozhovory vedeny s obyvateli, kteří v pohraničí byli starousedlíky nebo se zde byli ochotni usadit.

Další problematický aspekt výzkumu poválečného pohraničí, zaměřeného zejména na sídelní proměnu oblasti, vyplývá z možností evidence plošných demolicí sídel. Demolice byly vesměs prováděné buď přímo vojenskými rotami nebo v republikovém měřítku zejména firmou Zemstav⁷³. Jelikož demolice probíhaly v uzavírajícím se nebo již Fondech národní obnovy. (on-line ÚZ).

⁷² Dekret 108/1945 Sb., § 1, odst. 1.

⁷³ Souhrnně k tématu Kovařík, D. 2009.

uzavřeném prostoru – zakázaném pásmu, absentují dostupná svědectví těchto akcí. U samot a objektů vzdálenějších od obcí, které nebyly organizovaně demolovány, neexistují většinou žádné fotografie nebo svědectví. Popis mizení těchto objektů lze postihnout jen v obecné rovině. Tyto okolnosti jsou cennými vstupními daty pro rekonstrukci procesu archeologizace zánikového horizontu sídel.⁷⁴ Při vzniku zakázaného pásma se příkře zužuje spektrum očitých svědků zde prováděných demolic a postupné sukcese krajiny. To souvisí i s tím, že do hraničního pásma měli vedle Pohraniční stráže přístup jen prověřeni, zcela „neškodní“ nebo spolehliví lidé, což je další omezující faktor terénního výzkumu v pohraničí.

Paradoxně je s tímto aspektem spojena osobnost narátora, který poskytl informace o pustnutí krajiny a objektů v pásmu "Z". Je jím bývalý politický vězeň z Jáchymova, odsouzený za převádění přes hranice. Narátor mohl do zakázaného pásma, protože byl po odsunu obecný nedostatek pracovních sil ve všech odvětvích. Zaměstnán byl jako pomocná síla ve státním statku, vzniklém za účelem zajištění dobytka po Němcích a následně obhospodařování rozsáhlých luk a pastvin.

Další příběh může přidat do základní kategorizace novoosídlenců skupinu sudetských Němců, kteří z jakéhokoliv důvodu nemuseli do odsunu, zejména proto, že byly prozatímně ve svých oborech nezastupitelní. Ti ale byli přesto vysídleni ze svých domovů a později přerozděleni ze sběrných táborů (v tomto případě z tábora v Českém Krumlově) na dosídlení povětšinou jiných pohraničních oblastí. Jedná se o skupinu bývalých autochtonních obyvatel pohraničí Šumavy, kteří byli přesídleni do jiné části pohraničí, tak jako je tomu v případě jedné narátorky, Němky, která zde s částí rodiny stále zůstává. Z domovské Šumavy byli tehdy jako rodina přesunuti do vysídlené oblasti Krušných Hor. Tyto mikrohistorické aspekty mohou v lokální historii korigovat jisté zobecňující teze.

Nezastupitelnost výzkumu oral history je opodstatněna možností zachytit události, které dotvářely tehdejší atmosféru a které mohly mít nejrůznější následky. Tyto události mohou být posléze postihnuty i v archivních dokumentech. Z hlediska těchto aspektů může být příkladem výpověď narátorky pocházející ze smíšené rodiny, která popisovala česko-německé vztahy za války ve Vimperku (Winterberg). Ze strany nacionálně

⁷⁴ Výzkumem zaniklých vsí v pohraničí po roce 1945 se zabývá Katedra archeologie ZČU v Plzni. Blíže k problematice Košatková, I. Využití orální historie pro rekonstrukci zaniklého osídlení. Nástroj pro postmedievální archeologii. In: Morávková, N. a kol. *Sborník z odborné konference v Nečtiněch 17.–18. 3. 2011*. Plzeň: viaCentrum s r. o. pro SOHI při KHI FPE ZČU Plzeň, 2011, s. 82–96.

vyhraněných obyvatel německé národnosti byly vedeny provokace ve stupňujícím se rozsahu i účasti proti menšinovému židovskému a českému obyvatelstvu. Narátorka zevrubně popsala hlavní aktéry, jejich pohnutky a zázemí těchto provokačních skupin. To jsou momenty ze života města, o kterých jsou jen sporé zmínky v dochovaných dokumentech nebo nejsou vůbec zaznamenány. Narátorka popsala soužití Čechů a Němců ve městě, jak jednotlivců, tak například různých „stolních společností“. Vykreslila všeobecnou náladu i stoupající napětí mezi občany města během válečných let.

Nepostradatelné pro pochopení změny tehdejší situace jsou také popisy každodennosti a neúředního režimu na nové, protektorátní hranici, např. taktiky pašování jídla z vesnic na okupovaném českém území do "posledního" města třetí říše přes tuto hranici. Informace tohoto druhu, které neulpí v síti dochovaných dokumentů nebo archivního materiálu osobní či úřední povahy, jsou hodnotnou výpovědí, svědectvím doby. Důležitým aspektem této nejstarší vrstvy svědectví je v daném podtextu konkrétní specifická situace a rovněž čas, který uplynul od daného období. Těmito okolnostmi svědectví narátorky již nezasahuje přímým vlivem do současnosti a je tak zcela otevřeně komunikováno.

Zajímavý aspekt výzkumu nabízí výpovědi narátorů, kteří v době poválečného odsunu byli v dětském věku. Předkládají tak viděné události z jiné perspektivy. Podávají svědectví o soužití i animozitách mezi českou a německou mládeží za války, do které dospělí neměli přímý vhled. Výpovědi tak obohacují spektrum obvyklostí i nepsaných pravidel v místní kolektivní identitě.

Neopomenutelnou vrstvou ztráty, kterou pohraničí "trpí", je jistě přetržení kontinuálního přejímání pomístní toponomastiky a zánik lokálně diferencovaného šumavského dialektu němčiny. Oral history je pro sféru dokumentace lokálního dialektu ideálním nástrojem. Stejně tak umožňuje zachytit okolnosti vztahující se k určitým místům.

Při výzkumu za pomoci oral history se metodicky nejedná jen o samotnou paměť a s ní spjaté problémy (selektivnost apod.). Především se jedná o proměnný stav postavení narátora jako občana státu, obyvatele komunity, svědka jednotlivých událostí. Vzpomínání tak není zcela jednoduše otevřeným oknem do tehdejší reality. Vypovídající hodnota terénního výzkumu v místech konfliktních témat by tak měla být ve svých závěrech validována v širších souvislostech autopsie svědků.

Abychom předali adekvátní výpověď o minulosti a své přítomnosti, měli bychom s pamětí a vzpomínáním nakládat obezřetně jako se zbraní, nástrojem, který nám dovoluje

reflektovat minulost vytvářející odstup od tenzí každodennosti. Memorabilie hranice ve světle dějin a ve stínu paměti by měla dosvědčovat a vypovídat o proměnách vnímání jako svébytný dokument doby.

Pohraničí až do dnešní doby stále vrhá svůj stín, který ani s ubývajícími pamětníky a posledními ruinami bývalých stavení zcela nezmizí. Zůstanou zde mezery, které se budou těžko vyplňovat. V pohraničí je více než kde jinde přetrvávající tlak otázek po válečných i poválečných událostech.

Neměli bychom ztratit touhu po naplnění v poznání historie kraje, který bez ní neudrží kontinuitu paměti, jež přidává každému místu na jeho smysluplné hodnotě. Pohraničí a bývalá hranice tak stále mají svoji působnost i v současnosti, kam dosud dopadá "stín jejich historie".

LITERATURA

Bartoš, J. K pojmu a pojetí pohraničí v ČSR 1918–1938. Území a národnostní principy a problémy. In: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc: 2003, s. 13–33.

Cameron, C. M. Structure Abandonment in Villages. In: M. Schiffer (ed.), *Archaeological Method and Theory 3*, Tucson, 1991, s. 155–194.

Feierabend, L. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary, Stehlík: 2007.

Hájek, F. red. *Vývoj socializace zemědělství na Klatovsku*. S. I., Západočeské nakladatelství: 1971.

Hofmann, R. J. – Heißig, K – Kittel, M. eds. *Odsun – die Vertreibung der Sudetendeutschen: Dokumentation zu Ursachen, Planung und Realisierung einer "ethnischen Säuberung" in der Mitte Europas 1848/49–1945/46. Band 2. Von der Errichtung des "Protektorats Böhmen und Mähren" im März 1939 bis zum offiziellen Abschluß der Vertreibung Ende 1946. = Vyhnání sudetských Němců: dokumentace o příčinách, plánování a realizaci "etnické čistky" ve středu Evropy 1848/49–1945/46. Svazek 2*. München: Sudetendeutsches Archiv, 2010.

Košatková, I. Využití orální historie pro rekonstrukci zaniklého osídlení. Nástroj pro postmedievální archeologii. In: Morávková, N. a kol. *Sborník z odborné konference v Nečtinech 17.–18. 3. 2011*. Plzeň: viaCentrum s r. o. pro SOHI při KHI FPE ZČU Plzeň, 2011, s. 82–96. ISBN 978-80-904384-9-1.

Vydavatel: viaCentrum, Ztracená 34, 772 00 Olomouc

Košatková, I. *Fotodokumentace sídelní kultury a pomístní názvy z archivů odsunutých obyvatel německé národnosti ze Šumavy (Vimperk–Strážný, okr. Prachatice)*. Odborná studie. Česko-německá komise historiků a Česko-německý fond budoucnosti, Praha: 2013. Uloženo na Ministerstvu zahraničních věcí ČR.

Košatková, I. *Osídlení Šumavy po roce 1945*. Libreto výstavy. Škola muzejní propedeutiky. Asociace muzeí a galerií České republiky. XII. běh, školní rok 2013/2014.

Kovařík, D. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945–1960*. Disertační práce. Masarykova univerzita. Filosofická fakulta. Historický ústav. Brno, 2009.

Mečl, J. – Vlček, E. *Soubor dokumentů ke studiu dějin státu a práva ČSSR. Část 1. – (1938–1948)*. Učební texty vysokých škol. FP UK v Praze. Praha, SNP: 1967.

Spurný, M. *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*. Praha: Antikomplex, 2012.

Staněk, T. *Odsun Němců z Československa*. 1. vydání. Praha: Academia, 1991.

Švihlíková, I. *Globalizace a krize – souvislosti a scénáře*. 1. vydání. Všeň, Grimmus: 2010.

Uherek, Z. – Valášková, N. *Novoosídleňské pohraničí*. In: Uherek, Z. ed. *Kultura – společnost – tradice II. Soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie*. 1. vydání. Praha: EÚ AV ČR, 2006, s. 53–97.

Veselý, Z. red. *Sborník dokumentů a materiálů ke studiu nejnovějších dějin Československa. I. (1945–1948). 1. svazek*. FF UK v Praze. SPN Praha: 1986.

Veselý, Z. red. *Sborník dokumentů a materiálů ke studiu nejnovějších dějin Československa. I. (1945–1948). 2. svazek*. FF UK v Praze. SPN Praha: 1986a.

Elektronické zdroje

Ateliér Seidl. Museum fotoateliér Seidl. 2008–2013. (on-line), cit. 23. 9. 2013
<http://www.seidel.cz/docs/cz/seidel_home.xml>.

Kontaminace. MO ČR 2009. Cenia.cz (on-line), cit. 31. 3. 2013

<<http://kontaminace.cenia.cz/>> v pozdější alternaci

Národní Geoportál INSPIRE. cit. 21. 3. 2023 <<http://www.geoportal.gov.cz/>>.

Bibliografie

KVALIFIKAČNÍ PRÁCE

Košatková, I. *Nedestruktivní průzkum reliktnů skláren 14.–18. století na Vimpersku*. Plzeň: Západočeská univerzita. Fakulta filozofická. Katedra archeologie. 2008. 49 s., 58 s. příloh. Vedoucí bakalářské práce PhDr. František Frýda.

Košatková, I. *Nedestruktivní průzkum cest v oblasti Vimperk–Strážný*. Plzeň: Západočeská univerzita. Fakulta filozofická. Katedra archeologie. 2008. 66 s., 11 s. příloh. Vedoucí diplomové práce Mgr. Karel Nováček, Ph.D.

ZAHRANIČNÍ STUDIJNÍ STÁŽ

Za podpory badatelského stipendia Česko-německé komise historiků a Česko-německého fondu budoucnosti. Freistaat Bayern (München, Passau, Niederbayern): 13.8.–7.11. 2013. Výstup: Odborná studie: Fotodokumentace sídelní kultury a pomístní názvy z archivů odsunutých obyvatel německé národnosti ze Šumavy (Vimperk–Strážný, okr. Prachatice). 2013: s. 1–39. Uloženo na Ministerstvu zahraničních věcí České republiky.

ODBORNÉ TEXTY

Košatková I. *Výzkumy v Čechách 2007*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2011, DVD. (18 rekognoskovaných lokalit s pozitivním nálezem). Pozn.: pův. Bulletin Záchraného oddělení, tzv. BZO.

Košatková, I. Využití orální historie pro rekonstrukci zaniklého osídlení. Nástroj pro postmedievální archeologii. In: Morávková, N. a kol. *Sborník z odborné konference v Nečtinách 17.–18. 3. 2011*. Plzeň: viaCentrum s r. o. pro SOHI při KHI FPE ZČU Plzeň, 2011, s. 82–96. ISBN 978-80-904384-9-1. Vydavatel: viaCentrum, Ztracená 34, 772 00 Olomouc

Košatková, I. Plán šumavské sklárny Kubova huť z roku 1729. *Sklář a keramik. Odborný časopis pro průmysl skla, keramiky a bižuterii*. Roč. 62, č. 3–4. 2012, s. 71–77, 79. ISSN 0037-637X. Vydavatel: Vydavatelství České sklářské společnosti, s r. o., Středová 1767/17, 415 01 Teplice.

Košatková, I. *Fotodokumentace sídelní kultury a pomístní názvy z archivů odsunutých obyvatel německé národnosti ze Šumavy (Vimperk–Strážný, okr. Prachatice)*. Odborná studie. Výstup z badatelského stipendia Česko-německé komise historiků a Česko-německého fondu budoucnosti. 2013, s. 1–35. Uloženo na Ministerstvu zahraničních věcí

v Praze.

Košatková, I. Nedestruktivní průzkum cest v oblasti Vimperk–Strážný a modelace v Idrisi 32. *Staré stezky. Sborník příspěvků z konference o výzkumu starých komunikací. Prachatice 9.–11. 6. 2010. Zlatá stezka. Supplementum 1.* Prachatické muzeum: Prachatice, 2015. S. 149–159.

Košatková, I. Toponyma a osídlení Šumavy z pohledu archeologie. In: *Sborník z germanistické konference "Němčina bez hranic=Deutsch ohne Grenzen". Gesellschaftswissenschaften.* Brno: Tribun EU, 2015. Jaklová, A.–Fence, A. E. (eds.), 2015, s. 283–296. ISBN 978-80-263-0931-4.

POPULARIZACE

Košatková, I. Kameny od cesty, aneb co si nepřineseme to nemáme? *Vimperské noviny.* 2006, roč. 3, č. 2, s. 12.

Košatková, I. Krajina mrtvých a živých. Pohled archeologie. *Galerie Na shledanou: hřbitov Malsička, Volyně,* Strakonice: 2014, roč. 3., s. 38.

Košatková, I. *Osídlení Šumavy po roce 1945.* Libreto výstavy. Závěrečná práce. Škola muzejní propedeutiky. Asociace muzeí a galerií České republiky. 2014, s. 1–11.

SPOLUPRÁCE

John, J. a kol. *Eneolitická výšinná lokalita Vlkov–Babiny (okr. Plzeň-jih).* Plzeň: Katedra archeologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni – Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích, 2009.

(Kresebná dokumentace s. 49–100).

Křivánek, R. Archeogeofyzikální průzkumy Archeologického ústavu v Praze v jižních Čechách v letech 2007–2009. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách.* 2010, č. 23, s. 261–271.

(Výsledky geofyzikálního měření na lokalitě Huťský Dvůr ad.).

John, J. Výšinné lokality středního eneolitu v Západních Čechách. In: *Opomíjená archeologie. Sv. 1.* Plzeň: Katedra archeologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni, 2010.

(Kresebná dokumentace s. 66–67, 79, 94–96, 98, 102, 108–109, 114, 118).

John, J.–Pavelka, J. Imunologická analýza rezidua na vnitřní straně eneolitické nádoby z lokality Otmíče – Otmíčská hora (okr. Beroun) In: *Opomíjená archeologie 2007–2008.* Plzeň: Katedra archeologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni, 2010. S. 156–159.

(Kresebná dokumentace s. 157).

John, J.–Stolz, D.–Sůvová, Z. Výšinná lokalita na Otmíčské hoře (k. ú. Otmíče, okr. Beroun) – příspěvek k rozsahu oikumeny chamské kultury. In: *Opomíjená archeologie 2007–2008*. Plzeň: Katedra archeologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni, 2010. S. 64–76.
(Kresebná dokumentace s. 67–68).

RECENZE

Bouzek, J. *Pravěk českých zemí v evropském kontextu*. 1. vydání. Praha: Triton, 2005. 168 s. ISBN 80-7254-685-6. *A2 – kulturní týdeník*. 2006, č. 14, s. 28. ISSN 1801-4542.

Durdík, T. *Hrad Džbán*. 1. vydání. Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností, sv. 18. Praha: Unicornis, 2011. 111 s., 83 obr. ISBN 80-86204-25-3. *Zprávy památkové péče*. 2012, roč. 72, č. 5, s. 400.

Durdík, T. *Hrady na Malši*. 1. vydání. Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností, sv. 15. Praha: Unicornis, 2008. 174 s., 126 obr. ISBN 978-80-86204-19-2. *Zprávy památkové péče*. 2013, roč. 73, č. 4, s. 357.

Košatková, I. Ohlédnutí za publikací Hrady na Malši. *Zprávy památkové péče*. 2013, roč. 73, č. 4, s. 357.

REFERÁTY

Plenární zasedání 4. 3. 2006, Jihočeská pobočka České archeologické společnosti (ČAS). Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích.

Referát: *Povrchová prospekce zaniklých raně novověkých industriálních děl na Šumavě.*

Plenární zasedání 1. 3. 2008, Jihočeská pobočka České archeologické společnosti (ČAS). Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích.

Referát: *Informace o nedestruktivních průzkumech zaniklých skláren na Vimpersku.*

Prachatické muzeum. Staré stezky. Mezinárodní konference o výzkumu starých komunikací.

Prachatice 9.–11. 6. 2010.

Referát: *Cestní síť Vimperk–Strážný. Průzkum a modelace ideálního průběhu tras v Idrisi 32.*

Druhá vědecká konference Czech Oral History Association (COHA). Říká se ... aneb teoretické, metodologické a didaktické aspekty orální historie. Nečtiny 17.–18. 3. 2011.

Referát: *Využití orální historie pro rekonstrukci zaniklého osídlení. Nástroj pro posmedievální archeologii.*

Grenzraum und Migration im historischen Wandel (16.–21. Jhd.): "Westböhmen und

Mitteldeutschland im europäischen Kontext". Greiz 29. 6.–1. 7. 2012.

Referát: *Änderungen in der Besiedlung des Böhmerwaldes vor und nach dem Zweiten Weltkrieg.*

Konference svazu germanistů, České Budějovice. "Němčina bez hranic=Deutsch ohne Grenzen", Sektion Gesellschaftswissenschaften 18. 9. 2014, České Budějovice.

Referát: Toponyma a osídlení Šumavy z pohledu archeologie.

Plenární zasedání Jihočeské pobočky České archeologické společnosti. Husitské muzeum v Táboře, 25. 3. 2023.

Referát: Terénní prospekce potašářských (?) samot na Smrčině/Hochficht (Alte Alpenhütte a Neue Alpenhütte 1 250 m n. m. u Huťského Dvora/Hüttenhof v kat. Zvonkové/ Glöckelberg.

PREZENTACE

Centrum Bavaria Bohemia (CeBB) Schönsee (BRD). Fórum „Věda bez hranic“. 14. 4. 2011.

Poster z referátu: *Nedestruktivní průzkum cest v oblasti Vimperk–Strážný. Přeshraniční perspektiva.*

Vzhledem k omezené dostupnosti zde připojuji v dizertační práci citovanou odbornou studii – výstup stipendijní zahraniční stáže –, která vznikala pro potřeby této práce stejně tak i výstup z terénní rekognoskace zaniklého vysokohorského osídlení na Smrčině. Texty jsou tak v jiné úpravě (formátu) a bez příloh a databází.

ODBORNÁ STUDIE

Fotodokumentace sídelní kultury a pomístní názvy z archivů
odsunutých obyvatel německé národnosti ze Šumavy
(Vimperk–Strážný, okr. Prachatice)

2013

Iva Košatková

ODBORNÁ STUDIE

Fotodokumentace sídelní kultury a pomístní názvy z archivů
odsunutých obyvatel německé národnosti ze Šumavy
(Vimperk–Strážný, okr. Prachatice)

Tato práce vznikla za podpory badatelského stipendia Česko-německé komise
historiků a
Česko-německého fondu budoucnosti.

2013

Iva Košatková

Česko-německá a Slovensko-německá komise historiků
Deutsch-Tschechische und Deutsch-Slowakische Historikerkommission

Česko-německý fond budoucnosti
Deutsch-Tschechischer Zukunftsfonds

Česko-německá komise historiků
IMS FSV UK
Rytířská 31
111 21 Praha 1

Česko-německý fond budoucnosti
Železná 24
110 00 Praha 1

Jméno stipendistky: I v a K o š a t k o v á

Název projektu: Fotodokumentace sídelní kultury a pomístní názvy z archivů odsunutých obyvatel německé národnosti ze Šumavy (Vimperk–Strážný, okr. Prachatice).

Vysoká škola / výzkumná instituce (název a adresa):
Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav etnologie.

Název studijního oboru: Historické vědy. Etnologie.

Odborný garant: PhDr. Jiří Woitsch, Ph. D.

Rok: 2013

Název projektu: Fotodokumentace sídelní kultury a pomístní názvy z archivů odsunutých obyvatel německé národnosti ze Šumavy (Vimperk–Strážný, okr. Prachatice).

Název projektu angl.:

Photodocumentation of the settlement culture and toponyms from the archives of the resettled inhabitants of the German ethnic from the Šumava Mountains (Vimperk–Strážný, Prachatice district).

Abstrakt:

V práci je využita fotodokumentace sídelní kultury z archivů odsunutých, německy mluvících obyvatel zejména z oblasti Vimperska a Strážného v okrese Prachatice.

V databázi lokalit jsou vedle základní fyzické a historické evidence sídelních jednotek fotografie, zdrojové dokumenty, toponyma a koordináty míst.

Analýza a interpretace sídelní kultury byla provedena formou komparace dostupného korpusu fotografií z české části Šumavy a nově získanou předválečnou fotodokumentací

z archivů na německé straně. Prezentována je místopisná mapa zkoumaného území v GIS. Území doznalo změny předválečné sídelní struktury v různých intenzitách. Největší disproporce nastaly v hraničním pásmu a v jeho blízkosti. Území je spojeno s odsunem obyvatelstva a řízenou destrukcí. Vliv na podobu a charakter poválečného osídlení vykazuje vedle postupující industrializace také politická inklinace zřízení státu k socialismu.

The Abstract:

In the study, the archives photodocumentation is used concerning the settlement culture of the resettled German-speaking inhabitants of mainly Vimperk and Strážný area in the district of Prachatice. Besides basic physical and historical evidence of the settlement units, the database of the sites also includes photographs, source documents, toponyms and sites coordinates.

The analysis and the interpretation of the settlement culture was carried out in the form of the comparison of the photographic collection from the Czech part of the Šumava Mountains region with recently acquired pre-war photodocumentation from German archives. The GIS map analysing this area is also a part of the thesis.

The change of the pre-war settlement structure in the area went through the stages of different intensity. The most significant disproportions took place in the border region and in its vicinity. The area is connected to the resettlement of the inhabitants and the controlled destruction. Apart from the industrialization in progress, the form and the character of the post-war settlement was influenced by the state socialist political inclination.

Klíčová slova: Šumava; fotodokumentace; sídelní kultura; archivy odsunutých obyvatel; Heimatstube; Vimperk–Strážný

Keywords:

the Šumava Mountains; photodocumentation; the settlement culture; archives of the resettled inhabitants; Heimatstube; Vimperk–Strážný

OBSAH

1.	
Úvod.....	1
1.1. Územní a časové vymezení.....	2
1.2. Územní charakteristika.....	3
1.3. Geologický charakter území.....	4
1.4. Pedologie.....	5
1.5. Klimatologické podmínky.....	7
1.6. Hydrologie.....	8
1.7. Geobotanika.....	9
2.	
Struktura osídlení.....	11
2.1. Kolonizace území.....	11
2.2. Onomastický průzkum.....	12
3.	
Komparace sídel a oblasti před a po roce 1945.....	14
3.1. Porovnání oblasti na současném a poválečném leteckém snímkování.....	14
3.2. Porovnání sídel na současném a poválečném leteckém snímkování.....	16
3.3. Závěr z komparace sídel.....	23
4.	
Závěr.....	24
5.	
Digitální příloha DVD 1.....	27
5.1. Základní popis databází.....	27
5.2. Databáze lokalit okr. Prachatice.....	28
5.3. Katalog fotografií lokalit okr. Prachatice.....	28
5.4. Interakce s GIS.....	29

6.	
Zkratky.....	29
7.	
Přílohy.....	30
7.1. Obrazové přílohy.....	30
7.2. Mapové přílohy.....	30
7.3. Elektronické přílohy.....	30
7.4. Textové přílohy.....	35
8.	
Literatura.....	35
9. Elektronické zdroje.....	37
Závěrečná zpráva stipendijního pobytu.....	1–14

Motto

Postupně nadchází čas, kdy zažité poválečné události vstupují do historického času umělého trvání „durée artificielle“, které žádné společenství neprožívá. Taková doba se stává nefunkčním artefaktem a začíná proces selekce pamětihodných událostí v umělém historickém prostoru.

(volně podle Halbwachs 2009: 123–129, 158)

1. Úvod

Práce si vytkla za cíl shromáždit dostupnou, předválečnou fotodokumentaci z archivů odsunutých, německy mluvících obyvatel zejména z oblasti Vimperska a Strážného v okrese Prachatice. V databázi lokalit okr. Prachatice poté uvést relevantní vstupní data základního popisu, historické evidence, map a plánů aj. údajů, které by doplnily kontext ke komparaci předválečné a poválečné fotodokumentace s leteckým snímkováním území včetně současného. Ze shromážděného korpusu dat posléze provést srovnání sídelní kultury před a po r. 1945.

Analýzu a interpretaci sídelní kultury nelze objektivně provést formou komparace dostupného korpusu fotografií z české části Šumavy a nově získanou předválečnou fotodokumentací z archivů a periodik na německé straně. Souhrnný pohled na oblast sídelní kultury poskytl výstup z GIS na základě presence lokalit v databázi a doby jejich vzniku /zániku. Bohužel se nepodařilo obohatit mapu toponym, která tak zůstává u známého množství pomístních názvů.

Souhrnná popisná charakteristika výstupů z komparace sídelních lokalit je ve svém měřítku obecná a nereflektuje tak veškeré vývojové nuance výstavby a destrukcí sídel

v katastrech jednotlivých obcí. Původní záměr podrobněji postihnout a dokreslit pohled

na jednotlivá sídla ze „země“ je ve své neuzavřenosti zdrojových snímků a zejména problém s jejich přesnější datací a polohopisem zatím nereálný. Každá obec by zasluhovala svůj vlastní fotoarchiv a monografickou publikaci s plány⁷⁵.

⁷⁵ Od rodáků, kteří byli odsunuti, jsou na německé straně vydány monografie o Nových Hutích, Prachaticích,

Porovnání změny sídel proto proběhlo zejména z pozice leteckého snímkování (poválečné vs současné) a historické fotografie s pohlednicemi z databáze lokalit tak zůstávají ve formě sekundárního pramene, který nebyl aktivně využit k základní komparaci a to vzhledem ke své neucelenosti prodlév ve vývoji časových horizontů lokalit (dostupnost řady přesněji datovaných snímků lokality s přesností do +/-30. let). Katalog lokalit s fotografiemi lokalit je tak využit ke konkrétnímu dokreslení komparace z leteckého snímkování.

Poválečné snímkování (1948–1952) území je otiskem podoby a rozsahu sídel předválečné Šumavy. Současné snímkování (2011) pak dokumentuje generační vývoj území s časovým odstupem 65 let, který na sobě zanechal stopy tendencí a viditelných radikálních změn. Databáze poskytla základní oporu (údaje o první písemné zmínce a zániku lokality) pro dokumentační přehled sídelních jednotek, které jsou interpretačně promítnuty do územního přehledu v GIS.

1.1. Územní a časové vymezení

Území je vymezeno stávající státní hranicí a současnými hranicemi okresu Prachatice s drobnými přesahy. Ve vztahu k vybranému časovému úseku také se zohledněním průběhu historické hranice Protektorátu Čechy a Morava. Hraniční linii propojují: Vimperk, Husinec, Prachatice [el. zdroj Fronta]. Důraz je kladen na linii území mezi Vimperkem a Strážným jako hlavním historickým komunikačním koridorem (Vimperská větev Zlaté stezky) oblasti s bavorským Pasovem a říční tepnou Dunajem.

Přirozené koridory oblasti od raného středověku postupně vytvořila síť ze tří větví Zlaté stezky (Prachatická – doložena k 11. stol., Vimperská – doložena na poč. 14. stol. a Kašperskohorská – doložena k pol. 14. stol.) a jejich spojnic [Kubů–Zavřel 2007: 9].

Časové vymezení spadá pro řešení na německé straně do předválečných let.

Vimperku, Volarech. V menším rozsahu brožury (Kvilda, Kubova Huť).

Zejména se jedná o časový záběr 30.–40. let 20. stol. (fotografie sídel). Na české straně je časový horizont kladen zejména na 40. až 60. léta 20. stol. (poválečné letecké snímkování), kdy docházelo k postupnému uzavírání hraničního prostoru a likvidaci staveb. Pro porovnání vývoje sídel je použito i současné letecké snímkování a fotografie lokalit.

1.2. Územní charakteristika

Okres Prachatice správně náleží pod Jihočeský kraj. Sousedními okresy jsou Strakonice, České Budějovice a Český Krumlov. Z východní strany tvoří hranici s okresem Klatovy v Plzeňském kraji. Jeho jižní okraj sleduje státní hranici z větší části s Německem a níže východním směrem s Rakouskem. Jeho rozloha je 1 375 km² s 51 000 obyvateli

a hustotou 37 obyvatel na km². Se sousedním okresem Český Krumlov se jedná o okresy

s nejmenší hustotou zalidnění v České republice. Jihočeský kraj je také s 63 obyvateli

na km² nejméně zalidněn [el. zdroj ČSÚ_zalidnění].

Ve svém katastru eviduje 65 obcí z toho 6 měst (viz v digitální příloze na DVD složku – *Okr. PTA – číselník prostorových jednotek okresu*). Jeho dvě třetiny pokrývají ostatní pozemky, z nichž 80 % tvoří lesy. Jedná se o polovinu celého okresu. Jen jeho třetina pozemků je zemědělská a orné půdy je obděláváno jen na 14 % z celkové rozlohy okresu. Jeho území odvodňují tři hlavní toky: Vltava, Blanice a Volyňka [el. zdroj Wikipedie, ÚIR] viz v digitální příloze na DVD složku – *Okr. PTA*.

Dle mapy administrativního rozdělení okresu Prachatice k 1. 1. 2008 [el. zdroj ČSÚ] lze charakterizovat osídlení v současnosti jako nerovnoměrně rozmístěné s největší koncentrací obcí severně od Prachatic a Vimperka. Tato koncentrace odráží i historický stav vývoje kolonizace území. V tomto prostoru byla nejstarší

vrstva obhospodařovaného území. Svědčí o tom starobylé názvy obcí jako: Žárovná, Drslavice, Kratušín, Husinec středověkého⁷⁶ a novověkého původu. Převládajícím trendem trvalého zasedlení

okr. Prachatice je jeho poměrně stabilní zalidnění bez větších výkyvů.

Hustota osídlení přibližující se státní hranici je decentralizované a s řídkou sítí větších obcí (Kvilda, Borová Lada, Horní Vltavice, Strážný, Lenora, Stožec, Volary, Nová Pec, Želnavá). Toto rozdělení je způsobeno geomorfologickou charakteristikou území.

Z jeho poloviny se jedná o hornaté území v pásu u hranic pohybující se v rozmezí od 700 (Vimperk) do 1 300 m n. m. (nejvyšší vrcholy Plechý 1 378 m n. m., Boubín 1 362 a Bobík 1 264 m n. m., Velká Mokrůvka 1 370 m n. m., Antigl 1 253 m n. m., Vysoký stolec 1 251 m n. m., Medvědí hora 1 224 m n. m.) [el. zdroj Mapy].

V současnosti charakter území utváří celky Národního Parku Šumava (územně největší v ČR s 680 km², vyhlášen r. 1991) a Chráněné krajinné oblasti Šumava (998 km², vyhlášena r. 1963), které zabírají většinu území. Vybrané území jsou tak v ochranném režimu I. až III. (NP) včetně IV. zóny CHKOŠ, kdy přísně chráněnou zónou I. dnes tvoří (9,8 % rozlohy CHKO) na 138 mezi sebou nepropojených ostrůvků bezzásahového území a II. zóny (39,8 % rozlohy CHKO), kde se nacházejí i trvale zasedlená území (většinou se jedná o stávající sídla) se zvláštním režimem zástavby (jen revitalizace) na povolení⁷⁷.

Ve větším měřítku se tak děje v III. zóně (okrajové 44,2 % z rozlohy), respektive IV. zóně (6,2 % rozlohy) CHKO [el. zdroj NP].

Ze zákona daná⁷⁸ zvláštní ochrana zonací území i nadále vhodně udržuje

⁷⁶ Územním rozsahem a vedením hranic majetku vyšehradského probošství na Prachaticku ve 13. a 14. stol. se zabýval Boháč, P. Územní rozsah majetku vyšehradského probošství na Prachaticku v 13.–14. století. In: *Historická geografie*. Sborník historickogeografických statí. Praha: Komise pro historickou geografii při Ústavu Československých a světových dějin ČSAV. 1983, č. 12, s. 3–21, 1983.

⁷⁷ V těch nejlukrativnějších místech nápadně často na výjimku např. Kvilda, Horská Kvilda, Filipova Huť, Modrava, Kubova Huť, Borová Lada etc.

⁷⁸ Vyhláškou MŽP č. 422/20001 Sb. a nařízením vlády ČR č. 163/1991 Sb. se zákonem o ochraně přírody a krajiny č. 114/92 Sb. [el. zdroj NP].

v určitých místech v menším rozsahu (ve srovnání se středověkými rozsahy bezlesí i industriálně novověkými zásahy do krajiny) „tradiční místa a podobu“ historicky obhospodařovaných ploch (zejména horské louky, pastviny), u kterých je tak obnovována i biologická druhová rozmanitost odvíjející lidskému zásahu.

1.3. Geologický charakter území

Oblast patří k vyšší geomorfologické jednotce Šumavské subprovincie a ve fytogeografické jednotce spadá do Hercynské podprovincie v regionu Českého masívu [Neuhäuslová–Moravec 1998: 16, 26–27]. Do zájmového území zasahují geomorfologické podcelky Vimperská vrchovina, Boubínská hornatina, Vltavická brázda a Šumavské pláně [Chábera 1998: 62].

Nejvyšší pohoří Šumavy tvoří dle geovědní mapy 1 : 500 000 [el. zdroj ČGS] porfyrické biotitické granity⁷⁹ hrubě (až středně) zrnité (variská intruziva) a biotit-amfibolické, amfibol-biotitické a amfibolické (+biotit) tonality a křemenné diority. Podstatnou část území tvoří ruly nízkého tlaku (biotit a sillimanit-biotitické ruly místy s cordieritem, dílem migmatizované) z Prekambria a nebo Paleozoika.

Kolem Prachatic jsou felzické granuly, nepatrně až velmi silně retrográdně metamorfované z Prekambria spodnokorové a plášťové horniny s výběhy muskovit-chloritické, muskovit-chlorit-biotitické, dvojslídité, a biotitické metagranity až metagranodiority, ortoruly (předvariská intruziva).

V okrese se nachází na 58 zvláštních geologických lokalit [el. zdroj Geology], které podmínily lokální využití. Např.: krystalické vápence v okolí Opolence u Vimperka s provozem vápenky a nedaleké cihlářské pece a pecí na vypalování vápna na vodoteči Modlenického potoka (na DVD viz složku *Obrazové přílohy – podsložku Obr. k textu – Cihlářská vápenná pec_lom.*).

---

⁷⁹ Využití horniny granitu nejen pro architekturu na bavorské straně Šumavy je dokumentováno v publikaci: Ortmaier, Martin – Helm, Winfried (Hrsg.) *Steinreich. Granite Zeugen zwischen Donau und Böhmerwald*. Passau: Dietmar Klinger Verlag, 2010. ISBN 978-3-932949-97-5. Využití lokálních zdrojů přírodního kamene ve sborníku Angerer, Birgit – Böhm, Maximilian – Borgmann, Jan a kol. (Hrsg.) *Echt, stark! Naturstein im ländlichen Bayern*. Schriften Süddeutscher Freilichtmuseen, Band 3. 2006. S. 1.: Zweckverband Viererbayerische Freilichtmuseen. ISBN 3-9805663-8-2.

Dobývky žilného křemene jsou např. zachované v podobě pinek a odvalů ve svahu Světlé hory u Lipky, které byly základní tavnou surovinou pro sklárnu v Michlově Huti (viz na DVD – KATALOG LOKALIT – Foto. souč. – Lom na křemen-Kyz u Lipky_10.7.2007). Nebo v katastru Korkusova Huť s pozůstatky sejpů a rýžovnických kopečků (pinkové pole) podél břehů Arnoštského potoka u středověké „Zlaté stezky“ směrem do Bavorska. Geologické podloží a jeho tvarová struktura také umožnila na náhorních, rovinatých pláních vznik rozsáhlých rašelinišť (Borová Lada, Nové Hutě, Vlčí jámy, Soumarský most aj. lokality) a jejich pozdější ruční (borkování) / industriální těžbu na otop.

1.4. Pedologie

Na půdní mapě ČGS 1 : 50 000 [el. zdroj ČGS_půdy] lze konstatovat na převážné části území podzolové, kryptopodzolové a glejové, zrašelinné jednotky. Převažují zde hnědé, kyselé půdy, podzoly a alpské půdní formy [Babůrek–Pertoldová–Verner et al. 2006: 94].

Šumavu ovlivňuje vyvinutá výšková půdní pásmovost. S nadmořskou výškou roste kyselost půd, postupná podzolizace. V pásmu od 450–600 m se vyskytují kyselé půdy hnědé, v pásmu 600–800 m silně kyselé hnědé půdy, od 800–1 200 m podzolované půdy a přes 1 200 m pak horské půdy – podzoly [Kočárek 2003: 139].

Z půdní charakteristiky je odvislá i bonitnost půd v okrese Prachatice, která pro svou kyselost není předně vhodná k intenzivnímu zemědělství. Výnosnost a podmínkou udržitelného hospodářství je tak v z větší části okresu (zejména oblasti nad 700 m n.m.) odvislé od šetrného způsobu pěstování (odolných plodin: např. žito, oves, brambor, len) se střídáním jaří a ozimů, druhů plodin a hnojení s odpočinkem půdy – úhorem. Hospodářská produkce ve vyšších polohách se tak orientovala zejména na pastvinářství a chov mléčného dobytka, koz a ovcí. Ve středních partiích území bylo zemědělské obhospodařování omezováno členitostí a svažitostí terénu (při nevhodném

narušení půdního kryvu s rizikem půdních erozí, vyživováním zeminy a narušením lokálního vodního režimu).

Zásahy do terénu krajiny do značné míry ovlivňovaly hydroopedologické vlastnosti půdních horizontů. Na základě archeologických a historicko – geografických dat rozdělil archeolog Jaromír Beneš území Šumavy do čtyř zón. **Zóna I.**, klasická sídelní zóna s kontinuální tradicí pravěkých a středověkých areálů, **zóna II.** s tradicí nekontinuálního osídlení, **zóna III.** vrcholně středověkých vsí a tvorby bezlesí, plužin a těžby zlata, **zóna IV.** novověké tvorby bezlesí pro sklářské a dřevařské účely. Osídlené impakty podél historických komunikací pak vyčlenil mimo zónovaná území [Bayer–Beneš 2004: 142, 144, 156].

Znalost typu a charakteru krajiny, její způsob pionýrské kolonizace a dalšího kultivování, obhospodařování půdy ve vyšších polohách tak částečně ovlivnila a selektovala i původní vrstvy obyvatelstva tohoto území. Např. oblastním stavebním typem a specifikou na Volarsku je tzv. Volarský dům (též označovaný jako alpský) [Mencl 1980: 497–503] jehož rozšíření souvisí s kolonizací obyvatel ze Štýrska a Tyrol v 16. stol. (další lok. České Žleby, Železná Ruda, Lenora, Vimperk) [Vondruška 1989: 159–162]. Tito kolonizátoři měli zkušenosti s životem v horských podmínkách a dokázali se tak primárně adaptovat a aktivně využívat přírodní zdroje, kultivovat okolní krajinu (chov adaptabilního plemene dobytka místním podmínkám, luční hospodaření, dřevozpracující řemesla). Mezi další příklady mohou být uvedeny osady (Bučina/něm. Buchwald v 1 162 m n. m. zal. v pol. 18. stol., Filipova Huť/něm. Philippshütte v 1 100 m n. m. zal. v r. 1785), které jsou jedny z nejnvýše položených zemědělských osad. Zemědělství ve vyšších horských polohách mělo svá specifika (druhovú skladbu obilovin, plodin a jejich střídání, doba setí a sklizně) vzhledem k dlouhotrvající sněhové pokrývce a chladnějšímu klimatu než v nižších polohách.

Samotné polní systémy plnily v krajině různé účely. Splňovaly roli překážky např. typ *corn-ditch*, kdy byl umožněn profilem zídky jednosměrný průchod zvířete ven z plochy pole⁸⁰. Negativním zásahem bylo sjednocování malých, tradičních polí

⁸⁰ Tématikou se v Šumavském podhůří zabýval Beneš, J. – Hrubý, P. – Michálek, J. – Parkman, M. Kamenná hrazení na Hořejším vrchu a vrchu Kokovci u Vlachova Březí. Příspěvek ke studiu agrární krajiny Šumavského podhůří. In: *Zlatá stezka. Sborník Prachatického muzea*. 1999, roč. 6, s. 271–296.

a luk rozdělených snosy kamenů nebo remízy. Byl to jeden z dalších zásahů do celkové krajiny tvorby a fatálně se tak změnil v některých lokalitách tradiční ráz osad s jejich hospodářským zázemím. Remízy a kamenné snosy se těžkou mechanizací zaorávaly do vyhloubených jam, odvážely se nebo se planýrovaly. Remízy i kamenné snosy sloužily vedle své biologické funkce jako útočiště drobných zvířat, také jako přírodní větrolamy a vymezující historické linie katastru i jednotlivých majitelů pozemků.

1.5. Klimatologické podmínky

Ovlivnění klimatických podmínek v okrese je způsobeno nadmořskou výškou a velkou členitostí terénu (srážkové stíny, proudění vzduchu, lokální vlhkost, návětrné strany, chladná místa, dlouho ležící sněhová pokrývka). Oblast se pohybuje v klimatickém pásmu CH 4–7, které vyniká velmi krátkým, mírně chladným a vlhkým létem s dlouhým přechodným obdobím, chladným jarem a podzimem. Zimy jsou zde velmi dlouhé, chladné a vlhké s přetrváváním sněhové pokrývky po dobu 3–4 měsíců s průměrnou roční teplotou 5–6 °C [Neuhäuslová–Moravec 1998: 21, 25; el. zdroj CHMI_teplo]. Rozvoji zemědělství nad 800 m n. m. brání hranice izotermy 6 °C, která umožňuje rentabilní pěstování žita. V oblastech pod 800 m n. m. panuje podnebí mírně teplé a nad 800 m n. m. mírně chladné až chladné. V horských oblastech okresu je průměrně až 130 dnů v roce se sněhovou pokrývkou [el. zdroj ČSÚ].

Budování agrárních systémů bylo podmíněno i historickým klimatem. K rozvoji osídlení ve vyšších polohách přispívalo také středověké klimatické optimum v 15. stol. Pozdější postup kolonizace byl motivován především využitím dřevní hmoty a zdroji místních nerostných surovin (zlato, křemen, živce, vápenec, granit).

Klimatická zonace ve vyšších polohách pohraničí tak ovlivňuje i možnosti využití přírodních zdrojů (zej. v zemědělství) a celkovou orientaci subsistenčních

strategií.

Z dlouhodobého měřítka klima omezuje i sezónní možnosti těžby surovinových zdrojů

a komunikační obslužnosti lokalit.

1.6. Hydrologie

Šumava leží na hlavním evropském rozvodí Severního a Černého moře.

Do Severního moře stéká povodí Vltavy, Otavy, Blanice a Volyňky. Území je prameništěm Otavy, Teplé Vltavy, Volyňky. Dlouhodobé srážkové roční úhrny [el. zdroj CHMI]

na nejvíce exponovaných vrcholech hraničního hřebenu dosahují 1 200 mm a nejnižší srážky území od 700 mm.

Šumava je převahou svahů náročnější a náchylnější na způsoby hospodaření s vodou. Zejména pro svá trvale podmáčená území biotopu (systémy odvodňování), silně okyselené rašelinné půdy, přirozené vodní překážky a rozlivová území příp. systémy uměle vybudovaných vodních klauz, zdrží, náпустí a náplavek, umělých kanálů, které kumulovaly jarní návaly vody z tajícího sněhu. Umělých náпустí bylo využíváno také k nadržování vody při potřebě spuštění nebo posilnění toku na náhony k transmisím (mlýny, hamry, brusírny, stoupy) v průběhu celého roku. Zásadně byly zásoby vody využívány pro posilnění splávky dříví v umělých kanálech (Jelení vrchy).

Industriální provozy dokázaly kaskádovitě participovat na jednom vodním toku (např. Losenický potok, Hamerský potok, Volyňka⁸¹) důmyslnými náhony a nadzemním vedením dřevěných vantroků až k transmisnímu zařízení (mlýny, hamry, dřevoobráběcí provozy – soustruhárny, pily, sklárny, stoupy). Hospodářsky využívané byly pak malé vodní nádrže na pastvinách pro potřeby dobytka.

Důmyslné bylo také vedení pitné vody do jednotlivých stavení, které

⁸¹ viz DVD – *Obrazové přílohy* – podsložku *Obr. k textu – Industrie na Volyňce_Sudslavice*, kde jsou pro příklad fotografie z terénního průzkumu objektů a tras náhonů: Všetečkova pila; soustruhárna/mlýn Sudslavice; přádelna – pozdější slévárna Sudslavice.

vyžadovalo podchycení prameniště a vytvoření zásob v nádrži (kaskádě nádrží – v terénu zachyceno v oblasti tzv. Velkého domu na Michlovce u Lipky), ze které pak bylo po spádu vedeno dřevěné, vrtané potrubí (např. na Huťském dvoře vedení od studny a potočným náhonem nebo v sousedství na bývalém Heuberger Hof zásoba vody v rybníčku) do stavení k potřebě jeho obyvatel i ustájeného dobytka. Autorka se již podrobněji zabývala ve své bakalářské práci terénním průzkumem a dokumentací těchto drobných vodních děl a vodohospodářství ve vztahu se zázemím huťských okrsků skláren na Vimpersku. Na DVD viz složku *Obrazové přílohy* – podsložku *Obr. k textu – BP 2008 IK_Environmentální metody*, kde je na několika sklářských lokalitách dokumentované vodohospodářské zázemí.

Na Stögrově Huti u Volar⁸² je u stavení dochován haltýř s protékající vodou a kaskádou rybníčků (na DVD viz složku *Obrazové přílohy* – podsložku *KATALOG lok. okr. PTA – STÖGROVA HUŤ*. Na statku č. p. 194 v Brixových Dvorech u Volar je dodnes protékající voda přiváděna původním, podzemním vedením trubkou ze studny do kamenky v průjezdu.

V poválečných letech a zejména v pozdějším tlaku intenzifikace zemědělské výroby (ca 60.–70. léta 20. stol.) byla prováděna rozsáhlá vodohospodářská díla (meliorace), která měla za úkol odvést přebytečnou vodu z podmáčených částí luk a polí, aby byla zvýšena jejich využitelnost v co největší ploše. Při dlouhodobém neudržování sítě meliorací (betonové skruže a roury se zanášely) docházelo k opačnému efektu místního podmáčení.

V příloze DVD viz složku *Obrazové přílohy* – podsložku *Obr. k textu – Meliorace*, kde jsou na příkladech lokalit (Borová Lada, Pravětín, Račí, Skláře, Šerava) sítě (červeně) evidovaných meliorací [el. zdroj Meliorace].

V lesích byly z podmáčených oblastí (včetně rašelinišť) pro zvýšení plochy výtěžnosti prováděny až 3 m hluboké odvodní strouhy. Tyto zásahy na dlouhou dobu poškodily lokální ekosystém, biodiverzitu např. vrchovištních rašelinišť (Nové Hutě – Staré borkoviště, Na Mokřině, Churáňov – Malý Polec). V současné době NP Šumava provádí rekultivační program těchto odvodňovacích zásahů v těch

---

⁸² viz s. 149–153 v publikaci věnované městu Volary: [Walter–Kindermann, 2004]. O písňové kultuře Volarska s autentickým nářečím viz soubor písní v sešitu: *Heimat – Lieder*. Förderverein Wallern/Böhmerwald e. V. Wiesbaden.

nejcennějších lokalitách.

1.7. Geobotanika

Na mapě potencionální přirozené vegetace je predikován v zájmové oblasti porost v taxonech květnatých, acidofilních bučin a jedlin, klimaxových podmáčených smrčin, rašelinných smrčin, komplex horských vrchovišť a rašelinišť [Neuhäuslová a kol. 1997].

Přirozenou skladbu lesního porostu a odlesněných území ovlivnila zejména středověká kolonizační těžba a pozdější záměrná výtěžnost dřevní hmoty pro potřeby industrie (potaš, sklářství, palivové a stavební dříví).

V 15. a 16. stol. se zde projevila zvýšená hospodářská činnost rodu Rožmberků (území kláštera Zlatá Koruna, Prachatice a později i panství Vimperk) [Hajník 1991: 30].

Od 17. stol. vznikalo trvalé osídlení ve vyšších horských partiích (dřevařské osady), kde bylo zemědělství jen doplňkem obživy. Prvně zakládané dřevařské osady (Křišťanov, Nová Pec, Krásná Hora, Knížecí Pláně, Modrava, Tetov) však měly ještě více zemědělský charakter [Vondruška 1989: 21–22]. Udržování rozlehlých míst kulturní krajiny novověku na Šumavě, zejména bezlesí (mýtiny a pastviny) zaručovalo pastevectví⁸³ (v oblasti Šumavy méně využívaného sezónního pastýřství, tak jak je dokumentováno v Krkonoších), kdy dobytek spásal v tzv. lesní pastvě i semenáče (viz *DVD – Obrazové přílohy – Katalog lok. okr. PTA – BUČINA*). Meze a louky byly pravidelně spásány a tak přirozeně přihnojovány. Včasné nasušení sena i otav (slámy či lesní hrabanky na podestýlku) jako zásoby potravy pro ustájený dobytek přes zimu bylo jednou ze zásadních hospodářských činností a někdy rozhodovalo i o přežití rodiny.

Od raného novověku se datují počátky umělé ochrany a obnovy lesů. Např.

⁸³ Pro oblast Bavorska viz sborník Böhm, Maximilian–Hacker, Heinrich–Heimrath, Ralf a kol. (Hrsg.) *Auf der Hut. Hirtenleben und Weidewirtschaft*. Schriften Süddeutscher Freilichtmuseen, Band 2. Amberg: Verlag Oberpfälzer Freilandmuseum Neusath-Perschen. ISBN 3-928354-11-6. K tomuto tématu se vztahuje i drobná publikace Ortmaier, Martin–Peschl, Walter–Seibold, Reiner *Waldschafe und ihre Welt*. S. 1.: Freilichtmuseum Finsterau, 1992. ISBN 3-9800400-8-9.

Vimperské panství bylo pod správou rodu Schwarzenberků, kteří v r. 1663 vydali instrukce pro hospodaření v lesích, v r. 1715 lesní řád a v r. 1763 založili první lesní školky [Jiráček 1998: 36–37]. Skladbu porostu také dalekosáhle ovlivnily přírodní katastrofy, jako byla vichřice v letech 1710 nebo literárně zpracovaná následující kůrovcová kalamita (r. 1870), tzv. „zlatá doba broučka“, je v románech Karla Klostermanna: „Črty ze Šumavy“ (1890), „V ráji šumavském“ (1893), „Zmizelá osada“ (1921).

Novodobě orkán Kyrill v r. 2007 a do současnosti z důvodu převládající „politiky“ monokulturnosti skladby okyselujících, rychle rostoucích smrčín opětne, katastrofální přemnožení lýkožrouta smrkového.

2. Struktura osídlení

2.1. Kolonizace území

Hlavní veličiny pro konstrukci staveb jsou podmíněny jednak charakterem terénu, lokálními klimatickými podmínkami, komunikačními možnostmi, dostupností stavebního materiálu, ale také účelem samotné stavby a vlastnickými poměry (movitostí). Samotný typ sídel také určoval návaznost plužin. Pro podhůří Šumavy je převládajícím typem typ návesní a pro vyšší polohy Šumavy pak původem novodobější typ řadové vsi (stavby podél komunikace). Pro horské oblasti je typické převládnutí rozptýleného typu sídel s nepravidelnou zástavbou (např. Černá Lada, Knížecí Pláně, Pláně u Nových Hutí, Šindlov). Pro většinové německé obyvatelstvo byly typické roubené chlívové domy⁸⁴.

Tento sídelní typ byl často stavěn v oblastech zasažených pohybem a kolonizací

---

⁸⁴ viz Mencl 1980: 504–505. Chlívové domy jsou také dochované ve skanzenech v Bavorsku (Museumsdorf Bayerischer Wald – Tittling a Freilichtmuseum Finsterau) viz publikace: Hölt, Georg *Museumsdorf Bayerischer Wald. In der Liste National wertvolles Kulturgut. Chronik 1974–2004*. 2. Auflage. Tittling: Verlag Dorfmeister, 2004. ISBN 3-927218-71-5; *Museumsbegleiter durch das Museumsdorf Bayerischer Wald*. 16. neu konzipierte, überarbeitete und erweiterte Auflage, 2009. ISBN 3-927218-69-3; Ortmaier, Martin *Freilichtmuseum Finsterau. Die Bauernhäuser und ihre Geschichte*. Passau: Dietmar Klinger Verlag, 2006. ISBN 978-3-932949-87-6.

sklářských a dřevařských dělníků v 17. až 1. pol. 19. stol.

Vzestup těžby dřeva podpořil v 18. stol. největší nárůst osídlení v horských oblastech. Dřevo⁸⁵ představovalo významný zdroj příjmů pro vrchnost a jeho volná plávka (úsek Vyšší Brod–Český Krumlov) je doložena již k 15. stol. Trend postupujícího odlesnění z horských oblastí může ilustrovat plavební nařízení posledního pána z Rožmberků, Petra Voka, který jej vydal r. 1592 na splavení 15 000 m³ polen. Se zvyšující se poptávkou dřeva bylo postupně do 18. stol. upravováno koryto Vltavy až k Horní Vltavici ve Vimperském revíru. Ze 16. stol. jsou dochovány zprávy o plávce dříví na Otavě, Křemelné, Roklanském potoku a Vydře [Landa 2003: 583].

Dřevařské a ještě částečně zemědělské osady byly zakládány na přelomu 17.–18. stol. Vrchnost zvýhodňovala dřevařům mzdy, dávala deputáty dřeva, levný pronájem půdy i příspěvky na postavení domu. Na vimperském panství Schwarzenberků mezi léty 1790–1825 vznikly nové osady (např. Uhlíkov, Josefův Důl, Tetov) nebo se navyšoval počet domů ve stávajících osadách (např. Michlova Huť o 15, Zátoň o 40, Adlerova Huť o 21, Knížecí Pláně o 48 domů. Přelom 18.–19. stol. znamenal na Šumavě dosažení horní hranice osídlení [Vondruška 1989: 22, 26].

Postup kolonizace je dokumentovatelný po staletích v několika fázích (kolonizace, zahušťování území, další kolonizace a dokončení osídlení v nejvyšších polohách). Přehledové mapy postupu kolonizace obcí po staletí viz *DVD – Mapové přílohy – GIS-mapy – výstupy .jpg z GIS*.

2.2. Onomastický průzkum

S likvidací sídel v hraničním pásmu po roce 1945 zmizela tvář kulturní krajiny a také pomístní jména, která tvořila součást přežívající paměti míst a i jako doklad postupné kolonizace po staletí kultivované horské krajiny. Tato jména korelují se způsobem užívání a chápání místa trvalými obyvateli, jeho exploatací,

⁸⁵ Včetně sekundárního zpracování dřevní hmoty (dřevěné uhlí, potaš, dehet) na místě těžby. K uhlířství viz Ortmaier, Martin *Kohlbrennen. Schriften des Freilichtmuseums Finsterau*. 2. Auflage. Grafenau: Morsak Verlag, 1990. ISBN 3-87553-288-0.

„ontologií“ nebo jinou lokální charakteristikou.

Pro doplnění toponym, oikonym a anoikonym byl využit web s databází německé literární tvorby obyvatel Šumavy „*Kohoutí kříž*“ [el. zdroj Kohoutí kříž] a příslušná literatura.

V Českých zemích probíhala od 13. stol. tzv. vnitřní kolonizace, na kterou ve vyšších polohách (v 2. pol. 12. stol.) upozorňují místní jména v okolí Vimperka (Sedlec u Dolan, Bošice, Čábuze) [Šmilauer 1960: 105].

Postup kolonizace na Vimpersku, které bylo ve 13. stol. pod správou pánů z Janovic (Purkart z Janovic obdržel pohraniční hvozď kolem r. 1260 jako léno od Přemysla Otakara II.) dokumentuje listina z r. 1359. Jsou zde postupně vyjmenovány nově založené kolonizační vesnice. Pro jejich správu i celé oblasti byla vzápětí (mezi lety 1260–1263) zahájena stavba hradu Winterberg [Hajník 1991: 15–16]. Ve 14. stol. se na Vimpersku rozvíjí sklářství (ve zmiňované listině je k r. 1359 zmiňována Sklenarzowa Lhota – dnešní Skláře). Tento fenomén zakládání sklářských hutí je pak plně rozvíjen od 16. stol. (např.

v urbáři vimperského panství je k r. 1581 uvedeno na šest majitelů sklářských hutí). Při svém založení získala huť obvykle jméno od svého majitele. Změnou vlastníka se tak změnilo i jméno huti. To většinou přecházelo na osadu, která vznikla v místě sklárny

[o. c.: 31]. Jméno sklárny se projevilo v názvu osady přívlastkem „*Huť*“. Po přemístění sklárny na nové stanoviště byly přejmenovány osady na „*Stará Huť*“. Dle své polohy byly také rozlišovány Hořejší nebo Dolejší. Byly pojmenovávány také podle vodních toků,

v jejichž blízkosti stály (Helmbašská, Vltavská), údolí, vrchů (Huť pod Boubínem, Kubova Huť) nebo převažujícího výrobního sortimentu (Šeravská pateříková huť, Vltavská zrcadlová huť). Zpravidla však přejímaly sklárny jméno po svém majiteli, příp. huťmistru (Adlerova, Magerlova, Korkusova, Schlemarova ...) nebo v menší míře po jejich křestních jménech (Kryštofova huť po Kryštofu Plechingrovi, Michlova huť po Michaelu Müllerovi, Tomášova huť po Tomáši Rygnciklovi ...). Sklárny byly z utilitarizmu pojmenovávány

i na počest vrchnosti. Příkladem je Filipova Huť pojmenovaná po majiteli panství Filipu Kinském) [Fröhlich 1993: 170–172].

Primární kolonizace – proces osidlování probíhající ve 13. a 14. stol. byla národnostně zčásti česká a zčásti německá. Německá kolonizace vycházela z Horního Rakouska a na Prachaticku ji dokumentují ve 14. –15. stol. v písemných dokladech německá jména obcí, která typicky odráží činnost při mýcení lesa. Nejčastěji jsou to jména končící

na –stift, –schlag, –heid, –berg. Mezi další koncovky, které vyjadřují primární kolonizační činnost v zalesněném území jsou –reut a –schlag. /'reod' znamenalo starohornoněmecky 'vymýcené území', apelativum 'slag' má v češtině význam 'paseka' [o. c.: 12, 24–25].

Mezi další toponyma, kterými je možné zpřesnit časovou a geografickou linii vrstev osídlení, jsou lokality s názvy Újezd (ca 121 lokalit zakládány na konci 12. stol.) a Lhota (ca 322 lokalit v 13. stol.) (názory od E. Schwarz, V. Novotný, V. Šmilauer). Újezdy byly vymezovány pravidelným objetím pozemků za pomoci svědků již od 10. stol. (přejato H. Jireček). Při zakládání vsí je charakteristické přejímání jména vytyčeného újezdu. Geograficky jsou nejčastěji v okrajovém lesním pásmu staršího sídelního území Čech (přejato od J. Lippert). Nejčastěji jsou újezdy v západní části Čech a na jihu v bývalém Prácheňsku. Lhoty jsou zase nejvíce v jihovýchodních a jižních Čechách. Toto zjištění koreluje s průzkumem V. Šmilauera, který Újezdy nenašel v později osídlovaných oblastech (Českomoravská vrchovina, Podkrkonoší a Pošumaví).

Újezdy vytyčovaly kolonizaci nekultivované krajiny a jejich hranice byly zprvu tvořeny pomocí přírodních linií, jakými byly vodní toky nebo cesty, a výraznými body (solitéry) signifikantních přírodních útvarů (skalní výchozy, homole). Teplý [1933: 37] cituje z dopisu úředníka Víta Kozy na Vintřberce, který je adresován jeho Milosti Petru Vokovi z Rožmberka v r. 1578, v kterém mu oznamuje, že Němci z Bavor „sobě nové hranice na dřevích vysekavší poznamenati dali“ a to dvě míle než bylo „zvykem“. Nejlépe zná hranici mlynář z Klášterce, který má potoky k obhospodařování ještě od pana Petra Malovce.

Na konci 14. stol. s přetrvávající stagnací do 2. pol. 16. stol. se z důvodů hospodářské krize, častých morů a válek v Německu zastavuje kolonizační postup. Lhoty dokládají proces vrcholné kolonizace domácího obyvatelstva ve zbývajícím, obtížněji dostupném terénu ve vyšších polohách s méně bonitní půdou. Na této vymýcené půdě byli noví osadníci osvobozeni na jistou lhůtu od daní vrchnosti. Byli tzv. „na lhotě“, kde se drželo lhotní právo. Feudálové a drobná šlechta se tak snažili racionálně přistoupit k využití půdy v okrajových částech svých katastrálních území [Boháč 1974: 4–6, 8–10].

Obce byly na Prachaticku při svém založení české, ale už na přelomu 15.–16. stol. podléhají germanizaci. Na Vimpersku k tomuto fenoménu dochází později s doklady ze 17. a 18. stol. (např. Skláře r. 1625 Glashütten, Solná Lhota r. 1720 Salzweg, Zátoň r. 1687 Schattawa etc. [Hajník 1991: 18–19]. V rámci této sekundární kolonizace vzniká na Vimpersku nejvíce obcí [o. c.: 33].

3. Komparace sídel a oblasti před a po roce 1945

3.1. Porovnání oblasti na současném a poválečném leteckém snímkování

Výchozí fáze postupné proměny osídlení pohraničí jako vytyčené téma projektu je vypracována excerpcí archivních fondů na německé straně. Podchyceny jsou přímé odkazy ze soukromých zdrojů vlastních aktérů mikrohistorie v pohnuté době druhé světové války. Komparativní materiál je doplněn z české strany o on-line přístupné databáze a příslušnou literaturu.

V digitální příloze ve složce „*Letecké snímkování*“ lze porovnat černobílé letecké snímkování celku zájmové oblasti (okr. Prachatice) z r. 1949, 1951, 1952 z mapových podkladů uveřejněných na Kontaminace.cenia.cz [el. zdroj

Kontaminace] a barevného snímkování z r. 2011 z mapových podkladů tamtéž příp. Mapy.cz [el. zdroj Mapy]. Současné letecké snímkování může naznačit převládající trendy ve vývoji sídelní krajiny

a krajiny samotné od r. 1945. Časový rozdíl jedné generace poskytuje dostatečný odstup pro konstatování celkového vzhledu krajiny a sídel. Zahrnuta je tak i „postupující tolerance/intolerance“ každé dekády druhé pol. 20. stol., která nezakročila (neměla prostředky/kapacitu) vůči postupující sukcesi nebo demolici, zániku sídel. Výsledný stav

a vzhled krajiny po více než 65 letech je také výsledkem převládajících tendencí, které byly nastartovány po válce a jejich směr byl nadále udržován nebo tolerován. K rezistenci nebo regresivnímu trendu zániku původních sídel dochází až v 21. stol. v lukrativních oblastech

s novou výstavbou, obzvláště pensionů, naddimenzovaných vícegeneračních rodinných domů, srubů, typizované výstavby apod. (Borová Lada, Kvilda, Horská Kvilda, Filipova Huť, Nové Hutě, Modrava, Zadov, Kubova Huť - viz na DVD – *Obrazové přílohy – KATALOG LOKALIT – Kubova Huť – Foto. souč. – Kubohütte_6.4.2007*. Tento trend umožnil také vývoj společnosti ve vnímání transformovaných hodnot a životního stylu (převládající společenské paradigma). Šumava je nyní oblastí vhodnou pro trávení volného času sportem a turistikou⁸⁶ nebo k rekreaci ve zdraví prospěšném horském prostředí. Poptávka trhu, společenská a politická změna režimu se tak odráží i ve změnách

a lukrativnosti územních plánů v katastrech obcí. Oblasti bývalého pohraničí tak nabývají na své hodnotě a poskytují i nové možnosti obživy, ve svém důsledku změny charakteru sídelní kultury. Subsistenční strategie v pohraničí jsou tak propojeny nejen s geologickými, pedologickými, klimatologickými danostmi regionu, ale i společenskou změnou, politickým klimatem (socialismus/demokracie, uzavření hranic vs Schengenský prostor), celkovým HDP státu, preferenčními zájmy a rámci

---

⁸⁶ Rozvoj horské turistiky započal na Šumavě již za dob spisovatele Karla Klostermanna, který otevřel skrze své literární dílo krásy, bídu a tajemství Šumavy. Rozvoj turistiky podpořil Český klub turistů, který inicioval značení turistických tras a síť turistických chat, přístřeší. Vznikají i první průvodci turistů. Nejoblíbenější byl ve své době Borovský, F. A. *Řivnáčův průvodce po Šumavě. Zevrubný popis celé Šumavy, její svahů, blízkých důležitých měst a krajin a pohoří Novohradského*. Praha: nákladem knihkupectví F. Řivnáče, 1883. Počátky a rozvoj sportu na Šumavě je svou vlastní kapitolou.

hodnot směřování (evropské i vnitřní podpory projektů) státní politiky, sociální skladbou a rozvrstveností obyvatelstva (mobilita tříd) v neposlední řadě tržními mechanismy (nabídka/poptávka vs. zaměstnanost) se sociálními tlaky na společnost (migrace/emigrace).

Z krajinnotvorného hlediska si lze na zkoumaném územním celku všimnout nárůstu lesního pokryvu, ztracené pestrosti polních partií, krajinnotvorných prvků v podobě remízů, zárůstu geometricky vytěžených lesních ploch obkreslujících zárůst vegetací reliktních remízů a kamenných snosů na polích. Fragmentárně jsou nově pokryty lesním porostem i náhorní plošiny se sídly (Kvilda; Borová Lada, Pláně u Nových Hutí, Volary) s původními, rozsáhlými pastvinami. K dalším trvale odlesněným územím patří sídelní koridor Horní Vltavice–Lenora–Vlčí Jámy–Strážný. Nejmarkantnější nárůst vegetace lze pozorovat v bezprostřední blízkosti hranice (Dolní Světlé Hory, Stodůlky u Strážného, Knížecí Pláně a Bučina u Kvildy). Viditelné zúžení až úplný zárůst lesním společenstvím je v koridoru úseku Zlaté stezky mezi Vimperkem, Kubovou Hutí a Horní Vltavicí.

V obecném měřítku lze konstatovat v časovém horizontu 50. let postupnou sukcesi lesního porostu oproti poválečnému stavu, zánik členitosti antropogenních krajinných reliktních (remízy, snosy, polní cesty, drobné polnosti) a zvětšení zastavěné plochy zejména městských aglomerací. Celkový zánik sídelní kultury obcí při hranicích. V příhraničních zakázaných územích je do současnosti viditelný nárůst vegetace a geometrická linie průseků vedené státní hranice. K nejmarkantnější ztrátě osídlení došlo v oblasti Stodůlek u Strážného, Knížecích Plání a Bučiny viz fotografie v digitální příloze ve složce „*Letecké snímkování*“ *BučinaKnížecíStodůlky_1949* a *BučinaKnížecíStodůlky_2011*.

3.2. Porovnání sídel na současném a poválečném leteckém snímkování

V digitální příloze ve složce „*Letecké snímkování*“ lze dále porovnat poválečné černobílé letecké snímkování vybraných obcí (Arnoštov a Vyšný, Borová

Lada, Černá Lada, Horní Vltavice, Knížecí Pláně, Kvilda, Libínské Sedlo, Milešice, Nový Svět u Borových Lad, Paseka u Borových Lad, Prachatice, Sedmidomí a Spálenec, Strážný, Svinná Lada, Šindlov, Vimperk, Volary) se stavem k roku 2011. Tyto obce jsou průřezem jak velikostně, tak polohově a povahově odlišných (svým historickým vývojem) sídel vytyčené oblasti. Porovnána jsou větší sídla (Strážný, Vimperk, Volary), která dodnes tvoří komunikační páteřní síť oblasti, která je dále zahušťována sídly marginálnější povahy i velikostí.

Arnoštov: 1. písemná zmínka r. 1808, v r. 1869 s 254 obyvateli a 15 domy, v r. 1910 s 318 obyvateli, v r. 1950 37 domů se 70 obyvateli, v r. 1961 s 80 obyvateli a ca 14 domy [el. zdroj Lexikon].

Znatelný je zde úbytek domů předně ve středu osady. Dominantou bývalého centra osady byl dodnes zachovalý, několikapatrový správní objekt bývalé sklárny. Lesní porost se zde udržel v bývalých hranicích. Několik samot severně od osady podél cesty se zachovalo ve své původní poloze. V dnes jednolitěm pásu louky u lesa byla četná políčka. Chalupy v loukách západním směrem k Vyšnému téměř zanikly. Ze samot Vyšný je dodnes zachován jen jeden uzavřený dvorec.

Černá Lada: 1. písemná zmínka r. 1790, v r. 1869 se 179 obyvateli a 21 domy, v r. 1910 s 211 obyvateli, v r. 1950 20 domů s 20 obyvateli, v r. 1961 s žádnými obyvateli a ani domy [el. zdroj Lexikon].

Zcela zde mizí roztroušené sídelní jednotky, až na několik chalup při hlavní komunikaci. Nadpoloviční zárůst lesní vegetací je znatelný ve východní části bývalé osady. Znatelné je také scelení ploch lánů, které nezvýrazňuje zárůst. Došlo zde k zrušení remízů a kamenných snosů.

Borová Lada: 1. písemná zmínka r. 1790, v r. 1869 se 1 254 obyvateli a 112 domy, v r. 1910 s 1 032 obyvateli, v r. 1950 153 domů se 135 obyvateli, v r. 1961 se 126 obyvateli a 66 domy [el. zdroj Lexikon].

Posunulo se předválečné centrum obce, které je nyní v místě křižovatky

s místním obecním úřadem. Obec doznala nárůstu zástavby a to zejména v západní části, kde je několik řadových, třípatrových bytových domů socialistické výstavby s plechovými střechami. V současné době byl v územním plánu schválen nový blok výstavby horských apartmánů ve východní části obce, kde tak vznikla samostatná, typizovaná čtvrť na zelené louce, která se vzhledově snaží napodobit vybrané segmenty tradiční stavební kultury regionu a udávat tak současnou představu o stavebním koloritu a vzhledu nově vznikající šumavské zástavby (obložení štítů dřevem natřeným hnědou barvou, sedlová střecha pokrytá šindelem, příp. oplocení z odkorněných klád) viz na *DVD – Obrazové přílohy – KATALOG LOKALIT – BOROVÁ LADA – Foto. souč. – Horské apartmány.doc*). Dalším příkladem typů nové výstavby za všechny může být nová srubová stavba s prosklenými plochami v čele a atypickým prodloužením jedné strany střechy s neúměrně masivním oplocením kamennou zdí kolem celého pozemku. Tento dominující dům na křižovatce tvoří kontrast k citlivě zrekonstruované původní chalupě, která zachovala typické stavební prvky (malá okna s křížovým dělením, tvar štítového přesahu šindelové střechy s háky přidržovanou kládou proti sesuvu sněhu (zimní zateplující vrstva střechy), zachovanou zadní hospodářskou částí v podobě stodoly s dvoudveřovými vraty, neoplocení pozemku kolem domu. Z krajinného rázu zmizela členěná políčka, z kterých jsou jednolitě louky (stavební parcely).

Horní Vltavice: 1. písemná zmínka r. 1359, v r. 1869 s 509 obyvateli a 49 domy, v r. 1910 se 492 obyvateli, v r. 1950 73 domů s 239 obyvateli, v r. 1961 s 260 obyvateli a 58 domy [el. zdroj Lexikon].

Lze pozorovat zárůst vegetace a proměnu oraných polí v pastviny. Zmenšila se i plocha nejvýše ložených luk v katastru obce, zárůst polí v povodí Teplé Vltavy. V severní části obce je markantní nárůst velkokapacitních hospodářských budov (JZD) a technických areálů, který dokumentuje změnu stylu hospodaření a orientace na nově prosazované koncepty kultivace kulturní krajiny.

Knížecí Pláně: založení r. 1792, v r. 1910 s 534 obyvateli 67 domy [Záruba–Koblasa 2000].

Lze pozorovat téměř 100% úbytek osídlení se zárůstem bývalých linií luk a políček, která jsou tak zvýrazněna.

Kvilda: 1. písemná zmínka r. 1345, v r. 1869 s 1 121 obyvateli a 85 domy, v r. 1910 s 858 obyvateli, v r. 1950 144 domů se 192 obyvateli, v r. 1961 s 227 obyvateli a 54 domy [el. zdroj Lexikon].

Na území katastru obce došlo k zárůstu lesní vegetace. Viditelný je i nárůst zástavby a to zejména v centru obce, kdy se z jednořadé stavební dispozice zahušťuje na víceřadou kolem hlavních komunikací. Nárůst postupuje západním směrem. Demolice samostatných chalup je znatelná hlavně v jižní a jihozápadní části obce. Čtvrť Vilémov zůstává téměř v původní podobě. Lze si povšimnout vzhledem k nepříznivému klimatu také menšího využívání pozemků na drobná políčka např. oproti Volarům. Z větší části jsou využívány plochy jako pastvy nebo senosečné louky.

Libínské Sedlo: 1. písemná zmínka r. 1351, v r. 1869 s 314 obyvateli a 37 domy, v r. 1910 s 331 obyvateli, v r. 1950 56 domů se 156 obyvateli, v r. 1961 se 113 obyvateli a 22 domy [el. zdroj Lexikon].

Poválečný počet domů se zmenšil více než o polovinu. Dnešní zástavba (r. 2001 se 45 domy) se ale vyrovná stavu po válce. Na tomto stavu má zřejmě podíl poloha obce v blízkosti Prachatic, okresního města. V terénu je dodnes na levé straně obce dobře zviditelněná zachovalými remízky, podélná rozdělení záhumenků, které se táhly od domů k lesu. Tento ráz původní krajiny není zachován na pravé straně obce, kde došlo k sjednocení původních záhumenicových lánů v celistvou plochu louky.

Milešice: K r. 1921 je v rozsáhlém katastru evidováno na 191 domů se 1 002 obyvateli [el. zdroj ZO].

V současné době je v Milešicích zachováno do 5 domů. Zdejší roztroušené osídlení zcela zaniklo. K bývalému centru radiálně směřují jen linie lánů zvýrazněné zarostlými remízky. Lesní pokryv se zde mírně zvětšil. Krajina si zachovala své původní dělení polností v okrajových částech katastru. K radikální proměně v podobě zárůstu lesem došlo v druhé linii odlesnění blíže úbočí Boubínu, kde je dnes téměř kontinuální les.

Nový Svět u Borových Lad: 1. písemná zmínka r. 1760, v r. 1869 s 237 obyvateli a 26 domy, v r. 1910 s 356 obyvateli, v r. 1950 56 domů s 93 obyvateli, v r. 1961 se 104 obyvateli a 9 domy [el. zdroj Lexikon].

V katastru obce došlo k redukci samot (na 10 chalup) roztroušených v loukách západním směrem od centra. Zde také došlo k pokročení lesního porostu. Centrum obce se při silnici zahustilo novou výstavbou. Znatelná jsou původní dělení na políčka. Stav původního odlesnění v katastru obce zůstává téměř obdobný. Zničen byl původní hřbitov blízko centra obce a bývalý kostel sv. Martina (destruován).

Paseka u Borových Lad: 1. písemná zmínka r. 1760, v r. 1869 se 179 obyvateli a 19 domy, v r. 1910 s 277 obyvateli, v r. 1950 45 domů s 18 obyvateli, v r. 1961 s 19 obyvateli a 1 domem [el. zdroj Lexikon].

Na přiblíženém leteckém pohledu z r. 1951 jsou viditelné ruiny (obvodové zdivo s příčkami beze střech) bývalých stavení v centru obce, které zcela zaniklo. Zanikly i roztroušené chalupy v severní části osady. Hranice lesa a původních luk udržena v původním rozsahu. Znatelný zárůst nastal v severní části katastru osady, kde dodnes zbývá jen mýtina se stavením č. p. 37 Najmanka (podle posledních rakouských obyvatel). Od r. 2004 je v těchto místech chráněná přírodní rezervace přirozeně se vyvíjejících společenstev rašeliniště Najmanka (vedle 289 dalších nyní chráněných rašelinišť na Šumavě) [el. zdroj NP].

Prachatice: 1. písemná zmínka r. 1312, v r. 1869 s 3 617 obyvateli a 348 domy, v r. 1910 s 4 523 obyvateli, v r. 1950 ? domů s 4 471 obyvateli, v r. 1961 se 4 854 obyvateli a ? domy [el. zdroj Lexikon].

Město oproti poválečnému rozsahu zástavby značně nabylo po celém obvodu středověkého jádra, které je sevřeno obvodově hradbami. Konkurencí středověkému charakteru města je svým rozsahem západním směrem navazující, geometricky řešený segment centrálního panelového sídliště. Na okrajích města byly vybudovány rozlehlé výrobní závody a sportoviště, zdravotnické zařízení. Zástavba rodinných řadových a bytových domů se kumuluje na východní straně. Les je udržován ve svých původních hranicích.

Sedmidomí a Spálenec: Založeno v 16. stol. jako dřevařská osada (těžba dřeva pro sklárnu v Arnoštvě). Předválečný počet obyvatel kolem 500. Dnes je zachováno jen pár původní chalup, které slouží rekreaci. Ostatní chalupy byly zdemolovány [el. zdroj ZO].

Střed obce téměř zanikl jakož i roztroušené samoty v katastru obcí. Příroda si zde ale uchovala téměř původní podobu (rozsah lesa).

Strážný: 1. písemná zmínka r. 1359, v r. 1869 s 2 201 obyvateli a 221 domy, v r. 1910 s 1 925 obyvateli, v r. 1950 255 domů s 162 obyvateli, v r. 1961 se 137 obyvateli a 57 domy [el. zdroj Lexikon].

Pozorovatelný je lesní zárůst a zbytnění vnitřních ostrovů vegetace se zvýrazněnou kresbou dřívějšího dělení půdy. Zachováno zůstalo, i když v jedolité ploše, deset zubovitých, záhumenicových polností severně nad uliční obcí Řasnicí. Obec Strážný i okolní obce nabyly velikosti zejména hospodářskou zástavbou (JZD) na okraji.

Svinná Lada: 1. písemná zmínka r. 1760, v r. 1869 se 143 obyvateli ve 14 chalupách, v r. 1930 se 191 obyvateli, v r. 1950 ca 36 chalup s 25 obyvateli, v r. 1961 s 19 obyvateli, v r. 1970 evidováno jen 6 chalup a 8 obyvatel [el. zdroj

Lexikon].

V současné době se úměrně rozrůstá počet (do deseti) nové zástavby mezi původními chalupami při jedné straně cestě u bývalého borkoviště (dnes chráněné Chalupské slatě s plovoucími ostrůvky). Borkoviště prochází postupnou přírodní rekultivací po intenzivní těžbě rašeliny. Méně znatelné jsou geometrické jizvy těžebních pásů. Na druhé straně cesty byla malá políčka, která jsou dnes loukou.

Šindlov: 1. písemná zmínka r. 1760, založena jako dřevařská osada na Schwarzenberském panství v r. 1869 s 237 obyvateli, v r. 1910 s 356 obyvateli, v r. 1950 ca 15 chalup s 96 obyvateli, v r. 1961 se 104 obyvateli, v r. 1970 evidovány jen 3 chalupy a 8 obyvatel [el. zdroj Lexikon].

Úbytek chalup v obci je viditelný v části katastru obce s pro Šumavu typicky roztroušenými chalupami v západní části luk. Z původního centra obce (čtyř velkých stavení v centru u křižovatky) se dochovalo jen torzo jedné části statku, na kterém je v současné době dostavěn dům. Pohnutý poválečný osud a využití měla i místní kaplička se stanovou šindelovou střechou ukončenou na vrcholu oplechovanou lucernou s cibulí.

Vimperk: 1. písemná zmínka r. 1264, v r. 1869 s 3 520 obyvateli a 262 domy, v r. 1910 s 5 253 obyvateli, v r. 1950 469 domů s 3 960 obyvateli, v r. 1961 se 4 785 obyvateli [el. zdroj Lexikon].

Město se značně rozrostlo zejména ve své části Vimperk II a III., v prostoru mezi nimi a expanzí osídlení západním směrem za zámek před čelem středověkého, předsunutého, obranného systému zv. Haselburg s válcovitou věží a zpevněnými hradbami. Zárůst vegetací propojil lesy v kompaktní plochy a severním směrem expandoval na hůře dostupné svahy údolního koridoru po toku Volyňky severním směrem na Strakonice. Členitost obdělávaných polí v samé blízkosti města je zachována ve zvýrazněné kresbě remízového zárůstu. Nejviditelnější nárůst vegetace je pozorovatelný západně a jižním směrem údolí Volyňky a Kláštereckého potoka.

Volary: 1. písemná zmínka r. 1359, v r. 1869 s 2 712 obyvateli a 263 domy, v r. 1930 s 3 905 obyvateli, v r. 1950 s 521 domy s 2 383 obyvateli, v r. 1961 s 2 869 obyvateli a 413 domy [el. zdroj Lexikon].

Lze pozorovat min. o 30 % zvětšený zárůst okolních lesů. Viditelné změny doznalo také scelování políček nebo jejich zárůst do celistvého travního porostu. V bližším měřítku došlo ke zvětšení i výrobních ploch jižně od města. Znatelný je i úbytek roztroušených seníků na katastrech luk. Na východě je zahuštěna zástavba malým, panelovým sídlištěm a na západě přibývají plochy sportovišť. Modernizuje se také samotné centrum⁸⁷ a doplňují se uzavřené vilové čtvrtě na okrajích nebo v meziprostorech.

Ve Volarech, zejména roztroušených usedlostech v loukách (Brixovy Dvory, Stögrova Huť, Myslivny, Sipplovy Dvory) zůstávají jednotlivá stavení víceméně v zachovalém stavu. Některá z nich jsou stále v plném hospodářském provozu (chov koní, krav, ovcí, koz a drobného zvířectva) se stájemi, seníky i přilehlými loukami na sena. V drobnějším rozsahu je zde zachována i zemědělská činnost. Tuto rezistenci zde uchovává nebo prodlužuje několik rozvětvených novoosídleneckých rodin z Bulharska a Rumunska. Ti se snaží udržet vedle svých „českých“ sousedů svá drobná hospodářství a přejali tak většinou bez větších přestaveb a investic jejich potřebám vyhovující statky po odsunutých obyvatelích. Částečně měli své hlavní nebo částečné úvazky u státních podniků: Lesy nebo JZD, příp. výrobní a dřevozpracující podniky. Jejich přizpůsobení drsnějším klimatickým podmínkám v horském prostředí proběhlo i orientací zej. na chov drobného zvířectva (slepice, králíci, kozy, ovce), protože bonitnost půdy a charakter okolních, podmáčených luk neumožňuje pěstování náročnějších plodiny a zeleniny (kukuřice, rajčata, papriky), tak jak byli zvyklí ze svých domovin.

3.3. Závěr z komparace sídel

---

⁸⁷ [Walter–Kindermann 2004: 57–59 je možné porovnat na snímcích proměnu zástavby náměstí z r. 1863 a o století později.

Prezentována je místopisná mapa zkoumaného území v GIS (viz *DVD – Mapové přílohy – GIS mapy – výstupy .jpg z GIS*). Mapa ilustruje v základním přehledu, jaké území doznalo změny předválečné sídelní struktury v různých intenzitách. Největší disproporce nastaly v hraničním pásmu a v jeho blízkosti (pásmo o šíři ca 10 km od státních hranic). Území bylo spojeno s odsunem obyvatelstva a řízenou destrukcí. Další území vysídlení nebo ztráty části sídelního katastru je znatelné v okrajích katastrů obcí, roztroušených polosamotách a lesních samotách. Docházelo k tomu nejen řízeně, ale i nezájmem dosídlenců o osídlení takto vzdálených objektů od center obcí i z utilitárních důvodů (elektrifikace, vodovod, kanalizace, vzdálenost do školy, obchodu apod.). V některých odlehlejších oblastech se zánikem starého způsobu obživného hospodaření zmizela i naděje na jejich dosídlení (Polka, Zahrádky, Šerava, Černá Lada).

Vliv na podobu a charakter poválečného osídlení vykazuje vedle postupující industrializace (zejména v odvětví hospodářství a zemědělství vznikem jednotných zemědělských družstev⁸⁸ a velkochovů) také politická inklinace zřízení státu k socialismu. V obcích jsou budována zdravotnická centra, mateřské školy, sportoviště a sítě maloobchodních prodejen potravin a spotřebního zboží (Jednota apod.). Vývojem a změnami prochází bytová politika státu a plánování modernizace obcí. Je snaha proměnit tvářnost zaostalých příhraničních obcí ve „střediskové“. Lze vysledovat zahuštěnost a centralizace obcí, pozdější hypertrofizaci čtvrtí rodinných domů, bytovek nebo panelových sídlišť ve městech. Zde jsou také častěji rovnána, kanalizována nebo překrývána otevřená řečiště řek a potoků (Vimperk, Volary).

Horizontální profilace obcí tak roste do několikapatrové výše, mizí poklidný horizont šindelových sedlových střech s přesahy a povlovným sklonem. Mění se také barevnost obcí z převážně zašlé dřevěné architektury, bílých omítek přízemí a malých oken s křížovým dělením nastupují geometrické tvary a svítivá

⁸⁸ Ve vedlejším okrese Klatovy vzniklo do r. 1952 na 53 jednotných zemědělských družstev 4 typů, která obhospodařovala na 10 595 ha zemědělské půdy a 6 780 ha orné půdy. Po tzv. hospodářsko-technické úpravě půdy bylo z původních 25 096 parcel orné půdy 1 269 parcel. Z celkového počtu obcí na Sušicku bylo zřízeno (po tzv. přesvědčovací akcích s. 60) JZD ve 42 obcích, tj. v 61 % obcí celého okresu Klatovy [Hájek 1971: 61–62]. Pro okr. Prachatice lze předpokládat obdobný vývoj.

šed' betonu nebo omítek cihelného zdiva. Zanikají drobné záhumenky a polnosti s předzahrádkami. Z center obcí mizí běžný hospodářský provoz (hnojiště, pohyb zvířat, ustájení, celoroční zásoby otopu).

4. Z á v ě r

Pozitivním fenoménem určité konzervace nebo alespoň záchraně původní sídelní skladby (původní polohopis staveb) v některých lokalitách jistě přispěla obliba chalupaření a nízká pořizovací cena nemovitostí po odsunutých Němcích v pohraničí státu. Chalupaření tak v rámci utužujícího se státního systému, který postupně oklešťoval svobodu pohybu svých občanů do zahraničí, plní jakousi očistnou psychologickou funkci. Občané mají kam „jezdit do přírody“ a jsou také ne nevýznamně zaneprázdněni sháněním nedostatkového materiálu na opravy a udržování svých chalup, druhých domovů [volně podle Kabát 2011: 281–290, 389–397, 420–431].

Nešvarem chalupaření ale byly rozsáhlé přestavby původních stavení k modernějšímu vzezření a potřebám a to zejména ve vnitřním rozčlenění. U chlívnicích domů, typických pro německé obyvatelstvo docházelo k zazdění vnitřního vstupu do původního chléva ze společné chodby a byl využíván pouze externí vstup do zachovalého chléva nebo již adaptovaného prostoru nově zřízené dílny, garáže aj.

Vnější vzhled také proměnily četné adaptace podkroví (střešní okna, vikýře), které ze své větší části původně sloužilo k uskladnění sena, úrody popř. k uskladnění výrobků a nářadí. Změnila se také střešní krytina z šindele ponejvíce na eternitové šablony (v lepších případech nedestruktivním navrstvením na šindel), vlnitý plech nebo plech svařovaný.

V roubených objektech docházelo k necitlivému nahrazování porušených stěn dozděním a původní hliněné vnější i vnitřní omítky byly nahazovány maltovými

a štukovány.

Interiérové vybavení (nábytek, vybavení kuchyně) a technická zařízení s nástroji potřebnými v hospodářství a různé profese (kameník, kovář, hamerník, dřevař, sklář, tkadlec etc.) lze najít ukázkově ve skanzenech a muzeích jak na české, tak i německé straně včetně odborné literatury⁸⁹.

Nová výstavba byla vzhledem ke klimatu realizována nejčastěji dvou až třípatrovými bytovými domy (bytovkami) s břízolitovou omítkou (brizolit/břízolit/březolit), tak charakteristickou vedle panelových domů pro pokrokovou výstavbu rodinných a bytových domů v celém ČSSR. Na návětrných stranách nebo z čelních stran byly často obkládány na dřevěném roštu přichycenými eternitovými šablonami proti působení dešťových a sněhových srážek. Panelové domy radikálně měnily vzhled větších měst (Prachatice, Vimperk, Volary) a v menším měřítku defilovaly povětšinou v jednom nebo dvou exemplářích v horších případech v řadách středům obcí „na znak modernizace“ a nezvratně postupující socializace. „Boření a výstavba nové budoucnosti“ nastoleného systému se tak „zhmotňovala“ i do sídelní struktury – výspy státu – pohraničí. Její trendy a možnosti pak také byly většinou nesmazatelně otištěny do vzhledu obcí. Korunováním obcí bylo doslova docíleno na jejich okrajích přístavbou velkokapacitních velkochovů nebo areálů zemědělských družstev, traktorových stanic. Na dobových pohlednicích obcí byly tyto dobové dominanty přednostně zachycovány na celkových pohledech a upozadovány zejm. církevní stavby (kostely, fary, kapličky) a nevyhovující, původní stavení „německého“ charakteru a vzhledu.

Centralizace nové bytové výstavby blíže středu menších obcí a vsí také měla kvalitativně nahradit příp. kapacitu stahovaných a zanikajících nebo řízeně likvidovaných roztroušených sídel, lesních samot ve vzdálenějších místech katastru obcí (Černá Lada zcela, Zlatá Studna zcela, Ranklov zcela, částečně Šindlov, Zhůří

⁸⁹ Např. lze navštívit Bauernmöbelmuseum v Grafenau viz Binder, Egon–Seidl, Rudi–Stecher, Erich *Führer durch das Bauernmöbelmuseum Grafenau. Eine volks- und heimatkundliche Darstellung der Möbellandschaften des Bayerischen Waldes*. Grafenau: Verlag Morsak, 1981. ISBN 3 87553 1523. Na vnitřní vybavení světnic pecemi a užitkovou keramikou lze pro paralelní prostředí Bavorského lesa se starou Šumavou odkázat na publikaci Ortmeier, Martin–Wandling, Walter *Keramik in Niederbayern. Ausstellung im Freilichtmuseum Finsterau 17. Juli–31. Oktober 1987*. Zweckerverband Niederbayerische Freilichtmuseen Massing im Rottal und Finsterau im Bayerischen Wald: Landshut, 1987. ISBN 3-9800400-7-0.

zcela, Dolní Cazov zcela, Kamenná Hlava zcela, Žlíbky částečně, Polka zcela, Adlerova huť zcela, Veselka u Vimperka částečně, Tafelhütte zcela, Havránka zcela aj.). Některé samoty se od samého počátku dosídlovacího procesu již neposkytovaly novým obyvatelům. Většina z nich byla vyrabována o vnitřní vybavení nebo rozebírána na stavební materiál (střešní krytiny, cihly, trámy z krovů, opracované kameny, kamenky, dláždění, dlažba a kovové součásti, okna apod.). V některých případech také docházelo k přesídlování již nově dosídlených samot novoosídlenci (Horní Vltavice – Polka).

Od 60. let se institucionalizuje Chráněná krajinná oblast Šumava, která začíná území Šumavy (jako celistvé) představovat veřejnosti jako přírodní oblast s bohatstvím lesů se vzácnými výskytmi fauny a flóry. Šumava nemění jen svůj vnitřní ráz, ale z hospodářsky i zemědělsky intenzivně využívané krajiny se specifickou sídelní kulturou postupně transformuje ve vnímání veřejnosti v přírodní a turistickou, ozdravnou zónu s možností sportovního vyžití, příp. zásobu dřevní hmoty. Historie Šumavy a její předválečná historie a vesměs původní obyvatelstvo a sídelní kultura není příliš bádána, publikována nebo obecně známa. Z její historie jsou selektovány „neškodné pasáže“ a údobí. Tímto procesem zpětné sukcese („zpřírodnění“) vnímání sudetských pohraničních hor projdou i Krkonoše nebo Krušné Hory. Doprovodným efektem celé transformace jsou zajišťovací akce v krajině. Postupně jsou srovnány ruiny bývalých osad, hřbitovů a zvláště kostelů a menších církevních staveb (např. kaple s hrobkou rodu Abelů a Hafenbradlů na Hůrce/Hurkenthal, kostel sv. Jana Křtitele na Knížecích Pláních, kaple sv. Václava na Zhůří/Haidl) se zemí⁹⁰. Až v současné době vznikají na turistických značených cestách zastavení s informačními tabulemi, cedulkami s názvem a historií zaniklých obcí. V terénu většinou po některých nezbyly než ruiny zarostlé křovím a kopřivami. Pozůstalými těchto sídel jsou povětšinou již jen dožívající ovocné stromy.

Sledované téma projektu dále implikuje řadu navazujících otázek. Mezi

---

⁹⁰ Tématu demoličních akcí v pohraničí se věnoval ve své disertační práci Kovařík, D. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945–1960*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Historický ústav, 2009. 162 s., 19 s. příloh. Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Malíř, CSc., kde zmapoval v některých případech konkrétní postupy řízení destrukce osad v hraničním pásmu a pohraničí.

ty konkrétnější patří např. odraz charakteru dosídlení pohraničí v preferencích etnických skupin novoosídlenců; jejich následná strategie obživy v závislosti na místních klimatických podmínkách a rázu tradičního i novodobého hospodářského využívání krajiny; podchycení procesu asimilace proměny sídelní a subsistenční strategie novoosídlenců v pohraničí; jak byla místním podmínkám i povaze hospodaření sídla po německy mluvících obyvatelích nově uzpůsobena atd.

Pro koncepci celkového dokreslení situace na Šumavě by měly být otázky dále směřovány na hospodářskou politiku doosídleneckého území a její dopady na krajinný ráz, změny v jejím využívání. Důležité by jistě bylo podchycení mechanismů správy oblasti a její podíl na přeměně krajinného rázu (kolektivizace půdního fondu, nové způsoby zemědělských postupů, velkochovy hospodářských zvířat apod.). Rámcově by měla být sledována i míra role politiky a ústředních státních orgánů na doosídlovací mechanismy a jejich adaptaci. Výzkum poválečných dějin se týká především politického kontextu. Neposkytuje mnoho pramenných zdrojů k dějinám každodennosti. Svědectví konkrétních lidí, jejich osobní fondy jsou potřebné k vytvoření relevantního obrazu dějin.

Tyto otázky, přirozeně vyplývající z tématu projektu na podchycení pramenů k podobě sídelních jednotek po německy mluvících obyvatelích Šumavy, není možné v rámci projektu zodpovědět. Tato problematika bude následně řešena v disertační práci žadatelky zaměřené na téma poválečného dosídlování pohraničí Šumavy.

5. Digitální příloha DVD

5.1. Základní popis databází

Databáze lokalit okr. Prachatice Elektronická forma usnadňuje vyhledávání klíčových výrazů a názvů v jednotlivých sídelních aglomeracích. Zachycuje jejich charakteristiku s obrazovými (letecké snímkování) a mapovými (vojenská mapování, GIS) přílohami.

Katalog lokalit okr. Prachatice je elektronickou přílohou ve formě katalogu

lokalit ze získané fotodokumentace. Originální fotografie lokalit a konkrétních usedlostí doplňují historické pohlednice nejbližšího okolí sledovaných lokalit včetně současného stavu prostoru bývalého pohraničí. Podstatou je zachycení jedinečného procesu proměny pohraničí.

Databáze literatury je samostatným doprovodným zdrojem kompletních citací titulů původně použitých v databázi skláren a komunikací na Vimpersku pro potřeby postupových prací autorky. Jelikož databáze i nadále splňovala nároky pro evidenci, byly nově přidány i tituly uvedené v databázi lokalit okr. Prachatice vzniklé v stipendijním projektu

Subdatabáze skláren, zpracovaná v bakalářské práci autorky je přílohou ke kmenové databázi lokalit. Tvoří databázi samostatné vrstvy dvaceti sklářských lokalit, které podstatně vytvářely dobový ráz regionu Vimperska i tvářnost celého území Šumavy. V databázi je kladen důraz na dosavadní stav výzkumu a podchycení lokalit zejména archeologickými i přidruženými metodami. Důležitou součástí je náhled lokality v GIS.

V ideální podobě by měly vznikat podobné subdatabáze dalších výrobních objektů a industriálních lokalit vytyčeného území v projektu např. hamry, dřevařské pily a soustružárny, cihlářské a vápenné pece s těžebními areály. Jedná se o druhy památek, které je možné identifikovat v terénu nebo alespoň v historických pramenech. Historický obraz regionu a jeho evidence by tak nabyla na své kompaktní podobě a přehlednosti stavu bádání. Archeologické akce na území ČR jsou centrálně evidovány v databázi o archeologické akci (ZAA) v ARÚ AV ČR, v. v. i. Centrálně vzniká pod dikcí ARÚ AV ČR ve spolupráci s Národním technickým muzeem databáze vápenných pecí na území ČR.

Zvláštní kategorií industriálního dědictví regionu jsou drobná vodní díla: mosty, rechle, kanály, náhony, vantroky, umělé nádrže, propusti, voštinové výztuhy apod., které by zasluhovaly zejména terénní evidenci v souvislosti s dokumentací industriálního bohatství Šumavy.

5.2. Databáze lokalit okr. Prachatice

Klíčem databáze je současný „*název lokality*“ s dalšími používanými názvy (většinou původní německý ekvivalent českého jména). Dalšími identifikátory je současná příslušnost ke kraji, okresu a katastrům. Pro lokality, nacházející se svou částí na dalším katastru, je určeno pole „*Katastr vedlejší*“. Pro původní dělení je určeno pole „*Původní katastr*“. Lokality je dle původního statusu přidělena kategorie (město, obec, sklárna). „*Datace lokality*“ je logována dle obecné chronologické tabulky používané v archeologii. Datace zanesená v GIS se vztahuje k „*první písemné zmnince*“. Odkazy na archivní prameny a citovanou literaturu k onomastickému průzkumu byly plně zpracovány a převzaty z osobní kartotéky Mgr. Romana Hajníka, kterou laskavě zapůjčil k digitalizaci.

„*Vývoj počtu domů/obyvatel*“ je převzat z dostupných statistických dokumentů. Dalšími položkami v databázi jsou „*nadmořská výška*“ lokalit, „*S-JTSK souřadnice X a Y*“, „*zánik lokality*“ s důvody jejího zániku, „*současný stav lokality*“

(stručná charakteristika: dochované relikty, stojící objekty, biogenní příznaky).

Fotografie lokality jsou zastoupeny leteckými snímky (poválečné snímkování a ze současnosti). V samostatné digitální složce KATALOGU lokalit jsou shromážděny fotografie historické i ze současnosti s plány.

Mapová část eviduje náhledy, na kterých je lokalita podchycena. Použita jsou všechna tři vojenská mapování (I. vojenské mapování Františkovo 1850–1851, II. vojenské mapování Josefovo 1851–1852, III. vojenské mapování 1850–1910).

Okno „*Historie*“ je v bloku věnované dosavadnímu průzkumu lokality s „*podnětem akce*“ podle tabulky standardních akcí pod zkratkami z databáze ARÚ AV ČR. Citace „*literatury*“ vztahující se k lokalitě.

5.3. Katalog fotografií lokalit okr. Prachatice

Excerpován je katalogizovaný fond tzv. německých domovských periodik Regionálního oddělení Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích. V evidovaném fondu jsou uloženy nekompletní ročníky: *Der Böhmerwäldler Heimatbrief*; *Böhmerwäldler Jahrbuch*; *Der Waldbrunnen*; „*Hoam!*“ *Monatsschrift für die Böhmerwäldler. Mitteilungsblatt des Deutschen Böhmerwaldbundes*, ve kterých jsou publikovány některé na české straně neznámé fotografie vesnic, jednotlivých usedlostí z území bývalých Sudet.

V těchto časopisech jsou průběžně uveřejňovány osudy jednotlivých rodin nebo jejich příslušníků doprovázené fotografiemi z původního rodiště na české straně Šumavy. Tyto snímky ze soukromého prostředí jsou atypickými pohledy na již neexistující sídelní fond i do interiérů staveb. Upřednostňována je fotodokumentace pro oblast, která byla v rámci uzavírání hraničního pásma v zakázané zóně. Ve velké míře zde byla zástavba zcela zdevastovaná těžkou mechanizací.

Na nejstarších pořizovaných fotografiích (zkr. Seidel) na skleněných deskách z dílny fotografa Josefa Seidela a jeho syna Františka v Českém Krumlově jsou zdokumentované v zásadě celky známějších šumavských vesnic a významných objektů příp. krajinných scenérií. Jejich záběry byly na Šumavě pořizeny v rozmezí od roku 1884 do pol. 20. století [el. zdroj Seidel].

Ze zachycené archaické sídelní podoby minulého století vychází i plynulá transformace osídlení ve 20. století, které již bylo odpoutanější od těsné závislosti na lokálních surovinových zdrojích a tak i dimenzování a konstrukce staveb. V práci je využit informační potenciál elektronické databáze zaniklých obcí po r. 1945 „Zaniklé obce“ [el. zdroj Zaniklé obce].

Jednotlivé složky jsou tříděny dle primárního, současného (popř. historického) názvu lokalit. Uspořádány jsou do jednotlivých podsložek: „*Foto.hist.*“ – tj. historické fotografie do r. 1989 (předválečné do r. 1945 v podsložce – *Do r. 1945*); „*Foto.souč.*“ – tj. současné fotografie po r. 1989; „*Plány*“ – tj. plány sídel. Pokud není uvedeno jinak, jsou fotografie zejm. ze současnosti autorky. Historické pohlednice pocházejí ze soukromé sbírky Miroslava Předoty (zkr. MP), který nezištně poskytl autorce scany. Z dalších elektronických zdrojů jsou

to fotografie z webu Zaniklé osady (zkr. ZO) nebo z fotobanky musea a fotoateliéru Seidel (zkr. Seidel).

Obrazový výstup z GIS týkající se zejména evidence místních názvů a datace jsou pod složkou „*Mapové přílohy*“ ve složce „*Výstupy.jpg z GIS*“.

5.4. Interakce s GIS

GIS: Na vrstvě byly zaznamenány body S-JTSK, které označují ideální střed lokality (červené body). Znamé názvy z map a literatury jsou v samostatné vrstvě s toponymy, oikonymy etc. V samostatné vrstvě je datace první písemné zmínky, příp. zánik osady.

6. Zkratky

APassau – Archiv Passau – Böhmerwaldmuseum Passau. Archiv und Kommunale Medienzentrale.

ARÚ AV ČR, v. v. i. – Archeologický ústav Akademie věd České republiky

BHB – Böhmerwäldler Heimatbrief. Monatsschrift für den Heimatkreis Prachatitz.

BayHStA – Bayrisches Hauptstaatsarchiv München

BJ – Böhmerwäldler Jahrbuch

HOAM – „Hoam!“ Monatsschrift für die Böhmerwäldler. Mitteilungsblatt des Heimatverbandes//Mitteilungsblatt des Deutschen Böhmerwaldbundes

HW – Hans Watzlik (1941)

GIS – Geografický informační systém (Geographic information system)

MM – Miloslav Martan (1997)

MO – Moskyt.net

MP – fotografie ze sbírky Miroslava Předoty

RH – archiv Roman Hajník

Scheufler– fotografie z archivu Pavla Scheuflera

S-JTSK – Souřadnicový systém jednotné trigonometrické sítě katastrální

Seidel – fotografie z webu Seidel.cz

VS – Václav Starý (1991)

W – Der Waldbrunnen

ZAA – Zpráva o archeologické akci v evidenci ARÚ AV ČR

ZO – fotografie z webu *Zanikleobce.cz*

ZR – Zdeněk Roučka (2004)

ZR6 – Zdeněk Roučka (2006)

7. Přílohy

7.1. Obrazové přílohy

– složka *Obrazové přílohy* obsahuje podsložku *KATALOG lok. okr. PTA*, kde jsou snímky a pozn. k jednotlivým lokalitám. Obrazové přílohy mají vždy u sebe uveden zdroj. Podsložkami lokalit jsou *Foto.hist – Do r. 1945; Foto.souč; Plány*.

7.2. Mapové přílohy

– složka *Hajník_DP_1991_obr. přílohy* obsahuje fotografie třinácti obrazových příloh s postupem osídlení v oblasti.

– složka *GIS-mapy* s podsložkou *Výstupy .jpg z GIS*.

7.3. Elektronické přílohy

– databáze lokalit okresu Prachatice (391 lok.) zvláště se sklárnami (20 lok.) a literaturou týkající se problematiky a území Šumavy (275 ks) pod názvem *Databaze_lok. okr. PTA_sklárny_lit.* (formát souborů aplikace Access 2000). Otvírací soubor pod jménem: *Databaze_lok. okr. PTA_sklarny_lit.mdb* (pokyn otevřít) a dále zvláště otevírané *Databaze_lokalit, Databaze_literatury a Databaze_sklaren.*

7.4. Textové přílohy

Citované fotografie z obou publikací viz digitální přílohu na *DVD*, pod složkou *Obrazové přílohy – podsložka Obr. k textu – Fotografie z publikací*.

Stalla, Robert (Hrsg.) *Ansichten vom Berg. Der Wandel eines Motivs in der Druckgrafik von Dürer bis Heckel. Aus der Sammlung des Alpinen Museums des Deutschen Alpenvereins, München.* Deutscher Kunstverlag München Berlin, s. l. 2001.

ISBN 3-422-06352-8.

Publikace je katalogem k výstavě, která vznikla za interdisciplinární spolupráce mezi Alpinen Museum des Deutschen Alpenvereins a Ludwig-Maximilians-Universität se studenty pátého semestru Kunsthistorischen Instituts München (WS im J. 1999/2000 a SS im J. 2000). Výstavu vytvořilo přes 80 tisků různých technik (akvatinta, litografie, dřevoryt, mědirytina, lept), napříč sedmi staletími (14.–20. stol.) zejména ze sbírek Alpinského muzea. Tématické skupiny tvořily veduty 15.–19. stol., hory v zobrazení křesťanské ikonografie a mytologie, posvátné hory, kopce, hory a pohoří 16.–19. stol., ilustrace v průvodcích a literatuře o cestování, vodopády, jeskyně, hora jako místo ság a historie, hora ve 20. stol.

Kniha je sekundárním pramenem pro širší souvislosti s problematikou života

v horském prostředí jejich kolonizace, pohybu v horách (komunikace, nosiči, soumaři, uchycení nákladů), logistiky a problematiky chápání prostoru hor, jejich imaginace a zobrazení v průběhu doby.

Zajištění cesty formou jednoduchého dřevěného zábradlí a soumarské kolony na s. 24–25, 59, 201.

Vyobrazení horského selského stavení/usedlosti z r. 1836 na s. 79/194 (hrázděné zdivo, sedlová střecha zřejmě ze štípaného šindele s alpským tradičním zatížením kameny, tak jak se nám dochovalo ve volarském alpském roubeném domu kolonizátorů ze Štýrska a Tyrolska v 2. pol. 16. stol. Na Šumavu tak byly přeneseny stavební zvyklosti a způsob života z těchto zemí, které z většiny tvoří pohoří Alp (Východní Alpy v Tyrolsku a ve Štýrsku pak Ennstalské Alpy, Lavantalské Alpy, Seetalské Alpy etc.). Zadní trakt podobné polousedlosti z r. 1838 je na s. 83 s venkovní zastřešenou ohradou pro zvířata a vjezdem na půdu pro uschování sena na zimu.

Na s. 85 je vyobrazeno horské přístřeší (Rohreggerhütte pojmenovaná podle horského vůdce Sepp Rohregger ve výšce ca 2 470 m n. m., obdobný typ chaty Vincenthütte ve výšce 3 162 m n. m. vyobrazen na s.157) stavěné z kamenů na sucho se zatíženou jednostrannou střechou kameny a odloženou zřejmě nůši z loubků s odpočívajícím krosnařem (?) se ztužením na zádech (?). Další obr. obdobné nůše s dvěma popruhy na záda je na s. 131 z r. 1815 z r. 1840/1851. Z r. 1790 je pak krásné vyobrazení s. 143/196 celé horské výpravy se sedmi nosiči různých druhů nákladů a jejich uchycení. Poslední ve skupině je vybaven lehkou konstrukcí krosny, hojně užívaného typu dodnes profesionálními nosiči např. v Tatrách⁹¹. Praxi v prostředí Krkonoš zdokumentoval v terénu Aleš Smrčka⁹². Obuv mají opatřenu hřeby a jsou vybaveni žebříkem pro překonání ledovcových průtří (pro př. barevné litografie z r. 1859/1860 na s. 163/198. Další užití žebříků k výškovému překonání zachyceno na leptu z r. 1837. Žebříky jsou běžnou potřebou pro opravu domu a tak je často zobrazují i fotografie ze Šumavy. Většinou je uskladněn přímo na střeše nebo pod přesahem střechy na skobách v podélné zdi stavby.

Na s. 89 je zřejmě vyobrazena (kolem r. 1850) jednoduchá dřevěná konstrukce z odkorněných klacků na sušení sena (?) u celoroubeného nízkého seníku/chléva. Obdobné jednoduché konstrukce jsou vyobrazeny (r. 1864) na s. 93 při cestě (v zimě možný zátaras proti navátí sněhu – sněholam). Pro oblast Šumavy jsou na starých fotografiích všudypřítomní panáci z obilí nebo lnu a kopky sena. Drobné kúlové konstrukce (stavby) na sušení nejsou v terénu Šumavy dochovány, ale jejich výskyt je možné předpokládat. Jejich typologie (např. s. 115 obr.125) a srovnání evropských a asijských typů je rozpracováno v publikaci *Die Getreideharfe in Europa und Ostasien* [Zwenger 2011]. Nejbližší Šumavě mohou pro srovnání posloužit příklady z prostředí Alp (Rakousko, Švýcarsko, Německo) viz s. 28, vyobrazení 22; s. 60–61 obr. 39 a 40; s. 70 obr. 48; s. 119 obr. 128 a 129. Uvedené příklady jsou těmi nejjednoduššími typy tyčových konstrukcí.

⁹¹ Nováková, Katarína. *Tatranskí nosiči: hisória a súčasnosť netradičného remesla*. 1. vydání. Tatranská Lomnice: I&B, 2008. ISBN 978-80-969017-5-3.

⁹² Smrčka, Aleš. Tradiční doprava materiálu na krosnách v Krkonoších. *Národopisný věstník. Bulletin D' Ethnologie*. roč. XXIX, 2012, č. 1, s. 71–82. ISSN 1211-8117.

Na s. 174 obr. 218 je konstrukce tyčí opřena o zeď stavení. Nebo jsou to přímo samostatně stojícím domům podobné stavby seníků se sedlovou střechou s otevřenými štíty k neustálému provětrávání podkrovního prostoru. Na protější s. 181 jsou zachyceny drobnější seníky zasazené do svahu s přesahem střechy. Určitou rezonanci můžeme spatřovat v rámci samotných obytných staveb ve Volarském domu, jeho řešení štítů, kde byly na vysazeném balkónu v patře s krytím přesahu střechy a na jeho, často zdobném prořezáváním zábradlí sušeny a skladovány různé materiály – nejčastěji dřevo, loubky apod. viz na DVD složku *Obrazové přílohy* – podsložku KATALOG lok. okr. PTA – VOLARY. V prostředí Šumavy je dodnes dochován v okolí Volar soubor jednoduchých, většinou ze stesaných trámů, dřevěných staveb seníků se sedlovou střechou, které sloužily k uskladnění již usušeného sena z podmáčených luk. Seno se z nich sváželo v zimním období, kdy již byla zamrzlá půda zpevněna.

Na s. 93 je v popředí je pozorovatelná konstrukce z nasucho kladených kamenů pro umístění dřevěného mostu z kulatiny. Zajímavé je také umístění ledoborce před nárožím podstavy mostu. Jiný typ celodřevěného, krytého přemostění horské strže na s. 77 z r. 1873. Nebo zcela jednoduché překročení horské bystřiny na s. 123 z r. 1695. Na s. 183 jsou vyobrazeny dva mosty z oboustranně stesaných „kuláčů“ s dřevěnou podstavou. Tento typ technických staveb se, bohužel, ve většině případů v terénu Šumavy autenticky nedochoval, protože podléhá bez častých oprav a výměn poškozených, ztrouchnivělých částí destrukci. V exponovaných místech byla tato primární přemostění nahrazena kamennými mostky. Cesty v podmáčeném terénu pak byly na Šumavě již od středověku vyztužovány haťováním, které ale bylo také nutné často obnovovat a opravovat (většinou po zimní sezóně). Některé úseky pomáhalo překonávat poválkové zpevnění (rozloží přes svou délkou pochozí tlak), které je používáno v místech rašelinného podkladu dodnes. Menší vodoteče (např. na pastvinách) byly přemostěny z nasucho stavěných drobných mostních staveb s oblouky nebo na rovno položením velkých kamenných ploten na vhodně umístěné kamenné podesty v řečišti (viz na DVD– složku *Obrazové přílohy* – podsložku *Obr. k textu* s fotografiemi z Kubovy Hutě, které autorka zachytila při průzkumu v terénu v r. 2007 a v r. 2009 zachycený kamenný mostek na Horské Kvildě.

U sídel jsou zachyceny menší celoroubené hospodářské objekty s typickým zatížením šindelové, sedlové střechy malého sklonu kameny.

Na s. 113 je vyobrazen sedlák při svozu trakařem zřejmě čerstvě nakosené trávy pro přilepšení dobytka (r. 1832). Úpravný typ cesty vyskládané/vydlážděné na sucho kameny včetně obroubení a dále dřevěného zábradlí na straně srázu je vyobrazeno na s. 147 na litografii z r. 1823. Na Šumavě se trakař používal vedle sání, kterými se předně sváželo dřevo z lesa, ale i se rozvážel po sněhu v zimě hnůj (na základní plochu sání se mohly přidělat prkenné bočnice) na louky a pole, ale používal se i v létě na svoz (na DVD viz složku *Obrazové přílohy* – podsložku KATALOG lok. okr. PTA – MICHLOVA HUTĚ s fotografiemi sání z Michlovy Hutě). Ve skanzenech v Bavorsku jsou různé typy sání, povozů, trakařů běžnou součástí expozice⁹³.

⁹³ Zápřah páru volků a rozvoz hnoje na nízkém voze a druhy sání, povozů viz fotografie [Ortmeier 2009: 52–53, 65,

Z vyobrazených zvířat jsou nejčastější kozy, ovce, krávy, tažní voli, koně, osli/muly, kamzíci, psi, vlci, ptactvo, latentně ryby. Dalšími obyvateli hor jsou také bezesporu permoníci v horních a důlních oblastech (obdobou můžou být v pohádkách z prostředí důlních štol na stříbro z Kašperskohorska) nebo obyčejní skřítci, severští Trollové.

Deutschen Alpenverein e. V. (Hrsg.) *Berge im Kasten. Fotografien aus der Sammlung des deutschen Alpenvereins, 1870–1914. Begleitbuch zur Ausstellung im Alpinen Museum des Deutschen Alpenvereins, München, 11. Mai 2006 bis März 2007.* Deutscher Alpenverein e. V.: München, 2006. ISBN 3-937530-13-4.

Jako předchozí publikace je tato sekundárním pramenem k porovnání vysokohorské kultury Alp od pol. 19. stol. a její rezonance s rezidui v prostředí staré Šumavy. Obsahuje zejména fotografie s přírodními scenériemi, dokumentační fotografie skupin výletníků i interiéry horských chat. Fotografie pochází ze sbírky Deutscher Alpenvereins, která dnes čítá na 15 000 ks přičemž nejstarší daguerreotypie je z r. 1849. Již r. 1862 byla instalována první výstava snímků ze sbírek tohoto spolku ve Wiener Akademie der Wissenschaften. Publikace je koncipována jako katalog k výstavě, který představuje osobnosti 4 fotografů, fotografie pořízené pro spolek (pohlednice) a také snímky z expedice do hor v Asii (Buchará, Kaukasus, Pamír). Poslední část je věnovaná fotografům, kteří zachytili vojenskou službu, cvičení a průpravu v horských oblastech na začátku 1. světové války.

Na s. 19 je na fotografii zachycena sedící skupina výletníků. Jeden ze skupiny má na zádech proutěnou (nebo z loubků) nůši a vedle něj má muž na zádech vyčnívající dřevěnou kostru krosny. Dovybavení jsou vysokými holemi (ca 2 m) z rovných klacků. Typizovaný horský výletník je zachycen (s. 25) na stylizovaném snímku v ateliéru s umělým pozadím hor. Jeho oděv se skládá z typických kožených „Lederhosen“ na kšandy, kloboučkem s péry, koženou obuví s podkolenkami a neodmyslitelnou 2 m holí. Na fotografiích obyvatel staré Šumavy jsou často přítomné hole, sukovice příp. výletní, lehké hůlky s ohýbanou rukojetí a okovaným hrotem. Hole jsou standardní součástí pohybu v horském a vysokohorském prostředí. Mezi nezbytnou výbavu do hor tak patří dlouhá, dřevěná hůl a zásoba nejnужnějšího jídla a teplého náhradního oblečení v krosně pro rozmary počasí, které je v horách často proměnlivé.

Na s. 38 je zachycena srubová chatka v údolí. Ve vyšších partiích hor je pak na s. 39 zachycena kamenná chata u ledovce se sedlovou střechou mírného sklonu. Na skupinové fotografii na s. 40 jsou zachyceni tři krosnaři se „stříškou“ a celou horskou pospolitostí. Na s. 45 je fotografie celokamenné stavby s valbovou střechou pokrytou štípaným šindelem. Okna i dveře uzavírají okenice a nestandardně je vyveden v čele budovy odtah kouře z kamen. U domu je opřena

---

70–75, 92] nebo na v publikaci Ortmeier, Martin *Herent und drent. Alte Biler aus dem Bayerischen Wald und dem Böhmerwald.* Buch & Kunstverlag Oberpfalz, Amberg, 2008. ISBN 978-3-935719-49-0 na s. 144–145. Foto viz DVD, pod složkou *Obrazové přílohy* – podsložka *Obr. k textu – Fotografie z publikací.*

loubková nůše kónického tvaru. Ohledně nosných konstrukcí pro náklad se na fotografiích jedná o vysokohorské typy krosen, jejich koster s jejichž obdobnými typy se můžeme dodnes setkat na našem území v Krkonoších a na Slovensku v Tatrách. Tento typ lehké kostry je možné považovat bez nadsázky od pravěku jako osvědčený princip nošení zavazadel. Na fotografiích staré Šumavy jsou především ženy zachyceny s obvyklými 2–3 tvarovými typy nejčastěji loubkových, příp. proutěných nůší na záda (dle nákladu: tráva, seno, lesní plody, houby, lesní hrabanka) chraští a dřevo na otop. Nošení nákladu na zádech bylo jednou z nejvíce užívaných praktik. Většina šumavského obyvatelstva nemohla využít tažné síly volů nebo koně. Pokud měla rodina jen jednu nebo pár krav, nevystavovala je exponovaným pracím, při kterých se mohla zranit.

Na s. 46 je zachycena stejně jednoduchá, celokamenná stavba s kamenným dlážděním před chatou, které ale nekryje přesah střechy. Zachycené stavby v horském prostředí vyhovují osvědčenému principu využití na jejich stavbu nejbližše dostupného, místního stavebního materiálu (ve vyšších polohách na obvodové zdi je použit kámen a v nižších, zalesněných partiích jsou upřednostňovány celodřevěné sruby). Vůči lokálnímu prostředí je přizpůsoben sklon střechy a celková orientace staveb. Příklady jsou z extrémnějších podmínek alpského prostředí, nicméně otiskují se v něm určité zásady, pozornost a užitelnost staveb ke svému okolí. Jednotlivé stavby, samoty na Šumavě jsou dispozičně promyšlené a to zejména ve svahovitém terénu vůči srážkám, zimní pokrývce nebo světovým stranám – předně severní straně (většinou zadní štít stavby), přístupové komunikaci.

Na s. 49 je na fotografii zachyceno velmi zajímavé uskupení osmi srubových chatek, zřejmě pro dřevaře nebo pro uchování či zpracování materiálu, potravin. Technické funkci by nasvědčovalo svedení vodoteče vysokým otevřeným vantrokem k chatce v popředí, zřejmě malé stoupě s náhonem kola na horní vodu. Pod chatkami je dorovnaný terén vyskládanými homolemi kamenů a jsou bez větších okenních otvorů. K trvalejšímu pobytu (přes sezónu) zřejmě sloužila jen větší chata vpravo s kamennou (?) podezdívkou. Vykrývání nerovností terénu pod stavbou bylo na Šumavě řešeno zejména kamennými podezdívkami. Jednalo se o základní izolaci srubových staveb dlouhodobějšího charakteru. Na snímcích (na DVD viz složku *Obrazové přílohy* – podsložku *KATALOG lok. okr. PTA – KŘIŠŤANOV*), kde jsou zachyceny dřevařské, dočasné sruby v místě výseku nejsou obvykle kamenné podezdívky.

Na s. 86 jsou zachyceny ve vysokohorském, bezlesém terénu zřejmě jen nouzové stavby pro přečkání nepřízně počasí. Sruby jsou s jednoduchou střechou – překrytím a nesesedají k sobě na těsno. Dočasné stavby v lesním prostředí Šumavy je na několika snímcích zachyceno v podobě kůrových/drnových chat se základní dřevěnou konstrukcí stojen a krovu⁹⁴. Jen na stavbách dlouhodobějšího charakteru byla pokládána náročnější krytina – štípaný šindel. Na protější s. 87

⁹⁴ V Bavorsku jsou tyto dočasné přístřešky/chaty (něm. Rindenhütte) zachyceny na fotografiích na s. 66–67 v publikaci Ortmeier, Martin *Schee is gwen, owa hirt. Alte Bilder aus dem Bayerischen Wald*. 3. Auflage. Buch & Kunstverlag Oberpfalz, Amberg, 2009. ISBN 3-935719-23-X. Foto viz DVD, pod složkou *Obrazové přílohy* – podsložka *Obr. k textu – Fotografie z publikací*.

je zachycena vrcholová kaple, která má zvláštní zaoblení střechy po delší straně a je celá obitá šindelem včetně svislých, obvodových stěn kulovitého (?) půdorysu. Krytí svislých stěn staveb je obvyklou praktikou i na Šumavě. Svislé stěny byly pokrývány štípaným šindelem (jednoduchým nebo zdobeným – na DVD viz složku *Obrazové přílohy* – podsložku KATALOG lok. okr. PTA: KVILDA (Kostel, Kostel_1); PLÁNĚ – Foto. souč. – Samoty_č. p. 35 (obložení šindelem, štít); VELKÝ DŮM U LIPKY – Foto. souč. – 10.7.2007 – (Štít_obložení šindelem); VOLARY) a natírány volskou krví, která po zaschnutí v dřevě uzavřela póry dřeva sraženým krevního barviva (hemoglobinu) a tak vytvořila ochrannou vrstvu na povrchu dřeva. Krev časem barevně vytmavla a její tmavěhnědavé až bordó tóny byly obvyklou barevnou fasádou šumavských stavení.

Na s. 91 mají dva muži na zádech kožené tašky – torny s pevnou výztuhou. Měkké, látkové batohy mají výletníci na s. 104 a 105. Jednoduchý látkový vak má muž pověšený za sebou na fotografii na s. 112. Na skupinové fotografii s. 125 u srubu je vpravo dole zachycen krosnař s keramickou fajfkou a v pozadí sudy naložený kůň. Na s. 143 je pak zachycena karavana s naloženými mulami/osli a koni s jurtou, pokrytou kůžemi a středovým, kouřovým otvorem. V prostředí Šumavy od středověku na Zlaté stezce tvořily hlavní podíl pohybu zboží soumarské karavany. Na koně byly uchycovány na bocích prosnice se solí nebo sudy s tekutinami. Koně byly také tažnou silou pro povozy na delší vzdálenosti. Pro lokální tažení, zej. v hospodářství sloužili na Šumavě pro záprah volí viz na DVD složku *Obrazové přílohy* – podsložku KATALOG lok. okr. PTA – BUČINA, druhy povozů viz ZHŮŘÍ.

8. Literatura

Babůrek, J. – Pertoldová, J. – Verner, K. et al. *Průvodce geologií Šumavy*. 1. vydání. Správa NP a CHKO Šumava – Česká geologická služba: Vimperk, 2006.

Bayer, T. – Beneš, J. Středověká terasová pole na Šumavě jako hydrogeologický fenomén a archeologický problém. *Archeologické rozhledy*. 2004, roč. 56, č. 1, s. 139–159.

Boháč, Z. Újezdy a Lhoty. Příspěvek k dějinám osídlení středověkých Čech. In: *Historická geografie. Sborník historickogeografických statí*. Praha: Komise pro historickou geografii při Ústavu Československých a světových dějin ČSAV. 1974, č. 12, s. 3–21.

Fröhlich, J. (1993) Jména šumavských skláren. *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích*. 1993, roč. 30, č. 3, s. 170–172.

Hájek, F. a kol. *Vývoj socializace zemědělství na Klatovsku*. S. I.: Západočeské nakladatelství, 1971.

Hajník, R. *Vývoj kolonizace a jmen obcí v okrese Prachatice*. České Budějovice: Pedagogická fakulta. Katedra filologie. 1991, 161 s., 13 s. příloh.

- Halbwachs, M. *Kolektivní paměť*. 1. vydání. Praha: Slon, 2009.
- Chábera, S. *Fyzický zeměpis jižních Čech. Přehled geologie, geomorfologie, horopisu a vodopisu*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1998.
- Jiráček, J. *Průvodce lesy jižních Čech*. 1. vydání. České Budějovice: Kopp, 1998.
- Kabát, J. *Psychologie komunismu*. 1. vydání. Práh: Praha, 2011.
- Kočárek, E. Nerostné suroviny, minerály, půdy. In: *Šumava: příroda, historie, život*. Dudák, V. red. et al. 1. vydání. Praha: Baset, 2003. Kap. Příroda, s. 131–144.
- Košatková, I. *Nedestruktivní průzkum reliktních skláren 14. – 18. století na Vimpersku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Katedra archeologie, 2008. 49 s., 58 s. příloh.
- Košatková, I. *Nedestruktivní průzkum cest v oblasti Vimperk–Strážný*. Plzeň: Západočeská univerzita. Fakulta filozofická. Katedra archeologie. 2010. 66 s., 11 s. příloh.
- Kubů, F. – Zavřel, P. *Zlatá stezka. Historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 1. Úsek Prachatic – státní hranice*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2007.
- Landa, M. Plavení dřeva na Šumavě. In: *Šumava: příroda, historie, život*. Dudák, V. red. et al. 1. vydání. Praha: Baset, 2003. Kap. Obživa, s. 583–590.
- Martan, M. *Šumava na starých pohlednicích=Der Böhmerwald auf alten Ansichtskarten*. 1. vydání. Zdíkov: Pyramida, 1997.
- Mencl, V. *Lidová architektura v Československu*. 1. vydání. Praha: Academia, 1980.
- Neuhäuslová, Z. a kol. *Mapa potencionální přirozené vegetace České republiky.=Map of Potential Natural Vegetation of the Czech Republic*. S.l.: Botanický ústav AV ČR, 1997. 1 : 500 000.
- Neuhäuslová, Z. a kol. *Mapa potencionální přirozené vegetace České republiky. Textová část=Map of potential natural vegetation of the Czech Republic. Explanatory text*. 1. vydání. Praha: Academia, 1998.
- Roučka, Z. *Tenkrát na Šumavě: fotografie 1929–1939*. 1. vydání. Plzeň: ZR & T, 2004.
- Roučka, Z. *Předválečnou Šumavou: život, práce, krajina*. 1. vydání. Plzeň: ZR & T, 2006.
- Starý, V. *Stará Šumava=Der alte Böhmerwald*. 1. vydání. Vimperk: Nakladatelství Tiskárny Vimperk, 1991.
- Sturm, H. *Ortslexikon der Böhmishe Länder 1910–1965*. 2. durchgesehene Aufgag. Oldenburg: München, 1995. Collegium Carolinum.

Šmilauer, V. *Osídlení Čech ve světle místních jmen*. 1. vydání. Praha: ČSAV, 1960.

Vondruška, V. *Život staré Šumavy*. 1. vydání. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1989.

Teplý, F. *Dějiny města Volyně a okolí*. 2. doplněné vydání. Volyně: Peněžní ústavy volyňské, 1933.

Záruba, V. – Koblasa, P. *Šumava: místopisný slovník=Böhmerwald: topographisches Wörterbuch*. České Budějovice: vlastní náklad, 2000.

Zwenger, K. *Die Getreideharfe in Europa und Ostasien. Bautypologie, kulturhistorische Bedeutung und wirtschaftshistorische Wurzeln*. Philosophisch-historische Klasse Denkschriften, 407. Band., Wien: ÖAW, 2011. ISBN 978-3-7001-6769-3.

Walter, Franz, K.–Kindermann, Gustav *Die Stadt Wallern im Böhmerwald. Wie es einmal war. Wallern auf Fotos. Geraubte Heimat*. Tittling: Förderverein Wallern–Böhmerwald e. V., 2004. ISBN 3-00-013740-8.

Watzlik, H. *Grüner deutscher Böhmerwald*. 2. Aufl. Bayreuth: Gauverlag Bayerische Ostmark, 1941.

9. Elektronické zdroje

1st (2nd) Military Survey, Section, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna – Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně – Ministerstvo životního prostředí ČR I. *vojenské mapování – josefské. 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace), měřítko 1 : 28 800. Čechy* [on-line]. [cit. 2014–01–10]. <http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?z_height=800&lang=cs&z_width=1024&z_newwin=1&map_root=1vm&map_region=ce>.

1st (2nd) Military Survey, Section, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna – Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně – Ministerstvo životního prostředí ČR II. *vojenské mapování – Františkovo. 1836-1852, měřítko 1 : 28 800. Čechy* [on-line]. [cit. 2014–01–10]. <http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=800&lang=cs&z_width=1024&z_newwin=1&map_root=2vm>.

1st (2nd) Military Survey, Section, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna – Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně – Ministerstvo životního prostředí ČR III. *vojenské mapování – Františko-josefské. 1877–1880, měřítko 1 : 25 000. Čechy*. [on-line]. [cit. 2014–01–10]. <http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=800&lang=cs&z_width=1024&z_newwin=1&map_root=3vm>.

Boldiš, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 692-2: Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů* [on-line]. Verze 3.1 (2004). Poslední aktualizace 11. 11. 2004. [cit. 2014–01–09] <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>>.

ČGS. Česká geologická služba. [on-line]. *Geovědní mapy 1:500 000*. © 2013. Česká geologická služba. [cit. 2013-12-09]. <http://mapy.geology.cz/geovedni_mapy500/>.

ČGS_půdy. Česká geologická služba. [on-line]. *Půdní mapa 1:50 000*. © 2013. Česká geologická služba. [cit. 2013-12-09]. <<http://mapy.geology.cz/pudy/>>.

ČSÚ. Český statistický úřad. Krajská správa ČSÚ v Českých Budějovicích. *Administrativní rozdělení okresu Prachatice; Charakteristika okresu Prachatice*. [on-line]. © Český statistický úřad, 2013. Posl. aktualizace 5. 12. 2013. [cit. 2013-12-09]. <[http://www.czso.cz/x/redakce.nsf/i/administrativni_rozdeleni_okresu_pt_k_1_1_2008/\\$File/Prachatice.gif](http://www.czso.cz/x/redakce.nsf/i/administrativni_rozdeleni_okresu_pt_k_1_1_2008/$File/Prachatice.gif)>; <http://www.czso.cz/x/redakce.nsf/i/charakteristika_okresu_pt>.

ČSÚ_zalidnění. Český statistický úřad. *Hustota zalidnění SLBD 2001*. [on-line]. © Český statistický úřad, 2013. Posl. aktualizace 5. 12. 2013. [cit. 2013-12-09]. <[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/hustota_zalidneni_sldb_2001/\\$File/mapa302.jpg](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/hustota_zalidneni_sldb_2001/$File/mapa302.jpg)>.

Fronta. *Fronta.cz. Druhá světová válka*. [on-line]. © 1999–2013 Fronta.cz. [cit. 2013-12-08]. <<http://www.fronta.cz/mapy/protektorat-cechy-a-morava>>.

Geology. *Geologické lokality*. [on-line]. Na metadatovém katalogu ČGS. © 2003–2012 ČGS, verze aplikace 1.10 (27.11. 2012). [cit. 2013-12-08]. <<http://lokality.geology.cz/d.pl>>.

Mapy Google. [on-line] – © 2014 Google; Obrázky ©2014 Terra Metrics; Data map © 2014 Google. INEGI. [cit. 2014-01-10] <<https://maps.google.cz/>>.

CHMI. *Český Hydrometeorologický ústav. Průměrný roční úhrn srážek za období 1961–1990 [mm]*. [on-line]. Zprac. © Eva Holtanová–Petr Skalák. Data © ČHMÚ. [cit. 2013-12-08]. <<http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/meteo/ok/images/sra6190.gif>>.

CHMI_teploata. *Český Hydrometeorologický ústav. Průměrná roční teplota vzduchu za období 1961–1990 [C°]*. [on-line]. [cit. 2013-12-08]. <<http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/meteo/ok/images/t6190.gif>>.

Kontaminace. *Kontaminovaná místa. NIKM. Národní inventarizace kontaminovaných míst* [on-line]. Cenia. VGHMÚř–Dobruška–MO ČR, 2009. [cit. 2013-12-08]. <<http://kontaminace.cenia.cz/>>.

Kohoutí kříž. *Kohoutí kříž: Šumavské ozvěny*. [on-line] Překlady a české texty Mareš, Jan, el. verze Kareš, Ivo. Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích. © Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích 2001–2013. Posl. aktualizace 12. 11. 2013. [cit. 2013-12-08] <<http://www.kohoutikriz.org/>>.

Lexikon. *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005. Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869–2001 podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005*. [on-line]. 1. vydání. Příprava vydání Růžková, J.–Škrabal, J. a kol.. Díl 1. Praha: Český statistický úřad, 2005. [cit. 2014-01-10]. <[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf)>.

Meliorace. Hlavní odvodňovací systém. *Ministerstvo zemědělství ČR*. [on-line]. © 2009–2013 Ministerstvo zemědělství. [cit. 2014-01-10]. <<http://eagri.cz/public/web/mze/voda/aplikace/meliorace.html>>.

Mapy. *Mapy.cz*. [on-line] Seznam a. s., 2011. [cit. 2013-12-08]. <<http://www.mapy.cz/>>.

Moskyt. *Moskyt.net Geograficko Badatelský Magazín*. [on-line]. ISSN: 1213-6905. © Moskyt 2000–2014. [cit. 2014–01–10]. <<http://www.moskyt.net/kral-sumavy-zanik-samoty-torfstich-planie>>.

NP. *Národní park Šumava a CHKOŠ*. [on-line]. © 2008–2013 Národní park Šumava. [cit. 2013-12-08]. <<http://www.npsumava.cz/cz/1014/2072/clanek/zonace-chko-sumava/>> a <<http://www.npsumava.cz/cz/1016/sekce/ochrana-uzemi/>>.

Seidel. *Museum: fotoatelier Seidel*. [on-line] © 2008–2013 Museum fotoateliér Seidel. [cit. 2013-12-08]. <http://www.seidel.cz/docs/cz/seidel_home.xml>.

ÚIR. *Územně identifikační registr ČR – aplikace pro vyhledávání objektů na území České republiky*. [on-line] SEAL, s. r. o., © 1997–2012. [cit. 2013-12-08]. <<http://www.uir.cz/okres/3306/Prachatice>>.

Zaniklé obce. *Zaniklé obce a objekty po roce 1945=Verschwundene Orte und Objekts nach Jahre 1945*. [on-line]. Beran, P. © Zanikleobce.cz [cit. 2013-12-08]. <<http://www.zanikleobce.cz/>>.

Wikipedie. *Otevřená encyklopedie*. [on-line] Okres Prachatice. Posl. aktualizace 7. 12. 2013. [cit. 2013-12-08]. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Okres_Prachatice>.

Poděkování

Badatelský stipendijní pobyt v Německu byl realizován za plné finanční podpory Česko-německé komise historiků a Česko-německého fondu budoucnosti. Děkuji vážené komisi a fundaci za svěřenou důvěru a laskavé udělení stipendia.

Veškeré zakoupené publikace budou věnovány do knihoven následujících institucí:

*Knihovna Archeologického ústavu AV ČR, v. v. i.
Knihovna Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.
Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích
Knihovna Městského muzea ve Volyni
Knihovna Uměleckoprůmyslového musea v Praze*

Za cenné konzultace a připomínky k projektu děkuji PhDr. Jiřímu Woitschovi, Ph.D. z Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i., Oddělení historické etnologie.

Za praktickou a nezištnou pomoc s realizací celého pobytu v Německu a přínosnou diskusi k projektu patří poděkování Mgr. Romanu Hajníkovi z Vimperka.

Bayerisches Hauptstaatsarchiv München – Ingrid Sauer M. A.

Sudetendeutsches Haus München – Dr. Raimund Paleczek

Böhmerwaldmuseum Pasov – Manfred Pranghofer.

Za cizojazyčnou redakci děkuji Bc. Tereze Němcové (angličtina).

Za obětavou technickou podporu i účast na projektu a bezmeznou podporu při studiu i v životě děkuji mamince.

V Praze, dne 12. ledna 2014

Iva Košatková

Terenní prospekce potašářských (?) samot na Smrčině/Hochficht (Alte Alpenhütte a Neue Alpenhütte 1 250 m n. m. u Huťského Dvora/Hüttenhof v kat. Zvonkové/Glöckelberg)

Na základě terenní prospekce v Huťském Dvoře a znalostí místní rodačky Emmy Marxové (*1937 roz. Oser) (pozn. 1) jsem navázala spolupráci s místním spolkem na obnovu kostela ve Zvonkové (ArGe Šumava Böhmerwald) (pozn. 2). Za laskavé poskytnutí vstupních archivních materiálů k lokalitám Alpenhütte tak vděčím jeho neúnavnému předsedovi Horstu Wondraschkovi. Ten inicioval již při soupisech a zaměřování jednotlivých bývalých stavení ve Zvonkové, Josefově Dole a Huťském Dvoře i matriční průzkum, který vypracoval Ernst Joachim Hindrichs.

Samoty Alte a Neue Alpenhütte jsou zachyceny na mapách stabilního katastru, ale chyběla terenní prospekce vymezené oblasti a zachycení reliktvů staveb s geolokací (dále jen GPS). O přístup do oblasti 1. zóny Národního parku na Smrčině, spjaté i s termínovými omezeními díky výskytu přísně chráněného tetřeva hlušce jsem požádala na správě Národního parku Šumava (dále jen NPŠ). Nápomocní v lokalizaci reliktvů byly i vědečtí pracovníci z Oddělení monitoringu lesa, kteří v místě monitorují výskyt blanokřídlých a mají tak dobrou znalost terénu. Teoretické podklady i konečné zpracování dat v prostředí geoinformačních systémů (dále jen GIS) zpracoval Mgr. Radek Střeleček z Oddělení informatiky a GIS NPŠ, kterému tak vděčím i za obrazové výstupy k textu. Za vstříchný přístup i pomoc v terénu také děkuji vedoucímu Ing. Michalu Huszárovi a především Mgr. Borisi Hůlkovi z Pracoviště NPŠ Horní Planá. Za odbornou korekci specialistovi na potaš PhDr. Jiřímu Woitschovi, Ph.D. z EÚ AVČR v. v. i.

Terenní prospekce Alte Alpenhütte

Během dvou dnů v říjnu 2022, kdy nám počasí nepřálo jsme obě polohy samot v terénu detekovali. Za zaměření na lokalitách a zapůjčení přístrojového vybavení vděčím PhDr. Janu Johnovi, Ph.D. z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Následně tak i za správu dat pro další zpracování v prostředí GIS. V doprovodu Andree Neuberta, M. A. z Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt Halle an der Saale jsme nejprve při cestě vzhůru po červené turistické značce k vrcholu Smrčiny zachytili po levé straně cesty uměle vytvořený rybníček o průměru dna ca 10 m a průměru koruny hráze ca 15 m (foto 1). Ten mohl být sezónně plněn přívalovými dešti z vrcholových partií hřebene Smrčiny zejména v jarních měsících a deštivém podzimním období, tak jak jsme mohli v místě zažít. Jeho výpusť nebo přepad byl pravděpodobně ve spodní části tělesa hráze, pod kterou navazuje nižší hráz vanovitého tvaru, která mohla sloužit např. k přístupnějšímu odebrání vytékající vody nebo přímo jako žlab k napájení domácích zvířat (kozy, ovce, krávy). V podvrcholové podmáčené oblasti Smrčiny jistě nebyla celoroční nouze o přitékající vodu. V horní části hráze jsme však neodhalili regulární místo přítoku, přerušení hráze. Téměř okrouhlá hráz (po koruně hráze lze pohodlně chodit, šíře ca 1 m) rybníčku se tak zdá v horní části intaktní. Díky převýšení terénu lze ale i snadno uvažovat o napájení rybníčku nadúrovňovým vedením vody dřevěnými vantroky nebo pro Šumavu typickými dřevěnými vrtanými rourami, které by rybníček z výšky dopadajícím proudem vody zároveň i okysličoval. V tomto kamenitém místě můžeme uvažovat o rybníčku i jako zdroji užitkové, příp. pitné vody pro obyvatele. Příbytek byl vzdálen do ca 20 m po vrstevnici. Přívod pitné vody mohl být řešen i zvlášť z pramenů, kterých je pod sklonem hory dostatek. Stejně tak tomu mohlo být i na nové lokaci Alpenhütte, která se nachází nad prameništěm oblasti Huťského potoka. Možnou destrukci okrouhlé studny

(?) o pr. ca 100 cm s několika nasucho kladenými kameny po obvodu (?) jsem našla v blízkosti obydlí (ca ve vzdálenosti 15 m) na nové fázi Alpenhütte. Na obou lokalitách mohl být zdrojem pitné vody částečně povrchově či podpovrchově (kvůli zamrznutí) svedený pramen až k obydlí do kamenky (grandlu) nebo dřevěného korýtka, tak jak na Šumavě bylo obvyklé (pozn. 3).

Napravo od rybníčku přes cestu jsme již mohli předpokládat i relikty první fáze osídlení a to jen jedním rohem se dotýkající (?) či samostatné dvě spalné budovy situovaných do tvaru L (dle stabilního katastru) pro Alte Alpenhütte. Dodnes se zde dochovaly jen tři nárožní destrukce kamenů z podezdívky a znatelné umělé vyrovnávání terénu na plochu zakresleného objektu ve tvaru L (foto 2). Bohužel, přímo v ploše objektu jsou osázeny nově stromky, které tak relikty i místo plochy bývalého obydlí pro budoucnost více znehodnotí. Jelikož je v místě v současnosti mnoho ležících poražených kmenů nebylo možné lepší celkové čtení reliktní i místa samotného. Plocha bývalých objektů je ale zřetelná, lysá, zarostlá zejména vysokou travou a nepoddajným keřovým borůvkám.

Matriční výstup

Zřejmě objektu Alte Alpenhütte přináleželo v rámci okrsku Huťského dvora No 56, jak je vedeno v kronice a matrikách. Dle zpracování E. J. Hindrichse zde přebývala rodina Naglova, živností uvedenou jako popelář (potažmo i potašář?) z Alpe z oblasti Smrčiny. V kronice opis: "als Aschenbrenner auf der Alpe (Hochfichtgebiet)", kterým se narodil r. 1812 syn Georg Nagel (pozn. 4). Dle interpretace a znalostí z matričního bádání E. J. Hindrichs postuluje, že zřejmě většina rodin příslých do Huťského Dvora v letech 1780 až 1820 pocházela téměř výhradně z regionů severně od Zvonkové (Volarsko/Wallern a Želnavo/Salnau). Podotýká, že se tyto rodiny kompletně odstěhovaly a mizí ze svých původních domovských matrik. Jmenuje několik příkladů. Celá rodina Stutzových se přestěhovala z Wallern/Perneck do Huťského Dvora. Stejně tak rodina Philippova, která se dříve mohla jmenovat Waldhäuser se objevuje "odnikud" v Huťském Dvoře, kde je později Balthasar Philipp jmenován v nájemní smlouvě jako již obyvatel Huťského Dvora bez jakéhokoliv odkazu k jejich původu. Heindrichs také dohledal rodinu Bartholomäuse Nodese v Böhmisches Röhren/České Žleby, odkud všichni odešli, ale jen dotyčný Bartholomäus se usadil v Hüttenhofu/Huťském Dvoře. Ostatní rodinní příslušníci nejsou v matrikách dále podchyceni.

Všechny tyto rodiny mají společné to, že se zřejmě přistěhovaly na výzvu knížete Schwarzenberga, aby pozemky po opuštěné sklárně v Huťském Dvoře využívaly k zemědělství a staly se tak osadníky.

Z matrik podchytil E. J. Hindrichs narození a křest osoby z lokality Alpe: Koller, Lorenz *27. 1. 1860 Alpe No 56 – 28. 1. 1860 Glöckelberg. Zajímavostí je, že již druhý den bylo novorozeně křtěno ve Zvonkové i přes zimní čas, kdy bych počítala s obtížným sestupem, respektive i rezidenci rodiny v očekávání přes zimní období dole ve vsi, protože popelníci prováděli nejčastěji své řemeslo v lesích od jara do podzimu. Křest druhého dne po narození by tak nepřímě spíše ukazoval na zimní rezidenci u příbuzných dole v Huťském Dvoře a jen formální připsání rodinné příslušnosti k domu No 56 na Alpe a ne přesné místo narození.

Otec: Franz Koller, obyvatel No. 56 Alpe, nemanželský to syn Evy Obrázsek (?), provdané Koller.

Matka: Maria, nemanželská dcera Mariany Prangerl, dcera neprovdané obyvatelky v Huťském Dvoře No. 51.

Kmotr: Laurenz Nodes, syn v Huťském Dvoře No. 40 s jeho matkou Marianou.

A narození zřejmě otce Franze Kollera? (pozn. IK)

Laurenz Koller *27.10. 1839 Alpe No.56

Snad i křestním jménem provázáno odkazem na pozdějšího kmotra pro Lorenze Kollera, Laurenze Nodesa, ale může se jednat i o chybu čtení (pozn. IK).

Matrika narozených a římskokatolického křtu pro: Hüttenhof, Josefsthäl, Glöckenberg, G 1834–1865, Sv. 2, str. 40 a 140.

Spojovací cesta k Neue Alpenhütte

Pod obytným objektem staré fáze začínala i ve stabilním katastru zachycená spojovací cesta (o délce 400 m) k nové, mladší pozici Neue Alpenhütte. Spojovací cesta protínala napříč i kamenný snos (foto) směřující shora dolů, vyznačující hranice zřejmě i obdělávaného nebo jen paseného (sekaného) zázemí pro hospodářství k samotě staré fáze (v mapě stabilního katastru je tato plocha značená zeleně pro luční režim). Tento "ohrazený", od kamene vysbírání pozemek je situován v severním směru od samoty, kam směřovala i spojovací cesta. Na přibližně pětikrát větším vyznačeném pozemku příslušející k Alte Alpenhütte ve stabilním katastru na svažitéjší, jižní straně pod rybníkem jsme při prospekci nenarazili na viditelnější rozhraničení či snosy. Předpokládala bych alespoň existenci rohových kamenů. Terén je v této části klidný, čistý a svažuje se až ve své spodní části. V současnosti je na ploše vysoký, prosvětlený smrkový les s probíhající starou cestou viditelnou na lidarové vrstvě.

Kolem spojovací cesty v linii kameného snosu roste vysoký bukový porost s náletovým patrem, který je odlišný od převažujícího smrku kolem (zřejmě uměle dosaženo selekcí). Nicméně český název Smrčina v současnosti skladbou lesa odpovídá jakož i německý název Hochficht/vysoký smrk s ekvivalenty názvů z mapování (Hochficht/Hoch fürcht/Hoch Fücht (?)/Hochfichtelberg), což by byl i předpoklad k provozování popelářství v místě. V mapách je značení pro jehličnatý, středně vzrostlý až vysoký porost. Popelníci podpalovali prvně stromy, které nebyly vhodné k užitému smýcení na dřevo. Dbali na to, aby neohrožovali zapálením ostatní lesní plochy. Takto se vytěžila i dřevní hmota ve špatně přístupných místech, což by odpovídalo i svažitému a skalnatějšímu terénu Smrčiny severním směrem (Rasovka) a odůvodňovalo nepřímo i dlouhodobou přítomnost popeláře/potašáře na Smrčině, respektive i historicky provozy místních skláren (dostupnost dřevní hmoty na otop i popel). Nicméně pro další zpracování popela na potaš bylo vhodné tvrdé listnaté dřevo (buk nebo i v prostředí Šumavy jedle), kterou skláři pro výrobu skla preferovali a potaš ze smrku spíše odmítali. Tím se může interpretace první fáze osídlení historicky spojit ještě s provozy místních skláren a tím polohu spojit se získáváním popela a snad i výrobou potaše v místě. Po výpalu a výseči vhodných dřevin pro sklářské provozy s pozdějším využitím už jen k popelářství s doplňkovou sezónní pastvou a senosečí či jen obživným hospodářstvím residentů. Interpretace využití osídlení tak může být v návaznosti na dobovou vytěženost či taxonomii dřevin v lokalitě proměnlivá.

Spojovací cesta mezi polohami je v několika úsecích zejména na své levé straně (směrem k Neue Alpenhütte) zaříznuta do břehu terénu hory a vyztužena zídками na sucho kladenými kameny. Po většině své délky je spojnice zarostlá bukovými či smrkovými nálety a její prostupnost je obtížná. Ponechání tohoto stavu povede jistě k zániku cesty.

Blíže nové pozici Alpenhütte na spojnici navazuje zespodu cesta z Huťského Dvora kolem bývalého mlýna. Křižovatka se zde rozděluje na stranu Alte i Neue Alpenhütte ve tvaru Y, tak jak je zachyceno na I. i II. vojenském mapování. Cesta do nejbližší vsi je paralelní s Huťským potokem, podle kterého také šla i rodačka Emma Oser se sourozenci na borůvky do rakouského Holzschlagu za hranic. Jako 7letá se pohybovala v bližším katastru obce a na takovou vzdálenost (3 km s převýšením 400 m výškových z 830 m n. m Huťský Dvůr do 1 220 m n. m. poloha Alpenhütte) na Smrčinu se vydala jen jednou. Kolem Huťského potoka měly ostatně tím směrem nejlepší místa na sbírání "Schworzbein"/Schwarzbären/černé bobule. Jejich katastr kolem Huťského Dvora měly rozdělen dle revírů, kam se dobře chodilo na borůvky (4. a 12. revír až u hranic), na houby a na maliny (9. revír s mýtinami).

Neue Alpenhütte

Vyšlapaná cesta (**pozn. 5**), která má snížený profil vůči terénu přirozeně slouží jako koryto ke stáhnutí sezónních přebytků vody. Typické je pro takovou cestu v jinak ještě zalesněném pásu s půdním kryvem odhalení kamenů (**foto**). K Neue Alpenhütte jsme po výstupu na hřeben k hranicím z pozice Alte Alpenhütte sestupovali zeshora. Terén od hranic je povlnný a poskytuje tak dostatek prostoru pro zadržování vody a vzniku podmáčených i silně močálových úseků, které jsou těžko prostupné. Momentálně je vše v oblasti ještě ztíženo skácením dřevin po kůrovci (zejména smrku), které tak v kombinaci se silným podmáčením tvoří těžko prostupnou oblast. Charakter terénu se změní za zlomem, kdy se terén sváží do schůdného klesání a před nárazy větru chráněného amfiteátrovitého vybrání s téměř i rovinatými plochami, které jsou již pro hospodaření příhodnější.

Z map stabilního katastru lze při spojovací cestě i pod ní lokalizovat obhospodařované louky/pastviny s možnými obdělávanými políčky (pozemky světlou barvou v zelené). Cesta, tak jako v případě Alte Alpenhütte vede až před obydlí (**obr. lidar detail**). Z ohledání místa je možné ztotožnit vyznačený menší podélný objekt žlutou barvou s navazujícím čtvercovým pozemkem jako obytný celek, případně později na prostor pozemku dostavěný objekt. Tam kde končí, nejvýše dochované nároží objektu (ca170 cm) již spadá terén do prameniště. Na starší mapě přímo sem ale vede také větev cesty zespoda, která je dobře čitelná na lidarovém detailu, (**obr. lidar detail**) ale není již zanesená do stabilního katastru. Kameny objektu zde byly zřejmě spojeny hliněnou maltou snad s kousky vnitřní omítky (?). Z biogenních znaků zde můžeme nalézt hned pod objektem dodnes rostoucí keř červeného rybízu (**foto**) a i v blízkosti skomírající jeřáb.

Jelikož se jedná v mapách o vyznačení spalných objektů, celá horní konstrukce objektů byla zřejmě dřevěná, předpokládám srubová z více či méně opracovaných kuláčů i s ohledem na dostupnost materiálu (kámen, dřevo). Horní, také spalný objekt lehce zahlý do půlkruhu a několikanásobně větší než ten protilehlý má kolem sebe v mapě vyznačen oválný prostor. Interpretovat jej lze buď jako hospodářské zázemí pro potřeby popelníka (stáje a stodola) nebo i větší stáje pro úplatnou sezónní pastvu. Mohlo se také jednat i o pomocný objekt pro technické zázemí spjatý se zpracováním vytěženého popela pozvolným vařením v kotlích a následným sušením. Rozměry objektu mohou být ca 20 m x 4 m s krytou užitnou plochou 80 m². Po celé délce spodní, v mapě vytažené strany objektu je dodnes v celé délce dochována podezdívka (ca o výšce 40–60 cm) z nasucho kladených kamenů. Stejně je tomu tak po stranách a v nárožích objektu. Celá plocha i prostranství kolem budí dojem umělého vyrovnání terénu a místo není podmáčené. Tři rozpoznané objekty situované nad sebou i s rozdělujícími se komunikacemi lze číst i v lidarových vrstvách (**obr. lidar detail**).

Výše v textu je zmiňován nález zřejmě okrouhlé studny (?) s několika dochovanými nasucho kladenými kameny ve stěně ve vzdálenosti 15 m od spodního obytného objektu. Ten byl i zřejmě prvním postaveným obytným objektem, který mohl fungovat samostatně se svou větví staré cesty vedoucí zespoda z Huťského Dvora. Až následně mohlo dojít k propojení lokalit spojovací cestou a přístavbě středního a horního zaobleného objektu v nové poloze. Při cestě byly zaměřeny i dvě snesené haldy vysbíraného kamení např. na zpevnění nebo úpravu cesty.

Objekty základny Pohraniční stráže

Dislokovaný, nepravidelně obdélný objekt (?) vyznačený v mapě stabilního katastru červeným číslem 901 níže Alte Alpenhütte jsme ztotožnili s dozorčím stanovištěm/hláskou (?) PS. Tento zjevně starý suterér byl novodobě využit jako základ pro tento malý objekt v nejvyšším bodě obehnání základny hloubeným obranným příkopem. Jednalo se o zrušenou rotu 10. brigády PS Volary, 4. prapor Horní Planá, 17. rota Smrčina s působením od 1. 1. 1951 do 1. 10. 1962. Obvodové stěny suteréru/sklepa objektu jsou z nasucho kladených kamenů. Do suteréru jsou propadlé masivní, hráněné trámy z novodobého (?) zastropení z dob působení PS. Zmínku o tomto z pohledu PS předsunutého obranného objektu ve směru k hranicím a budování samotného zázemí a obytných budov (dřevěné ubikační baráky – zkratkou UBA či inovované TUBA ve tvaru T – na pilotech, cihly se používaly jen na podezdívky nebo obezdění komínů, umývárny a WC) pro celou jednotku PS popisuje Mgr. Zdeněk Šmída ve své publikaci *Z historie 10. brigády Pohraniční stráže Volary* z roku 2017 s ručně malovanými obrázky z výstavby. Jednotlivé objekty, sociální i technické zázemí (garáže, sklady) jsme při této příležitosti také zaměřili. Novodobý obvodový zákop kolem PS je dobře viditelný na lidarové vrstvě. Hloubená vyskružená studna o hloubce ca 3 m (odměřeno dle viditelných skruží) byla situována do menšího prameniště. Na lokalitě byly nalezeny četné střepy od skleněných lahví i porcelánu. Na dně Z rozbitého, porcelánového, bílého tácu bez zdobení byla zjištěna dle značky (pozn. 6) ze dna porcelánka v Dalovicích u Karlových Varů. Mělo by se jednat zřejmě o produkci po roce 1946 a snad ještě před znárodněním, tj. před rokem 1958, což by odpovídalo i době fungování roty. Nebude ale asi výjimkou, že by se zde využívaly torza servisů či jednotlivé kusy nádobí po odstunutých Sudetských obyvatelích, které v poválečném období dobře posloužily novoosídlencům. Na místě nalezené celistvé obalové sklo (S = 0,75 l, v = 20,5 cm, pr. dna 9,2 cm, pr. hrdla 6,5 cm) na mléčný výrobek s lisovaným nápisem v dolní části láhve v azbuce versálkami "КОНЦЕРВПОИ ТЕРМИЧНИ" konservoj termični/tepelně konzervováno, s vlisem na dně "bPC 1101-52" (pozn. 7) jsem darovala do sbírek Městského muzea ve Volyni (foto).

Na stavby zde byly dle dochovaných torz použity betonové desky, panely i překlady, asfaltová lepenka, plné cihly, eternitové šablony, plech. Trčí zde železné trubky od vodovedení, rozvodná skříň, toaletní mísy a jiná torza. V místě PS byla ale zřejmě jako opěrná zeď pod stavbou (?) zakomponována starší zeď z nasucho kladených kamenů po dřívější zaniklé stavbě (?) nebo jen zpevnění terénu, což mohlo mít souvislost s osídlením na Alte Alpenhütte, které tam končil přináležející luční pozemek.

Zobrazení lokalit v mapách

Na Müllerovo mapě (č. 22) nejsou samoty zachyceny, jen nejbližší sklárna Kaltenbrunner glashütten se symbolem skleničky a sídla Vorder/Hinter Klockelsberg.

Na prvním vojenském (josefském) mapování z r. 1764–1768 nejsou cesta, ani samoty na Smrčině zachyceny, jen koryto Huťského potoka s uzavřeným největším statkem v centru bývalé obce a dvěma jednotlivými staveními (list č. 262).

Na druhém vojenském (františkovo) mapování z r. 1836–1852 jsou již zachyceny obě polohy Alpenhütte včetně spojovací cesty do Huťského Dvora podél potoka.

Ze stabilního katastru (ČÚZAK) z roku 1826 lze již podrobně vysledovat existenci spalných objektů, orné půdy, nepodmáčených luk a cest pro povoz bez postranních příkopů. Při spojovací cestě nadohled od Alte Alpenhütte je zachycen malý čtvercový objekt s černě psaným číslem 17 a stejně tak, ale již ve větší vzdálenosti (ca 1 km) severně od NeueAlpenhütte objekt s číslem 30. Dle legendy by se mělo jednat o čtvercové studny, ale zřejmě to jsou vyznačené menší pomocné objekty, seník, přístřeší (?) při práci v lese. Osídlení obklopuje severozápadním směrem vzrostlý jehličnatý les a křovinatý podrost. Níže, jižním směrem při hranicích s Rakouskem jsou vyznačeny luční plochy. Doplňkově nebo i pro svou vlastní potřebu zde bylo na odlesněných plochách po pálení stromů na potaš aplikováno luční hospodářství s možnou sezónní pastvou krav, ale především koz nebo ovcí, které mohly být přihnány z obcí dole při kanálu. S ohledem na rozlehlost povlovných luk a pastvin pod Huťským Dvorem a ve Zvonkové bych ale předpokládala spíše sezónní kozí nebo ovčí pastvu i s ohledem na potencionálně nebezpečný kamenitý a lesní terén na Smrčině. Nicméně i pastva krav v doprovodu pasáka na nejvyšších místech Šumavy nebyla nic neobvyklého.

Z leteckého snímkování z r. 1952 je v místě obou lokalit zapojený hustý lesní porost s probíhajícími liniemi ochranných zařízení hranic, průseků a cest. Na mítině v místě PS stojí již dva podélné baráky. Zcela jiná je ale situace hned za hranicí, kde na rakouské straně jsou v blízkosti nebo přímo i na ní mítiny a louky. Na svahu Hochfichtu jsou dvě velké mítiny a dále k přechodu Schöneben (900 m n. m.) napočítáme na dvanáct udržovaných bezlesích pozemků.

Název pro samoty Alpen je typický pro vrcholové nebo nejvýše položené osídlení v oblasti. Živým příkladem může být "Alpe" jmenované osídlení pěti dnes pensionů a rodinných domů nad Mitterfirmiansreutem v Bavorsku (1 120 m n. m.), těsně na hranicích s ČR. V samotných Alpách je užíván pojem Alm/Alme pro vysokohorské louky pro sezónní pastvu a pro přístřeší pak Almhütte (pozn. 8).

Datace

Se znalostmi z matrik, map i historie lze zhruba datovat vznik a využívání popelářských/potašářských samot na Smrčině kolem roku 1800 (?) při trvání do ca 1880–1890 (?). V 19. století se již zaváděla výroba potaše chemickou cestou, což vedlo i k zániku tohoto tradičního lesního řemesla. V místech, kde byl ale dostatek dřeva, které se nedalo rentabilně vytěžit se stále potaš vyráběla tradičním způsobem. Zohlednit se může k dataci a využití osídlení také sklářský provoz v ke Smrčině nejbližší sklárně Huťských Dvůr/Planer Glashütten/Kaltenbrunn (založena na poč. 17 stol. – provoz ukončen pro nedostatek dřeva r. 1715), která jistě popel nebo již vysušené draslo z okolí po celou dobu odebírala. Z historie sklárny Huťský Dvůr jsou v souvislosti s potaší zajímavé spory se sklárnou ve Vyšném/Miesau/Misav/Arnoštov (v provozu mezi lety 1602–1793) o pálení popela ve vrchnostenských lesích a placení poplatků odváděných do pokladen majitelů panství, v tu dobu knížat z Eggenbergu. Na místě zaniklé sklárny byl zřízen panský dvorec se stavbou Schwarzenberského plavebního kanálu. Roku 1792 zde vzniká nová osada a pozemky patřící ke dvorci jsou knížetem Schwarzenbergem přiděleny patnácti dřevářům pro stavbu domů. Roku 1840 již osada měla 57 domů s 519 obyvateli. Další možnosti poptávky na Smrčině po dřevu a příp. i potaši mohla druhá nejbližší sklárna Josefův Důl/Josephsthal (1822–1930). Jinak se vznikem trasy Schwarzenberského kanálu tzv. starého kanálu do Jeleních vrchů budovaného mezi lety 1789–1793 se zde dřevo výhodněji těžilo i na splavení. Proto mohou obě lokality na Smrčině také dobře sloužit jako

obydlí pro dřevaře s hospodářským provozem.

Pokud v matrikách přináležejí Alte Alpenhütte č. p. 56, můžeme s ohledem i na nutné časové intermezzo zárůstu vysokým lesem po zřejmém vymýcení v oblasti r. 1715 po ukončení provozu nejbližší sklárny dovozovat možný vznik kolem r. 1800. Již roku 1812 se zde narodil syn bydlícího popelníka v No. 56 Georga Nagela. Jednalo se zřejmě o předchozí rodinu později v matrikách identifikovaných Kollerových na Alpe datem narození 27. 1. 1860.

Jestliže osada měla k roku 1840 na 57 domů, mohli bychom ještě tak snad datovat začátek nové polohy Alpenhütte před rokem 1840 jako poslední sídlo v obci a tím tak zahrnovat vznik nové polohy 40 let od založení staré fáze, tudíž ante quem 1840.

Závěr

Více informací i zpřesnění účelu, datace a doby využívání obou samot by mohl poskytnout bohatý archiv Správy Schwarzenberského/Eggenbergského panství. Lokalita by si zasloužila hlubší badatelský vhled i fyzickou ochranu stran NPŠ. Jedná se o jednu z mála dodnes identifikovaných poloh s relikty rezidenčních a snad i technických (?) budov spjatých s výrobou potaše/popela v souvislosti s okolními provozy skláren. Lokalita by si zasloužila nejenom současnou ochranu přírody ale i ochranu případně i výzkum historických relikvií vyskytujících se v prvních zónách NPŠ. Současně vnímaná příroda v místě není a nebyla již několikset let intaktně přírodní a proč v ní tak alespoň nerespektovat památky po antropogenní činnosti a dochované relikty, které jsou nevyvratitelnou součástí historie místa? Na lokalitách by byla vhodná podrobnější nedestruktivní prospekce a zaměření celého okrsku obou poloh s nálezem relikvií a průběhu komunikací se zpevněním. Pro podrobnější informace z destrukcí staveb by se mohla ve všech objektech otevřít zjišťovací sonda s detektorovým průzkumem okolí i komunikací. Zajímavý by mohl být i pro ochranu přírody odběr půdních vzorků s detekcí pylů (průkaznost lučního hospodaření, pěstování, žáření, kultivary, lesní skladba). Následná konzervace lokalit by byla o spolupráci s NPŠ. Jednalo by se hlavně o novou výsadbu stromků i dopad snícení mimo plochu objektů a šetrné udržení prostranství a dochovaných relikvií zdi bez náletů. Lokalita by byla na oplátku jistě novou zajímavou zastávkou na turistické cestě vedle stávajících informačních tabulí o místní fauně a flóře.

Tento příspěvek je jen první vrstvou, zprávou z terénu a neopírá se o hloubkové archivní bádání, které by jistě bylo tématu přínosné a mnohé by zpřesnilo či vyvrátilo nebo uvedlo na pravou míru.

Poznámky:

1. Bývalé vedoucí Spolku přátel Šumavy–Böhmerwaldverein, z. s.)

2. viz www.gloeckelberg.at

3. Dle vzpomínky rodačky z Hüttenhofu Emmy Marxové pily jako děti na místě Neue Alpenhütte tekoucí vodu u dřevěného korýtka. Tak se stalo roku 1944 cestou do Holzschlagu (dodnes pojmenování cest těsně za hranicemi s Rakouskem) na borůvky s mladší sestrou Mathilde (*1933) a starším bratrem Johannem (*1931), který tam cestu nahoru znal. Místu v nářečí říkali "Olmahütte". Za celou dobu sběru tam nahoře potkaly jen jednoho muže, který táhl za sebou lehčí sáňky bez kování se senem dolu do vsi. Sáňky to byly menší a lehčí než ty užívané v zimě na stahování dřeva. Takovým říkali "Cuigschlidl" a vešlo se na ně až šest dětí při sáňkování. Na borůvky nosily hadrovou

tašku s kovovými kruhovými uchy do které daly hrnec nebo kluci na zádech měli na borůvky ruksak nebo v ruce konývky od mléka. Borůvky a hlavně maliny se vykupovaly v místním konzumu a v Bližší Lhotě byla pazderna i marmeládovna. Na sběr lesních plodů na výkup se chodilo většinou v neděli i s otcem, který vezl trakař s vědry "Schaffel". Maminka nasbírané borůvky použila na koláč z lepšího kynutého bramborového těsta a často také na borůvkový žahour se šmornem nebo na bramborový knedlík či jako sušené na použití v zimě, kdy je uvařila na kompot, na oblíbený žahour či jako marmeládu.

4. Dle E. J. Hindrichse vytaženo z kroniky Zvonkové.

5. Turisticky značena červeně, na lidarové vrstvě viditelné zahloubení.

6. EPIAG

D. F.

CZECHO-
SLOVAKIA

7. Přičemž bRS bude zřejmě zkratka výrobního závodu a následovat bude zřejmě datum výroby obalu rok 1952)

8. Stejně tak měl zřejmě proto i přízvisko Almöhi dědeček románové Heidy z hor v oblasti Švýcarských Alp poblíž Churu v kantonu Graubünden.

Literatura:

E. J. Hindrichs: nepubl. matriční výstup k osedlým v Huťském Dvoře; kronika Zvonkové

Fröhlich, J.–Gelnar M. Sklárna Kaltenbrunn na Šumavě a zhodnocení hmotných pramenů z výzkumu jejího stanoviště. In: *Zlatá stezka. Sborník Prachatického muzea*. 2002: č. 8–9, s. 197–207.

Šmída, Z. Z historie 10. brigády pohraniční stráže Volary. Fortuna, Praha: 2017; ISBN 978-80-7373-140-3.

Elektronické zdroje:

Mapové podklady obrazových příloh viz citace v legendě.

www.ags.cuzk.cz Stabilní katastr, Ústřední zeměměřičství a katastru (mapové podklady č. B2_a_4C_1735_6 a 7

www.geoportal.gov.cz (vrstva letecká, ortofotomapa 50. léta)

www.gloeckenberg.at (Gemeinde Gedenkbuch, Pfarrgedenkbuch 1787–1945)

www.oldmaps.cz (I. a II. vojenské mapování)

www.zanikleobce.cz (informace ke sklárně a obci Huťský Dvůr)